

EX LIBRIS

J. B. IDT,

Rhetorices

In Collegio Regio Lugdunensi
Professoris.

361

X700/31

BIBLIOTHÈQUE

Les Fontaines

60 - CHANTILLI

CASPARIS BARLÆI
ORATIONVM
LIBER.

Accesserunt

Alia nonnulla varii & amplexio-
ris argumenti.

AMSTERODAMI,
Apud IOHANNEM BLAEV.
MDCXLIII.

BIBLIOTHÈQUE S. J.

Les Fontaines

60 - CINCINNATI

Nobilissimo , Amplissimo , Prudentissimoque viro,

D. IOACHIMO VICOFORTIO,
Ord. S. Michaëlis Equiti & Serenissimæ
Hassia Lantgravix à consiliis, &c.

*L*oquimur mortales, præstantissime VICOFORTI. quod nec Angelis concessum, nec brutis. Non illis, quia per disciplinam & voces, discere eos non est necesse, quæ natura perspecta habent & congenita. Non his, ob rationis defectum, cuius oratio est interpres. Nec loquimur solum; verum ita quisque loqui amat, ut persuadeat. ideoque artem adhibet, ut velut lenocinio quodam orationis impetret, quod intendit maximè. Tenella & puerilis ætas subsidii & solatii indiga, voce ad ploratum composita, vel ipsam noverca iram expugnat, ut acquirat, quod dentibus immolet. Amantes leni ac popymis suis blandiente oratione, amasia pertinaciam frangunt. Iratus concitatius loquitur, ut terreat; timenti remissa & tremula vox est, ut evadat; mœsto, languida & flaccescens, ut misereamur; gaudenti comis & hilaris, ut oblectet. Ita quisque sibi & rhetor est & orator; eamque elocutionem comminiscitur, quam persuadendis movendisque aliis optimam novit. Quin schemata sua singulis & loquendi formas, etiam indoctis, suis dictat affectus & vehemens intentio. Medea, Rhetorices, ut opinor, nescia, dum vehementer quid cupit, Epizeuxin facit. Da, da (inquit) per auras curribus

* 2

bus patris vehi. Dido, iracunda & commo-
 rior ἀνὰ τὴν ἑλὸν loquitur, Flectere si nequeo supe-
 ros, Acheronta movebo. Penelope ob maris
 absentiam dolens ἀνὰ τὴν ἑλὸν format: O utinam tunc
 cum Lacedæmona, &c. Pastoribus apud Ma-
 ronem modo Apostrophen imperat indignatio,
 Novimus & qui te. modo obliquam Interro-
 gationem vehementius asseverandi studium,
 Non ego te vidi Damonis &c. Vt Rhetorica
 regulas non necesse sit ab Hermagora, aut Mo-
 lone aut Siculis petere, cum cuique nostrum eas
 dicent animi impetus & studia. Quod si verum
 est, quid mirum, Græcos, gentem acutam &
 controversam valde, in hoc annixos fuisse, ut
 cum rei bellica studiis dicendi exercitationem,
 cum casside lingue, cum olea præmiis facundia
 laudem gloriamque conjunxerint, tunc maxi-
 mè, cum regna urbesque per eloquentiam potius,
 quam armorum vim expugnanda essent. Quis
 Mercurius ille λόγιος sive Hermes fuit? me ju-
 dice, orator exercitatissimus fuit, ob facundiam
 pro numine habitus. Quales Nestor, Menelaus,
 Vlysses? oratores Græci fuere, in quorum verbis
 vis ἐλκυστικὴ fuit & facultas ducendi homines,
 quod vellent. Et expediebat sane tales ad Trojam
 mitti, cum non classibus solum & flammis, sed
 tropis quoque & schematibus vincendi essent
 rudiores Asiatici. Graviter & prudenter locu-
 tus est Solon, oratorum Atheniensium ferè pri-
 mus, ut Pisistrato imperium affectanti resisteret.
 Contrà suavis fuit Pisistrato & flexanima di-
 ctio, ut populi animos deliniret & regno potire-
 tur. Aristoteles incredibili tum dicendi copia
 tum etiam suavitate apud Alexandrum effecit,

ut totam Graciam administram habuerit in
scribenda Animalium historia. Demosthenes ad
ἀνδρας ἀμείβων loquens Philippum Gracia ar-
cuit, donec ab Harpalo corruptus argentangina
laborare coepit. Tantum potuit Atticismis suis
Demades, apud eundem regem, ut non seipsum
tantum, sed & bis mille Athenienses praelio ad
Charoneam captos gratis rex remiserit. Dum
bellis asserenda fuit Gracia, prolatandi fines, ar-
cendi Macedones & Persa, viguere oratores
maximi. Scilicet, dicendi splendide, graviter,
acriter & acute necessitatem ipsis imposuit, de-
fendendi imperii necessitas. Quamobrem captis
à Sylla Athenis languit Atticorum Suada, &
fatigante Cecropidarum gloria, elanguit dicendi
facultas, dejecta simul sceptri & lingua, armo-
rum & oratorum maiestate, fulgore, impetu. A
Gracis loqui disertius didicere Romani, siue ad
bella inflammandi essent civium animi, siue
componenda seditiones, siue exigendus urbe con-
juratorum princeps, siue obijciendus publica in-
famia futurus Triumvir, siue Reip. vindicanda
salus, siue persuadendum aliud quid, cuius
Romani imperii interesset. Tunc magna C. Co-
thegi, Catonis Censorii, Scipionis Africani mi-
noris, Lelii & Servii Galba fama fuit. Licet
aliud dicendi vis, aliud maiestas, aliud ele-
gantia, aliud lenitas Gracica similis ere-
xerit. Quos secuti sunt, Caesar Dictator &
Cicero, Bruti quidem testimonio fractus &
elumbis, Calvi solutus & enervis, sed plurimum
& sequentium omnium seculorum, eloquentia
Romana facile Princeps. Omnibus hoc studium
fuit, ut docerent, delectarent, moverent. qua

tria non aequè ab omnibus præstita, nec singulis omnem laudem, nec nullam concessere. Et quanquam post Tullium exstiterint Viri disertissimi, tamen inde à Symmachi temporibus, deficiente & vergente in pejus Romano Imperio, minus gloriòse & pugnare & perorare Quirites. ut nesciam, an armorum successus eloquentiam, an hæc armorum audaciam fiduciamque magis erexerit. Hoc omni seculo compertum, apud eruditos populos, animosius inter bellorum furores & tubarum strepitus pro aris & focis declamasse oratores, siue in hostem vibranda esset oratio, siue de victo hoste triumphandum.

Quo nos ævo vivimus, Amplissime Vicoforti, etiam loquimur mortales, & loqui conamur, ut persuadeamus. & inter patria bella securi peroramus. Verum uti infantes paternas maternasque voces balbutientes imitantur, ita veterum Græcorum & Romanorum in dicendo imitatores sumus, & umbra. & prisca facundia abortus & simulachra. Cum disertis quibusdam videmur, loquaces sumus, aut verbosi nimis & remissi; dum acumina affectamus, res magnas minutissimis & rancidis sententiis frangimus, nec nisi fumos ex antiquitatis luce damus. Nec tamen silendum propterea posteris, sed loquendum quoque, ne linguam ferrugo occupet, aut silentiariis adscribamur; præsertim titulo professores, qui audiri se malunt non eloquentes, quam non loquentes. maximè, cum quæ Veteres ad loquendum impulerunt causa, etiam nos movere possint, nempe: hostium odia, victoriarum gloria, principum felicitas & fortuna,

tria non aequè ab omnibus præstita, nec singulis omnem laudem, nec nullam concessere. Et quanquam post Tullium exstiterint Viri disertissimi, tamen inde à Symmachi temporibus, deficiente & vergente in pejus Romano Imperio, minus gloriòse & pugnare & perorare Quirites. ut nesciam, an armorum successus eloquentiam, an hæc armorum audaciam fiduciamque magis erexerit. Hoc omni seculo compertum, apud eruditos populos, animosius inter bellorum furores & tubarum strepitus pro aris & focis declamasse oratores, siue in hostem vibranda esset oratio, siue de victo hoste triumphandum.

Quo nos ævo vivimus, Amplissime Vicoforti, etiam loquimur mortales, & loqui conamur, ut persuadeamus. & inter patria bella securi peroramus. Verum uti infantes paternas maternasque voces balbutientes imitantur, ita veterum Græcorum & Romanorum in dicendo imitatores sumus, & umbra. & prisca facundia abortus & simulachra. Cum disertis quibusdam videmur, loquaces sumus, aut verbosi nimis & remissi; dum acumina affectamus, res magnas minutissimis & rancidis sententiis frangimus, nec nisi fumos ex antiquitatis luce damus. Nec tamen silendum propterea posteris, sed loquendum quoque, ne linguam ferrugo occupet, aut silentiariis adscribamur; præsertim titulo professores, qui audiri se malunt non eloquentes, quam non loquentes. maximè, cum quæ Veteres ad loquendum impulerunt causa, etiam nos movere possint, nempe: hostium odia, victoriarum gloria, principum felicitas & fortuna,

tuna, quasita in rebus humanis honesta voluptas, & rei vel nullius, vel stupenda exaggeratio. Me quod attinet, dum in illustri Amstelodamensium Gymnasio inter Philosophorum tristes cathedras versor & Thome, Scoti, Cajetani aliorumque ingeniosissima commenta, sine Asticis & Romanis leporibus, eloquor, voluptas subinde me coepit, ad vetera litterarum studia recurrendi, & deteresa professoria lingua scabrie, eam affectandi dictionem, qua Philosophorum subsellius minus est familiaris & conveniens. Volebam etiam ab ea urbe non exulare voces veteris Latii, in qua barbaras Persarum, Arabum, Afrorum, Moschorum indies audimus. Nec dixi sine delectu. Cum primum metropolin hanc ingressus essem, (annus jam est duodecimus) mercimoniis toto orbe celeberrimam; docui mercatores sapienter & ex Stoicorum rigidis praeceptis mercari, ea Oratione, qua schola nostra inauguralis fuit & Mercator sapiens inscribitur. Cum de Machiavello apud viros maximos & politicos incidisset sermo, & de nefario scriptore benignius quidam sentirent, dixi de Bono Principe, & ostendi, non indicari ab illo, quis Principum vivendi mos sit, sed quid Principem facere oporteat, non historici illum & narratoris, sed praeceptoris & suavis partis fungi. Cumque inter Oratoris scopos sit delectatio, dixi alibi de Ente Rationis, hic de Ente Reali, sive Re; eo dicendi genere, quod nequaquam Catoni frontem corrugare possit & supercilium adducere fastidioso auditori. Est ea hominum, mi Vicosorti, conditio, ut Juvencius ait, & quicquid admirandum, suspiciant

tiant & venerentur. Quare, fuit, cum de Anima & Coeli admirandis verba feci, ne semper trita loquendo, somnolentos adspectarem auditores. Nec ignoras, inter tympana & tubas, classes & classica Batavos vivere, & Hispanorum metuendam fortunam assiduus bellis fatigare, victoriis terra marique partis claros. His excitatus, in Panegyricos digressus fui, nec Suasoriis contentus, laudavi Auriacos, Federati Belgii patres, Remp. florentissimam, qua pacatis domi rebus, profligata tyrannide, domito Oriente, astrito Occidente, quicquid Vniversi terminis capitur, nominis sui & rerum gestarum fama implevit. Denique, cum à rebus divinis minimè alienam esse faciendam, grandibus exemplis ostenderint prisca Ecclesia lumina, Basilii, Chrysostomus, Ambrosius & Hieronymus, alique facundissimi scriptores Graci ac Latini, conatus fui de Præsepi Servatoris Christi & Cruce ejus copiosius & ornatius loqui, ne ingrati arguamur in illum, à quo omnis hac dicendi facultas profecta est.

Tibi, Nobilissime Vir, hoc Orationum meorum Opusculum inscribo, non uno nomine. Primum est quod his ipsis studiis, quibus ad humanitatem & elegantiam omnem informamur, jam inde à teneris imbutus sis, & faciundiam tuam, si non in Scholis declamando, in Aulis apud Principes & terrarum rectores, scribendo prolixè explices. Alterum est, quod recitantem hac ipsa me sapius audiveris. ut monere jam necesse habeam, recitata orationis vim majorem esse, quam scripta. cum illam dicentis affectus accendat, acuat, attollat. hac verò, dum

motus

motus animi abest, flaccescat lecta. Tertium
est, sanctum illud & venerabile amicitia no-
men, quam tecum, ex quo pedem in Urbem
hanc intuli, perpetuam colui, & conservavi Di-
cam ingenue. Multa huius civitatis decora sunt,
que me afficere solent, adium undiquaque con-
spectus pulcherrimus, stupenda Martis robor,
classes & armamentaria, mercatorum frequen-
tia, comitas, solertia, peregre advenientium,
etiam ex alio orbe, mores, lingua, vultusque
diversissimi, mercium receptacula, quibus aeris,
terra, aquarum spolia asservantur, templa, tur-
res & sublimis passim Phari. Verum oculorum
hec solummodo oblectamenta sunt & pabula.
quibus praeuli semper amicorum aliquot suavis-
simam consuetudinem, qua mihi in agris pro
vehiculo est, in urbe pro delitiis, in convivio
pro nectare, in funeribus pro solatio, in cymbulis
& aquis pro Sirenibus, in ambulacris & porti-
cibus pro pictis tabellis. Inter hos familiam &
agmen Te duxisse non dubitas, vel cum illorum
invidia, qui & te & me amant tenerrime. nec
enim dum te totum occupabam & possidebam,
aliorum aequè esse poteras. Vtique exosculatus
in Te fui virtutes summas, doctrinam, anti-
quitatis Græcæ & Romana curam studiumque,
comitatem, candorem, fidem. quibus me, ceu
compedibus & numellis ita N. T. devinxisti,
ut jam avelli, nisi fato possim. Et cum nominis
tui gratiam latè foris cum literis officiisque pu-
blicis privatisque diffuderis & diffundas indies,
etiam me hic illic, velut insertam epistolam,
aulis intulisti, & eorum favore totum invol-
visti, quibus mihi male velle, religio est. Hac
testatus

testatus apud alios fui sapius, jam testor publi-
ce, hac nominis tui Inscriptione, quam pra se
fert libellus noster, quo cultam hactenus & gli-
scentem assiduus incrementis amicitiam Tibi op-
pignero. Eam eternam faxit, Te vero tuosque
hic sospites, alibi beatos velit ipsa Aeternitas.
Amstel. xx lun. cId Idc xliii.

N. Tuæ

cultor observantissimus

CASPAR BARLÆVS.

Con-

Contenta hoc Libro.

M ercator Sapiens, sive Oratio de conjungendis Sapiientiæ & Mercaturæ studiis.	pag. 1.
Oratio de <i>Bono Principe</i> , adversus Machiavellum.	28
Oratio de <i>Ente Rationis</i> festiva.	52
Oratio de <i>Re</i> festiva.	73
Oratio de <i>Anima humana</i> admirandis.	96
Oratio de <i>Cœli</i> admirandis.	126
Oratio de <i>Recepta Breda</i> .	164
Oratio sive Homilia de <i>Præsepi Christi</i> .	202
Oratio sive Homilia de <i>Cruce Christi</i> .	242
Oratio <i>Panegyrica</i> ad Ill. Principem <i>Fredericum Henricum</i> , cum <i>Gelriæ, Holl. Zelandiæ, Ultrajecti &c.</i> Gubernator crearetur.	287
Oratio <i>Panegyrica</i> ad eundem Principem, cum <i>Sylvam Ducis Vesaliæque</i> expugnasset.	302
Oratio de <i>Viâ Hispanorum classe</i> in <i>Freto Britannico</i> .	317
Oratio in Adventum <i>Serenissimæ Magnæ Britanniæ Reginæ Henricæ Mariæ</i> .	355
Oratio <i>Consolatoria</i> ad N. Dominum <i>Cornelium vander Myle &c.</i> super obitu <i>Filii</i> .	370
Oratio <i>Consolatoria</i> ad N. virum <i>Ioachimum Vicosortium</i> super obitu parentis.	378
Oratio.	

Oratio nuptialis in nuptias N. viri D. Adri-
ni vander Myle &c. 383

Oratio nuptialis, quæ Philosophia omnis
Nuptiis applicatur. 389

Medicea Hospes, sive narratio adventus *Mariae*
de *Medicis* Galliarum Reginae in Amste-
lodamensium urbem. 423.

Methodus studiorum præscripta Ducibus
Megapolitanis. 482

Methodus morum præscripta Ducibus Lu-
næburgensibus. 501

Oratio Tribunorum in castris ad *Auriacum*,
legenda post pag. 316.

MAR-

CASPARIS BARLÆI
MERCATOR SAPIENS

S I V E

Oratio de conjungendis Sapientiæ
& Mercaturæ studiis,

In Illustris Amstelodamensium
Gymnasii Inaugurationem.

Amplissime D. PRÆTOR, Magnifici spectatissimique CONSVLES & SCABINI, SENATORES Gravissimi, SYNDICI Prudentissimi, Curatores Dignissimi, Pastores Ecclesiarum Vigilantissimi, Doctores, Magistri, & Scholarum Rectores Doctissimi, Cives, Mercatores Humanissimi, Juvenes Studiosissimi, & quotquot frequentes ad hanc Panegyrim confluxistis:

Voties urbem hanc vestram jam quodque meam; intueor, A. O. & oculos per ejusdem decora omnia & ornamenta circumfero; pendeo animi, quid primum in ea, quid secundum, quid postremum mirari debeam. Hic me sacra Deo templa, tot afflicta paupertatis angusta receptacula, turre & minantes in cœlum Phari; illic injecta fluminibus repagula & cataraeta; alibi mercantium angustæ porticus, tot ubique pontium fornices & laquearia spectantem tenent. Est, ubi mercium peregrè advectarum stupendam vim, ubi

A navium

navium multitudinem ac robur, ubi portus capacissimos, ubi circumfusas urbi classium stationes attonitus adspectem. Amplitudinem ejus si oculis metiri velim, avocat me ædificiorum splendor. cum in splendore hæreo, interturbat civium frequentia. cum hanc attentius considero, in tanta multitudine, Rectorum prudentiam, legum reverentiam, subditorum obsequia, modestiam, & quod caput rei est, ordinem suspicio. Nec illud leve puto, in eam me civitatem translatum cerni, quæ stagnis paludibusque undique innatat, ubi tantorum operum molem portant ligna, librant silvæ, & florentissimum totius Europæ emporium suffulciunt putrescentes pini. Ut prorsus in ejus magnitudine constituenda natura & labor, virtus & fortuna, tellus Oceanusque contendisse videantur. Quæ quidem omnia, quanquam eximia, sumtuosa, admiranda sint, famamque opulentissimæ urbis domi forisque differant: minora tamen putanda sunt isto Amplissimi Senatus Consulumque instituto, quo nova ac insolita huic loco ratione, à Sapientiæ & literarum studiis, earumque publica professione, novum Reipublicæ suæ decus hoc die affectare incipiunt. Vtrique placuit Viris gravissimis ac prudentissimis, ut quæ Mercurii hætenus fuit sedes, ac Pluti domicilium, jam Palladis quoque ac Phœbi sacrarium audiat; opum splendorem doctrinæ radiis illustret, divitiasque tum demum rectè æstimare discat, cum earum usum è Philosophorum monumentis hauserit. Et profectò conveniens erat, urbem illam, quæ opum fama orbem universum replet, tandem de immortalitatis præsidiis cogitare. conveniens erat, cives mercimoniis intentos filios in spem majorem educare, ut quas fluxas possident

fident opes, optimarum artium scientia & nominis perennitate solentur, quarum illa vivis eripi nequit, hæc ne mortuis quidem potest. Nec illustrius quicquam ac gloriosius, quam eos ipsos populos, quos emundi vendundique amor ex omni terrarum parte huc excire solet, ad literarum quoque mercatum proficisci, nec tabernas solum & mercium promptuaria, verum Musarum etiam penetralia frequentare, & aures à forensi strepitu fessas suavissimo earum alloquio recreare. Atque hujus quidem laudatissimæ rei cum initium faciat præsens hic dies, ex prisco Scholarum more quædam præfabor, & Minervam, illam Sapientiæ Deam, inter arma ac Martis strepitus, inter libertatis nostræ discrimina, & reciprocos bellorum æstus huic Reip. æternum consecrabo. Quamobrem istiusmodi mihi argumentum delegi, quod loci hujus ac civium genio, & opulentissimi Emporii studiis aptum esse putavi; piscatores illos imitatus, qui hamo appendere solent illicem ac lenocinantem escam. Equidem ita semper statui, operosè illos ineptire, qui in foro Lapitharum pugnas recitant, in castris Dialecticum torquent enthymema, in sacris regnorum imperiorumque momenta exaggerant, in mensis super Hecubæ aut Andromaches fato singultiunt, in Scholis iis exercitationibus fatigant adolescentulos, de quibus ad Senatum referri expediat: Ideoque præter rem me facturum putavi, Si apud mercatores, apud lucri avidam gentem, inter pecuniarum tinnitus, in urbe quæstui dedita, de aliis rebus, quam de mercatura, lucro, opibusque differuero: non ut eos mercari doceam, sed sapienter; non ut lucrandi artes præscribam, quas ingenue fateor me ignorare, sed ut optimas vobiscum probem; non ut

opum studia damnem, sed rectæ rationis sufflamine coërceam. Illud ostendam : Optimum esse Mercaturæ cum Sapientiæ ac litterarum studiis commercium , nec augendæ rei curam mentis contemplationibus, nec has illi obesse, verum optimis rationibus inter se conspirare, mercandi & philosophandi facultatem, ut tanto mihi felicior sit futurus mercator, quanto philosophari poterit luculentius. Audivere de rebus suis differentes Philosophos Athenæ, legistatores Lacædemon, censores Roma. Nec grave erit, opinor, Amstelodamensium populo, si de mercatorum excellentia, virtutibus & officio differentem audiat, minorum licet gentium, Peripateticum. Quod dum ago, A. O. animum mihi ab hac ipsa, de qua loquar, pecuniarum curâ paulisper vacuum commodate.

Verus admodum res est mercari. sed & sapere. ut nesciam, an à Sapientia profectam esse mercaturam, an ab hac Sapientiam fluxisse, statuere debeam. Illud certum, mutuam semper operam hæc studia præstitisse, cum sine mercium permutatione humanis necessitatibus consuli non posse sapientes crediderint, & per eandem rursus magnis incrementis ad prudentiam iri in confesso sit. Quippe erectius mercantibus ingenium est, & dum dolo circumveniri impensè cavent, sapientiam in consilium advocant. Acuit curas lucri spes, spem utilitas. utilitatem commendat indigentia, quæ per varios usus exercitatissima artem fecit non uno modo rem faciendi. Hinc arbitror à veteribus emundis vendundisque mercimoniis præfici, non iracundum Martem, non lascivientem Venerem, non socordem Lunam, non ridiculum Vulcanum : sed ingeniosissimum Deorum Mercurium, illum sapientiæ ac eloquentiæ autorem,

rem. Nempe ut doceant, & sapientia & facundia opus esse mercantibus; illa, ut quæstum honestum à turpi discernere possint; hac, ut verborum lenocinio commendent eas merces, quas extrudere satagunt. Quam ob causam eisdem Gallum affingunt, vigilantia symbolum; ut doceant matutinum esse debere mercatorem & vigilem, in omnes occasiones intentum, ut rem faciat. Dudum est, quod in Sticho exclamaverit Plautus: Quàm benè re gesta salvus convertor domum, Neptuno grates habeo & tempestatibus, simul Mercurio, qui me in mercimoniis juvit, lucrisque quadruplicavit rem meam. Antiquitatem certè & primos mercaturæ natales non aliunde rectius, quam ex literarum monumentis ac sapientum libris investiges. Docent illi, primis seculis, cum naturæ opibus sensus omnes constarent, intrà pecora agrosque illam constituisse, primosque mercatores agricolas & pastores fuisse. Docent illi, decantatam illam in Scholis Philosophorum justitiæ commutativæ appellationem, à negotiatoribus profectam, ut jam ipsius Philosophiæ moralis partem conficiat, hæc ipsa, de qua loquor, facultas. Aristoteles in iis libris, quibus politicum format, de mercatoribus præcepta tradit; ut ostendat, ad sapientis etiam perfectionem facere, has artes nosse. Et divinus ille Plato, ubi de constituendâ Republicâ laborat, mercatores in eam adscisci vult, non eos solum, quæ res corporeas precio emunt & vendunt: sed & illos, qui animi cultum, scientias, artesque honesta mercede aliis divendunt. Quin & Platone antiquior Pythagoras, totum mercatum in tria hominum genera distinxit, quorum alii prodiissent ut venderent, alii ut emerent, quod utrumque genus dicebat sollicitum esse, ac

proinde minus felix : alios non ob aliud venire in forum , quam ut spectatores agant , quos ille solos felices esse perhibebat , quod vacui curis gratuita voluptate fruerentur . Homerus , quo homine Græcorum nemo plura novit , nemo , quæ ad usum faciunt , copiosius docuit , tantum mercaturæ precium esse credidit , ut ipsam Pallada sapientiæ Deam , quasi alio habitu non posset , mercatoris induerit . Vbi enim Telemachum alloquitur , & se Mentem fingit , suaviter ait Pallas , se maria sulcare , ut ferrum , quod navibus vehebat , ære Temesino permutaret . En mercantem Pallada . Quin & ipse Panomphæus Iupiter , è cujus cerebro ortam fingunt Pallada , in celebri illa apud Lucianum vitarum auctione , universam Philosophorum turbam , vili satis pretio , distraxit . En mercatorem Iovem . Illud amplius constat , primam mercaturam , humanitatem & sapientiam , una cum mercibus per universum orbem circumduxisse . Solon , qui Athenis leges condidit , & plerique Græcorum illo commercio suas res tulerunt ad exteros , ac vicissim fecere , ut exotica sui cives viderent . Plutarchus cum vitam sapientissimi hujus Solonis enarrat , eo , inquit , tempore mercatura gloriosa erat , cujus opera cum Barbaris consuetudo , cum Regibus amicitia contrahantur . Quare tanto Spartanos , sapientem alioquin populum , à vera Sapientia longius abfuisse arbitror , quanto iniquiores mercantibus lucra prohibuerunt . De Gallis scribit disertissimus Cæsar , eos Mercurium maximè coluisse , utpote artium omnium inventorem , viarum atque itinerum ducem , quem ad quæstum pecuniæ , mercaturasque vim maximam habere arbitrabantur . Et quam familiare fuerit Romanis , sapientissimo alioquin populo , pecunias locare ,

æs alienum contrahere, versuris faciendis luculenti patrimonii naufragium facere, docet erudita illa Satyrâ Flaccus, in qua sub persona Mercurialis Damasippi illos sui seculi taxat negotiatores, qui postquam, ad medium Ianum, rem fregissent, & magni instar Biantis Priene sua nudi egrederentur, sero ad philosophiam se conferebant. Ex quibus colligo, summos doctrinæ ac Sapientiæ proceres, uti aliarum omnium artium, ita & mercaturæ ac Philosophiæ commune vinculum agnovisse, & de his ipsis, quas tractamus rebus, serio verba fecisse.

Sed propius libet mercantium virtutes expendere, & depromptis è Philosophia gravibus præceptis ostendere, quam & illorum vitiis mederi possit Sapientia. Ac primum illud mercatorem attendere monet Sapiens, ne nimium appetat. Id enim egit rerum natura, ut ad benè vivendum non magno apparatu opus esset. Qui immodicas opes sectantur, immodicis sæpè excidunt, & dum omnem felicitatis suæ spem pelago ac ventis credunt, avaritiam paupertate ac ignominia mulctant. atque ita dum alios sua luxuria, alios ambitio præcipitat, hos incon-sulta ac Prudentiæ monitis destituta lucri cupiditas. Nihil refert, quantum in ærariis jaceat, si non quæsitæ, sed quærenda semper computamus. Non enim qui plus habet, sed qui minus cupit, dives est. nec pauper, qui minus habet, sed qui nimis cupit. Infinitum est, quod petit, qui plus petit, quam quod deest. Cleanthes philosophus rogatus, qui dives evadere posset, cordatè respondit, si cupiditatum fuerit inops. Alia atque alia desiderantibus, desunt hæc ipsa, & inter magna vota inopes sunt, qui dum Orientem pariter ac Occidentem animo devorant, eam beatitudinem sibi fingunt, quam asse-

quantur nunquam. Philosophus animum hominis divitem appellat, non loculos. qui quantumvis pleni sint, dummodo pecuniæ cupiditate laboret animus, pauper es. Divitiæ ex copia æstimari solent, at copiam non aliunde rectius, quam ex rerum satietate colligas, quam quoniam non assequitur, qui plura appetit, nunquam omninò futurus est dives. Fingite alicui ex magno auri acervo vivendum sumtuosè, tectis laqueatis, veste superba, famulis decem, supellectile ad invidiam exquisita; alteri illa contemnenti ad sumtum sufficere sestertia centum: uter dives censendus? ille qui vanæ cupiditatis mancipium semper eget? an alter, qui contracto cupidine abundanti similior est? Nec enim censum æstimatione, sed victu ac cultu æstimandum sapientes prodiderunt. Nec plura possidet, qui pluribus ad se suosque tuendum eget, quam qui paucissimis. Mecum sentit mascula & severa Stoicorum schola, qui quotquot cœlo & terra frui datum, divites pronuntiabant. nec quicquam tam angusti & parvi esse animi, quam eas res minus amare non posse, ad quas hominum vulgus inflammatum aviditate rapitur. At Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil gravius, uti pecunias aliaque vitæ huius præsidia minimè fastidiunt, ita eorum omnium amorem mediocritate definiunt. nec immerito disputant; utrum expediat aliquem plurius esse bonorum dominum, quam custos esse possit.

Illud præterea mercatorem nostrum didicisse gaudet Philosophus, quod cum opibus abundet, mores suos iisdem non tradat, nec cum Cræsos vicerit, Numa esse desinat. Caducum hoc omne & mobile esse ducit, quod possidet,
nec

nec tam virtutis atque ingenii, quam fortunæ ac temporum esse munera. Noverat hoc quoque Lacon iste, qui cuidam Lampen Æginetam effequenti, ac felicem prædicanti, quod prædives videretur, nihil se morari, inquit, felicitatem è funibus pendentem. Sapientia divitiis pro ratione, non pro libidine uri monet. Sapientia minores animos gerere vult, quotquot fortunæ præjudicio majores habentur. Nec enim vitiorum adminicula esse debent pecuniæ, aut in Creatoris sui dedecus, sed gloriam; neque in proximi perniciem, sed commoda ac salutem conferri. Sapientia opulentos non fastidit, sed exosculatur unicè. illos nempe, qui locupletes sunt sine ullius injuria, magnifici sine luxu, liberales sine ostentatione, graves sine morositate, religiosi sine superstitione. Erectæ & bonæ mentis mercator, (inter quales hic loquor, inter quales hic vivo) sicut vitiosas merces à probis, ita virtutes à vitiis distinguit, & quot domi numerat talenta, totidem virtutum officia sibi præscribit. Cum nummos suos attentius intuetur, fingit uni insculptam pietatem, alteri candorem, alteri fidem, alteri prudentiam, alteri liberalitatem, & in ipsis malorum irritamentis imagines honesti concipit. Ut cum totos pecuniarum acervos seponit, totum quoque virtutum chorum seposuisse videatur. Quo ergo copiosius aurum possidet, eò minus peccat: quo fulgidius aurum possidet, eò humilior esse amat: quanto lucratur sapius, tanto in munifici Dei laudes reflectitur crebrius; quanto lucratur rarius, tanto providentiæ divinæ causas suspicit religiosius. Quod si rationes turbaverit scriba, foro cesserit debitor, aut preciosam mercium saburræ sorpserit mare, facile à Philosophia solatium petet, qui præter virtutem

reliqua minus æstimare didicerit : qui vitæ subsidia modo his, modo illis liberaliore manu applicari, & iisdem pene, quibus mare, æstibus adfluere & refluxu attentius perpendet. Quamobrem, qui, rebus nonnihil accisis, animum prorsus despondent, Deos nescio quos increpant, jam in cœlum, jam in mare convitia jaculantur, sapientes non sunt. A Philosophis quippe accipient: Nihil viro bono præstandum, præter culpam : Divitem sat esse, qui, cum vel omnia desint, sibi non deest : nec desperandum illi, qui rerum omnium egenus omnia bona in spe habet : Orbem singularium esse, & per vires possideri, hunc bonorum ejus parte excuti, ut reponatur alteri. Nec dubium est, quin major sit futura materies animum firmandi in paupertate, quam divitiis, cum in hac summa vis virtutis sit, non inclinari, nec deprimi. Quare divitias non minus absentes, quam præsentis parvi faciet, quia nec advenientes eas sentiet immoderatus, nec recedentes. Terras omnes suas putabit, etiam cum nullas habebit, & quas habet, tanquam quæ aliorum esse possunt, non respuet, sed amabit segnius. Paradoxa vobis loqui videor. Nec diffiteor. Verum hæc Aristippi, hæc Socratis sapientia fuit. Ita Zeno, Cleanthes, Crates, Chrysippus, Epictetus sentire, ita loqui amavere. Etiam hoc in mercantibus laudabile & prædicandum quàm maximè, quod ingenti lucro aucti secum & cum Paupertate dividant, & ex aurea messe spicilegium aliquod egentibus indulcant. Habet, non dicam Fortuna, sed benignior Deus, suas rationes, & inter alias hanc quoque, ut quibus favit liberalius, alios pari liberalitate sublevent. Non decedit danti, quicquid accedit homini, & cum hominem esse commune sit diviti & pauperi,

huma-

humanum quoque est, huic nihil deesse, sine quo homo esse non potest. Dedit Deus, ut quod dedit, per eos reciperet, quibus minus dedit. Dedit, ut exemplo suo ad piam magnificentiam invitaret, qui sine exemplis boni esse nequeunt. Dedit, ut qui gratis dare nesciunt, præmium expectent ab eo, qui solus sine spe præmii dare potest.

Iam verò in Emptione & Venditione quanti est, nihil utile putare, quod non simul honestum sit, nec privatis commodis postponere recti conscientiam. quantum est, etiam si fraus occultior sit, non fallere velle, vel sui damno in contractibus sincerum ac veracem esse. Ac de his summa religionis in Officiorum libris disputat Cicero, ac admirabilem virtutis speciem ob oculos ponens, ab omni furo alienas esse vult negotiationes, rigideque urget illas veteris ævi sanctissimas formulas: Inter bonos bene agier oportet: Omnia ex æquo & bono metienda; & fide bona. Quin eos conscientiarum casus excutit, homo à veri Dei cognitione alienissimus, quos nos flocci-pendimus, & in contrahendo propius honestatis momenta expendit, quàm qui illustri Christianorum titulo gloriamur. Nihil illi, nihil Panætio ac Antipatro, præfatis Philosophis, utile visum, quod non simul honestum esset, nihil honestum, quod non etiam utile. quæ quanquam philosophantium cogitatione distrahi possint, in vita tamen communi perniciosissimè divelluntur. Si enim ad virtutem, aut virtutis actionem nati sumus, omnino sequitur, illud ipsum, quod honestum est, summum bonum esse, & cum summi boni ratio nullum in se bonum desiderari patiatur, etiam utile in se includat necesse est. Accedit, quod, cum utilitas res secundum naturam sit, vitium

omne naturæ hominis & rectæ rationi adversum ; nec inhonestum cum utili , neque honestum cum inutili stare queant.

Et profectò nulla exitialis opinio in vitam hominum irrepsit, quam quæ honestum ab utili distraxit. Vnde enim malæ fidei contractus, falsi testes, illicita fenora, versuræ, æruscandi artes, monetæ arrosiones , nisi quod dum mercamur, emolumenta in mercibus intuemur, at quod in iis improbum, quod injustum, quod fallax, non videmus. Ille in Philosophia nostra multum se profecisse sciat mercator, qui si vel homines injuriam celare possit , aut proposita immunitate injustus, facinorosus, veterator, malitiosus esse, nullius tamen compendii spe à virtute recedit. Sed libet ex veterum sententia rigidius mercari. Iudicat idem Cicero , injuste improbeque illum facturum, qui, ut pluris vendat, quicquam eorum, quæ ipse noverit, emptorem celabit. Marci Catonis sententia fuit : Qui in venundando vitium scisset , & non pronunciaffet , emptori damnum præstare oportere. Volunt ergo , ut exemplo rem illustremus , ædes vitiosas, male materiatas, ruinosas, vel pestis contagio afflatas, ignorantibus hæc ipsa locari aut vendi non debere. Loquar clarius : Si è Galliis vir bonus in hanc urbem magnum frumenti numerum advexerit , idque in summa annonæ caritate, si idem sciat plures mercatores è Galliis solvisse navibus frumento onustis , quærunt Sapientes, dicturusne id sit civibus Amstelodamensibus, an silentio suum quam plurimo venditurus ? Negabit dicturum Diogenes Babylonius , magnus alioquin & gravis Stoicus , cum qui silet suum vendat , sine insidiis agat , nulli injuriam faciat, quia jure civili illud dicere non constringitur. Affirmabit contra Cicero, cum Antipatro
philo.

philosopho acutissimo, celandum hoc non esse, cum ea lege natus sis, ne publicæ salutis officias, & ut homo de hominibus, civis de concivi benè merearis. Quod si illos improbat Cicero, qui reticent dicenda, quid sentire eundem æstimates de iis, qui in vendendo orationis adhibent vanitatem? Equidem, cum hominis, ad summi Dei imaginem conditi, majestatem nihil magis deceat, quam veracitas, nec simulabit, nec dissimulabit vir bonus quicquam, vel ut emat melius, vel ut vendat. Ethnici hominis oraculum est: Non licitatore venditor, nec qui contrà licitatur, emtor apponet: uterque si ad eloquendum venerit, non plus, quam semel, eloquetur. Intelligitis, opinor, non vobis solum, sed etiam priscis Quiritibus placuisse sinceritatem, simplicitatem, candorem; displicuisse astus & fraudes. Et quanquam constet, hæc ipsa vulgo minus turpia haberi; ideoque nec legibus, nec jure civili prohiberi; tamen mecum creditis, naturæ lege sancitum esse, nihil insidiosè, nihil simulatè, nihil fallaciter agendum. Quam verò illa sunt apud Ciceronem subtiliter & ad admirationem honesta, cum negat, Sapienti fas esse, in naufragio homini tabulam eripere, cui semel adhæsit: cum adulterinos nummos, quos imprudens accepit, negat sapientem, cum id rescierit, soluturum pro bonis: cum ei, qui aurum vendit, putans esse orichalcum, indicare vult virum bonum, aurum illud esse, ne denario emat, quod sit mille denarium: cum promissa servanda esse negat, quæ non sunt iis utilia, quibus promissimus. Breviter, cum omnium mercantium & in vita civili honestè versantium, unam hanc vult esse regulam, ut aut illud, quod utile videtur, inhonestum non sit: aut si inhonestum est, ne

videatur esse utile. Erasmus Roterodamus, immortale Bataviæ nostræ decus, ad hanc Ciceronis hominis Ethnici in contractibus sanctioniam, usque adeo stupet, ut parum absit, qui inter cœlites & beatorum animas Ciceronem locet. In Præfatione siquidem in Tusculanas quæstiones, in hæc verba prorumpit: *Quid aliis accidat, nescio. me legentem sic afficere solet M. Tullius, præsertim ubi de bene vivendo differit, ut dubitare non possim, quin illud pectus, unde ista prodierunt, aliqua divinitas occuparit. Atque hoc quidem meum iudicium mihi magis blanditur, quoties animo reputo, quam immensa sit, quamque inestimabilis æterni numinis benignitas, quam quidam ex ingenio suo nimis in angustum contrahere conantur. Vbi nunc sit anima Ciceronis (verba Erasmi sunt) fortasse non est humani iudicii pronunciare. Me certè (Erasmi verba loquor, non mea) non admodum, adversum habituri sunt in ferendis calculis, qui sperant illum apud Superos beatam vitam agere. Hæc Erasmus. Non ego. Verum relicto Cicerone, & qui Ciceronem penè apothefi donavit, Erasmo, pergam Sapientiæ monitis mercatorem componere. Ab hac audiet: Non esse temere spondendum, cum noxa præsto sit: fidendum esse, sed videndum cui: non omnia emenda esse, ne necesse sit mox cum Castore omnia vendere: cavendas esse fenerationes in perniciem publicæ societatis comparatas. Monet eadem, cauti uti simus in nominibus & syngraphis faciendis. Quamvis enim in tabulis addas mille cautiones, & juris laqueos, quibus debitor constrictus teneatur, omnia tamen eludet versutissimus Damasippus. Fiet aper, modo avis, modo saxum, &, cum volet, arbor, & in jus vocatus alienis maxillis ridebit. Et cujus quæso est disputare? Vtrum magnatibus & nobilibus sit permissum mercari; Philosophi.*

utrum

utrum liceat ex pecuniis usuram petere; Philosophi. utrum fas sit carius quicquam vendere, quam emisti; Philosophi. Quis de tota mercatura præcepta tradit, quis sordidam ab opulenta, tenuem à copiosa distinguit? quis depromptis ex jure naturali, gentium, civili præceptis eam universam ordinat? Politicus est. At hunc universæ Philosophiæ principem & architectonam vocat Aristoteles. Quis mercantibus non minus, quam Jurisconsultis, sua principia largitur, Honestè esse vivendum, alterum non lædendum, suum cuique tribuendum: Ethicus est. Quis docet, in commutationibus vel rerum cum rebus, vel rerum cum pecuniis, vel pecuniæ cum pecuniis rei familiaris habendam esse rationem? quis familias exhaurire, nomina facere, rem fidemque consumere vetat? Oeconomicus est. Aristoteles, quo viro nemo philosophatus est sanius, Prudentiæ civilis administras comitesque facit, Experientiam, Memoriam, Solertiam, Ingenium, Sententiam & Consilium. At hæ ipsissimæ sunt mercaturæ partes & officia. Experientia quando & quatenus & ubi mercandum docet. Memoria debiti creditique rationes in numerato habet. Ingenium de rebus mercibusque rectè judicat. Solertia ea media excogitat lucrandi, quæ à versutia, & pravis artibus absunt. Consilium mercaturam universam moderatur & regit. Sententia prudentiorum facta & judicia in commutandis mercibus respicere monet, ne, dum soli sapere nobis videmur, fortunæ naufragium debeamus. Audivistis ergo, quam se cum morali Philosopho maritet mercatura. Paucula ex Speculativa Philosophia petamus, ne hanc quoque se fastidire dicat operosus negotiator.

Proprium mercantium est, commutare sedes,

des, & facili mobilitate per omnes terrarum plagas diffundere insatiabilem animum: ire, quo fertilis alicujus oræ, & in majus laudatæ fama evocat. Nihil tam immansuetum hospitio, horridum situ, cæli natura intemperatum, quod non aliqua lucri spe patria abducat. At horum omnium locorum situs, vias, maris vada, promontoria, portus, quatenus cavendi, quatenus subeundi, nosse oportet. Quæ quidem omnia ex Geographia nostra peti possunt. Qui verò singularum regionum sint proventus, commoda, messes, ex physicorum quoque monumentis & rerum naturalium scriptoribus habemus. Docent hi Indiam ebur, Sabæos thura, Persas sericum, Moluccanos aromata, aurum argentumque Americanos, Chalybes ferrum, æs Suecos, stannum Britannos sufficere. Cumque expediat, ea ipsa, quæ emit aut precio æstimat, nosse eminentem, de rerum naturis, metallis, arboribus, plantis, aromatibus, animalibus, piscibus, avibus differentes audiat Physicos, Aristotelem, Theophrastum, Oppianum, Dioscoridem, Plinium & polyhistora Solinum. Quæ sita per mare Scythicum in Orientem via unde, nisi ex his ipsis scriptoribus non subobscurè colligitur? Vnus Plinii locus tantæ rei auspiciū, licet inauspicatum hætenus, fecit, tanto facinori ansam dedit. Vnde didicimus Africam, etiam versus Austrum, superato Bonæ spei promontorio circumnavigari posse, & hinc in Arabiam, Ægyptum, Persas iri, nisi ex eodem Plinio & Strabone? Quid Columbo, Vespucioque, primis Americæ detectoribus, fiduciam fecit, ut relicto veteri orbe, novo exemplo, prorsus Occidentem obverterent? Aristotelis, Platonis, & fortè etiam Senecæ loca in causa fuere. Præterea, ab Astrologis discet mercator, quæ anni tempestivitates qui-

quibus locis adeundis, aut cavendis convenient: ex coelo non dierum solummodo incrementa & decrementa, sed & horarum in mari momenta deprehendet: ex Cynosyrâ, quàm Septentrioni, quàm oppositæ plagæ vicinior: ubi & quantum deflectat ab Arcto acus magnetica, & quibus regulis naturæ error corrigi possit. Et cum absque ventis, mari, æstu navigare negatum illi sit, utile fuerit, proprios regionum singularum ac partium maris ventos novisse. ut: Notum Adriatici maris arbitrum esse, Boream Germanici, Gallici Circium, Calabriae littorum Iapyga, Atabulum Apuliz, Athenarum Sciron paulum ab Argeste deflexum. de quibus in Meteorologicis disputat Aristoteles. utile fuerit novisse, quæ maria & quando procellosa, quæ scopulis infesta, quæ magis, quæ minus, quæ citius, quæ tardius, quæ nunquam æstuent, quam periculosa prætervectio promontorii australis Africae, quàm ex portu Sinarum in Iaponiam difficilis trajectus, quam infestæ navigantibus maris Balthici fauces, quantus in sinu Mexicano à continente aquarum refluxus. Illud quoque apud Philosophos reperire est, Oceanum perpetuo motu in occasum ferri, ideoque citius hinc Novum orbem adiri, quam illinc Veterem repeti. Est & ille motus in Scholis nostris decantatus, quo à Septentrione in Austrum mare movetur, qui in mari mediterraneo cernitur, ubi Mæotis per Bosphorum Cimmerium in Pontum Euxinum fluit, Euxinus per Bosphorum Thracium in Propontidem, Propontis per Hellespontum in Ægæum. Vt nihil dicam, de motu peculiari, qui in mari Adriatico ad oram Dalmatiz, Istriæ, Illyridis, usque ad ultimos Venetorum recessus deprehenditur, ubi flexus in Meridiem maris impetus versus Flaminiam, postea

non-

nonnihil ad Orientem se torquet ; planè ut in orbem, ex littorum, uti opinio est, appulsu, circumagi videatur. At ille maris fluxus & refluxus quotidianus, uti inter naturæ miracula est, ita solum philosophum differentem patitur. Amplius, non ignorare quempiam vestrûm opinor, quàm ex usu fiet vago mercatori, variis linguis loqui posse, & ad singularum gentium mores, vitæque instituta se componere. Ergò si Græcos adire velit, Cecropis ore ipsi loquendum: si Venetos, Hetruscos, Ligures, Hispanos, Gallos, Latinas voces addidicisse conducet. Si Arabas, Persas, Syros, Medos, Indos, totumque ferè Orientem lustrare animus erit, Arabum quam maximè sermonem sciri interest. Quæ omnia ex Scholis & ipsis Latinorum, Græcorum, Arabum libris addisci in confesso est. Nec vivere profectò apud exteros potest mercator, nisi qui gentium se ritibus, moribusque accommodare noverit. Quamobrem consulendi erunt scriptores clarissimi, qui in Ægypto à fabis abstinendum esse doceant: in Arabia cum bacillo ambulandum; in Persia non accumbendum, nisi unctis: in Germania hospitum officiis adblandiendum: Græcos rerum novarum esse avidissimos: Hispanos graves & inquieto ingenio: Italos injuriarum tenaces: Gallos civiles blandosque: Anglos Ioviales: Pœnos perfidos: infideles Allobroges. quæ peregrinum mercatorem nescire, & pudori sæpe fuerit & dispendio.

Sed satis ostendisse mihi videor, quanta philosophantium & mercantium sit cognatio & societas, quamque ingens literarum & humaniorum artium in facienda mercatura momentum, cui tantum splendoris, dignitatis, ac precii ab illis ipsis artibus accedit, quantum æterna caducis, animi bona terrestribus purgamentis
 potiora

potiora habentur. Restat, ut iis respondeam, qui, ut laudatissima coepta sugillant, clamitant: Nihil Mercurio cum Pallade commune esse: strepitus istos forenses averfari Musas, fugere turbulentam urbem, & secessus suos amare ac soliloquia: hic de augendo solum peculio cogitari, nec patientes aures animi culturę commodari. Quasi verò doctorem sermonibus magnas urbes illigari nefas sit, aut ludicros solummodo in iis sermones audire oporteat, aut rerum colloquia leviorum. Quibus in-præsentiarum hoc respondebo, perperam illos philosophari, qui doctrinæ studia arceri volunt ab Emporiis, ob hoc, quod negotiorum plena sint. cum non ob aliam causam iis locus hic esse debeat, quam ut aures à mercantium strepitu fessæ parumper requiescant, & immoderatio pecuniarum cura præclatissimarum rerum meditatione castigetur. Quid, quod rectius in negotiis omnibus versari possit, qui erudito Musarum otio rectè uti noverit. Quin, & hoc contendo, cum ad opes eximias atque illustres accesserit litterarum lumen, tum illud divinum quid ac singulare existere. Sed pleni sunt omnes libri, plena exemplorum vetustas, quibus ita statuisse illis temporibus sapientissimos viros constat; opulentissimas quasque urbes scholis, doctoribus, bibliothecis, aliisque sapientiæ instrumentis carere non posse. Athenæ, Achajæ metropolis, non mercantum solummodo concursu copioso, sed & eruditissimis hominibus, liberalissimisque studiis affluens fuit. Tarentum, Rhegium, Neapolis, plane non opum solummodo, sed & Græcarum artium, ac disciplinarum promptuaria fuisse. Capua, Antiochia, non tam civium frequentia, classium robore, mercimoniisque inclaruisse, quam iis artibus, quibus ætas puerilis ad humani-

manitatem informari solet. Massiliam quoque Narbonensis Galliarum maritimam urbem, linguarum artiumque studiis olim viguisse ex Strabone & Tacito constat. Quin illa terrarum gentiumque Dea Roma, annon simul & de expugnando orbe & barbarie cogitare potuit? simul & exercitum ordinare, & dicendi leges scribere? simul & Dictatorem castris præficere, & Oratores pro rostris loquentes audire? ut male profecto mihi rationes subducere videantur, qui ob diversarum nationum frequentationes, disciplinarum ornamenta & omnem elegantem doctrinam à civitatibus arceri cupiunt. Quod si præsentia magis movent, Venetos spectate, in quorum amplissima urbe, publicæ facundiæ non mercatorum tumultus, non Adriatici maris fluctus, non ipse Leonis (quem insignibus ostentant) rugitus obstreperit. Lutetia Parisiorum, hominum multitudine fervet, tumultuatur, fordet. Nec tamen alienum putavit Carolus Magnus, & post hunc multis seculis Franciscus I, ingeniorum gloria regalis solii majestatem irradiari: aut indecorum fore, si vendentium ementiumque litibus eruditæ Sorbonensium lites permiscerentur. In Vbiis Colonia, in Pannoniis Vienna, in Bojohæmo Praga, in Vandalis Rostochium, ad Viadrum Francofurtum, ad Vistulam Gedanum, in Vasconibus Burdegala famæ celebritatem à negotiationibus pariter, & honestissimo Scholarum otio consecutæ sunt. Quod si ad antiquorum tempora recurrere libeat, inter mercatores Solon fuit, gravis Atheniensium legislator, inter mercatores Thales fuit, idem è Sapientum numero; & Socrates, ille oraculo Apollinis sapientissimus. Quin & Plato (teste Plutarcho in vita Solonis) inter divinas animi meditationes, olei Venditione
in

in Ægypto quæstum fecit. quorum autoritate tutus mercator, parum æstimare habebit, quæ in negotiatores acrius scripsere Gregorius, Chrysoftomus, Augustinus & Cassiodorus.

Quæ cum ita sint, beatam hanc Amstelodamensium Rempub. puto, in qua jam mercatoribus philosophari, & philosophis mercari concessum. Postquam enim summis prudentissimisque rectoribus studium fuit, ornamenta omnia dignitatis & præsidia stabilitatis amplissimæ urbi quærere, pomœria diducere, turres attollere, portus fodere, classibus disjunctissimas terras adire; adhuc Orienti primum, mox & Occidenti armis instare, & sub invictissimis Nassoviæ gentis Principibus, unâ cum sociis urbibus, potentissimum hostem patriis finibus propulsare: tandem ad has quoque curas devoluti sunt, ut veram stabilemque gloriam huic loco à litterarum perennitate, ab ingeniorum cultura, & sapientiæ præmiis vindicarent. ut quæ civitas orbis penè Univerſi est receptaculum, jam quoque eruditionis audiat; quæ totius penè Europæ commune est ærarium, prudentiæ thesauros recludat: quæ mercium omnigenarum est custos, disciplinarum ac ingenuarum etiam artium sit promptuarium. Habuit jam pridem multa, quæ mirati fuerunt advenæ. at nunc quod laudent. Obstupuerunt Germani, Britanni, Scoti, Cimbri, ad ædificiorum splendorem, navium in longum exporrectas stationes, spatiosam, potentem urbem; omnibus rebus, quas vel natura suppeditat, vel elaboratio affluentem. at nunc eandem præceptis industriæque Philoſophiæ & literarum stabilitatem sentient ipsi. Et erunt inter eos, qui posterius hoc prioribus præferent, cum illa fortunæ deberi videantur, at hoc omne consilii sit: illa annorum ac longioris ævi
spo.

spolium sint, hujus verò fructus istiusmodi, qui per omnium seculorum memoriam vigeant, quos posteritas venerabitur, quos ipsa æternitas semper intuebitur.

Quare, ut unde exorsa est, eò se convertat oratio mea, vos alloquar, Reip. hujus rectores Amplissimi. Date manum & præsidium nascenti Scholæ, quæ vobis natales suos hodie consecrat. Defendite, imò producite, non tam eos, quos egregiis præmiis huc evocastis, quàm optimas artes, sine quibus parum ornata, parum instructa, respublica aut fuit unquam, aut erit. Martem vestra ope armatum vidimus, sensit Hispanus, navibus, auro, terris, etiam ubi terras esse non credidimus, exutus. Iam Minervam, illam eruditionis, humanitatis, sapientiæ Deam, intra portas vestras ac mœnia recipite, non ut bella gerat, sed ut de veterum eam bellis disserentem audiat: non ut regna urbesque everrat, sed quibus consiliis surgant cadantque, doceat: non ut res Romanorum ac Græcorum ipsa gerat, sed loquatur: non ut mercari cives vestros, sed sapere doceat. ut quæ loca adeunt, quibus ventis navigant, quod cœlum mutant, quos populos peregrè frequentant, quas merces emunt, qua fide, quo candore res augeri debeant, propius ab eâ discant. Regum, Imperatorum, Principum laudatissimorum vestigiis insistitis. Bibliothecam, hoc est, tot eruditarum mentium commenta & lucubrationes, tot Sapientiæ, & veritatis doctores civibus vestris donastis. Iam infundite illos, qui vestris auspiciis, quod in iis non solidum, erectum & frugiferum est, viva voce in animos diffundent. Gratiâs ergo vobis Reipublicæ hujus, Ecclesiæ, civium & modestissimæ Juventutis nomine ago, qui, si bona sua norint, ratum habebunt, quod dixi.

dixi : si non norint , discent propediem , quantum sit cum doctrinâ virtutem imbibisse.

Vos verò viri nobilissimi , spectatissimi , doctissimi que, siue cives, siue advenæ estis, animis, linguis Illustri huic gymnasio favete. Erit hic, ubi perfuncti negotiis , animum componetis, ubi afflicti solatium petetis : ubi inopinato lucro aucti mentem temperabitis ab insolenti lætitia : ubi audaciæ in exponendis mercibus occurrabit prudens timor ; timorem moderabitur fiducia , fiduciam scientia, scientiam recti conscientia. Si patres estis, volupe mihi erit de liberis vestris benè mereri: si non estis , de vobis ipsis. Etenim in hoc nati sumus, in hoc educati, ad hoc vocati, ut ea, quæ didicimus, non nostra sint, sed & aliorum. Tum demum vos profecisse scitote, cum litteras, & earum professores æstimare didiceritis. Hactenus fines possessionum propagare studuistis, in latifundiis totos lacus absorbuistis, trans Oceanum villicos misistis, nullibi non fluminum ripas ædificia vestra, villæ, prædia prætexunt. Iam discite maiorem & spatioforem esse Sapientiam, quæ divina omnia & humana, præterita & futura, cœlum , terras, maria complectitur. Preciosarum rerum pompam in domibus vestris explicatis. at preciosior Sapientiæ ac literarum supellex, in qua auro, argento, gemmisque omnibus plus fulgent virtutis & honesti præcepta , in qua hoc ad precium facit, quod per fortunam non obvenit; quod sibi illam quisque debet, nec pravis artibus paratur. Cum mercium , quæ in hanc urbem advehuntur, molem, varietatemque conspiciatis , naturæ exiles particulæ in conspectum veniunt. cum Philosophia occurret , simillimum toti naturæ spectaculum videbitis . Magnum vos aliquid præstitisse putatis , cum Gallias, Germaniam, Hispaniam

Hispaniam, Africam, Indiam annis aliquot obivistis, & quidem itinere laboriosissimo, & tot periculis circumsepto. Philosophi animus hæc omnia coram videt, coram illustrat, omnia velocius, quam Sol ipse, obit, & obit quoties vult, discriminum omnium securus. Sed libet quære ex vobis, ut vel invitis confessionem extorqueam, Annon Philosophiam expeteretis, si beneficiaria, si lucrosa, si utilis esset? affirmabitis opinor. At qui beneficiaria non sit, quæ rerum omnium uberem scientiam suppeditat? qui lucrosa non sit, quæ menti lumen, voluntati sanctitatem, affectibus ordinem ac quietem largitur? Has opes cum possideat Sapiens, non minus opulentus est, quam vos, non minus splendidus, quam vos, non minus beatus, quam vos. Et profectò si callidi rerum æstimatores, fundos, agros magno æstimant, quia his pignoribus minus noceri posse credunt, quanti putabitis æstimandam eruditionem, quæ nec incendio eripitur, nec naufragio absorbetur, & inter ipsas regnorum concussiones ac motus inconcussa manet.

Vos denique Adollescentes & Iuvenes, quotquot adestis, parentum vestrorum solatium & amor, Reip. hujus spes, erudita propago, eum quoque ad hanc rem animum conferte, qui egregiis exercitationibus erudiri, & bonæ mentis succo imbui capiat. Tum magni eritis & sapientes, cum placere vobis cœperint Sapientiæ prisci ac primi inventores, Plato & Aristoteles. quorum severa lectione non solum intellectum à foedo ignorantia situ vindicabitis, verum etiam de hostibus vestris, ira, voluptate, libidine, audacia, ambitione, prodigalitate triumphabit, idque eò gloriosius, quo plus est sibi, quam aliis imperasse. Ne vitam credite illam, quam ex aëre trahitis, sed quam ex studiis; nec splen-

Splendidum purate auro vel argento circumfulgere, sed doctrinæ luce. dum alii pecunias numerant & ad stateram expendunt, vos Sapientum verba & voces: dum alii æs, piper, linum, ponderant, vos philosophiæ momenta. dum alii peregrinantur, fluctibus jactantur, aut latronum sævitiam experiuntur, vos domi intellectum per illustrium scriptorum monumenta securi circuncerte, & dum Morinorum spolia repetunt audaces Neptuni filii, vos doctorum hominum commentationes, quas posteritatis esse voluerunt, in usus vestros, Dei inprimis gloriam, Patriæ ac Ecclesiæ salutem convertite.

D I X I.

P R E C A T I O

A D

D E V M O P T. M A X.

præmissa Orationi.

O Mnipotens, æterne Deus, pater Domini nostri Iesu Christi, rogamus Te supplices, ut hunc diem, quo Illustris hujus Schola natalem celebramus, S. P. Q. A. faustum, felicem ac salutarem esse velis. Stat coram Te supplex Respublica, & grande cæptum tuis auspiciis inchoat. Stat supplex Ecclesia, & cum sine te nihil possit, tanti operis incrementa à te solo poscit. Stat supplex civium ordo, & charissima sua pignora, clementia tua in terris deposita, in novo hoc Musarum sacrario ad virtutis & sapientiæ æram gloria tua ac cultui devovet. Stat supplex Juventus, & seminaris hujus futura sèges studiorum suorum fructus nomini itidem tuo ac patriæ saluti consecrat. Da, clementissime Deus, ut civitas hac pomeriis amplissima, civibus frequentissima, commerciorum fama celebris, amplioris fama precium ex doctrina precio repor-

B

tet.

ret. Fac eam res divinas scire, qua humanas amat impensius. Fac eam res humanas scire, quam post divinas humana quoque scire interest. Fac divina scire, ut divina imitetur. Fac humana scire, ut divina praeferat. Petat à Philosophia animi medicinam, qua à lucro corpori delicias quarit. Petat à Philosophia curarum solatia, qua in mercimoniis invenit sollicitudinum plena omnia. Tum vere opulentam se credat, non cum fluxa felicitatis praesidia ostentabit, sed sapientia ac eruditionis immobili peculio gloriabitur. Tu Deus per sapientiam urbem hanc constituisi: tot diversarum gentium homines per eandem in vita societatem convocasti, domiciliis, conjugis ac lingua communione conjunxisti. Da, ut ejusdem Sapientia beneficio artius coeat Reip. hujus compages, cives sapiant magis, vivant sanctius, pecunia, gloria & voluptatum amorem recta ratione moderentur, ut quibus totus mundus possessio est, discant vel hoc unum, paucissimis egere Sapientem. Hac prima sit eorum Sapientia, ut Te cognoscant verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hac altera sit eorum Sapientia, ut cum opes peregrè, domi virtutes indagent, & unum hoc à se alienum putent, quicquid à virtute alienum fuerit. Hac summa eorum sit Sapientia, ut operum tuorum in hoc Naturæ theatro magnitudinem, varietatem, pulcritudinem contemplantur, & in isdem bonitatis tuae, sapientiae, potentiae manifesta documenta suspiciant & venerentur. Amplissimos hujus Reip. rectores, Praetorem, Consules, Scabinos, Senatores, Curatores, intelligentia, & prudentia Spiritu instrue, ut concreditam sibi navem inter tot fluctus & Symphlegadas, quibus res humana jactantur, in publica salutis portum dirigant. Pastoribus Ecclesiarum, quotquot in hac urbe Christi nomen ex verbi tui praescripto profitentur, gratiam tuam largire, ut quod suadent piè, persuadeant potenter; quod docent sanctè, credatur religiosè; quae monent salubriter, praestentur salutariter. Divulsa Ecclesia tua membra collige, ut quos distraxit opinionum diversitas, uniat potentior charitas. Civium animos amore mutuo colliga, & disfidiorum

omnium

omnium causas longè ab hisce mœnibus abesse jube. Da, ut Mercuriales hætenus, jam Sapiaientia candidati audiant; parci, sed cum elegantia; pecunia studiosi, sed sine detrimento melioris studii, hoc est, artium & virtutis. Schola hujus primordiis benedic, ne doctrina solum aut inanis scientia, sed & probitatis magistra & mater audiat. Adauge dona tua in nobis, ut dum juventutem erudire muneris nostri est, eam feliciter erudiisse gratia tua imputemus. Adolescentium animos optimarum artium cupidine accende. Quibus pudor est nescire, discant tua opera. quibus pudor est peccare, in lege tua ambulent, & se pietate Tibi, obsequio parentibus, docilitate praeceptoribus probent; ne desint aliquando, qui Remp. hanc prudentibus consiliis fulciant, Ecclesiam facundis vocibus doceant, Scholas denique salubribus praeceptis regant. Audi, exaudi nos per & propter filium tuum Unigenitum Iesum Christum, qui tecum & Spiritu Sancto vivit & regnat in aeternum verus Deus, Amen.

Recitata fuit v. ID. IANVAR.

CLIO IO CXXXII.

D I S S E R T A T I O,

D E

● B O N O P R I N C I P E,

Adversus

N. M A C H I A V E L L I Florentini

Scriptoris suasorias, quas libris suis
de Principe, Republica,
aliisque insparſit.

E R T V R olim Euripidi dixisse
Plato : Ignoscendum sibi, quod
tyrannidis laudatorem è sua
Repub. abegerit. Quamobrem
nec vitio vertendum opinor, si
quis non tyrannidis solum, sed
& omnium ferè scelerum lau-
datorem, non è Republ. sed animis hominum
abigere allaboret. Incidimus in sæva & infesta
virtutibus tempora. nec unius seculi est præ-
mio & commodi spe peccare. Affixit hoc ma-
lum togatam olim civitatem, & hodie cum re-
gnis orbem omnem pervasit. Verum uti cala-
mitatis humanæ pars est, Principes, & quotquot
Rerump. cura superior populo secrevit, adhibi-
to ingenio & arte quadam peccare : ita illud
omnium miserrimum, cum memoria vocem
quoque amisisse bonos, ut nec sentire liceat,
quod velis, nec eloqui quod sentias. Primum
honestatis solatium est, de improbitate con-
queri posse. Alterum justa reprehensione inse-
ctari vitia, eaque potissimum, quæ apud poten-
tes non inter culpas, sed mores habentur. Equi-
dem

dem ita statuo, esse illud in omni vita apprimè utile & frugiferum, Boni Principis exemplar, veluti in illustri loco positum, animo circumferre, cum facile ab eorum moribus exempla petantur, quorum nutu res humanæ aguntur & feruntur. Est illud extra omnem aleam, maximum esse momentum Virtutis, maximum quoque Prudentiæ. cum illa inter omnem fortunam prosperam & adversam recta incedat; hujus vero tanta in omni negotio sit necessitas, ut sine ea virtus, ceu palabunda, erret, nec honesti aciem attingere valeat. Quo magis mirari subit, fuisse & olim, & vixisse etiam hoc nostro seculo viros, quorum nominis celebritas maxima est, qui civilis doctrinæ monita Principibus daturi, hoc omni conatu egere, ut regnis præsidia ac munimenta non ab honestatis incorruptæ studiis, sed pessimis machinationibus & fraudulentis consiliis quæsserint. adeo ut Imperatoriam Majestatem & juris dicundi in terris potestatem verè divinam, in nescio quam dilatandorum finium, corradendarum opum, ac stabiliendæ quovis modo securitatis publicæ nefariam artem converterint. Nempe falsis nominibus calliditatem prudentiam vocant, ambitionem generositatem, imperandi libidinem magnanimitatem, unam regnandi legem, per fas & nefas ad stabilem imperiorum felicitatem grassari.

Et hoc quidem instituto, ingenioso magis quam pio, aliquod apud posteros laudis chorgium meruisse creditur Nicolaus Machiavellus Florentinus, vir ingenii perspicacis, at honesti perversissimus æstimator. Is in suis de Principe ac Republica libris istiusmodi nobis format Reipubl. rectorem, quem prudentia quidem insignis (ut illam vocat) commendat, sed virtus

probitasque pessimo divortio destituant. Monstrum Principis adornari dicas, non Principem; impostorem, non patriæ patrem; pro pastore populorum, vaftrum insidiatorem, astutum commodorum suorum cauponem, & vulpem purpura induram, cui scelus omne, modo prosperum & foelix pro virtute sit, & ipsa religio mercimonium lucrandi illud unum, quod sibi ac Reip. utile putet. Etenim vixit in ea Aula Scriptor clarissimus, in qua dubium mihi est, an scabiem politicam Principibus suis affricuerit Scriptor, an Principes Scriptori. Illud certum, similes habuisse labra lactucas, & dignum hoc fuisse, isto seculo, & loco, patellâ operculum. Non dissimile Reſtoribus suis præstitit officium ab eo, quod Tiberio præstitit Hispo Romanus, Neroni Vatinius quidam, conscientia scelerum maculati & egestate pressi Scriptores. Ac mihi quidem A. O. cui jam ad Philosophiam practicam, ac virtutis rigidam contemplationem transeunti, dicendi apud vos facta est copia, veniam dari peto: ut cum ingeniosissimo Scriptore, non de ingenii aut eruditionis viribus, sed de pietatis ac probitatis laude, hac hora contendere liceat. Præfert ille vexillum utilitatis, nos honestatis. Illâ securos Principes præstare vult, nos hac. Nullam ego Principis prudentiam sine virtute agnosco, quin hanc prudentiæ, ceu basin, substerno, uti illam hujus ducem facio ac moderatricem. Neq; magis alteram ab altera in Principe Optimatibusque separandam censeo, quam quæ divelli nec natura, nec lex, nec ratio, nec Deus ipse permittant. Primum itaque Virtutem in Principe requiri, mox prudentiam quoque ostendam. Neque enim nefas puto, ea mentis agitatione separari, quæ in Principe divelli nefas esse hac ipsa ostendam oratione.

Non

Non male illi mihi de virtute sentisse videntur, qui eam proprium hominis bonum esse censuerunt. Etenim divitiarum ne bona quidem sunt, sed prout est animus, qui eas possidet, vel in laude, vel in vitio positæ sunt. Quæ gloriæ ac dignitatis speciem habent, fugacia sunt, caduca sunt, bractea sunt. Voluptas, licet bonum sit, ita hominis est, ut & belluarum sit. Scientia iis omnibus dignior & præstantior est, at hæc & in Deo excellentissima est, & in Angelis multo quam in homine excellentior. Sola & unica virtus, quæ affectibus ratione imperat, & luxuriantes animi motus in ordinem cogit, hominis peculium est & depositum peculiare, media incedens inter divinitatis cœlestem excellentiam, & irrationalis creaturæ terrestrem ac ignobilem sortem. Quod si ita est, utique in Principe eam non esse solum, sed & eximiam esse oportet, tantoque excellentiorem, quanto inter homines conspectior est, quisquis imperat. Et hic Cyri aliquam vocem insusurrat Xenophon: Non convenire cuiquam imperium, nisi qui melior esset iis, quibus imperaret. Cum vero maximum ad Rempub. adferat momentum, qua famâ sit Princeps, facillimè ea facillabit, si à vitæ integritate & virtutis præscripto recesserit. Hac autem vacillante, labascit ipsa soliorum majestas, & evilescit sceptrorum reverentia. Ut jure cavere debeat, qualem famam habeat, qui qualemcunque meruerit, magnam habiturus est. Nec potest stare sua imperio incolumitas, ubi virtute non nisi ad sordidum quæstum & nundinationem utitur imperator. Atque hic illud Senecæ libens audio: Vbi non est pudor, nec cura juris, sanctitas, pietas, fides, instabile regnum est. Exemplo sint illi, quos sua immanitas & scelera cervicibus publicis depulere. Scelestæ, cheu,

& ter scelestæ vox est : sanctitatem, pietatem, fidem privata bona esse, illuc esse eundem Regibus, quæ juvat. Iam vero quam hoc extra omne dubium, eam demum felicem esse Rempubl. in qua privatim subditi sanctè innoxieque vivunt, metuentes magis, quam metuendi. Sed enim qua ratione in officio suo continebitur populus, si ab officio recedere rectoribus ipsis religio non sit? Vti in Helicen suam aut Cynosuram intuentur navium rectores, ita subditorum mentes oculique in illos conversi, quos in sublimi posuit Superum favor. Occulta cathena coherant imperans, & quibus imperatur. Et sicut animi vitio officium non facit pars nostri vilior, pariter cum Principe laborat universum regni corpus. Ad honesta cum præit, sequimur; ad vitia, itidem. Phœbæz instar lampadis est. hæc cum serena est, orbem irradiat, cum nubibus objectis flagellatur, eundem foeda caligine involvit. Procerum vitam moresque eadem sequuntur. Da Principem pium, religionis ac sacrorum cultorum studiosum; dabo plebem, quæ optimum hoc Principis sui exemplum legem esse arbitrabitur. Da versipellem, quique religioni, quam erroneam esse novit, se adherere simulet; dabo plebem simulandi & dissimulandi peritissimam. Da crudelem, tenacem, raptorem, fedifragum; dabo populum, qui regium esse putabit etiam illa sectari, cum expedire putabit. Est hoc Machiavelli detestandum placitum lib. de Principe, cap. xv. Necessarium esse Principi, ut perceptum habeat, (si se salvum esse velit) qua ratione possit esse non bonus, idque pro rei necessitate in suum convertat, vel non convertat usum. Et rationem addit; *Qui enim se virum bonum omnibus partibus profiteri studet, eum certe inter tot non bonos periclitari necesse est.* Ad exitium Reip.
&

& æternam Imperatoris infamiam comparata hominis Itali oratio. A qua non multum abscedit illud Euphæmi apud Thucyd. Viro, aut urbis Principi nihil injustum, quod fructuosum. Quorum ego barbaris sermonibus illud Xenophonis oppono; Nullas viro Principi pulchriores honestioresque esse opes virtute ac justitia. & illud Regis Gothici apud Cassiodorum; Cum omnia possimus, sola nobis credimus licere laudanda. Tanto sanctiorem esse, oportet Principem, quanto gravius nocere potest, qui plurimum potest. Etenim cum peccandi frenum laxat libido, potentia abutitur ad vitium; & qui poenam non timet, culpam minus horret, ut omnino sufflamine virtutum opus sit, quibus impune malis esse licet. Optima imperii decora sunt, honestas, fides, probitas, sanctitas, & recti tenax simplicitas. Hi satellites Principem in forum, hi in Curiam comitentur. Non minus illa populum in rectoris sui amorem pellicient, quam annonæ laxitas, quam panis & Circenses. Et quid vilius, quam eum, qui sola libertate Rex est, avaritiæ, crudelitati, ambitioni, hypocrisi, fraudibus libertatem animi transcribere? Plus servit, qui vitiorum servus est, quam qui hominum. Lacedæmoniis summo fuit dedecori, clypeum in bello abjecisse. Nec ego fortiter & præclare quicquam ab iis geri posse puto, qui cum à Deo immortalis acceperint clypeum virtutis, & opinionis rectæ, ad cujuslibet sortis occursum eum abjiciunt, ut in fortunæ manu positum sit, probus sis an improbus, bonus an malus, nocens an innocens. Quare & honestum per se est Principi, ut virtuti sacramentum dicat, & ad Reip. stabilimentum utile. Dicam quoque de Prudentia, sed paucis. Hanc enim in Principe solam fere commendat Florentinus noster. Ea

vero uti ad res omnes humanas , ita ad imperium quam maximè necessaria est . Multum equidem Rerumpub. rectoribus præsidii in viribus , in milite, in opibus positum est , sed sine prudentia, invalida illa & noxia. Vis prudentiæ adjuncta usui est, sine ea abit in noxam. Est ergo Principis prout rerum ac temporis exigat varietas, iisdem aptare consiliorum rationes. Est Principis, ad populi se indolem & mores componere, & uti quædam animalia mulcendo, quædam cadendo , ad obsequium flectuntur , ita civium alios asperitate, alios lenitate in obedientiæ gyrum redigere. Aristotelis nostri illud oraculum est ; Prudentia imperantis propria & unica virtus. At illud nunc ostendendum , Virtutem & Prudentiam conjunctissima esse debere in Principe, nec unquam à Prudentia separandam Virtutem. Secus videtur Machiavello, qui in Principe suo c. 15 ait; *Non admodum esse laborandum Principi, si in eorum vitiorum incurrat infamiam, sine quibus dominatum non facile tueri possit.* Solent Imperatores A. O. cum hoste dimicaturi levis armaturæ milites in primam aciem educere , rejectis in finem triariis. Idem nobis faciendum. Probabili argumentorum serie vel itabimus aliquamdiu; mox apodixi una aut altera adversarium confossuri. Est illud in confesso , Principes & terrarum Dominos Dei Opt. Max. in terris administratos esse, & quod inter coelestes genios ac animas est supremum numen , inter homines esse mundi rectores. Quod si ergo majestatis divinæ imaginem refert Princeps , utique & hac parte refertat oportet , sanctitate ac prudentia, quæ in Deo excellentissima & summa sunt. Præterea si meliorem esse oportet civibus Imperatorem, nec ea in subditis punire æquum fuerit, quæ ipse commisit prius , omnino à virtutis & honesti
calle

calle cum recedere iniquum erit. Ergone fidem non servare licebit Principi, mentiri licebit, aliena per vim auferre licebit, innocentem è medio tollere ludus illi erit & jocus, quoties ita expedire putabit? cives vero eadem committere nefas erit, & morte piandum? Num quod scelus civem dedecet, decebit Principem? In qua quæso schola personis solum distare vitia, non propriis formis, didicerunt grandes isti & Transalpini politici? Quod si propius tum Virtutis tum Prudentiæ definitionem examinare libeat, manifestum erit, alteram sine alterius consortio stare non posse. Virtutem definit Philosophus habitum præelectivum, cujus mediocritatem vir prudens definit. Prudentiam vero habitum cum recta ratione agendi ea; quæ honesta sunt & pulchra. Ita altera alterius opem poscit, & amicè conjurant, ut nec virtuti constet sua indoles sine prudentia, nec prudentiæ sine virtute. Cum enim magna in rebus civilibus accidat mutatio, usque adeo, ut non tam naturâ, quam lege & consuetudine honestam constare videatur, ita judicat sapientissimus Philosophus, prudentiæ adminiculo eam temporis, loci ac personarum haberi posse rationem, ut nihil indignum officio viri boni committatur. Hanc ergo virtutis reatricem ac moderatricem esse vult. virtutis inquam, non scelerum, honestatis, non improbitatis, justitiæ, non injustitiæ, fidei, non perfidiæ. Hanc illi æternam legem figit, ut cum recta ratione agat, nec in alio quam honesti circo se exerceat. Vnde manifestum fit, quam nobis Machiavellus fingit prudentiam, non prudentiam, sed calliditatem esse, & vafritiem, & astutiam, eamque fraudulentam & versipellem, qualem Græci *πανεργία* vocant. Ea enim, inquit idem, necessarium est Principem uti prudentia, quæ eo-

rum vitiorum fugiat infamiam, quibus imperium illi adimi possit. In reliquis ergo com meatum peccandi facit Principi consultor dolosus. Nempe szvitiam, hypocrisin, superstitionem, perjuriam, diffidentiam, avaritiam susque deque habet, modo viam ad regnum struant, vel illi muniendo faciant. A Catilinæ opinor socio M. Lepido didicit, Nihil gloriosum esse, nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta esse. Vel à Thyeste audivit, Precario regnari, ubicunque dominanti tantum honesta licent. Sanctius diviniusque philosophatur Stagirites, cum Principem omnem virum bonum esse vult, easque in illo requirit virtutes, quæ cujusvis sunt privati. Machiavellus num vir bonus sit Princeps, num malus, ne ciccum interdui. At alium nobis Principem depingit Plato in lib. de Rep. alium Xenophon in Cyro, alium in Trajano Plinius, alium Seneca, qui regnum decere ait; Vt nemo doceat fraudis & sceleris viam. Alium vult illa puerorum nœnia, *Et maribus Curiis & decantata Camillis*, quæ regnum rectè facientibus offert, *Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex.* At illud mihi expediat velim Florentinus, qualem Principem formare susceperit? an talem, quem nullis omnino legibus teneri velit, an legibus adstrictum? Si prius, istiusmodi Principem orbi dabit, qui orbis odium execrationemque merebitur. Principis est leges tueri. at inter has ipsas prima est, Princeps uti vir bonus sit. Nec potest rectè imperare, qui summo Imperatori Deo parere nescit. Malus est honesti vindex, quisquis se honestatis imperio subtrahit. Quod si legibus Principem adstringat, quæro qua lege coerceri illum cupiat? An lege, quam naturæ vocamus & rectæ rationis, sive gentium omnium? an vero lege divinitus scripta? Si lege naturæ & gentium, utique

utique religio illi erit, fidem datam non servare; religio illi erit, aliorum regna per vim vel religionis defendendæ vel propagandæ invadere. Atqui hæc ipsa scelera Principi suo instillat Machiavellus †. *Non charta ac scriptura, sed vis ac necessitas ad servandam fidem adigit.* Hac ubi se expediverit Princeps, irrita vult esse pacta & fœdera. * *Princeps sapiens ea promissa declinet, (inquit) qua suis commodis contraria fore videt.* & rursus; Duo sunt genera decertandi, unum jure legum, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad posterius, si non satis est uti superiore. Proinde necessarium est, ut princeps rectum utriusque & bellua & hominis usum teneat. Et ne sine ratione loqui videatur, subjungit; Si probi essent omnes homines, præceptum hoc planè fuisset inutile; verum cum improbi sint, diligenter eorum improbitas perfidiaque erit eludenda. Nec deerunt (inquit) causa, quibus in violatam fidem color inducatur, cum simulando, tum dissimulando. Quocirca ad omnem ventorum & fortunæ conversionem versatile ingenium princeps habeat, necesse est, & ab eo, quod bonum est (hoc illi utile est) ne discedat, at si necessitas urgeat, edoctus sit & malum, (hoc illi inutile est) avertere. Atque hinc: Vitam tueatur princeps, curetque imperium conservare. quibus autem id artibus fiat, ea modo honesti speciem præ se ferant, nunquam non honore digna laudibusque existimabuntur. Damnat crudelitatem & in subditos sævitiam recta ratio: At parvi, inquit ille, ducat princeps sævitix nomen, quo concordēs suos in fide retineat. Quam humana, quam divina est illa Senecæ vox? Decet timeri Cæsarem, at plus diligere. Florentinus contra, ‡ *Satius esse ait, metui principem, quam amari.* Nec deest illi, quod malæ causæ mutuetur patrociniū à Didone, quæ inhumanitatem regni no-

B 7

vitate

† 8 Hist. Florent. * De princ. cap. 18. ‡ Cap. 17.
de Princ.

vitate excusat. *Res dura* (ait Pygmalionis soror)
& regni novitas me talia cogunt moliri. Quod si legi-
 bus à Deo scriptis eundem adstringat, utique
 suasisse oportuit, populi rectoribus ab omni vi-
 tio religiose & serio abstinendum, non prætē-
 xendum temere sceleribus religionis nomen,
 nec satis esse, ut pietatem superstititiose colere
 videatur, sed sincere citra Ithacismum & dolum
 colat. * *Principi urbem aut regionem occupanti plane no-
 vum Reip. formam instituendam esse suadet, omnia inno-
 vanda, bona opulentorum hominibus pauperibus distri-
 buenda, eosque ducendos, ut de illo dici queat, quod de
 Davide Rege fertur: Esurientes implevit bonis, &
 divites dimisit inanes.* A Rege scelerate factum fin-
 git, quod ipsius Dei *αὐτοῦ ἐγὶ τοῦ* & res hu-
 manas pro arbitrio moderantis justissimum est
 factum. Agnoscit crudelem esse illam imperandi ratio-
 nem, sed aut non imperandum esse ait, aut ista via insisten-
 dam. Addit; Multi ignorantes mediam viam ingredian-
 tur, nec planè boni, nec omnino perversi esse volunt, quod
 illis nequaquam prospere succedit. Ergo ut Rex sis,
 eximie malum esse præstiterit, hoc monitore,
 quam *ἡγεμονίᾳ*. Atque illud suum axioma
 ut probet, unus illi sufficit Macedo, † ipsissima
 Machiavellismi idea. Displicent eorum princi-
 pum exempla, qui optimo successu victos cle-
 menter habuerunt, relictis iisdem sacris, salvis
 privatorum bonis, & regiminis forma quam
 minime mutata. Et est hæc, quod notari utile
 fuerit, perpetua Machiavelli vel perversitas, vel
 cœcitas, ex uno alterove principis iniquiore fa-
 cto exsculpere conclusionem universalem, spre-
 tis bonorum principum exemplis, quibus ex
 honesti præscripto omnia agentibus res impe-
 rii felicissime successerunt. Atque hæc ipsa non
 minus facile fuit illi invenire, quam illa omnis

æṽ

* Lib. 1. de Rep. cap. 26, † Lib. 1, cap. 27.

αὐτὶ βδελύγματα & vibices publicas attentio-
 re oculo observasse. Nempe sordibus magis &
 vitiorum documentis gaudet, quam virtutis in-
 nocentia. Et uti sues coeno lutoque pingues-
 cunt, nitidius pastæ gracilescent, etiam ille
 principum fortunæ à fœdis artibus incrementa
 quaerit, quæ à recti studio haberi posse neuti-
 quam est desperandum. Negat principem tu-
 tum esse posse, quamdiu illi vivunt, quos regno
 spoliavit. † *Male*, inquit, *hoc successit Tarq. Prisco,*
ab Ancisiliis interfecto; male Servio Tullio Tarq. Su-
perbi dolo & scelere trucidati. Scelus ergo sceleri su-
 peraddi mavult, quam commisisse simplex. re-
 gno ubi spoliaveris innocentem, suadet eun-
 dem, & liberos amicosque è medio tolli. At
 ignorare non potuit, plurimos principes bono
 eventu iis pepercisse, quos regno exuissent, bo-
 no eventu iis ignovisse, qui quæsitæ dominatio-
 ni nuper restiterant. Horum exempla cum apud
 priscos & recentiores scriptores ad manum sint,
 maluit crudelitati vicinior haberi, quam cle-
 mentia. Etiam ita differit: * *Quæcumque promiss-*
sa publico nomino per vim extorta sunt ab hoste, ea om-
nia, ubi cessaverit vis illa, qua prius cogebat, irrita fieri
solent, & quidem sine ignominia ejus, qui non servat. Et
 provocat ad exemplum Consulis S. Posthumii,
 qui Romanis ad turpes pacis condiciones ada-
 ctis post Caudinam cladem, suavit non servan-
 dam esse pacem cum Samnitibus factam. At
 cur non potius infert servandam esse hosti fi-
 dem? cum pessimè cesserit tot populis & civi-
 tatibus fidei violatio. Patriam defendi vult,
 sive id fiat honeste, sive cum ignominia aliqua.
 ‡ *Neque ab hoc scopo, inquit, aberrare quemquam debet*
justi, injusti; crudelitatis aut misericordiae, non demique
laudis

† Libr. 3. cap. 4. * Libr. 3. cap. 42. ‡ Libr. 3.
 cap. 41.

laudis aut ignominia nota. Miror utique, cum cap. 29, lib. 3. de Rep. tales esse ostendat populi mores, quales sunt principum, cur non principem honestum & rigide probum orbi ob oculos posuerit, ut tales quoque illi tradat subditos, qualis est ipse. Iam nefarias artes docet Principem, ut inter nefarios vivat tutius; cum minus hi sint futuri tales, si ad probitatem præiret conspectior regentis vita. Nec animadvertit malus politicus, iis ipsis artibus, quibus imperia fulciri & stabiliri putat, eadem amitti & convelli. Multorum scelere petitur, qui multorum damno peccat. Pluribus qui periculum est, periculis multorum exponitur. Omnium manibus opprimitur sæpe, qui cervici populi sui gravis, hunc unum premit, ut securius imperet. Pessima est diurnitatis magistra peccandi libido. Et licet occulte rem geras, oculata plebs quicquid sibi noxium videt perspicaciter, & execratur hostiliter. Fortunam & tempus opportunum ubi nacta fuerit, non aspiciet rector illas ipsas manus securus, quibus se commisit. Et quæ illa insania est, putare, improbitate ac sycophantarum artibus potius regna firmari, quam invicto virtutis præsidio? An non audivimus sæpe Reges, civitates, & imperia per scelera amisisse, quæ per virtutem ceperant? An non à Deo illa vox? *Regnum à gente in gentem transferam, propter injustitiam, & injurias, & contumelias, & dolos.* De promissis divinis dubitant, qui minus efficacem tuendo imperio putant probitatem. Illud omnis ævi docent monumenta, plures pios & recti tenaces ad regnum pervenisse minori incommodo, quam improbos; plures pios felicius regnasse; plures pios felicius & tranquillius decessisse. Eant nunc, qui sola utilitate felicitatem imperiorum æstimant. Et quis sanæ

sanæ mentis credat , provinciam istam , quam summus Regum orbis rectoribus imposuit, non posse sine subsidiaria tot scelerum cohorte administrari ? Ægyptii Reges in sceptris circumferre solebant Ciconiam , pietatis , & Hippopotamum justitiæ hieroglyphicum. Machiavellus noster Principum sceptris Leonem & vulpem inscribi cuperet , hoc est , tyrannidem & vafritiem. In libris abrogatarum legum referuntur Lex Ælia, Sentia, Iunia & Norbana. Ille novo exemplo inter abrogatas poni cupiat, Honeste vivere, alterum non lædere , suum cuique tribuere , quibus universa juris prudentia continetur. Equidem sapientum de turpi & honesto sententiæ similes esse vult numismatis antiquioris ævi, quæ quamvis æstimari soleant , tamen ad contractus humanos minime conducunt. Præcipuè , ubi de religione differit Machiavellus , veluti mercimonium aliquod rem sanctissimam solis regni commodis circumscribit. *Satis est, inquit, ut Princeps pietatem, fidem, religionem sanctè colere videatur. Nihil magis præ se ferre ipsum oportet, quam postremam hanc virtutem. Ferè etenim homines magis specie & colore rerum, quam rebus ipsis permoventur.* Rectius Peripateticorum Princeps inquit, oportere Principem res divinas curare seriò. Religionem à Principis personato vultu dependere nefas est, Principem à religione prorsus necessarium. Dantur principes illi, non illa principi, ut vult Machiavellus, quoties docet Romanos auspiciis pro Reipub. utilitate usos, & ex religione artem fecisse. Religionis est informare custodem suum, non custodis, illa tanquam Lesbia norma uti. Flecti ad ejus præscriptum possunt principes, non hæc illorum arbitrio fingi & refingi. Hoc qui moliantur,

per-

perinde faciunt, ac si quis anni tempora, hyemem, ac æstatem hominibus accommodare velit, non homines illis. Non eget humanis artibus, nedum Sinoniis, religio, ut adolescat; ipsa sibi sufficit, & incrementa sua à se sola, & ipsa pietate sperat. Mendaciis, simulationibus, perjuriis illam promoveri, quæ hæc ipsa vitia damnat, improbum & stolidum est. Irreligiosum prorsus Principem divino nomine abuti, ut ambitioni suæ & cupiditati autoramentum quærat. Quod si nulla res, Tacito teste, multitudinem efficacius regit, quam superstitio, si hoc philtro subiectos sibi populos dementarunt Numa, Scipio Africanus, L. Sulla, Q. Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, Zalcucus, Midas, qui cum Diis & Deabus se collocutos finxerent, major profectò veræ ac Christianæ religionis vis erit, ut quæ rectrix humanæ vitæ, justî inîstique norma, perturbationum optima est gubernatrix, in adversis solatium, frenum in prosperis, unica denique & invicta mentis domina. Et sicuti ficta religionis professio impia est, ita veræ professionem felicissimam arbitror gubernandi populos magistram ac artificem. Nam & minus injustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum Deique verentem existimant; & minus ei insidiantur, utpote tutorem & adiutorem habenti Deum. Movet quoque illius veneratio opinionem, ut nihil sine ope divina aggredi videatur. Denique quid æquius, quam cum, à quo sceptrum acceperis, innocenter coli, quam ejus cultum sine fūco curare, cui cura est venerandi Regis. Atque hætenus abunde ostendisse mihi videor, pessimis à Machiavello Principem artibus imbui, distractis à se invicem virtute & prudentia. Quare exeat è bonorum principum ordine Philippus

Pippus Macedonum Rex, planè ad Machiavellium ingenium comparatus, qui vicinorum odia ac similtates fovebat, ut aliis oppressis, aliis in partes pertractis, omnibus imperaret. Hic ille est, qui veluti è specula Græcorum libertati insidiatus avide arripuit Phocensium sacrilegium, ut religionis defendendæ prætextu victor victoresque sibi subjiceret. Et hæc quidem religionis nundinatio, uti in profanis merito damnatur, ita magis execrabilis fuit in Ieroboamo Rege, qui ut animis magis diffiderent Israeliticæ tribus ipsum secutæ, nova sacra, novos Deos instituit, ne facile coirent partes cælo ac numine distinctæ. Augusto quoque Cæsari, si fides Tacito, pietas erga parentem, & tempora Reip. obtentui sumpta, consulti per ludibrium Pontifices, conciti dominandi cupidine per largitiones veterani, simulata Pompejanarum partium gratia. sed Pompeius imagine pacis, Lepidus specie amicitie, Antonius federibus decepti. Verum ut hæc condonem, illud, Auguste Cæsar, condonare non possum, quod perfidi Triumviratus amore facundissimum illum Romuli nepotum Antonii furoribus victimam objeceris, quod illam linguam, sine qua jam dudum conflagrasset Roma, sine qua nec tu Consul unquam, nec Imperator fuisses, rostris affigi siveris, ut regnares. Adde & alterum crimen, quod Ovidio Nasoni, ad Tomos exsuli, implacabilem te præstiteris. Non te cœlestis isti elegi, non tot libelli supplices in Parnasso scripti flectere potuerunt, non ille versus toto Imperio Romano nobilior: *Flectitur iratus voce rogante Deus.* Iacuere ante pedes tuos Musæ Iovis filix, jacuit Apollo, jacuere Gratia omnes, pro Nasone per ipsum Nasonem locutæ. Ad omnium preces obsurdisti, tanquam
silex

filex & Marpesia cautes. Nempe videri vole-
 bas scurriles poëtae versus odisse, quos sicuti
 execror, ita illud in te execror, quod facere
 maueris illa, quae poëta lascivius scripsit. Præ-
 vit iisdem artibus Dictator Cæsar, qui pietatem
 colui voluit, sed citra regni iacturam. Et pro-
 fectò, si quispiam alius, in hoc theatro histrio-
 niam egit Tiberius, cui familiare fuit dolo &
 casibus objectare summos Reipub. viros, & per
 tyrannidem ac minaces delationes imperitare.
 Nec alieni ab his studiis fuere Nero & Gal-
 ba, quorum ille Rubellium Plautum in Asiam
 specie tutioris & minus turbidæ juventæ; Ot-
 thonem rivalem in Lusitaniam per speciem ho-
 noris seposuit: hic vero Virginium ab exerciti-
 bus Germaniæ secum abduxit per simulatio-
 nem amicitiæ. In Otthone falsas quoque virtu-
 tes notat Tacitus & vitia reditura. Neque la-
 tuere istiusmodi artes sequiorem sexum, cui ad
 regnum contendenti, nihil inhonestum fuit,
 nisi quod dominationi obicem poneret. Atha-
 liam videte inter Iudæos, Semiramidem inter
 Assyrios, Agrippinam inter Romanos, Mam-
 meam sub Alexandro Severo, Brunehildes ali-
 quot inter Francos, quæ non alia ratione, quam
 fraudibus, regnum vel sibi vel suis paravere.
 Pipinus Galliarum Rex translato ad se à Merovæa
 stirpe Francorum regno, à Stephano Pontifice
 coronari voluit, ut religioni videretur debere
 occupatum arte imperium. Refert Guicciardi-
 nus XII histor. Ferdinandum Aragonium His-
 paniæ Regem omnes imperii cupiditates colo-
 re religionis texisse. Magna quoque vafrities
 fuisse dicitur Vladislai Pannonum Regis. ma-
 gna quoque Ludovici XI Galliarum Regis,
 qui, teste Cominzo, in otio constitutus, avide
 captavit offensiones & simultates vicinorum
 Prin-

Principum. Illa religionis improba ostentatio etiam Turcarum Imperatoribus usitata est, qui, ut sunt mobiles ad superstitionem perculsa semel mentes, quoties de gravissimis rebus deliberant, Muphtim suum, hoc est, religionis Antistitem consulunt, qui explorata ante Imperatoris voluntate, eam, quæ placere possit, sententiam dicit. Nihil jam de prisca Græcorum & Carthagenensium in frangendis federibus ac pactis levitate ac perfidia dicam. His magistris, his doctoribus in aulas principum irrepsērunt usitata passim imperii sophismata, quæ politici status rationes vocant pragmatici homines; rectius ille, dominationis flagitia. Cujus generis sunt hæc quorundam politicorum suasoriæ & Machiavellistarum flosculi: Vti pueros talis, principes juramentis ludere minus nefarium videri: Demetenda esse papaverum capita, juxta ambulantis Tarquinii ἀποδείξιν: Non esse recitandas leges iis, qui gladio prævalent: Optime de finibus disputare, qui illo superiores sunt. De alienis decertare regium esse, privata tueri plebejum nimis ac vulgare: Urbes provinciasque præoccupandas, si idem forte facturus sit alter nostro damno. Nec diffitentur, cum Tacito, magna illa exempla habere aliquid ex iniquo, quod adversus singulos utilitate publica rependitur. Ab eodem pure fluxere hæc carcinomata; Vtiles esse principibus delatores, & per præmia eliciendos; Insidiari temporibus debere principem, & frigidam suffundere vicinorum litibus, ut sequestri functus partibus solus possideat universa: Anguillis tunc capturam esse, juxta Aristophanem, cum Regum obitu de herciscundo disputatur: Fovendas esse domi religionum controversias, ne unanimes populi in rectores suos conspirent, quo fine Catonem ait

Plu-

Plutarchus contentiunculas inter servos callide fovisse : Colendas cum finitimis amicitias, quamdiu utilitas coli suaserit : Deglubendum esse subinde multorum capitum pecus , cum egestas civium securitas sit dominantis : exprimendas esse succulentas spongas , ne opibus elatiores regnantibus periculosi sint : Non contemnendum illud Lucani, *Satis est populis fluviusque Ceresque*. Et quæ alia plurima sunt scholæ Philippicæ, Tiberianæ ac Machiavellicæ flagitiosa dogmata. Vnum nobis ad veram & æternam Principis laudem iter à virtute directum probatur. nec fas puto rerum humanarum administrationem , bono consilio à Deo immortalis Imperatoribus datam , in fraudem malitiamque converti. Spartani ad bellum ituri, non tympanis, non lituis, sed solis poëtæ Tyrtæi versibus animos ad fortitudinem inflammabant. Similiter ad regnum, ad sceptrum & fasces ituris, non insusurrandæ sunt lenocinantes istæ adulantium voces , quæ præter commoda , utilitatem, securitatem nihil crepant, sed potius recitandæ iis augustæ Platonis sententiæ, divina Aristotelis oracula, Socratis, Epicteti, Senecæ de Virtute præcepta, quibus vita, quibus mores Principum corrigi & emendari possunt. Verum enimvero, adversus ea, quæ hætenus à nobis disputata sunt, regerat quispiam. Aliud esse Principem formare & politicum, aliud virum bonum, aut Christianum. ac si subjectis differre oporteat Reip. rectorem, & virtutis cultorem, nec utile sit in eodem reperiri pietatem & prudentiam, sapientiam & veræ religionis studia. At constanter ego inficior, Principem illum esse omnibus numeris perfectum, qui non sit vir bonus & rigidus honesti exactor. Nec illos moror, qui Principem talem à Machiavello

chiavello describi contendunt, quales dantur ut plurimum : veræ virtutis studiosum Principem inter Epicuri intermundia quærendum : aliud esse in Platonis Πολιτικῆς, aliud in Romuli fecisse sententiam dicere : Principes inter malos, inter argutos & fraudulentos vivere, ideoque fas illis esse fallere, ne fallantur, & vulpinarie cum vulpibus. At hi omnes malos esse cupiunt, quia multi tales. Ex fraudibus fallaciisque consulari volunt Principem, quia plerique in hac classe. Non si per fraudem amittuntur imperia, per eandem servari fas erit; non magis, quam morbum pelli, alterius morbi procuratione. Te sequor M. Tulli, Nihil fallaciter, nihil insidiosè, nihil simulate agendum homini ad candorem, ad veritatem nato. Communis, inquiunt, utilitatis derelictio contra naturam est. At magis honestatis. Semper, inquiunt, officio fungitur Princeps, qui utilitati publicæ consulit. Sed enim nihil ego utile puto, à quo honestum abest. Magnus ille & celebratus Politicorum in hac Batavia Scriptor, negat Principem debere præfractò rectum esse, neque tantopere illi curandum, ut semper superet vera illa & directà ratio. Verùm liceat nobis, tanti viri pace, id quod sentimus eloqui. Principem obliquare sinus, instar prudentis Palinuri, permisero; & si hac via portum salutis publicæ assequi nequeat, mutata velificatione assequi. Sed nolim vel latum unguem à recto discedere. Non desinit vinum esse vinum, si guttulam aquæ aspergas. at desinit virtus esse id quod est, si vitium adspargas. Non amat illa permisceri sceleribus, quibus adversatur. Fucum non fert, purpura est; lux est, tenebras nescit; colorem respuit, cœlestis naturæ est. Nec desunt, qui Machiavelli patrocinium suscipientes, pro illo respondent, non fuisse eam
viri

viri hujus mentem, ut officium esse Principis
 æstimaverit, virtute ac religione in suum & po-
 puli commodum uti: nec hoc consilio conscri-
 ptos ab ipso eas, quas edidit de Repub. & Prin-
 cipe dissertationes, ut callida illa rerum geren-
 darum consilia imitari habeant; sed hoc solum
 fine, ut quæ sint imperantium infidæ & dolo-
 sæ machinationes & studia clarius cognosca-
 tur. Verum non quid fiat à Principibus, sed quid
 fieri oporteat, quid fieri necessum sit, exponit.
 Non Historici, sed Doctoris partibus fungitur.
 Licet subinde, ne non callide improbus videat-
 ur, sanas voces sceleratis permisceat. Et est
 hoc inter seculi hujus vitia non minimum, non
 solum cogitare, qua ratione occulte peccari
 possit, verum etiam modos comminisci, qui-
 bus impietas artificio suaderi possit. ut quem-
 admodum emptro vultu se commendant turpes
 meretriculæ, sanctimonix quoque larva placeat
 certissima animorum pestis ætiorum. Et pro-
 fecto ex sunt impietatis illecebræ, ut etiam qui-
 dam ne pii quidem videri cupiant, hoc solum
 nomine, ut à piis differant. Alios cum videant
 religioni addictos impense, ea nota ab ipsis dis-
 cerni stolide amant, qua mali à bonis discer-
 nuntur. Populi & vulgi virtutem esse credunt
 pietatem. Et sicuti sordent multis lyrae & ci-
 tharæ, quia mendicantibus placent; despectior
 quoque est religio, quia plurimum est. Accedit
 ingenii sæpe vana ostentatio. Et quia religio-
 nis adoranda mysteria non rationibus huma-
 nis, sed divinis oraculis fulta vident, amant
 Creatoris sui sapientiam & voces profanis ar-
 gutionibus, velut naso suspendere. Ac si lau-
 dis foret & egregiæ fiduciæ testimonium, ad in-
 star Grati istius hominis, mortales oculos con-
 tra cœlum attollere. Nempe fidem exigunt ve-
 cordes

cordes animæ, quam demonstratione concludas, aut inductione sensibus objectes; cum ne quidem vel probabili ratione impietati suæ patrocinari queant. Quam libens lego illud Livii, qui postquam nepotem Consulis Papirii à religionis studiis laudasset, hoc elogio illum immortalitati donat : *Juvenis (inquit) ante doctrinam Deos spernentem natus.* Nobis talis Princeps formandus, cui scelus sit naturam sprevisse Dei; talis, qui credat summum illum arbitrum animis & mediis cogitationibus rectorum intervenire; talis qui credat prospera omnia eventura Deum colentibus, adversa spernentibus.

Vos itaque, quotquot aliis præstis, sive Regum, sive Principum, sive Magistratus titulo, famam multum, at conscientiam maximè verè amini. Hanc qui verberat, in seipsum latrocinatur, & postquam regna agrosque milite vastaverit, rabiem in se convertit. Eam religionem amplectimini, non quæ imperantibus vobis conducet, sed de vestra salute serio cogitantibus. Nec enim dum aliis consulitis, prudentiæ fuerit, vos perire; aut beatitudine æterna privari velle, dummodo terræ pugillum ad tempus possideatis. Tribunalia vestra fulciant Iustitia & Æquitas, nec satis sit ea possidere, quæ per vim ac fraudem possideri possunt. Sola vobis licent laudanda, nec permissum, quicquid commissum. Nulli subditorum injuriam facite, quia expediat, cum expedire non possit, quo solo fere Respublicas everti constat. innocentem lædere, non rectorum, sed tyrannorum est. Savitiam avertemini, ut quæ plus timoris addit imperanti, quam securitatis. reperitis autoribus de vindicta cogitant, quos metus terruit. Populum atterere, iniquum & periculosum credite. citius necis paternæ, quam

ablati peculii obliviscitur egena plebes. nescit illa timere, quoties jejuna est. obsequii impatiens est, cum esurit. Semper compertum est, egentissimum quemque esse audacissimum, versa in desperationem paupertate. Fidem datam, vel hosti, servate, aut hominum consortio exite. Hac lege si coerceri non cupitis, subditos fide ipsi solvitis. Nec sufficiat perfidiae ac fraudis speciem reperisse. Distringit fraus, non solvit perjurium. Latebram perjurio quæsiuisse opportunum putant multi: sed qui illam reperiatis mens, in seipsam conversa, quæ si alios latere possit, seipsam non potest. Callidis vobis esse licet, sed citra iniquitatem. Fines extendere, sed sine scelere. Bella gerere, sed cum ea evitari nequeunt. Vim inferre, sed ut propria repetatis. De pace cogitare, sed ne noceat ejus obtentus. Diffidentiam non improbavero, modo solam excludat credulitatem. Vtrumque noxium, & omnibus credere, & nulli. Nec dissimulationem damno, modo ea solum tegat, quæ publice nesciri interest. In reliquis frontem mentemque pariter exporrigi laudabile. Simulatio absit, quæ fallacibus blanditiis velet nequitiam. Inter consiliarios distinguite, & delatores, quos ut legum custodes amplexus est Tiberius, at longe ab aula foribus abesse voluerunt, melioris ævi Principes Nerva & Trajanus. Capreas Tiberianas cogitate, in optimorum civium & optimatum perniciem cecidisse. Has qui probant & suadent, digni sunt quibus primis verbosa & grandis epistola à Capreis veniat. O verè Principem, qui in tanto fastigio positus, non magis magnus, quam probus audire desiderat. qui potentiam justitia moderatur, sagax in pernoscentiis civium animis, peritus bellicarum artium, pacis bonis artibus tuendæ solers, dexter obsecun-
dandi

dandi temporibus , constans in federibus , in promissis verax, cœptis magnanimus, expeditus adversus dolos , & quod primum dixisse oportuit, Dei & sacrorum antistes sincerus. Hæ virtutes munimenta sunt imperii, quibus insistentum, hæ fulcra magnitudinis vestræ, Principes. Hæ populos veneratione implent, hæ vos tutos sanctosque præstant. Certissima debilis & jam fatifcentis Principatus documenta sunt, cum virtutibus ac viribus destituti, ad ignobiles illas & plenas probri Machiavellistarum sycophantias, nequitiasque confugere cogimini, quæ tametsi ad tempus juvent, postremò fallunt. Finiam Plinii verbis : Agitis cum Deo, Principes , qui vos incolumes sospitesque præstabit, si vos ceteros. Sin contra, ille quoque à custodia corporis vestri oculos dimovebit, & vos relinquet votis, quæ non palam suscipiuntur.

Recitata fuit ipsis Idib. Mart.

C L O I O C X X X I I I.

ORATIO
DE
ENTE RATIONIS.

QUAEADMODUM citharædi prælusiones suas in antecessum populo dare solent, tibicines in tibiæ inflatione *τὸ κύδ' ὀρχήστρου* ordiuntur, oratores à procæmio auspiciū faciunt, poëtæ prologum in scenam præmittunt, adeoque sua cuivis solenniori operi præit *ἡ ἀρχὴ*; eundem quoque ad modum in professionis Logicæ antecessum quasi præcinere, præludere, ac præfari institui; ne suo quoque apparatu careat hæc nostra inauguratio, aut solus damnasse videar morem tot clarissimorum virorum exemplis veluti lege comprobatum. Verum ne seria magis apud vos loqui, quam præludere videar, nequaquam de rebus morosis, aut splendidis, aut obviis verba faciam, etiamsi morosum forte vobis videbitur, & venustatis omnis expers argumentum. Etenim cum hætenus, quotquot vel legere vel audire contigit Oratores, de rebus omnes dixerint, ego, ut novitate aliqua vos afficiam, de nulla re dicam. quid stupefcitis? nec tamen de nihilo. Dicam tamen. at quædam subtilius, quia aliter se tractari non patitur id, de quo dicere institui; quædam ad delectationem, ne suo condimento nostra oratio, vester animus honesta careat refectiōe, plurima vero ad eorum utilitatem, qui Philosophiæ sacris operantur. Desideratis opinor orationis meæ cognoscere argumentum. Nondum dicam. Libet

bet enim paupis vobiscum in atrio & peristylis orationis oberrare. Poëta fabulas vix eribolares modo admiranda carminis maiestate illustiores reddunt, modo incredibili dictionis suavitate veluti nectare ac myrothecio perfundunt, lectori ut placerent, quas fecissent fabulas. Viri Oratores prisca juxta ac recentioris ævi res nauci & umbra asini viliores sæpe numero laudibus decantare amant, & ingenii pariter sui ac eruditionis specimen circa illa edunt, quæ in Velabro teruncio emas, hoc gloriosum arbitrati, si è re vilissima maximam laudem confectarentur. Murium & ranarum pugnam ante tot secula lusit Homerus, Culicem & Moretum Virgilius, nucis miseram sortem Ovidius. Est qui muscam laudavit Lucianus, qui comam Dion, qui calvitium Synesius. Non deest qui porcelli testamentum conscripsit, cujus D. Hieronymus meminit; qui Grylli cum Vlyssæ Dialogum, & asini aurei infandam calamitatem. Inter recentiores de laudibus anseris dixit Iulius Scaliger, de umbra Ianus Douza. uterque in re, naturæ quidem placita, at exigua, ingentes ingenii sui laudes explicavit. Heroem Polypoda, quem Græci *Πολύποδα* vocant, erudita dissertatiuncula æternitati consecravit Vir clarissimus Daniel Heinsius. Idem num Philosophi possint in suis experiri libet. Sed experiri tantum. neque enim tantorum virorum egregios conatus exæquare nostræ opis est. Proposui de Ente Rationis, ejusque natura ac indole dicere. Quod ipsum si Metaphysicorum more facere aggrediar, inter nubes Socraticas versari, & ignoto multis sermone loqui videbor, aut caballistica mysteria reponere: sin oratorum stylo, rem inceptabo arduam & novam,

Vade prius nulli velarunt tempora Musa.

Quare mixto dicendi genere utar, & cum the-
ma mihi sumpserim philosophicum, dicam
quamplurima quæ ex intimis Philosophiæ pe-
netralibus deprompta res difficillimas expe-
dient. Cumque apud eos mihi dicendum sit,
quorum alii dicendi facultate excellunt, alii his
ipsis artibus delectantur, omnes vero oratio-
nem potius, quam Philosophicam. *Ἀλλὰ τὸ ἔργον*
expectant, ita dictionis meæ filum modera-
bor, ut ea quæ dicturus sum, à Philosophia,
modum quo dicturus sum, aliunde petita esse
intelligatis. Vti enim jejuna est & exsucca ora-
tio salutaribus philosophiæ præceptis destituta,
ita putida est Philosophia, quæ cum Iavello,
Scoto, Lombardo *Βαρβαρίῳ*, quam cum
politioris sapientiæ principibus recte loqui
mavult. Vos Auditores animos advertite, &
quod in Agyrtarum facitis concionibus, ac lu-
dis circulatoriis, quoties saccarias istas artes
excutiunt ingeniosi impostores, attentum no-
bis silentium commodate, donec de Entium
Rationis natura, origine, parentibus, antiquita-
te, commodisque disseruero.

* Ens nomen est barbarum, sic fictum à Phi-
losophis, non linguæ Latinæ ignorantia aut pe-
nuria, sed consulto. Licet enim huic hominum
generi *ὀνομαζομένοις*, & voces fingere, ut res pla-
niores dent. Atque hoc jure freti, quod tamen
nullo Principum edicto aut Imperatoria facili-
tate obtinuerunt, sed velut *αὐτοκράτορες* usur-
parunt ipsi, in Scholas dimanarunt Scoti hæc-
ceitates & quodlibeta, Iavellicum ly, Thomæ
aliorumque quidditates, formalitates, instantia,
ubicationes, communicantiæ, realitates, mo-
dalitates, suppositalitates, aliaque Ciceronis
seculò inaudita nomina. Hæc inter Ens est, vox
licet

* *De vocabulo Entis.*

licet minus Romana, tamen hoc cum Agamemnone populorum principe commune habens, * quod sit *Ἀρχήσιον*, hoc est, late dominans, aut si Horatium mavultis interpretem, late tyrannus: cujus tanta est amplitudo, ut ne quidem illis, quibus Solis cursus, terminis claudatur; tanta evidentia ac perspicuitas, ut vel balbutientibus infantibus, conceptum sui primo omnium ingerat; tanta antiquitas, ut cum antiquissimo dierum ætatem suam computet. Verum Rationis Ens cum dico, non nihil majestati veri Entis derogo, & licet plus quam nihil dicam, parum ultra id, quod non est, dico. Est enim hoc Ens ingeniosæ mentis perutile figmentum, & veri Entis simulacrum quoddam ac imago, nec existentix aliam *μυε-φλὴν*, præterquam quæ fingitur, habens. Philosophi lata significatione † Secundam notionem, non Primam, vocant. Hæc enim ipsissima ac genuina est rei imago, atque existentix extra mentem in mente representatio. Illa vero mentis conceptus est ac foetus ejusmodi, cujus extra illam in universo nec vola est nec vestigium. Et cum prima omnium nostrum de rebus sit cogitatio, hæc circa hanc ipsam occupatur, & altera est mentis velut *παρέκβασις* & digressio. ‡ Magna est materix primæ excellentia, si cum hoc ipso Ente comparetur. Et tamen illam puram potentiam vocat Aristoteles. Atomi quid sunt? corpuscula insectilia, quæ volitantibus in solis lumine pulvisculis comparare solent Philosophi. At his minus est id, de quo loquimur. Puncta Mathematica ne quanta quidem sunt, sunt tamen, nec à mente dependent. Hoc ens nec sine mente est, & cum

C 4

per

* *Ejusque amplitudine, evidentia, antiquitate.* † *Ens rationis quid sit.* ‡ *Quam debilis ejus sit essentia.*

per mentem est, ne res quidem est. Lineæ Appellez, quæ miraculo fuere toti mundo, tantæ fuisse dicuntur subtilitatis, ut visum pene effugerent, at videbantur tamen. Hoc Ens nemo oculis vidit unquam, nisi forte tam Lyceus, ut ea quoque per tenebras videat, quæ nusquam apparent. * Atque ob hanc pene ~~et~~ ^{despectum} despectissimum esse coepit, iis omnibus, qui præter hoc alia omnia admirantur & superstitiose curant. Qui de rerum Natura scripserunt, & æthereæ pariter, ac elementaris regionis opes chartis explicuerunt, hujus nusquam meminerunt. Metaphysici scientiis hoc substerni velut prætorio edicto cavent. Logici omnibus prædicamentis, sed sociis partibus integrantibus, punctis, momentis, totaque arte factorum congezie additis, misellum embryonem, exulare jubent. Ambrosius Calepinus vir de quovis argumento breves discursus faciens, silentio quoque hoc ipsam præterit, & num mas sit, num foemina, num neutrum, nusquam expedit. Cum vero artificum & operariorum tanta sit ubique locorum copia, quanta vel æstivo tempore in campis cicadaram, nemo tamen horum in hoc Entium genere artis suæ documentum dedit unquam, cum & sordidam lanam sint qui tractent, & in bovis tergore ingeniose luxurietur futor, & in vilibus Oceani conchis se torqueat argentarius. Ipse rerum opifex Deus omnia cum conderet hoc ipsum non condidit, id unum veritus, ne si non † Entia crearet, contradictionem imprudenter implicaret. Et Plato qui omnium rerum ideas esse dixit, hujus ullam extare non dixerit. Nolite mirari Audit. Cum enim omnia vel substantiis vel accidentibus

* Quam in nullo apud quosdam precio. † Cum nec accidens sit nec substantia, nec inter transcendentia.

bus definiantur, hoc Ens neutrum est. Amplius dicam. De Transcendentibus multa audivistis differere Philosophos, qualia sunt Ens, Vnum, Verum, Bonum, Res, Aliquid. At hoc Ens bonum non est, quia verum non est: verum non est, quia unum non est: unum non est, quia Ens non est. At idem cum Ente est res & aliquid. Magis mirabilia audite, de quibus nec in Tusculanis quaestionibus disputat Cicero, nec in moralibus suis Plutarchus. * Super hæc Transcendentia finguntur Supertranscendentia, opinabile, cogitabile, intelligibile, augusta vocabula, ad quorum recitationem assurgat ipse de curuli sella Cato, aut stupe scat C. Marius. Inter hæc num referri possit sedulo disquiritur. Non referri debere, nisi adhibitis circumspectè distinctiunculis aliquot, omnes clamant. Adeo in ejus perniciem cuncta conspirant. Quamobrem cum Ens voco, aut contradictoria ipse loquor, aut *ὁμῶμους* verum dico, uti hominem pictum hominem dicimus. Nebulas Aristophanicas legistis opinor. His simile quid habet, evanidam nempe nec stabilem naturam. Qui somniorum generationem capiunt, norunt, opulentissimos & felicissimos sæpe sibi videri somniantes. Pariter qui hæc entia fingunt, dum fingunt, magnum aliquid se moliri credunt, ac plus Homero sibi sapere videntur, cum umbras solummodo rerum captent, & imaginaria coena stomachum deludant. † Nec minus tam tremendæ interdum sunt essentia, ut Hircocervus, Chimæra, Cerberus, Geryon, Minotaurus vocentur, modo tam debilis, ut cæcitas, vacuum, tenebræ, privatio dicantur: modo tam nullius, ut qui exempla horum daturi sunt, purgatorium,

C 5

gatorium,

* Aut supertranscendentia locum mercentur. † Ejus
varietas.

gatorium, Platonis rempublicam, Apulejī asinum; ac universalem omnium Ecclesiarum Episcopum Pontificem è pergula pictorum depromant: modo tam variæ, ut his casus, declinatio, figura, aliis thesis, hypothesis, status, aliis subjectum, prædicatum, species, aliis æquator, horizon, polus (cogor respirare,) aliis par, impar, impariter par, aliis aliis vocetur nominibus, prout quisque rebus suis expedire novit. quæ omnia in occulto erant tunc, cum rebus singulis nomina imponeret protoplastus Adamus.

Ne tamen vos vocis fallam æquivocatione, scitote à Philosophis quædam Entia Rationis sic dici, quia à ratione formantur, qualia sunt ea, quæ primo Epigrammate recenset Martialis: quædam quia in ratione sive mente velut domicilio alte resident, uti sunt scientiæ omnes, & rerum conceptus genuini: quædam quia soli menti obijciuntur, nec, si cogitare de iis desinat mens, quicquam vel in mente vel in universo sunt. Illa Scholasticis Entia Rationis effective, ista subjective, hæc objective, dicuntur, habita argute paranomalias ratione. De his posterioribus nobis sermo est. Quæ subtilius philosophantes in † Entia Negationis, Privationis, & nescio quas relationes ac denominationes extrinsecas distinguunt. Ens Negationis Pegasus est, adeoque totus ille Deorum poëticorum cœtus tam frequens, ut turbam ipsam vix capiat cœlum, tamen si capacissimum. Ens privationis est Claudius Cæsar, sed ea corporis parte, qua Drusillam euntem in cœlum sequitur non passibus æquis. Entia Relationis sunt præmissæ & Conclusio, aut ut vetera reponam, Antistrephon, Ceratine, Crocodilites, Vris, Pseu-

† Species tres.

Pseudomenos, Cacofystata, Afsystata, aliaque monstrosa ac terribiles Stoicarum argumentationum formæ. Quæ quidem omnia in hoc conveniunt, quòd cum vera essentia careant, ad similitudinem tamen rerum concipiantur: in hoc autem differunt, quod Entia negationis in universo nihil sint; privationis, rem connotent perfectione sua destitutam; Relationes vero ex varia rerum inter se comparatione effingantur. Atque inter has primas tenent et relationes, quæ vocabulis technicis exprimi solent, & secundæ notiones presse dicuntur, quas modo umbræ de gnomone in scioterico sparæ, modo monetulis illis æreis institorum, quarum cum nullum sit precium, aurei tamen nummi ad eas expenduntur, comparare solet B. Keckermannus, sedulus horum Entium coordinator. qui in Logicis suis institutionibus per tot hæc ipsa Entia dissecuit *Δυστοκίας*, ut qui in charta eas, sed sine intestinis ac ornamentis, hoc est, sine commentariis depinxerit, imaginem se videre jurabit istius exercitus, quo Alexandro occursum Darius Persarum Rex. Tanta illic horum Entium copia, ut vix plura Hellespontum cum Xerxe capita trajecisse credam, aut tot Ægyptum vexasse locustas, aut Mario consule profligatos Cimbros. Ita cuneus cuneum, phalanx phalangem, acies aciem premit, quarum omnium dux primipilus est Terminus. Diceret Socrates in pulverem ipsum secuisse. Ego laboriosum viri otium suspicio, non carpo.

† Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere progeneratum sit Ens rationis, id jam Musis bene juvantibus exponere conabor. Non ego hujus Entis, licet spurii, natales ad Rheam, ad Venerem, ad Iovem, Martem, aut

C 6

id

† Quibus natum sit parentibus.

id simile genus minime castorum numinum referam, quia qui primi ejus parentes, nec ex annalium memoria, nec ex Patrum nostrorum traditione habetur. Quod cum expedire me non posse ingenue fatear, gentem, familiam, ordinemque indicabo. Multum enim interest, utrum purpuratis regibus, an cucullatis sacerdotibus, an lucernariis Philosophis ortus sis. Natum est Ens rationis non unius sed varii ordinis parentibus, unde & istud varium ac multiplex. Alia Mathematicus, alia Grammaticus, alia Rhetor, alia Poëta, alia Logicus, alia aliarum artium sibi finxerunt professores, quos omnes philosophorum laxo nomine complector. Quid ni? ipse Homerus in Margite terræ fossorem sapientem vocat, eodem opinor jure, quo Eumæum subulcum divinum (*δῖον*) appellat. Maximam tamen horum partem sibi Logicus vendicat, qui non leve ad capeffendas scientias præsidium fore putavit horum Entium formationem. Gloriatum apud Homerum Pallas se Mentem esse Antilochi filium: & hodie ad nobilitatem vel id inprimis interesse putant, qua familia, qua stirpe originem trahas. At hæc nostra Entia eo hominum genere se nata gloriantur, quorum maxima est per universum terrarum orbem famæ celebritas. † Mathematicis, inquam, qui radio totum orbem gentibus describunt, aut si quando terram fastidiunt, inter astra ipsa & coelos habitant, & stellarum numerum, magnitudinem, distantiam, tanquam pollice filove metiuntur. ‡ Oratoribus quoque, quorum tanta subinde in dicendo vis est ac dexteritas, ut (ac si parum foret res laude dignas deprædicare) Busridem ipsum, Therfiten, Phalariden, injustitiam, quartanam febrim, aliaque

† *Mathematicis.* ‡ *Oratoribus.*

aliaque malorum nomina laudare, si velint, possint. * Poëtis, quorum tanta subinde divinitas pectus occupat, ut poëta cum esse incipiunt ac Deo agitante incallescere, homines esse desinant. † Grammaticis, quos licet ingeniorum puerilium carnifices quidam per odium vocent, ego tamen omnibus sapientiae numeris perfectos esse arbitror. Quod ipsum ne sine ratione à me dici putetis, rotunda & veterum fulta principiis argumentatione evincam. Qui bene coepit, dimidium facti habet. Qui Grammaticam didicit, bene coepit, Ergo dimidium facti habet. Progredior. Dimidium plus toto, Qui Grammaticam didicit dimidiam facti habet. Ergo qui Grammaticam didicit plus habet toto. At totum quo contenditur à litterarum studiosis Sapientia est. En ergo Grammaticum sapientem. ‡ Dixi, à Logicis quoque formari Entia rationis. Sed de his parce mihi loquendum video, ne immodicus proprii ordinis laudator habear. At qui hi? rationis sunt directores, veri & falsi iudices, sine quorum arte capiuntur Theologi, errant Physici, palabundi incedunt Medici, cæcutiunt non raro Iure consulti, adeoque omnes disciplinæ ac artes velut Ariadneo filo destitutæ,

Errabunda legunt dubio vestigia gressu.

* Atque hos omnes Philosophos esse dixi, genus hominum ab eruditione, curis & acri cogitationum agitatione pene exangue,

E tenebris tantis tam claram attollere lucem

Qui primi potuerunt augentes commoda vita.

Licet eos dicacissimus Aristophanes solius Socratis odio hostiliter infectatus fuerit, & scelestissimus Lucianus auctione publica vilissimo

C 7

sub-

* Poëtis. † Grammaticis. ‡ Logicis. * Aliisque Philosophis.

subinde precio tanquam sub hasta distraxerit. Certe Platonis magis hic standum elogio, qui beatas fore respublicas aiebat, si aut imperarent Philosophi, aut Imperatores philosopharentur.

τῶτων πατέρων εὐχεται εἶναι.

† Verum cum apud Physicos variaz sint rerum productiones, aliazque per generationem, aliaz per accretionem, aliaz per alterationem gignantur, hoc Ens nullo horum modorum produci-
tur. Non per generationem, quia substantia non est, non per accretionem, quia quantum non est, non per alterationem, quia qualitas non est. nisi quintam ejus quis speciem comminiscatur. Localis adhuc mutationis expertus est, licet ad ‡ Angelorum & spirituum modum definitive sit in loco, hoc est, non coëxtendatur partibus cranii, aut cum in Aristotelis residet cerebro, in Platonis reperiri non possit, aut, ut planissime loquar, cum Platonis occupat sin-
ciput, occiput destituat. Quare produci & fieri hæc Entia cum auditis, rursus ὁμωρίμας me lo-
qui cogitate. Non itaque ad horum formatio-
nem argilla aut luto Promethei opus, non Leu-
cippi ebore, aut metallorum principiis, quia à mente sola, & in mente finguntur, eademque hic patris, matris, obstetricis officia sunt. nec tamen vel de mentis substantia sunt, vel prorsus ex nihilo fiunt, sed ex rerum attenta obser-
vatione in mente efflorescunt. Sic è cerebro suo Palladen olim genuit Iuppiter, licet hoc discrimine, quod hæc non nisi obstetricante se-
curi Vulcania in lucem edi potuerit, illa vero Entia minus periculoso partu nec ruptis cere-
bri panniculis per solam vocem in apertum
crum-

† Quis modus productionis. ‡ Quando in loco sint, definitive scil.

erumpant. Sed exemplis horum generationem illustriorē reddamus. Chimæra Ens rationis est, *οὐδὲ λείων, ἐπιθέντε δράκων, μισθόν τε χίμαιρα*. Libet interdum Græcos versus intertexere, ut hirundinum in morem bisulcam quoque mihi linguam esse sciatis. * At ubi quæso terrarum tale monstrum pascit alias monstrifera tellus? Nusquam. At quod nusquam est, vel ipso Augustino Theologo teste, non esse putandum est. Fingit tamen hoc Ens ratio, ac si esset, & ex simplicibus, quæ natura committere exhorruit, audacula unum facit. † Tenebras quæ mens concipiat? cum omnis cognitio intellectualis à sensu originem ducat, hæ vero in sensum non incurrant, ne quidem aquilæ, aut Epidaurii serpentis, nisi forte eas in Luna sedens Menippus oculis assequatur, quoties terræ umbram illa excipit, aut animæ, quæ in specu Platonico rerum umbras pro rebus admirantur. Mens tamen nostra ut eas concipiat, nescio quam illis formam spissam, caliginosam & nigricantem inducit, ut sub hac saltem imagine apprehendat, quas sub propria concipi impossibile erat. Iam vero Genus & Species quid sunt? Non sunt. ‡ Vult tamen ea esse mens, & dum in animalis natura meditabunda hæret, eam leoni, equo, pisci communem esse observat, imo ut communis sit ipsa facit. At neque ex hoc altero mentis conceptu quicquam rebus solidi aut perfectionis accedit. Nec enim rectius valet animal si genus esseingas, nec pejus, si noningas. Profecto lamiarum artes exerceri putes, & magicos vultus pro veris reponi. Vti enim illæ spectris solummodo & præ-

stigiis

* *Quomodo Entia negationis formantur.* † *Quomodo Privationis.* ‡ *Quomodo secundæ notions præse sic dicta.*

stigiis nos ludunt, quoties Æneam, Hectorem, Andromacham oculis spectatorum sistunt, ita & mens nostra vere præstigiatrix est, & dum circa horum Entium non entium productionem ingeniose somniat, Morphei domum adornat, & novam rerum cudit Metamorphosin. Scilicet post creatum à Deo hoc universum illa quoque potentiam suam explicare voluit, & creatoris sui æmula novum quasi orbem meditari, in quo aliud creaturarum genus non invidendam prioribus essentiam, hoc est, fictam & exanguem, prorsus sortiretur.

† Quanquam autem aut nulla, aut ficta solum huic Enti sit essentia, tanta tamen hoc ipsum fecunditate nascitur, ut cum aliis omnibus rebus definitus sit in natura quoad speciem numerus, huic sine fine ac modo nasci datum sit. ‡ Causam hanc esse autumo, quod ea omnia, quæ in natura generantur, à primæva creatione legem hanc acceperint non multiplicandi ultra species, quæ vero rationis sunt Entia, in infinitum augeri & multiplicari possint, utpote nullis Creatoris sui legibus adstricta, uti numero semper unitatem addi posse tradidit Aristoteles, & lineam in infinitas partes resolvi. Ea enim vis soli inter omnes creaturas menti concessa est, ut supra se ipsam reflectatur, & de cogitatione cogitationem formet, plane uti à Sole parelius, ab hoc ipso alius refulget parelius, ab iride iris, ab hac tertia iris; aut uti projecto in aquam lapillo circulos posteriores ex prioribus nasci videmus. Nomen cum finxit mens, subiectum esse concipit, subiectum speciem esse dicit, hanc terminum facit, terminum extremum vocat, hoc majus vel minus extremum, hoc causam

† Quanta horum Entium sit fecunditas, ‡ & quæ
eius causa.

ſam cognoscendi. Enunciationem ubi fecit ratio, finitam eſſe concipit, finitam categoricam judicat, ſupra hanc univerſalitatis conceptu reflectitur, ex hoc puram Enunciationem elicit, hæc porro meditantæ propoſitio fit, hæc definitio, hæc ipſa principium vel conſuſio demonſtrationis; atque ita meditando finem ſuæ meditationis non habet; ſed uti araneæ ex tenui ac gracili corpusculo telas indefinenter trahunt, ita dædala architectrix ratio ex ſemet ipſa imagines alias ſupra alias format fingitque.

Sed tempus eſt, ut de horum Entium dignitate, antiquitate & commodis nonnihil dicam. Sed conſuſe hæc omnia, ne aciem inſtruere videar, aut ulmos in quincuncem digerere. Profecto dignum & excellens aliquid ſit oportet, in quo occupari ſuperis, inferis, cœleſtibus, terreſtribus, & inter hos ſapientiſſimis, doctiſſimis, ſanctiſſimis non indigna res viſa fuit. Ab ipſo Iove, quia auſpicatum hoc, ordiar. Etenim ii, qui de rebus divinis diſputant, & Deum, quem univerſitas non capit, tribus ſolent explicare chartis, quoties objecta ſcientiæ divinz definiunt, inter alia Entia ſcitu poſſibilia, quæque unico intuitu novit Deus, etiam hæc ipſa entia rationis locant. * Tota Angelorum cohors, quoties peccatorum noſtrorum recorde afficitur, toties Entia privationis meditatur. Ipſi Dæmones quot peccandi formas, quot nocendi artes inſtillant, tot *αιρομίας* fabricant. Verum (ut ad Homeri exemplar reliſtis ſuperis ac inferis in terras dimigrem) quoruſque mortalium eſt, qui non in his entibus verſari amat, ſive dormiens aureos montes ſomniat, ſive vigil optat nec invenit. qualis fuit Micyllus ille Lucianicus, cui niſi galli cantus

dives

* *Quæ Entium rationis ſit dignitas.*

dives illud & aureum somnium abruptisset, non erat cur aliam optaret felicitatem. Plaustra inendaciorum quoties congeri auditis, toties plaustra horum entium vectari credite, quorum agasfo est fama. Qui stupendis ac prodigiosis gaudent eventibus vel audiendis vel narrandis, cui quæso arti, quam huic nostræ operam locant, cujus tanta est suavitas, ut quò à vero absunt longius, eo & credantur lubentius & jucundiore pruritu titillent aures. Pontificii quam suaviter sibi blandiuntur, dum poenarum in purgatorio tempora velut clepsydra metiuntur. Alcumistæ, qui novis & arcanis artibus rerum species vertere moliantur, Ens illud rationis sibi fingunt, cujus rem invenire etiamnum desiderant. Adde his quadraturæ circuli investigatores anxios, eosque omnes, qui esurire malunt, quam non fingendis Entibus operam dare. Plato quam altum sibi sapere videtur, dum Ideas cogitat, & equinitates, bovinitates, & asineitates suas contemplatur. Et Aristoteles dum motores orbium facit intelligentias. Poëtæ si in hac arena se non exerceant, minus poëtæ, hoc est, nimis serii videbuntur. Tota Ilias & Odyssæa quid habent, quam eruditam horum entium farraginem, à quibus tamen ita inclaruit iste nugarum pater, ut de patria ejus contenderint

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Ios, Argos, Athenæ.

Virgilius, qui Æneidem suam filis Homericis texuit, quam feliciter sæpe mentitur, quum Æneam per Elysium nemus ad superos reducit, sed ea porta,

Qua falsa ad cælum mittunt insomnia mænes.

Transmutationes scripsit ingeniosissimus Naso. Sed hæc fere omnes entia negationis sunt. dico fere,

ferre, nam cum cæcitatem Tiresiæ, & detractam Marſyæ cutem, & sine veste Dianam canit, Entia privationis facit. Sine his quoque Entibus vix quicquam jucundi ac faceti habent Vatum monumenta. Quis ille *καλὸς ἔπιδος* Vulcanus, qui sola recti incessus privatione querulæ Iunoni risum movit? quis Silenus, Pan, Priapus, Satyri, Najades & Hamadryades, tantum ad jocos & facetias comparata nomina? Hujus certe ordinis sunt & ociosæ mentis erudita figmenta. quæ quantum æstimaverint prisce, vel ex hoc uno patet, quod vastam cæli machinam, cujus periculosissimus foret lapsus, ficto Atlante, hoc est, Rationis ente, libraverint. Quod si ea intueri libeat Entia, quæ vocabulis technicis exprimi solent, jam Palæmonem, Didymum, Donatum, ac vetustissimos sapientiæ magistros, Socratem, Platonem, Aristotelem, Themistium, Theophrastum, totamque Philosophorum turbam in medium producarn, qui ex his Entibus æternam nominis memoriam consecuti sunt. Et si sacri magis placent, Augustinus, Damascenus, Hieronymus, & Chrysostomus de his ipsis præcepta dedere. * Ex quibus de horum Entium antiquitate judicium quoque ferre licet. neque enim *χρὴς ἐκ ἀρχῆς* nata sunt, sed cum antiquissimis Philosophis nativitatis suæ supputant primordia. Promethei sæculum nobis. At huic Plato in Philebo laudem tribuit inventorum præceptorum Logicorum. Et verisimile omnino est horum Entium ope disputasse acutissimum Salomonein. † Quamquam vero Pythagoræ, teste Aristotele, nulla vi Dialectica instructi philosopharentur, tamen ex horum secta fuit Empedocles, qui Rhetorum artem his notionibus instruxisse perhibetur. ut
nihil

* *Antiquitas.* † *lib. 13 Metaph. cap. 4.*

nihil jam de Chrysippo dicam, qui plures de rebus Logicis conscripsit libros, quam Sol anni spacio conficit parallelos.

* Cum autem Deus, Natura, Ratio, nihil frustra faciant, sed suos singulæ sibi proponant fines, etiam operæ precium erit videre, quid ad hæc rerum imitamina Rationem impulerit. Ac primo quidem innatæ nobis cupiditati, qua in cujuslibet scibilis scientiam fertur intellectus, satisfactum oportuit. Parum enim menti visum fuit, si rerum solum cognitionem adipisceretur; in ipsas quoque negationes ac privationes aciem curiosa intendit, quas cum per se nosse non posset, rebus ipsis assimilavit. Deinde cum res in natura omnes pro innata sibi virtute suos edant effectus, Intellectus quoque noster, ne degener habeatur mundi accola, suæ quoque potentiae documenta dare voluit. Accedit, quod subinde ea fingere necesse habeat mens, ut res minime distinctas distincte concipiat, cum aliter earum sibi parare notitiam ne possit quidem. † Quid? quod per omnes scientias ac artes sese diffundat horum Entium utilitas usque adeo, ut sine his tenebræ illæ sint, ingeniorum tortura, atque inordinata rerum congeries. His sermo noster à barbarie & vocum strigine tanquam à ferrugine ferrum vindicatur. Iamque dudum misere occidisset Priscianus, nisi irruentes in ipsum barbarorum insultus sustinuisset Grammatica. Ab his eam capit vim Rhetorum dictio, ut vel cœlo possint deducere Lunam, & regum flectere supercilia. Hujus ordinis sunt Exordium, Propositio, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio, quæ amplissi-

* *Necessitas & utilitas.* † *tum respectu scientiarum in genere, tum in specie respectu dictionis congruæ & ornatae.*

amplissimum dicendorum exercitum disponunt. Duces Alexandri Magni mihi enumerare videor, aut eos, qui Agamemnoniam classem διηγόμετον ἔνθα, καὶ ἔνθα. Rursus Græcisare incipio, quia de Græcis forte loquebar. Quid toties Romanorum rostra detinuit, flexit, tenuit? hyperbole fuit, exclamatio fuit, συμπαλὸς fuit, apostrophe fuit. At hæc Rhetoricorum pulpam sapiunt. * Ii qui coelum, quam terram intueri malunt Astronomi, ut vere ἀνθρώποι sint, hoc est ἀνω ἔχοντες καὶ κάτωπα, sæpe in quibus coeli regionibus versentur ignorabunt, nisi prius ejus spatia per imaginarios circulos distinxerint. Hi ipsi, ne forte præscriptos sibi limites excedat Sol, fascia, quam Zodiacum vocant, qua eundum illi sit, designant, & ne quatuor anni tempora præpostere currendo confundat, quo ordine currendum illi sit, monstrant, primo per Arietem, mox per Taurum, inde per Geminos, & ita deinceps. quæ tamen omnia ipse, de quo modo dicebam in Luna sedens Menippus, tantoque primo mobili vicinior, nunquam sibi visa esse constanter affirmabit, vel per ipsum δια.† Geometrar ἐπιχθόνιοι: verius quam ἀνθρώποι, suam materiz quantitatem sola ratione suffurantur, quam cum materia auferre malunt fures nostri, vixque ullam demonstrationem expedire audent nisi alphabeto Angulos omnes, aut circulorum diametros, ac linearum terminos tanquam præsidia-riis militibus munierint. Nec tamen hæc commenta quisquam in fundis agrorumque dimensionibus unquam repperit, siue longitudinem, siue latitudinem, siue profunditatem eorum spectes. His nostris Entibus instructus, circulos suos in arena conscripsit Archimedes, &c.

* Nec non Astrologorum. † Geometrarum.

& Geometriae elementa expeditavit Euclides, apud quem hypothesis, apodixis, figura, *συμπε-
ρασμα*, definitio, artis instrumenta sunt, quae in Logicam suam transtulit *φιλοσοφίας* Aristoteles.*Arithmetici his destituti stipem petant oportet, apud quos numerorum distinctio, variaeque horum affectiones utramque paginam faciunt. Etenim quae extra mentem sunt, multa sunt, & dum multa sunt, nec binario magis quam ternario, aut quaternario definiuntur. Quae itaque hic par, impar, divisoris & divisi numeri sunt notiones, à mente solum dependent. † Metaphysica utcumque aliarum scientiarum sit princeps, tamen secundarium quoque notionum adminicula non averfatur, praecipue cum de rerum unitate distinctionibusque philosophatur. ‡ Theologi vero, cum quibus aliqua mihi intercedit cognatio, quam sine horum Entium cognitione talpa sunt, quam in Scholasticarum disputationum lectione hospites. Quoties his ducibus destituti in principia impingunt, quoties sub veritatis supparo falsum sibi obtrudi sinunt, quoties perperam definiunt, dividunt, discunt, resolvunt, ordinant, ab horum scientia imparati. * Idem de Iureconsultis, Medicis, totoque Philosophorum ordine dictum putate. Nunquam Plato hominem implume animal ac bipes definivisset, aut animam numerum dixisset, si definitionis modum probe novisset. Nec Iureconsulti (quod ipsorum pace dictum volo) Iuris praecepta partiti fuissent in tria haec: Honestè vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere, si ad legitimae divisionis, quae membra coincidere non patitur, leges attendissent. Et cur se ridiculum

pra-

* *Arithmeticonum.* † *Metaphysiconum.* ‡ *Theologorum.* * *Iureconsultorum, Medicorum, &c.*

præbuit suis argumentationibus Chrysippus, cur veteres Physicos toties incusat Aristoteles, nisi quia *δι' αἰνυμένους* hallucinati sunt? Quare unum hoc ad horum Entium commendationem & laudem addam, quod meo judicio felicissima sint omnium, quas Sol adspicit creaturarum. Nam cum aliis rebus sua sit miseria, suus labor & calamitas, hæc nec agunt quicquam nec pariuntur. Cælum utcunque corruptionis expers sit, tamen perpetuo motu moveri necesse habet. Elementa mutuis pugnis occidunt. Mixtorum alia putrescunt, alia uti metalla igni & flammis torrentur, alia senio confecta tabescunt, uti plantæ, alia maculantur, jugulantur, secantur, aut ad stivam ac rhedam ablegantur. Hominum vero alii corporis morbis languent, alii ira, invidia, metu, spe, desiderio lancinantur, aut fament aut sitiunt. At nostra hæc Entia ætatem agunt latissimam & ab omnibus malis immune domicilium inhabitant. Etenim cum in mente sola, cui in natura contrarium hostem non dedit Deus, velut umbræ volitent, nec extra eam reperiantur, nullis contrariis qualitatibus infestari queunt, & cum corpora non sint, *ὃ γὰρ οἶτον ἔδωκεν ὃ πίνυσι αἰσθητὰ οἶτον*. Quod si tamen sub imagine Martis belligerari, Invidiæ dolere, Fortunæ mutari, & claudicantis Vulcani misera quædam videantur, omne hoc rationis quoque esse credite & imaginarium prorsus. Et licet pœcundum aliquando ipsis sit, nulli tamen hosti succumbunt, sed menti, cui essentia suæ principium ac originem, eidem quoque mortis ac interitus sui causam debent, denuo ubi illa volet vel in instanti ac nullo negotio renascitura.

Atque hæc quidem de Ente rationis dicenda habui,

* *Quanta denique horum Entium sit felicitas.*

habui, quod essentiam non nisi precario habet,
 & in toto hoc Vniverso nusquam apparet. Dixi,
 fateor, non eo sermonis ornatu, quo de rebus
 splendidis ac præclaris dicere solent oratores:
 neque enim hoc argumenti patiebatur morosi-
 tas: aut ea gravitate, qua de regni rebus ora-
 tum veniunt Principum legati: sed adhibito
 aliquo voluptatis & festivæ dictionis auctora-
 mento. Vt enim nihil nugacius, quam res serias
 nugatorie tractare, ita nihil festivius quam ita
 tractare res humiles, imo pene nugas, ut nihil
 minus, quam nugatus fuisse videare. Si tamen
 ea quæ dixi displicent, uti catapotia nauseantes
 solent pueri, expuite.

D I X I.

Habita Leida in Auditorio Theologico, cum Is-
gicam auspicaretur, IV. NON. FEBR.
 ANNI C D I D C X V I I I.

O R A T I O

festiva

D E R E sive E N T E

R E A L I.

EMINI me A. O. aliquando de Ente Rationis in Illustri Batavorum Academia disseruisse, sed oratione istiusmodi, quæ severam sapientiam comitate, & Peripateticum sermonem Lucianico miscuit.

Subibant tum temporis animum meum clarissimorum virorum exempla, qui in gracili ac exangui argumento ingeniosæ commentationis laudem quæsierunt. quos dum imitari studeo, & mecum contendo, accidit mihi, quod Ascanio, Æneæ filio, qui profugum Troja patrem sequebatur, non passibus æquis. Quam jam vellem magis seria apud vos loqui, aut grandia verba fari; qualia de Sabinarum raptu, OEdipodarum odiis, Polyxenæ tumulo, aut jamjam morituro Catone declamare solent tragici oratores. Quam cuperem de rebus loqui Reipublicæ huic salutaribus, pacis bellicue momentis; qualem sermonem nuper exorsus sunt Brabanti, aliis pro pace induciisve placide, aliis pro bello turbulenta oratione decertantibus. Quam optarem muneris mei esse aut opis, expendere hac tempestate, vicinorum Principum molimina, machinationes, occulta apertaue bella: quorum studiis erigi, quorum affligi possint res nostræ: qui arma suadeant, ne armis petantur ipsi; qui dissuadeant, ut de ocio-

D

sis

sis ac segnibus aliquando triumphent. Verum cum nefas sit, suturem de aliis rebus verba facere, præterquam de crepida, & periculosum sit, uti de Diis, etiam de Principibus vera dicere; stabo intra Philosophiæ cancellos, & quia superiore anno, cum adversus Florentinum scriptorem differerem, præter meum morem, fui gravis; libet jam ineptire, & nugari & jocari, adeoque dum Bacchanalia Sapientiam omnem exesse jubent, lepide & festive philosophari. Homericus Iupiter, pater ille hominum ac Deorum, non semper de bellis Trojanorum ac Græcorum deliberat. interdum cum Iunone ludit, aut ad Æthiopas commessatum abit, interdum cum Ioripedem suum adspicit, ridet effusissime. Terribilis ille terrarum quassator Neptunus, modo urbes agrosque fluctibus terreat, modo placidum sternit mare & oblitam spuma algaque barbam pectit. Magnæ Themidis sacerdotes, qui hominum fortunas ac fata Digestis suis circumferunt, non semper cruces, laqueos, crurifragia decernunt, verum non inutiles subinde casus egregia facilitate amicis indulgent. Medicorum filii inter ægrorum querelas, olidas crises, & melancholicorum somnia risus materiam inveniunt, & hilaritatem imperant, quibus labor est respirare. Miles detestata matribus bella, cantu, alea, Thaide solatur. Navitâ, postquam quassam procellis navem mari subduxit, cantat Auriacum Germani sanguinis Principem, aut nostratis Velsi audax facinus, aut puellæ propter rivum sedentis inconcinnos amores. Quare alienum minime fuerit, philosophum, qui inter tristes Categoriarum vultus, inter Prædicabilium macilentam quincuncem, & Syllogismorum formidabiles ordines ætatem degit, amœniora loqui,
&

&c. mutato nonnihil philosophandi genere, spacium exposcere dilutiori sapientia. Dicam de argumento, quale nunquam ausus fuit tractare Demosthenes, nunquam Cicero. cujus formulam nec Theo, nec Aphthonius Sophistæ tradidere. Altum de eo silentium in Senecæ Suasoriis & Controversiis, altum in Fabii declamationibus. Et tamen illud, de quo dicam, oculis omnes usurpatis, omnes manibus tangitis, omnes pedibus calcatis, imo vos estis ipsi. nullum aliud natura parit, nullum aliud ars format. volat in aëre, in aquis natat, in terris repit, in aulis superbit, in castris militat, in Scholis disputat. grave est, leve est, neutrum est. imperat, paret; ociatur, laborat; vendit, emit; fallit, mentitur; equitat, navigat; sedet, stat, jacer, currit. mas est, femina est, virgo est. Breviter, ejus compendio cœlum terra; supera infera, totumque hoc Vniversum absoluitur. Eo sublato, perit Senator & civis; orator & auditor, mercator & institor, Curia & Schola, aula & princeps, cum rege grex, & cum utroque lex. Nondum scitis, opinor, de qua Re dicturus sim. At jam dixi. quique alias Ens rationis in scenam produxi, habitu ridiculo, jam Rem sive Ens reale vobis dabo eodem amictu. Quod dum facio & per Metaphysicorum spineta molliori pede incedo, cupio abesse Scristas, Occanistas, Albertistas, Thomistas, & quotquot barbara subtilitate Theologiæ pariter & Philosophiæ majestatem conspurcaverunt. Solent sapientes à finitione auspicari. Factitatum hoc à Platone, Aristotele, Euclide. at Res tantæ est dignitatis tamque immensæ amplitudinis, ut definitionis terminis coerceri nequeat. Ineffabile est Iudæorum *תשעה וארבע* *מאות*, quia quatuor illæ literæ, quibus signatur,

tur, Iod, He, Vau, He, conjunctæ nihil sonant. Res ineffabilis quoque est, non si vocem spectes, sed rem; quia nec genus supra se habet; cum ipsa sit summum; nec differentiam, cum hæc ipsa sit res. Tamen si qui in ejus descriptione desudant, Rem dicant esse, quod realem habet essentiam; manifesta nugatione. quasi apoplexiam dicas esse, qua laborat apoplecticus, Abbatiam cui præest Abbas, Flandriam, quam inhabitat Flander. Martem à Neptuno dignoscas gladio & fuscina; Dianam ab Actæone cornibus: Castorem & studiosos hujus ævi agnoscas calcaribus; Pollucem & nostrates aulicos unguento. At rem non cognoscas, nisi per rem, hoc est per seipsam. Illud quantivis est precii, Rem pluribus titulis nominibusque superbire, veterum Romanorum exemplo. Sunt enim Synonymæ hæc appellationes, Res, Ens, Aliquid. quæ non magis dissident, quam lena, meretrix, lupa. Habet ergo nomen, cognomen & agnomen. planè ac si Marcum, Tullium, Ciceronem nomines, aut Titum, Pomponium, Atticum. Sed illud mirandum magis, cum omnia alia in aliquo conveniant, aliquo differunt, sola res in nullo convenit, à nulla re differt; cum statim esse desinat, quicquid res non est, & sine re nihil sit, quicquid per rem fuit aliquid. Duo tamen sunt, si modo sunt, à quibus res inmane distat: Nihil, sive non res, & ea omnia, quæ à mente ficta rationis Entia barbare vocantur. Inter hæc media incedit Res, uti inter Athenienses, non homines, & umbram suam medius ambulavit Diogenes. Si ad Nihilum accedat, periit: si ad rationis Entia confugiat, actum est de ejus salute; Hannibalis fato, cui exuli nec apud Romanos hostes, nec apud Bithyniæ regem tuto esse licuit. Et quamquam

spuria

Spuria hæc rei proles veras res imitetur, naturæ tamen præstantia, operum magnitudine & natalium splendore discrepant. Rerum siquidem aliz æternæ sunt, aliz plus minus durabiles. At entia rationis quotquot sunt, vix nata pereunt. nec tam facile est igni naphtham, Soli spiritum Alchymisticum absumere, quam menti illa ipsa. Rerum plurimæ honore, plures laude dignæ sunt. At entia rationis aut prorsus inutilia sunt & despectissima, qualia sunt Hæceitates, personalitates, ubicationes; formalitates, suppositalitates, quibus destitutæ scholæ nihilo fuerint insipientiores: aut si utilitate aliqua profunt, Aristoteli nec τίμια sunt; nec ἐπαίρια. Præterquam quod omnis agendi vis à rebus sit, entia vero rationis non magis agant, quam Lemures territant, aut pugnant umbræ. Laudatur in unoquoque genere illud, quod simplicissimum est. quamobrem præstant coelestia sublu-
naribus, spiritus corpori, circulus quadrato, Monarchia Aristocratiz. Et in vocibus eæ, quæ nulli originem debent, præstant aliunde natis. Ex quibus apparet, Rem vocis quoque simplicitate & brevitate commendari. Nec enim qui vocum etymologias expedivere, Isidorus, Nonius, Festus aliq; hujus originem dederint. Scholastici Theologi quantis polysyllabis superbiunt, beatitudinum, reverentiarum, sanctitatum, benedictionum, maledictionum, anathematizationum, excommunicationum. quam operosis vocibus loquitur Astræa, quoties emphyteuses, usucapiones, contestationes, litis-suspensiones, excussiones, portiones Trebellianicas, Senatusconsulta Vellejana ingeminat. Poëtæ quam cothurnati sibi videntur, cum ambubeias crepant, pharmacopolas, balatrones, ciniflones, sesquipedia verba. Target Hippocrates, cum

apoplexias , epilepsias , raucedines , impetigin-
 nes , cardialgias per Aphorismos suos rotat.
 Quorum vocum aliz Græciz, aliz Latio, origi-
 nem debent. At omnibus hisce simplicior est
 Res, quæ ternario literarum, qui inter nume-
 ros facer est, definita, sine origine, sine natali-
 bus est, ut merito inter Aborigines, & αὐτοχθόνες
 censeri mereatur. Nec minus tamen terribilis
 est, cum fronte eam literam obtendat, qua iras
 colligit Cerberus, cauda vero eam, quæ anguem
 aut Libycum serpentem refert. Græci modo τὸ ὄν
 vocant, modo πᾶν ἔργον, à πᾶν ἔργον, quod est age-
 re, quia cum mortua nulla agendi facultate pol-
 leant, sola res iis viribus est prædita, ut gladium
 nacta urbes evertat ac regna; flammam, obvia
 quæque devoret; aquam, perruptis cataractis
 aggeribusque agros inundet: ventos, turribus
 montibusque infesta sit; classes, Indiam utram-
 que Hispano extortum eat. Proverbiis locum
 fecere Apollines, Mercurii, Coræbi, Tiresiæ,
 Glauci, Therisitæ, Codri, Sardanapali. quanta
 nomina. At in hoc Deorum, regum princi-
 pumque ordine suas quoque stationes tuetur
 Res. sive rem libeat acu tangere, sive res in
 cuspidē ferri sita sit, aut in cardine versetur, sive
 omnis res duas ansas habeat, teste Epicteto, si-
 ve rebus turbatis, pessimus sit in honore: sive
 res in nostro foro vertitur: sive res sit palæstræ
 & olei: sive alia res sit sceptrum, alia plectrum.
 Nec illud infitias ibitis, eximium semper &
 excellens habitum, à poëtis laudari. quo no-
 mine Achillem felicem prædicabat Alexander,
 quod Homerum nactus fuisset præconem. Et
 Scipio Africanus Ennium belli socium esse vo-
 luit & tumuli, non ob hoc solum, quod victum
 Hannibalem cecinit, sed ob hunc opinor versu-
 culum: *Vnus homo nobis cunctando restituit Rem.* Vir-
 gilius

gilius vatum princeps, cum Priami fastum, opes, regna collapsa innuere vult, satis habet dixisse: *Postquam res Asia*, &c. & ubi Marcello adulator: *Hic rem Romanam*, &c. Horatius civilis prudentiæ optimus magister adeo hujus vocis amore captus fuit, ut eodem spiritu ter eam repetat:

Isne tibi melius suadet, qui ut rem facias, rem

Si possis recte: si non, quocumque modo rem.

Nusquam Lydiæ suæ, nusquam Chloes, nusquam Pirrhæ toties vacavit illi meminisse, quoties rei. Et jam ante me observatum ab homine non ocioso, vocem Rei centies sexagies in Horatio reperiri. Livius grande illud opus exorsurus, *Opera precium se facturum*, ait, si de rebus P. R. dicat. Et Trogi abbreviator à *Principio re* non arcessit historiam. Aristophanes Græcæ Comœdiæ facile princeps, Plutum suum auspicaturus, ad Iovem & Deos omnes exclamat, *ὅς δὲ γὰρ λέοντες αἰγὰς ἐστὶν ὢ ζῷον καὶ θεοί.* Quam difficilis est res. Latini non solum imperia ac regna, sed & opes, quas tantopere sectamur & amamus, Rem vocant. Hinc illa passim reperire est, rem facere, quadruplare rem, in re lauta esse, rem frangere, virtutem & genus sine re viliores esse alga: tecum mihi res est, Rosci: frater ejus ad rem est avidior. Et quoties suavissimam viri feminaeque *συνουσίαν* exprimere volunt, ajunt, Martem rem habuisse cum Rheâ. quam ob causam doctissimus Ausonius, cum magna industria monosyllaba colligit, Rem addit, cum hac quaestione:

Imperium, litem, Venerem cur una notat Res?

Sed omiſſa voce, Rem ipsam aggrediamur. Sine re, omnes artes, scientiæ, disciplinæ languent ac frigent. Tolle æs ac lignum, nec Phidias exit, nec Polycletus. tolle tabulam, tollis

Apellem. Nec aliter sublata Re tollis Philosophum. Equidem toti Philosophiæ substernitur res, & ab artibus organicis Grammatica, Rhetorica, Logica hac nota distinguitur, quod illæ circa voces & notiones secundas consenescant, hæc circa res versetur. Romanorum Ducum alius à victa Africa Africanus, Daciâ Daticus, Asia Asiaticus, Numantia Numanticus dictus fuit. Philosophi à re Reales dici voluere, & per rem à Nominalibus distingui, uti Græcos à Romanis pallio & toga distinguimus. Et quis quæso colores in Apparentes dividit & Reales? Physicus. Quis omne Ens in reale & rationis? Metaphysicus. Quis primæ Philosophiæ solam Rem substernit? Metaphysicus. Quis cum omnia distinxit, ipsam distinctionem distinguit in realem ac rationis? idem. Quis rerum alias dicit esse universales, alias singulares? Logicus. Quis res ubique asseverat esse easdem: divisionem aliam esse nominis, aliam rei: scientiam non nisi rerum esse? Logicus. Ab Optico audias, res sæpenumero aliter apparere, quam sunt: ab Astrologo res alias prædici posse, alias non. Totum insuper lus annon in personas, actiones & res dispescitur? Quin imo nisi rem ponas, tollitur actio in rem, quam utiliore arbitramur ea, quæ in personam est. Et licet vocem rei in angustias cogant Iurisperiti, tamen ea ubique non uti amant; cum rem Comparandinatam & Iudicatam vocant, cum rem creditam dicunt, cum res mobiles & immobiles distinguunt, cum teste Cicerone pro Murena, dubitant, utrum litem, an rem dicere debeant. Medicina vero quid aliud est, quam rerum naturalium, non naturalium & contra naturam scientia? Orator cum in genere demonstrativo occupatur, non personas solum sed &

res

res laudat. Ethicus sine re nec virtutis mediocritatem, nec Iustitiæ distributivæ & commutativæ discrimen expediat, quarum illa medium personæ, hæc rei servat. Et quæ Vegetii foret laus, nisi de re militari scripisset? quæ Modesti, nisi de vocabulis rei militaris differuisset? quæ Varronis, nisi rem rusticam posteris dedisset? Theologis si rem eripias, quomodo vel personarum inter se, vel ab essentia distinctionem expedient? Comœdiæ ac poëmatis nullum est momentum, nisi spiritus acer ac vis rebus simul insit ac verbis. Vt si omnium ore laudari, celebrari, ab omnibus coli non infima laus est, res omne punctum ferat.

Quod si, qui late imperant Principes, augustiores habentur, inter augustissimos Res erit, quæ ne illis quidem, quibus Solis cursus, terminis terminatur. Romanorum imperium Danubio & Euphrate claudebatur. Alexander ultra Indum ivit, ulterius Liber. Nos Batavi longius in ipsos Auroræ thalamos penetravimus, & occiduo stridentem gurgite solem secuti, cum ipso occasu orimur. At res terras omnes, maria omnia complectitur, Antæcos, Pericæcos, Antipodas, Heteroscios, Periscios, Amphiscios. Nihil tam vile & exile adspicit Sol, quod res non sit, nihil tam grande & præcellens, cui pudor sit rebus accenseri. Iovis filium cum se appellari voluit Macedo, intra res stetit. Qui se Asiæ Africæque dominatorem jactitat, non nisi rebus imperat. Cum Dictaturam, Consulatum, Præturam ambit Romanus, solius rei causa tribus ambit. Qui à nullo se in ordinem redigi patiuntur Imperatores, intra rerum ordinem se cogi non inviti ferunt. Subre sceptræ æquantur ligonibus, consul civi, miles Duçi, Davus hero. Nec enim qua res sunt,

alterum alteri postponas, aut praeferas. Angelos tantum locorum intercapedine sejunctos sociat nobiscum communis Res. Immensam substantiarum & accidentium congeriem sub sua signa vocat. à quibus si recesserint vel latum unguem, corruptioni proxima fuerint, & *κόπυλας ἀδύς*. Miramur Principum genealogias, & longa serie descendentes nepotum ordines. Est qui ab Ænea, est qui ab Antenore arcessit gentis suae primordia. Verum hi ipsi populorum autores à re fluunt. Hinc Æacidæ, Atridæ, Heracidæ, Pelopidæ, Assaraci, Cecropes, Promethei, Iapeti, mortalium antiquissimi, inde fluxere. Ipse Iupiter, quanquam res hominum ac Deorum temperet, supra se rem agnoscit, quia nobiscum res est. Ut stupeam audaciam Venusini vatis, qui spreta hac imperatrice, ausus fuit canere, *Et mihi res, non me rebus, submittere conor*. Nec illud leve, rem, quam in Scholis Ens vocant, longissime à sensibus & singularium intuitu abesse. Cum non nisi solo intellectu percipi possit. ut quemadmodum hujus operatio divinior est & defecatiores ea, quæ sensuum est, dignior quoque sit Rei abstracta contemplatio, eorum omnium quæ terrenis crassisque corporum organis percipiuntur. Et sicuti vulgo bellicaria ab Afris aut Indis petita æstimamus, & quæ longius distita sunt, suspicimus aut veneramur; ita nescio qua religione, in Rei admirationem rapior, quæ tanto intervallo à Petro ac Paulo distat, ut non nisi scala prædicamentali, quæ per hominem, animal, vivens, corpus, substantiam itur, ad edita Divæ rei templa conscendere detur. Nec est quod quis objiciat, Rem ob hoc miserissimam esse, quod omni forma denudata à naturæ speciebus longissime absit, quasi in Pathmon religata aut ultimam Thulen.

len. Equidem hoc ipso felicior est res, quod ad spirituales & simplices intelligentiarum naturam accedat, nec iis egeat, quibus fullo aut vespillo dapibus. Etenim Res à formis specierum per intellectum vindicata, nec creditur, ut lapis, nec tunditur ut ferrum, nec uritur ut lignum, nec coquitur, ut cyprinus, nec sordet in volutabro, ut sus, nec ingemit aratro, ut bos. Res, universim si spectes, nec pudescit, quia virgo non est; non vexatur ambitu, quia nulla re, præterquam seipsa, eget; non invidet, quia figulus non est; non dolet, quia sine sensu est; non plorat, quia Niobe non est. Denique cum legem nesciat, non peccat. Hinc jam expendite, quot malis, quot sollicitudinibus obnoxia sit hæc vita, quantis periculis degatur hoc quicquid est ævi, & cognoscetis, quot quantisque malis subducta sit suprema & universalissima Res, ἡ ὅλη ἡ ἀπείρονος οὐσία, Nec cælum nec terram tangens.

Et quanquam remotissima sit à sensibus, nihil tamen Re notius, nihil evidentius, nihil quod prius se hominum animis cognoscendum ingerat. Da infantem bimulum & vix ære lavatum, nesciet, quid sit homo, pomum, cerasum. at entis & non entis, rei & non rei discrimen observabit ocyus. Eminus specta, & oculorum aciem in distantia differ, citius hominem esse cognosces, quam Socratem; citius animal, quam hominem, citius vivens & corpus & substantiam, quam animal, citius verorem vel Ens. Quamobrem communi ferè Philosophorum suffragio primum intelligibile, primumque cognitum Res est. Et arbitror ideo rem in proverbium abiisse Platoni, Aristophani, Luciano. Quoties enim de rei evidentia dubitatur, Res, inquit, indicabit, res clamat,

res docet, res ipsa loquitur. Inter virtutes non infimo loco censetur veracitas, candor, simplicitas, integritas, cum nihil rectæ rationi magis sit adversum, quam aliud esse & aliud videri. Homerus certe hypocritam, qui aliud lingua loquitur, aliud in corde agit, magis odit, quam ipsum Orci limen. At res fucum detrahit simulationi, hypocrisin odit, candoris omnis & veracitatis studiosissima. Si colenda est amicitia, re oportet amicum esse, non verbis. Si viro forti pro aris focisque decertandum, non in ventosa lingua Mavors erit, sed in re. Tantali epulas, & officiosas aulicorum, sine re, voces execratur. Quod si adversus ignorantiam & errorem muniendum pectus, ipsa res opinionis levitatem discutit, & non contenta persuasione, rem sectatur, non umbram. Canes Æsopici sunt, qui imagines rerum captant, neglecta re. A Socrate & Æschylo didicimus, virum bonum non videri, sed esse talem. quia ipse modus, quem ultra citraque nequit consistere rectum, est in rebus. ut stolidam Scepticorum sententiam explodam, qui res tales esse volunt, quales apparent, & opinionem non minus valere arbitrantur, quam rem ipsam. Falsum ergo est illud Terentii in Adelphis: *Si tibi istic re ipsa non dolet, at simulare certe est hominis.* Rectius in Tusculanis Cicero: *Rem opinor spectare debere, non verba.* Habet enim nuda & simplex rei veritas aculeos suos, quibus multo plus afficimur, quam tumultu verborum. Cum Polyxenus Dialecticæ professor Dionysio juniore dixisset, ex more Dialecticorum: *Ego te redarguam verbis: verbis quidem,* respondit ille, *at ego te rebus ipsis refellam.*

Quin tanta est rei in omni negotio excellentia & autoritas, ut quicquid ad rem non faciat, asper-

aspemari soleamus. Flaccus in carmine seculari, in quo vota pro imperio Romano facit, rogat, uti Dii Romulæ genti dent Rem, prolem & decus omne. ut jam inter Deorum munera censeretur res. Tanta ejusdem est constantia, ut si quis rem unam tentet prodigialiter variare, Delphinum appingat silvis. licet interpretes nonnulli tentaverint, num dignè rem vertere possint. Hinc fit, ut malè rem gerere, insani sit; contra, benè, sani. at prudentis, nec majorem facere rem mala ratione, nec vitio nostro aut culpa minorem. Ea insuper est rei castitas, ut meus non audeat rem tentare pudor, quam vires ferre recusant. Amicitia usque adeo studet, ut alterius rei opem poscat res, & conjuret amicè. Et ubi anceps est eventus rei, quo res cunque cadent, unum & commune periculum, Vna salus ambobus erit. Ideo ab antiquis dictum, amicum certum in re incerta cerni. & res tua tunc agitur, paries cum proximus ardet. Sanè inter summa philosophorum decora res est, cum Aristippum non solum omnis color & status, sed & res decuerit. Quod si comitatus famulæque ad splendorem faciunt, non caret pedissequis res. Equidem voces & verba, prævisam rem non invita sequuntur. quin se ad rei nutum prorsus componunt. Si enim de re tenui dicendum, sermo tenuis est; si de gravi gravis, si de mediocri mediocris. Verum illud lepidum, ut res salva sit, saltare in ejus gratiam senem, ex veteri proverbio: *salva res est, saltat senex*. Sed penè omiseram de Rei potentia viribusque differere. Audivistis, Auditores, magnam vim fuisse Romani exercitus in prima acie hastatorum, qui ex florentissima juvenum pubescentium turba constabant: majus vero in acie principum ac

robustiore ætate scutorum. Sed his profligatis, ubi ad triarios Res venit, tum demum pugna incrudescere, extrema tentari, victis animus redire. Ergo ubi Res bellica est, victorem Ducem ostendit Capitolio: ubi comica, Romanis equitibus & peditibus cachinnum extorquet: ubi tragica, irarum plena est, & peruncta fecibus os tumultuatur. Illud certissimum potentia non levis argumentum, quod rebus parvis magnæ juvari possint: quod magni atque humiles simus, prout res dant sese; ut est apud Comicum. Etiam tantum confert ad eloquentiam momentum, ut cui potenter erit lecta res, nec facundia hunc unquam deserat, nec lucidus ordo. Proinde Epaminondas Thebanorum dux capitis postulatus apud iudices, paucis verbis causam absolvit, negans se habere verba rebus meliora. Et Græcis ita visum est, Demosthenem quidem summum esse oratorem, Phocionem autem ad dicendum efficacissimum, non ob aliud, nisi quod Phocion vera & ad rem pertinentia loqueretur, cum Demosthenes multa simularet ad gratiam populi. Unde factum, ut unum Phocionem metuerit Demosthenes, reliquos contemneret. Et semper ita à sapientibus judicatum, majorem esse rei ipsius ad persuadendum vim, quam orationis. Heraclitus à civibus rogatus, ut concordiam pro concione suaderet, suggestum ascendit, calicem implevit frigida ac infusam farinam miscuit ac bibit, & mox discessit. videlicet reipsa loquens, & docens, seditiones ex luxu & superfluarum rerum appetentia nasci. Scylarus Scytharum rex filios ad concordiam hortaturus, colligatum primo, mox dissolutum fasciculum ostendit, re ostendens efficacius, quam verbis, potentiam illorum invictam fore, si concordēs

cordes manserint, dissidiis singulos superari posse. Et cur Sertorius adductis in medium equis Lusitanis persuasit, quod facundia non poterat? Cur Lycurgus canes duos aliquando produxit ad populum, venaticum & domesticum? Cur Tarquinius filio, per nuncium rogatus, quid de Gabiis faceret, nihil respondit, sed altissima papaverum capita decussit? nempe ut exemplis commonstrarent, rebus ipsis debiliorem esse eloquentiam. Præterea, quia alios aliis rebus affici certum est, libet Rem per omnes vitæ humanæ gradus circumducere. verum duplici lege. Prima est, ne quempiam à me tangi putetis, nisi cui ulcus est. Altera, ne quicquam à me in rem aut pro re dici putetis, nisi præeunte suis verbis Horatio. Equidem omni fortunæ negotium est cum rebus, siue illæ adversæ sint, siue secundæ, siue dubiæ ac trepidæ. Rebus angustis fortes nos & animosos esse oportet, adeoque pectora adversis rebus opponere. Secundis contrahenda sunt vela, & ab insolenti læritia temperanda mens. Trepidis autem ac dubiis, satius est neutros esse, quam cum Antonio ac Catone stare à partibus. Imperatores, Reges, Principes novæ ac auctioris semper potentia cupidi, rem sæpe perdere malant, & uni fortunæ ictui fata sua & populi exponere, quam illum, quo allevantur, spiritum compescere. Populus, quem Divum vocet mentis imperii rebus, nescit. Tum se turbulenta miscent ingenia, quibus perdita re-publi-cæ opus, & novis rebus infidelis Allobrox. Legati magnis de rebus peroraturi ad externos mittuntur, an ad mentendum Reip. causa, non ausum dicere. Miles rei sacræ contemptor improbus, nec Deorum aris templisque, nec virginum aut matronarum pudori parcit. Sacer-

dotes

dotes & divinæ mentis interpretes, si religiose distinguerent, inter res ac modos rei, nec de his tam pertinaciter contenderent, melius se haberent Christianorum res. Iudex, cum muneribus res agitur, sordet & evilescit. Actores causarum rem litigiosam amant trahere, tanquam finiendam nunquam. & cum causa exciderunt, cliens vero rebus suis, mercedem nihilominus postulant, vel ob hoc, quod erubuerint. Qui agris opem ferunt, ubi ægroto corpore febres deduxerint, rem bene gestam Soli aperiunt, ubi vero hypercatharsin secuta est invita animula, rem male gestam tota tellure & superingestis saxis tegunt. Paracelsitz, cum tincturas, extracta, salia, magisteria, vitra, regulos miseris propinant, viam compendiarium quærun, sibi rem faciendi, aliis moriendi. Mercatoribus quibusdam res crescit multo sub fenore, versuris intricant rem, & ubi nominibus detinentur, cogitant, quibus artibus amissas res queant reparare. Mercatorum pararii alienas res curant, quia propriis non raro excussi sunt. Ruris cultor suas quoque callet artes rem faciendi. ambulat vaser Menalcas tardius, pluente Iove, ut crescat lactis copia ex imbre. forte, ne minus noceat civibus dilutus humor. Invidus alterius opimis rebus macrescit. Ignavus clamat, optimam esse rem, non partam labore, sed relictam. Amantium autem res quam sunt stolidæ & ridiculæ. Hic libertatem dote modica vendit. Ille vetulam ducit, ut citius discat ruffire. alter zelotypus semper metuit, ne Iupiter denuo fiat odor. ille agros & jugera crepat, quæ oculatissima natura nusquam videt. Sunt qui rem piam putant, si mortua noverca lugubri pallio tegant gaudium. Sunt qui videri volunt reapse divites, cum domi arescant, Sole &

& frigore & esuritione, ut dentes vel silicem comesse possint. Prodigus rem patris oblimat, & decoctis rebus Moluccas adit, ut quam à parentibus domi noluit, à pipere & cariophyllis discat virtutem. Avarus in triviis discurret ob vilem assem. & dum semper in augenda re festinat, obruitur re. At rectius parcus ex magno acervo sumit, quantum res poscit, & comportatis rebus bene cogitat uti. Qui alienas coenas ac prandia caprat, frigente domi culina, bonis rebus agit lætum convivam. At inter insanos est iste dapifer, qui in una re curam consumit, & dum vini vitia corrigit, securus est, quo olivo perfundat pisces. Senes, quo sunt animi ac corporis languore, res omnes gelide timideque ministrant, juvenes calide & audacter. Meretricum ac lenonum rebus favent non infideles arbitri, Nox & Diana. Fur, latro, perduellis, aris recisor, & quotquot rebus male partis vivunt, in quanta sunt rerum desperatione, cum res ad restim rediit. At ambitiosi, postquam amissa Noachi diluvio nobilitatis insignia, in Hyrcaniæ aut Armeniæ montibus reperere, tenui alias re, pennas extendunt nido majores. Historici sapientes res gestas componere malunt, & Nassoiorum bella exequi, quam repentes per humum sermones ducere. Amanuenses publici de re communi magna & nova scribenda habent. ideo rogant Horatium, ut velit cras reverti, quo grande secretum aperiant. Verum ille, qui lectione fastorum hebdomadalium ac Volusi annalibus pascitur, iisque pinguescit, sicut aëre chamæleon, garrit aniles fabulas ex re, & esurire mavult aut ad secundam prandere, quam nescire mendacia. Litterarum studiosi quam frustra sunt, dum sterile vocum studium sectari malunt, quam res ipsas, rectius facturi,

facturi, si vocum elegantiam rebus, & rerum pondus vocibus adderent. Quam tragici actores ineptiant, & tragoediae res decusque infamant, quoties pueros coram populo trucidant, & postquam ingenti clamore Ajacem furentem despumarunt, eosdem actores ad molle tripudium producunt. Satyrici quia non audent Caesaris invicti res dicere, humanis rebus amant illudere, & opus suum aut ultra legem extendunt, aut corpus sine nervis componunt. At nemo utiliorem rem praestat orbi terrarum, quam Criticus, quoties observat, esse unum in toto Homero versiculum, in quo omnes partes orationis deprehendas : prima Livianae historiae verba hemistichio constare : Tacitum annales suos à carmine hexametro ordiri : Valerium Flaccum peccasse, quod in primo Argonauticorum versiculo amphiboliam commiserit. Et his commentis adeo sibi placet, ac si Americam Ferdinando monstrasset. Nec minus Dialectici cornua sumunt, cum Sophismate uno aut altero instructi quavis de re cum quovis audent decertare. Inter hos vir bonus & sapiens contemptae rei splendidior est dominus, & ubi pecus, rem, lectos, argentum sublata videt, animum bonum servat in re mala, & hoc se solatur dicto : mors ultima linea rerum est. Quod si poëtas tangere libeat, audite quo rem deducam. De rebus dissona valde loquuntur Persius & Virgilius. quorum ille clamat : quantum est in rebus inane ! hic, Iovis omnia esse plena. Qualem rem, Auditores, canit Maro, cum Aeneam & Dido- nem in eandem speluncam devenisse ait : quantam rem, cum Italas res Trojani Ducis scuto insculptas perhibet. quam idem ubique rebus apta loquitur, sive Tityrum, sive pastorem ab Amphryso, sive Turnum loquentem inducit.

Naso .

Naso quam est petulans, cum res Veneris canit. Catullus quam suavis, cum mille & centum basia Lesbiz confundit, ne tantæ rei malus livor invidere possit. quam non nova res est, à Sulpitia Tibulli Cherinthum amari. quam sunt rotatiles Elegiæ Propertii, ubi Cupido, Græcorum more, elegias polysyllabis claudit. Flaccus, quam est severus, cum robustum acri militia puerum jubet sub dio agere & trepidis in rebus. Martialis quam est falsus, cum mœcham uxorem dicit esse rem, quæ ad Ollum pertinet. Claudianus quam est verax, cum injustos negat ad culmina rerum crevisse, sed in altum tolli, ut lapsu graviore ruant. quam idem ubique sibi esset similis, nisi à rebus & argumento destitueretur. Illud in Claudiano peculiare, quod nullibi excellat magis, quam cum de non rebus agit, hoc est, Proserpinæ raptu. In Statio major est tumor verborum, quam rerum. In Silio major rerum, quam verborum. At Seneca tragicus verbarebus æquat. Lucretius naturalium rerum scabritiem Latini sermonis purissimo nitore expoliit. Persius, de quo modo loquebar, dum res bonas loquitur, sæva spuit & lapides. Juvenalis, cum res Quiritium perfricat, illud inter reliqua eximium habet, paucos cognoscere, quæ sint verba bona. Lucanus & nimis historicus est & à re propria amat digredi. De Comicis si res sit, Plautus Comicorum ingeniosissimus servorum res tractat disertius, quam militum. Vnde colligo illum in pistrino vixisse, non in castris. Terentius fatetur se res accepisse à Menandro, sed Romanum istum leporem & scenæ decorum & judicii exacti vim Lælio ac Scipioni deberi, dissimulat. Homerus, qui nil molitur inepte, omnium rerum peritissimus, primum Sapientiæ rerumque omnium
fon-

fontes monstravit posteris. Callimachus res divinas, Theocritus pastorales, Hesiodus agrarias, Aristophanes histrionicas Græcis pedibus adstrinxerunt. Inter Historicos Livius rerum copia & gravitate excellit, Polybius antiquitate, Tacitus utilitate, Suetonius veritate, Cæsar perspicuitate, Salustius compendio, Florus poeticâ subtilitate, Curtius orationibus directis, Iustinus rerum Iudaicarum ignorantia, Plinius mentiendi dicam felicitate an infelicitate? Inter Philosophos res sapientissimas oraculo Apollinis locutus fuit Socrates, Plato divinissimas, gravissimas Zeno, verissimas Aristoteles, lætissimas Democritus, tristissimas Heraclitus, facetissimas Diogenes, sanctissimas Epictetus. Et proximis seculis de rebus scripsit universalissime Thomas, obscurissime Scotus, sincerissime Durandus, copiosissime Cardanus, subtilissime Scaliger. Hippocrates Medicorum princeps, si plura scripsisset, feliciores essent res medicorum. Galenus si de quarta figura tacuisset, nihil medicæ rei decessisset. Dioscorides, si hoc viveret seculo, rem Botanicam miris modis auctam stuperet, præcipue tot versicolorum Tuliparum & nucis Maldiviensis horribili admiratione. De Aëtio, Tralliano, Avicenna, Rhase, nihil dicam, quia fateor, me non legisse. At quid quæso Mathematici rerum agunt? cum disputant, an puncta & lineæ sint res. quam prodigiosam rem moluntur, quando scrutantur, quot hordei granis primum mobile à terra distet, intereâ ignari, quot à morte absint passibus. quam periculose philosophantur, cum terram rotari, Solem stare contendunt, quod jam inter hæreses Transalpinas est. Et ne putetis rem populis gentibusque Europæis non esse cordi, ita statue: Gallos indirectis bellis directum

Etum à se prudenter amoliri , & sic res suas stabilire : Anglos invidenda pace beatos rerum exterarum non valde satagere : Hispanos hîc res , quondam suas , pertinaciter repetere , & alibi alienas ad se rapere : Federatos Belgas re maritima Tyriorum, Græcorum, Carthagenensium exemplo, imperium late differre. Germanos Principes eo rerum statu esse, ut inter Cæsarem, Gallum & Suecum positi lupum videantur auribus tenere : Suecos afflictis Germaniæ rebus feliciter consuluisse: Cæsaris res in pejus lapsas, ex quo Principum æraria sollicitare cœpit, & Petri patrimonium reposcere : Archiepiscopos jam credere, non omnium rerum vicissitudinem esse jucundissimam : Sabaudum cum de Brabantia litem movet, forte istius proverbii meminisse : *Suam quisque homo rem meminit* : Pontificem Romanum Regum Principumque suæ sedis res ea cautela moderari, ne de invadenda Roma cogitent : Venetos res majorum laboribus ac fide partas circumspecte modesteque tueri. Polonos & Russos de Smolensko nimis diu contendere quia res Poliorceticas ignorant.

Sed missos faciamus homines , qui ideas rerum & umbras sectari malunt , quam res veras. Redeo ad Rem , cui triplicem vultum inducit prima Philosophia. modo enim Vnam vocat, modo Veram, modo Bonam. Sileni Alcibiadis duas habebant facies inter se dissimiles. At Ens tres habet. Quicquid enim res est, hoc ipso non est aliud, ideoque indivisibile & unum. Homo ut esset homo, omnes partes ejus omnisque natura in unum solidata est. Eodem modo arbor, lapis, equus. Si unitatis patiantur divortium, cessabunt esse. Apud Lucianum gloriatur Gallus ille Pythagoricus, quod unus omnia fuisset, philoso-

losophus, vir, mulier, rex, privatus, piscis, rana.
 Nec aliter res, si demigret in species suas, fiet
 aper, modo avis, modo saxum, & cum volet
 arbor. Eadem res vera est. at quid veritate lau-
 datius? In scena fucum amat actor, in aula adu-
 lator, alius tingit canos. alius emptis dentibus
 mandit. alius frontem capillitio abscondit, ut
 effrons habeatur: alius verticem radit, & serico
 regit, ut naturæ exprobet. Res quælibet talis
 est, qualem eam aut Deus fecit aut ars. Ut ne-
 gem verum esse illud Alcibiadis, vino pueritiæ-
 que tribuendam veritatem. Omne ens verum
 & omne verum ens. nec ullius favore vel odio
 falsi speciem induit, nec Principibus, Pontifici-
 bus, non divitibus, potentibusque placere stu-
 det. Denique omnis res bona est, & omne bo-
 num res. Nihil condere visum magno opifici,
 quod non conveniens alicui sit & amabile. No-
 tum est Epiphonema creationis; Vidit Deus
 omnia esse bona. Quamobrem nec malum, qua-
 tale, res est, sed rei privatio. & si quid illi adsit
 boni, id omne à re est. Hanc vero bonitatem
 tam diffundit late, ut nullam orbis particulam
 sui muneris expertem esse sinat. Non omnis tel-
 lus fert omnia. alibi arborei fetus, alibi injussa
 gramina nascuntur. Pontus Castorea dat, Tmo-
 lus odores Tyrios, India ebur, Sabæi thus. At
 res nusquam non viget & viret, cum singulis
 necessum sit rem esse. Ac ut suprema loquar, ea
 est Rei beatitudo, ut mortis metu vacet, quate-
 nus in Iove Intelligentiisque residet. Vacat con-
 scientiæ carnificina, cum omnia alia transcen-
 dat, non territatur à lamiis, cum illis sit defeca-
 tius quid. non metuit, non sperat, cum à loco
 & tempore, ut Philosophi loquuntur, absolva-
 tur. Tempus est, Auditores humanissimi, ut de-
 sinam de re loqui. Nihil enim de re, præter rem,
 aut

aut supra rem dicendum. Qui vestrum lauta sunt re, malint audire tinnitum rei in loculis, quam in scholis. Qui minus lauta, ab hoc rei encomio non redibunt unctiores. Bacchanalia sunt, quo tempore de bello Moscovitico perorare nihil *οὐδὲς δίδωμι*. Superest ut rogem, hanc uti de Re dissertationem nullius insectationi, sed exercitii causa scriptam boni consulatis. Iniqui profecto sunt, & tristes Dii, quotquot patienter adspectant latrunculorum lusus, studiis vero nullum lulum, nullam intermissionem concedunt. Verum hi ex praescripto Marialis lactucis utantur & mollibus malvis & mitescent propediem.

D I X I.

Recitata fuit, cum libros Metaphysicorum auspicaretur.
XXVII FEBR. CIO IO C XXXIV.

O R A-

O R A T I O

D E

A N I M Æ H V M A N Æ
A D M I R A N D I S.

O N valde miror, A. O. vos solito frequentiores ad me audiendum convenisse. Invitavi vos magno promisso. nempe, de rebus Admirandis me dicturum. quæ sicuti sine Numine confici nequeunt; ita incredibilem vim habent, rapiendi animos hominum in admirationem. Curiosum nobis natura dedit ingenium, avidumque cognoscendi, quicquid abditum insolitumque. Et quia obvia fastidimus, solum id amamus, quod vel novitate, vel precio, vel raritate commendabile est. Quoties in foro ludio aliquis aut agyrta, rem miram, nec visam populo, incoëpat, brachia ferro trajicit, venenum securus haurit, lumbricos tricipites è novacula suspendit; alius fumos ignesque ore eructat: alius mira manuum agilitate præstigias oculis facit; stamus attoniti, & dubitamus, an Dii in terras migraverint, an homines Dii facti sint. Cum Dodo-
 na loquitur, cum anus parturit, statux plorant, sanguine rubet Sol, arbores ambulant, equa leporem gignit, cum armata acies in nubibus concurrunt; ad tantarum rerum conspectum accurrimus omnes. nec displicet sæpè ficta & mendax fabula, modo miraculo vel prodigio affinis sit. Norunt callidi & versuti mortales, incredibilium rerum vel relatu, vel ostentatione,

ne, commendationem parari, & auditores, alio
abituos, si per quotidiana ducantur, miraculis
esse excitandos. Nunquam majorem Quirium
frequentiam vidit Tyberis, quam cum Æscu-
lapium sub forma Epidaurii serpentis è Græcia
advectassent Romanorum Legati. Nunquam
magis strepuerunt Tarentinorum compita,
quam cum columbam ligneam in aëre volitan-
tem exhibuisset Archytas. nunquam magis cur-
sitarum apud Indos, quam cum tripodes ambu-
lantes, & pincernas aureos convivis ministran-
tes exhiberet Apollonius Thyanæus. nunquam
magis stupuerunt Byzantini, quam cum pedi-
culum aurea catena vinctum circumduceret
circumforaneus mercator. Ideo ad spectacula
& ludos properamus, præclusa naturæ rima-
mur, secretiora indagamus, antiquitatis reli-
quias anxie conquirimus, mores habitusque
barbararum gentium avidi audimus, & pronas
aures commodamus miracula narrantibus, re-
rum vulgarium, quasque indies aspectamus,
contemptores superbi. Hoc consilio, ut apud
plures quoque jam loquerer, nolui communia
sectari, aut ea via ire, qua itur indies. Magna,
rara, ambitiosa loqui institui. ut necessum non
sit, benevolentiam vestram & attentionem sol-
licita præfatione emendicare. quam facile ab
argumenti novitate, dignitate & excellentia
impetrabo. Philosophabor utique de Animæ
humanæ Admirandis, quidque in ejus contem-
platione maximè suspiciendum sit, quid inex-
tricabile & rationi humanæ impervium, id om-
ne selectum dabo. Novi, quàm sitis plerique
Apitii, quàm delicatioris palati. Mullos vul-
tis, & apros & sumen & ostrea. Diaria fastidi-
tis & quicquid quotidiani ac publici est saporis.
Capedia quærenda sunt, & conchyliæ Eois in-
E tonata

tonata fluctibus, ut oscitantes vestros stomachos pelliciam, ad hoc meum Convivium, sive Miraculorum Diatribam. Quare ut idonei convivæ, hoc est, auditores sitis, exuite paulisper ab animis vestris earum rerum admirationem, quæ nec bonæ sunt, nec laudabiles, nec quicquam eximium, excellens, dignumque humana admiratione in se habent. Nec enim res magnas dignoscit admittitque animus, vilibus, minimisque intentus. nec capit aliquid majus se, qui quicquid minus se est, amat & veneratur impensius.

Duas Respublicas vos velim animo complecti. Vnam magnam, coelestem & verè publicam: Alteram minorem, subcoelestem, cui nos mortalitas adscripsit. In illa miraculorum unicuique autorem Deum, Angelosque: in hac alterum summi opificis miraculum, Hominem contemplamur. Vnde duæ Philosophiæ partes natæ sunt, ex mente Stoicorum: Vna altior, quæ ad Deum & res à materia secretas spectat: altera depressior, quæ Hominem, & quod in homine divinissimum est, Animam intuetur. Non ita pridem diviniore sapientiæ secreta investigavimus, quæsiimusque de universi auctore & conditore, de mundi materia, quid sit Deus, totus sibi vacet ex Epicuri mente, an etiam ad nos respiciat, faciatne quotidie aliquid, an semel fecisse contentus sit, an pars sit mundi, an mundus, an neutrum; possitne pro imperio mutare, quæ fecit; an factorum lege factorum ordini adstrictus subjectusque sit: quæque alia Metaphysici sunt fori. Iam vero ad alteram Philosophiæ partem, quæ de Homine agit, provectus, substiti attonitus ad Animæ Humanæ contemplationem. Et quanquam in corporis humani fabrica totius Universi compen-

pendium artificiosè exhiberi deprehenderim ; suos illam habere orbes, sua astra, sua elementa, sua metalla , plantas , flumina , nubes , fulmina, totique naturæ analogas partes : tamen detinuit me , & detinet etiamnum Animulæ nostræ, quam hoc corpusculo circumgestamus, attenta consideratio. sive ejus naturam , originem ac propagandi modum , sive operationes, functionesque diversissimas , sive summam imperii in mente ac voluntate vim majestatemque propius advertam. Homerus , quoties Iovem Deosque introducit , nubibus & caligine eos involvit , ut impervestigabilem humanæ menti divinitatis gloriam demonstraret. Idem de Anima verum. ideoque Apuleius , quoties Psychem suam apparere facit, fumis nebulisque cinctam describit , ut videri nequeat. Rerum, quotquot sunt, aliæ sciunt, aliæ sciuntur. Sola anima in terris omnia scit, præterquam seipsam. Lux est, quæ alia omnia illustrat, sibi caligo est. oculus est , qui intendi in quævis potest , in se nequit. Manus instar est, quæ apprehendit obvia, se excepta. Docet quidlibet , capit quidlibet, proficitur quidlibet, seipsam ignorat. Magistra est omnium , non sui. Tot retro seculis investigatum fuit, quid anima sit. Quæsiuit Chaldaeus, nec invenit. quæsiuit Ægyptius, nec repperit. quæsiuit Græcus, & nescivit semper. Alius substantiam esse vult, alius accidens. Hic corpus , hic spiritum. Critias sanguinem esse contendit . negat Zeno & ignem esse vult. Hippo aquam esse clamat , Diogenes aërem, Heraclitus vaporem, Pythagoras numerum esse dicit. Democritus etiam atomos in anima invenit. Aristoteles entelechiam esse contendit. Aliis cor ipsum animus esse videtur. unde ex-cordes, væcordes, concordesque dicuntur. Di-cæarchus,

czarchus, omnibus deterior, animam nihil esse dicit, præter inane nomen. Harum sententiarum, præter postremam falsam, quæ sit vera, Deus aliquis viderit. quæ sit verisimillima magna est quæstio. Singuli dum aliud dicunt, probabile est nescire neminem. Vt in tanta opinionum diversitate Deus crucem fixisse videatur excellentissimis ingeniis, ut eo esset res admirabilior anima, quo ejus minus explorata est cognitio. Qui vero omnium rectissimè de ea judicarunt, tam stupendis eam & superbis vocibus prosequuntur, ut dicentes illud, quod penè est verum, falsum tamen dicant. Hi animam Deum esse perhibent, aut divinæ auræ particulam. Vti enim ille in Vniverso, ita animus in corpore vivit, præsidet, imperat. uti ille perituram mundi machinam agit, ipse æternus & immortalis; ita animus mortis ignarus fragile ac luteum corpus. Nihil in terra magnum, præter hominem, dixit Phavorinus, nihil in homine præter mentem. nec ob aliam causam Trismegistus hominem miraculum vocavit, quàm ob animæ excellentiam divinitatemque. quæ, quia spiritualis est, Angelos sibi cognatione junxit. & quia corpori uniri potest, mediam inter illos ipsos, corporaque naturam obtinet. ut plus sit, quam id, quod corpus est, & minus aliquid, quam quod Intelligentiam vocat Peripateticus.

Illud quoque admiratione dignum suspexit quisquam, eundem animum in corpore habitare, & tamen nescire ipsam animam, qua corporis parte resideat potissimum, & num una sit in uno corpore, an multiplex. Etenim dissentiant etiam hic doctissimæ animæ. & cum sciant se alicubi esse; nec esse, nisi in corpore: nesciunt tamen, ubi in corpore regiam sedemque

que fixerint. Democriti anima dicit se habitare in toto capite; Medicorum, in cerebro. Stratonis in superciliorum interstitiis. Erasistrati in membranis cerebri. Si Herophili animam roges, ubi habitet, dicet se in ventriculo cerebri habitare. si Parmenidis, in pectore. si Zenonis, in corde. si Empedoclis, in sanguine. Nec defuere, qui animam in certa corporis parte latitare dicerent, è qua araneæ instar pro rerum opportunitate per totum corpus discurreret, & in quam, quoties vellet, ilicet recurreret. Quis non stupeat esse in regno suo Regem, iussa dare subditis, & ipsum nescire Regem, an Persèpoli habitet, an in Ecbatanis: an Hagæ, an Delphis: an Pragæ, an Viennæ. Præterea eundem nescire, an unus sit in aula imperator, an plures. In tanta miseri rerum ignoratione versamur, ut nesciamus ipsi, ubi domicilium fixerit pars nostri melior, qua sumus, quicquid sumus, qua scimus, quicquid scimus. Imo & hoc nescimus, an una nobis sit anima, an triplex, discrepantibus etiam super hac re clarissimorum virorum sententiis.

Familiare est Physicis nostris, maximos naturæ effectus, quorum causæ minus in aperto sunt, ad Planetarum occultos influxus referre. quales sunt tractio magnetica, maris reciprocatio, metallorum & animalium è putri materia generatio. Verum cum singulis singuli interserviant Planetæ, & metallorum aliud Saturni, aliud Iovis, aliud Martis, aliud Solis, aliud Veneris, aliud Mercurii, aliud Lunæ arbitrio regatur; tanti momenti res credita fuit Anima, ut ei omnes Planetas famulari divina sapientia iusserit. Saturno iussum, ut ad intelligendum ratiocinandumque illam disponderet; Iovi, ut vim agendi fortiter illi conferret; Marti, ut ani-

mositatis ardorem acueret ; Soli sentiendi opinandique naturam ; Veneri desiderii motus ; Mercurio pronunciandi , & quæ sentiat , interpretandi vim ; Lunæ nutriendi , augendi , generandique facultatem. Tot Deos , aut potius astra , sibi famulantia habet. nec simplicis astrî contenta est obsequio , quæ , quoties vult , cogitationum sublimium motu astris omnibus superior est.

Procedentibus vero Sapientum de ea alterationibus , eo deventum est , ut in labyrinthos inexplicabiles devoluti , eam rem , quam animam vulgo vocamus , dixerint esse totam in toto corpore , & totam in qualibet parte. Ita visum Angelico Doctore , ita Cajetano Cardinali , ita Ægidio , Marsilio , & ante hos Averroi. Invaluitque olim hæc opinio eousque , ut etiam Hipponensem Episcopum in suas partes pertraxerit. Quorum opinio si vera est , sequetur : eandem animam totam moveri in una parte , totam quiescere in altera : totam esse in capite sursum , totam in pedibus deorsum : totam loco à se distare : totam esse in pluribus locis , nec tamen multiplicari : esse instar puncti indivisibilis , & tamen in quavis parte. Quæ quidem singula miraculorum omnium fidem excedere manifestissimum est , utpote contradictioni proxima . Auget admirationem hanc , ipsam animam per universum corpus spargi , singulis membris adesse , nec tamen divisim membris secari aut dividi posse. Cum facinorosis reciditur cervix , anima celerrimum ictum celeriore motu evadit , & inter media tela & acinaces illæsam se , velut in arctum , contrahit , ut vulnus corpori inflictum ocyus eludat. Cum Priamo caput humeris avelleret Pyrrhus , de corpore triumphabat victor , invicta anima. Cum lace-

raretur

raretur toto corpore miser Deiphobus, distraheretur Hippolytus, raptaretur Hector, corporis continuïtas soluta fuit, non animæ. Domicilium suum destrui patitur, at se incolumi. & cum in frustra secamur, manet illa una, nec numerum facit.

Aristoteles, dum in Animæ scrutinium altius admittitur, negat animam moto corpore moveri. Nempe, vult vos credere, currente Atalanta, non currere primò animam: volante Dædalo, non volare animam. Et tamen in illo ipso corpore est, quod movetur. quin & illud ipsum est, quod movet corpus, & sine quo iners illud est & immobile. Quod si sciret apud inferos Sisyphus, posset indefessos corporis sui labores hac animæ immobilitate solari. Prodigiosa loquimur, Auditores. Itur in Orientem, nec it anima. comes est corporis, & quiescit nihilominus. Scandimus montes, descendimus, saltamus, remigamus, pugnamus, fixa interim & quiescente in corpore, quæ motuum horum causa, anima. At, inquires, movet ferrum magnes, ipse licet immobilis. quid mirum? locis suppositisque differunt. At animam corpore claudi, corpus impellere, nec impellere primo seipsam, credat Alexandri præceptor. mea hoc, ut ingenue loquar, comprehensione majus est. præsertim, cum novas partes per nutritionem appositâs subeat, & veteres vel calore absumptas, vel vi resectas deferat.

Quod si originem & natales Animæ investigare animus sit, non illam è semine elici, non per traducem transfundi credimus, aut more aliorum viventium à simili generari. Solum Deum autorem habet, nec nisi ex nihilo, hoc est, miraculo produci potest, quæ omnium miraculorum ipsa est maximum. Quietem sibi

imperavit magnus opifex, cum cœlos, terras, maria condidisset. In sola animarum creatione perstitit indefessus. Omnium suorum laborum periplum sabbatho finivit. Sola animarum productio sabbathum nescit. Nec enim spiritum produci possibile est, quam per spiritum: nec modus productionis alius, quam per creationem: nec potentia ulla huic operi par, quam quæ infinita est & omnipotens. Potuit Amphitheatra exstruere Titus, aquaductus quaquaversum diducere Agrippa, Danubium ponte sternere Trajanus, Athon perfodere Xerxes, Alpes aceto dividere Annibal. At hæc tanta qui potuerunt, unicam animulam condere non potuerunt. Nihil ad hanc rem confert Lysippi industria, penicillus Apellis, Phidiaz solertia, Archimedis sagacitas, nihil tot architectorum dædalæ & ingeniosæ manus. ne quidem ipsa Angelorum dextera, quantumvis potentissima, in hujus operis consortium partemque admittitur.

Ad illud non semel obstupesco. animam nostram in corpore esse, cum corpore esse, substantiam esse in substantia, nec tamen corpus esse. quin tam diminutæ, tenuis & subtilis esse essentia, ut nulla corporis pars sit extra ipsam, nec illa ullibi, ubi non sit corpus. Et tamen in tanta unione, partiumque penetratione, ac naturarum indistantia, non affici à corpore aut lædi animæ essentiam. Si paralyfis partem nervi obstruat, ipsa permeat. si apoplexia spiritibus viam occludit, nondum occludit animæ. si exarescat oculus, flaccescant brachia, caries erodat ossa, deficiat sanguis; illa nihilo secius integra & vegeta manet. Cum claudicat pes, balbutit lingua, manum distorquet chiragra, corporis illa vitia sunt, non animæ. Instar ci-
tharœdi

tharœdi est, cujus siue fides laxa sint, siue ad verticulos appositè intensæ, ars tamen, quæ in mente residet, nihilo vel deterior est, vel melior.

Accedit, quod virtutes functionesque innumeras exercent unus idemque animus. Mirantur poëtæ in Apolline numen triplex, tergeminam Hecaten, tria virginis ora Dianæ. Mirata fuit olim Roma pantomimos suos, qui exercitato vultu corporisque motu quosvis imitabantur. Stupuit Græcia illos, qui quovis certaminum genere victores erant, quos *πρωτεύς* vocabant. At nihil hæc ad animæ vim, quæ sibi ubique similis, in eadem corporis parte, trahit, retinet, alterat, expellit, nutrit, auget, sentit, appetit, movet, ratiocinatur, vult. Miramur in horologiis artem, quæ alias partes ascendere faciat, alias descendere, tardius, celerius; alias in orbem rapi, alias in obliquum; alias trudi, alias trudere. Sed quid hæc ad animam? quæ innumerabiles corporis particulas, forma, mole, finibus diversissimas regit, flectit & moderatur.

Et quis ratione assequi possit, in eadem anima esse aliquid rationale: aliquid irrationale: moriturum & immoriturum: partes ministras famulasque, & principes dominasque: aliarum tam ignobilem sortem, ut non nisi servire debeant; aliarum tantam esse dignitatem, ut cum omnibus præsent, ipsæ solum Deum superiorem agnoscant.

Quod si distinctius libeat Animæ humanæ vires scrutari, major latiorque rerum mirabilium & stupendarum ordo panditur. Cum nutrimur, ecce, quæ alimenta specie tota erant diversissima, vi animæ unum fiunt in ventriculo, & veluti in pultriculam & polentam conco-

quuntur. illic terrestria aquatilibus, utrisq; volatilia permiscuntur. Illic obsonium & ferculum, furfuracea & hordeacea, ovilla & vitulina, assaelixa, tosta, frixa coeunt. illic columba patitur sturnum, asellus lupum, perca porcellum, aper leporem, vitis brassicam. Quæ omnia simulac unam chyli formam nata sunt, paucarum horarum interjectu, ejusdem animæ industria in diversa rursus abeunt. & ex eodem sanguine, ejusdem caloris ope, os fit siccissimum, caro humidissima, membrana validissima, pulmo flaccidus, oculus multicolor, nervus candidissimus, res substantia, temperamento, officiis diversissima. Quoties domum molitur architectus, facit rem unam ex materia non una. sed hæc unitas mera partium aggregatio est. Anima in unius naturæ substantiam mutat diversarum specierum res. & veluti Chymicæ artis perita, quod unum esse fecerat, distrahit rursus in diversa. Maximæ sapientiæ esse putamus, si ex tot autorum aliis atque aliis lucubrationibus ea seligat studiosus lector, quæ sibi conducere arbitratur: aut si ex rerum civilium infinita congerie vir prudens, quod utile & frugiferum, in suos usus convertat. Num ergo animæ occultam sapientiam mirabimur? quæ ex rudi, crassa & feculenta sanguinis colluvie, singulis partibus impertit suum? & eo quidem distributionis genere, quod Geometricum vocant & quoad nos. In Accretione illud inexplicabile, quomodo crescente corpore non crescat anima, tanquam nullius alimenti indigat. & tamen minorem eam esse in puero, quam in viro, majorem in viro, quam in decrepito & contracto sene. quin potius crescente corpore debilem esse rationis vim, illo decrecente, incrementa illam prudentiæ virtutisque capere. In Generatione

ratione verò nostra, licet omnia humanæ mentis caput excedant, illud prorsus suspiciendum, ex informi semine edolari tanto artificio corpus, capax tam illustris hospitæ. Iurares Zeuxin aliquem vel Polycletum in utero matrum ingenii omnes vires in formando homine explicare. Tantus ordo partium, ea symmetria, ea figuræ & quantitatis in singulis membris ratio, ut nihil non ab exactissima scientia profectum videatur. Fulcitur moles corporis nostri plus, quam ducentis ossibus, quæ pro trabibus sunt. illa totidem cartilaginibus, ad motus facilitatem incrustantur. Hæc ipsa ligamentis, quæ pro clavis sunt, ne locis suis excidant, neantur validè; nervis autem & tendinum ope, veluti funiculis & chordis, moventur. Accedunt venæ arteriæque innumerabiles, quæ velut aquæ ductus singulas partes irrigant. Musculi penè quadringenti carnesque diversi generis fibrarum spatia, ceu tomento, replent. omnia denique cute, tanquam universali veste, adversus injurias muniuntur. Atque hæc dum molitur Natura, nesciunt bonæ matres, quid intus agatur. & cum alias imperiosæ satis sint, nihil hic, quod imperent, mutant, corrigant, habent. Quæ admirati Arabes, non feminis brutam & stupidam vim, quam animæ vicariam vocant Peripatetici, sed Deum aliquem, vel Intelligentiam, vel animam mundi tam admirabilis & elaborati operis autorem prodiderunt. Hæc dum mecum confidero, jacet magnitudo Romana, vilescunt omnes veterum toto orbe decantatæ fabricæ. in quibus non unus artifex desudavit, sed plures, alique fuerunt partes architecti, alique lapidæ, alique fabri lignarii, alique ferrarii, alique vitriarii, alique camentarii. cum in adornando corpore nostro, una

magistra sufficiat anima, vel animæ ministra virtus plastica, quæ sola & præparat materiam & universum opus absolvit. sola rotundat, quadrat, ferruminat, contignat, investit, tegit.

Sed abripit me Sensuum contemplatio, tum eorum, quos positos habemus in propatulo: tum eorum, quos altius abdidit natura. Omnia hic miraculis majora sunt. At nullibi magis extra me sum, quam cum in visus oculique naturam penetro. Vetus inter sapientes lis est, An visio fiat emissis ab oculo radiis, an receptis ab objecto speciebus. Prius Platoni, posterius Aristoteli arrisit. Nihil jam definitio. Sed illud assevero magna animi contentione, Deum utrobique infinitæ suæ virtutis documentum grande dedisse, ut vel in solis oculis præsens Numen oculis videri possit. Placet visionem fieri radiorum emissionem? quanta illa res, tantam lucis vim in pusillis oculorum orbiculis circumferri, quæ à terræ superficie ad ipsa usque stellarum fixarum corpora per aliquot miliarium myriades diffundi possit, & ad oculos redire, idque momento. cum immane illud Solis corpus, centies & sexagies sexies majus terra, omnis lucis fons & scaturigo, radios suos in terram jaciat, sed ad se revocare nequeat. Placet species recipi à re visa? jam illud non minus admirandum, res, quæ minus sunt, quam res, imò rerum imperceptibiles umbræ & simulachra solummodo, & pene nihil, per immensa spacia salvas integralque deferri. Deinde, eam iisdem speciebus inesse propagandi seipsas virtutem, quæ cœlos omnes intermedios, & elementorum interjecta corpora permeet trajiciatque. Etiam illud horribile naturæ secretum est: imagunculam illam, quam speciem vocamus in scholis, secundum aëris exten-

extensionem extendi, & nihilominus, in quovis aëris puncto, animæ nostræ repræsentari totam rem. ut totos montes, turres, arces intueamur, in indivisibili aëris punctulo. Crescit miraculum. si observetis, species plurium rerum, etiam contrariarum, in eadem esse aeris parte. nec tamen aut species confundi, aut vim repræsentandi debilitari, aut figuras se mutuo destruere, aut ventis tempestatibusque à linea recta, qua oculum petunt; vel minimum dimoveri. Inter sensus interiores Memoria occurrit, cujus modus tam est inextricabilis, ut merito inter ea referri debeat, quæ mirari nos Deus, non scire voluit. Hæc illa est facultas, quæ parvo cerebri spatio circumscripta, infinitas rerum species recipit, nec confundit. Et quamquam in humida & flaccida capitis substantia resideat; is tam specierum in ea ordo, is nexus, ut ad imperium voluntatis vel omnes adsint, vel plurimæ, vel singulæ. Inscripsit aliquis memoriæ Æneidem Virgilii, vel Iliada Homeri, quæ aliquot millenis vocibus decurrunt; illa eo ordine singularum vocum species reddet, quo exstant extra ipsam. Orator, quoties verba facit, ex tam grandi specierum acervo, contextit & recitat Philippicam. ut citius auditorem patientia, quam memoriæ fides dicentem destituat. Qui memorandi artem callet, millena aliquot vocabula, Græca, Latina, barbara, ficta, in memoriæ tabulis disponunt, & eodem, quo semel lecta fuerunt ordine, aut, si voles, retrogrado recitant. singularum adhuc vocum numerum situmque, sine errore & perturbatione, designant. Atque hæc imagines cum in eodem cerebro stabulentur; ea tamen illarum ratio est, ut quædam adsint ultro & injussæ, non aliter ac si in labris natarent; quædam

dam adsint ultro & injussæ, non aliter ac si in labris natarent; quædam non nisi longiore meditatione subeant; quasi precario & invitæ adessent: quædam vocatæ & injussæ adesse recusent; tanquam altius repositæ. ut non nisi per attentam reminiscentiam excitari & in apertum produci queant.

Memoriæ affecla est Phantasia, sive Imaginatio. in qua illud admirandum, quod cum sedibus & loco distet ab ea facultate, quæ formando corpori in utero incumbit, tamen hæc illius impetus motusque persentiscat. usque adeo, ut fortior imaginatio membra subito distorqueat, numerum, situm, figuram partium pervertat, vibices tenello corpori imprimat, coeptamque fabricam mutilet ac deformet. Hic ignorare puto sapientissimos, qui fiat, ut impressa phantasie coloris aut partis monstrosæ sola species & imago, verum stabilemque colorem deformitatemque imprimat embryoni. & opus edat, causa sua, ut videtur, nobilius. Quam quoque stupenda est, Auditores, somniorum generatio. Feriantur sensus, feriatur ratio. viget tamen phantasia & portentosis se spectris vel oblectat, vel terret. Dormit caudicus, & apud se causas agit. dormit Imperator & pugnat. dormit nauta & decumanos fluctus vitat. dormit mercator & pecunias numerat. Et quanquam imaginatione hæc fiant, tanta tamen ejus est fiducia, ut mendacio juvet somniantem, & se somniare neget tunc, cum somniat maximè. Hæc ditissimos nos facit, cum habemus nihil: reges, cum imperamus nulli. cubamus in reginarum thalamis, positi inter fues. ostro villisque pretiosis induimur, pannis annisque obsiti. ut non mirer, indignarum valde fuisse Mycillum Lucianicum, quod aureum

tēum & dives somnium galli cantus abruptisset. At quoties ineptire vult, & ridicula esse in melancholicis, quid non persuadet miseris. Hic se vitreum credit, metuitque sibi sollicitus ab astantibus. Ille ranas in ventre coarctantes se audire jurat. Alter se granulum hordei esse arbitratur; timetque, ne gallinæ pabulum fiat. Est, qui montes sibi incubantes sentit, & sub tanto onere dum gemit, jacet immobilis. Apud Trallianum muliercula, cum se digito totum orbem gestare affirmaret, ausa non fuit illum inflectere, verita ne tota mundi machina laberetur. Iam vero videtis, nihil morti tam esse simile, quam somnum. atqui dormientium animi maxime declarant divinitatem suam. multa enim, quoniam remissi ac liberi sunt, futura perspiciunt. ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum plane se corporis vinculis relaxaverint.

Præter sensus, etiam Appetendi vim nobis largita est divina providentia. Quam si cum ratione compares, manifestum erit, unam eandemque animam secum bellum gerere: unam tandemque imperare sibi & dicto parere: idem fugere & prosequi: damnare & probare. Omnis lucta duorum est. omnis pugna plurium. Anima nostra licet una sit, secum pugnat. videt meliora probatque, deteriora sequitur, aliud illi cupido, aliud mens suadet. eademque est, quæ suadet & cui suadetur, dissuadet, & dissuadetur. In bellis inauditum prorsus, eundem esse victorem & victum. eundem triumphare & in triumphum abduci. Anima vincit, anima vincitur. Anima triumphat & refractariam cupiditatem turmam, hoc est, seipsam, in triumphum abducit. In foro differunt, actor, reus, iudex, forum, arbiter, testis, lictor. Anima nostra

stra omnia est. eadem accusat se & accusatur. absolvit vel condemnat. eadem inter rationem & turbulentos affectus arbitra est. nec ad aliud forum provocat, quam ad seipsam. nec aliis testibus eget, quam seipsa. nec alio lictore aut flagello, quam seipsa. In scholis disputant partes. disputationem moderatur præsides aliquis. Animus noster secum disputat, & modo rationem, modo obluantem sensum disputantem audit, & utrique pro arbitrio præsudet.

Appetitui comes it ea animæ vis, qua loco movemur, qua currimus, saltamus, brachia pedesque jactamus. Sed illud mihi expediat, quisquis fiet ille Sophorum: qua ratione necessum sit imperio voluntatis, quæ in sublimi est, nec cum corpore communicat, moveri extrema infimasque corporis partes: vel qua ratione, & quibus apparitoribus mandata mentis deferri possint momento ad membra remotissima. cum nec membra hæc, nec spiritus internuncii aut mandata capiant, aut mandantem norint. Volo currere pedes? currunt. quiescere? quiescunt. loqui linguam? loquitur. silere? silet oculus. at qui meus pes intelligat capiatque jussa voluntatis, plures mecum nescitis. Quia illud omni sapientia humana majus est, quomodo pulsantes citharam digiti, pari motu celerrimas cogitationes assequantur, ut nec à mente digitus, nec à digito mens relinquatur.

Atque hætenus ea profecurus sum Animæ officia, quæ vel cum plantis, vel cum cæteris animantibus nobis communia sunt. Nunc divinissimam animæ particulam, qua homines sumus, perpendamus. Hoc primo eximium & excellens est in homine, Animum immortalem esse in domicilio mortali: sine materia in materia: expertem corruptionis in corpore

cor-

corruptibili. Differit de morte, mori nescius. differit de morbis, morborum ignarus. verberat, lædit, vulnerat, necat, nec ultorem metuit. Quo morti propius corpus, quo ille vivacior. quo magis illud extabescit, eo ille erectior. Patitur corporis exuvias concuti, organa labe-
factari, nec de abitu, nisi destructo corpore, cogitat. Bibit Socrates cicutam, quam anima in immortalitatis vertit medicamentum. Contusus fuit in mortario Anaxarchus. non, inquam, Anaxarchus, sed follis Anaxarchi. Anima Cætonis inter ruinas publicas recta stetit, & licet legionibus custodirentur terræ, classibus maria, invenit tamen, qua exiret. Cum lectulo affixus esset æger Vespasianus; erexit se anima, & Imperatorem voluit stantem mori. Cum Thraseam Patum destitueret vigor corporis, de natura sua, & spiritus corporisque dissociatione, inquirebat Animus. Cum fugiente sanguine deficeret Seneca, anima de se, de republica, de justitia, patientia, ad stuporem disseruit, & constantibus exemplis se aliosque munivit. Ir-
● memente in Ciceronem Popilio, valedixit corpori disertissima anima, & de se secuta feriri jussit cervicem. Cum piorum corpora exucca sunt & putrida, animus ultra cœlos sibi rapi videtur, & inter beatos vivere. Destruunt ignem aquæ, aquas ignis. Viventium alia his, alia aliis modis intereunt. Anima sola in terris hostem non habet. Cum corpore conspirat, nec tamen illi incolumitatem suam debet. Spiritum non metuit, quia ipsa spiritus est. Si qua inter animos hostilis decertatio est; non in animæ, sed corporis destructionem noxamque dirigitur. aut, cum doctorum animæ disceptant, emergit ex hoc conflictu clarior veritas. Modum quoque corruptionis nescit. non illum, qui corpo-
rum

rum est, nec enim corpus est. non illum, qui accidentium est, cum sit substantia. non illum, qui est rerum à materia dependentium, quia in materia operatur & tamen sine illa. non illum, qui est rerum à generante perpetuo emanantium, quia à solo Deo creatore dependet. Septem orbis miracula tot retro seculis suspexit orbis. At eadem vel solo æquata sunt, vel æquantur indies. Nihil immortale manus mortales fecere. Animus licet esse incipit, esse non desinit. Mundo interitum ipse mundus minatur. Inveterascet cœlum, colliquescent elementa, in confusionem fortè primasque tenebras omnia redibunt. Anima fatis exempta, quia æterna cogitat, æterna appetit, mortalitatis & immortalitatis discrimina novit, quia in futurum longè videt, vivit æternum. Si fauces nodus constringat, si lapsus comminuit caput, si jugulum ferit mucro, inter ipsas latronum ac sicariorum manus, anima elabitur. In Ætnam cum Empedocle incidit, nec uritur. in voragines se mergit, nec mergitur. & toto licet Oceano obruatur, evolat sospes, nec suffocatur. Loquitur anima Martyrum in mediis ignibus & Deum innocentiae testem invocat. præscisso linguæ plethra, hymnos modulatur mens. quin terris defossa, cum hostes suos increpare nequit, pro hostibus suis orat. Dicebat olim Zeno, malle se videre Indum conscendentem rogam; quam quosvis philosophos audire de animæ immortalitate disputantes. Quid vos sentiatis nescio. Ego, ut immortalitatis animæ sententiam firmius imbibam, malo videre Paulum decollatum, Petrum inverso corpore pendentem, Bartholomæum excoriatum, Laurentium in cratere jacentem spe immortalitatis, quam ea legere, quæ à Platone in Phædone, vel à Cicerone

rone in Tusculanis, vel à Thoma, Scoto totaque Scholasticorum turba de animæ Immortalitate eruditè disputantur. Quod si quando seducta mens fiduciam immortalitatis excusserit, tamen ubi suprema hora adventaverit, è veterino expergefit, iisque se cogitationibus occupat, quæ immortalem eam esse evincunt. sive metuat Deum, quem offendit: sive conversa in melius, speret sibi lenem. Ita aliam vitam jam tum præsentiant, quam futuram ingenii temeritate negaverant. At grande illud est naturæ portentum. in eadem animæ parte languere nutritionem, languere sensum, motumque; vim vero rationalem integram manere. quæ tamen, ex mente Aristotelis, in quavis est animæ parte, etiam illic, ubi malè videt oculus, & difficulter respirat pulmo. Si in Mentis rationisque penetralia admitti vultis, rerum mirabilium adspectu vos obtuam. Si in voluntatis sacraria, abyssos videbitis. Si utriusque nexum mutuaque obsequia, ignorantiaæ mecum eritis & silentii professores. In plantis arboribusque observamus occultum aliquid, quo crescunt, florent, fructum ferunt. At nihil tale, quo sciunt se crescere, florere, fructum ferre. In brutis, præter illa, observamus principium sensus motusque; nec non aliud, quo cognoscunt se sentire & moveri. At nihil tale quod supra sensus se, ac singularia, materiaque conditiones elevet. In Homine veneranda Dei filia Ratio elucescit, quæ non solum scit se scire, adeoque supra seipsam reflecti potest, & causæ causam longa serie investigare, verum etiam res rebus abstrahit, hominem Petro, equum Bucephalo, nec tamen eas divellit aut multas facit. Eadem, per ea, quæ videt, penetrat in ea, quæ non videt. per ea, quæ non sunt, intelligit ea,
quæ

quæ sunt. per ea, quæ crassa sunt & feculenta, percipit spiritualia. per composita, indagat simplicissima, & per rerum finitarum conceptus, absorbet infinitum, & ab eo absorbetur.

Corpora certis dimensionibus constant. nec capiunt quicquam, quàm quod quantitate ipsis respondeat. cumque operantur, potentiam termino finiunt. Mens nostra majus aliquid corpore est, nec tamen extra corpus est. & licet essentia terminis in corpore circumscribatur, virtute in immensum abit. omnia capit, præter Deum & seipsam. coelos & terram complectitur, nec de angustia queritur. Quamvis maximæ sint res; stant cum parvis in mente. quamvis multæ sint res, alias admittit. Quo plura habet, eo plura appetit. quo impletur magis, eo se expandit magis. quo plura scit, quo plura se ignorare discit. Tot artibus, tot disciplinis locum dat, nec deest novus. Materia formam recipit unam. intellectus noster innumeras. Idem dum in corpore est, etiam alibi est. & licet loca climatibus distent, momento est in pluribus. Vix jufferis eum ire ultra Sauromatas, & jam confectum est iter. Vix domum revocaveris, & jam domi est. montes scandit & ambulat in vallibus. montibus descendit, statque in cacumine. Versat se & vagatur quaquaversum, immobili licet corpore. Tanta vero ejus in agendo velocitas, ut in centro posita per coelorum ambitus & horribilia spacia feratur. tanta ejus perspicacia, ut clausis oculis videat acutius, & oppletis auribus audiat se loquentem melius. tanta intelligendi vis, ut quo feratur, unde venerit, in quem exitum tandem tantus mundi apparatus properet, prospicere probabiliter possit. Reliqua, quotquot in natura sunt corpora, distinctis bonis

nis gaudent. animus omnibus. & cum nulla re alatur, vivit omnium contemplatione. Totus hic mundus illi pro alimento est. nec tamen satiatur unius cognitione. quærit infinitos in Luna, Sole, stellisque reliquis, aut plures invenit: aut, quod puto probabilius, invenisse se somniat. Mirata est superior ætas Saporem regem Persarum, qui Sphæram construxerat, tantæ magnitudinis, ut ipse in centro sedens, circumquaque picta stellarum lumina adspiceret. Quanto majus illud est: animas nostras sedere in totius Vniversi puncto, & circum se oculis animoque Planetarum orbes ac late patentis Firmamenti convexa tueri. Amplius. pertinax inter res contrarias est pugna. æterna in animantium & plantarum genere odiaprehenduntur & inimicitia. Hæc omnia in mente coalescunt, & coeunt placide. Intellectus, inquit Aristoteles, fit id, quod intelligitur. Ergo, illuc cum calore frigus, cum recto curvum, cum pari impar numerus amicè oberrat. illic lupo ovi, capra leonæ, lepori canis it comes. Marium & Syllam cogitat, exutis odiis. Pompejum & Cæsarem sine æmulatione. Achillem & Agamemnonem, sine maledictis. Quæque extra nos se invicem destruunt, specierum & imaginum ope, in nobis veluti sororiant. Illud in sensibus experimur, eos vel vehementiore luce, vel sono, vel calore lædi. Visum nec videre nimis propinqua, nec de remotis rectè judicare. Menti nihil tam lucidum, quod non eam perficiat magis. nihil tam acre, quod non cernat lubentius. nihil tam propinquum, quod non videat facillimè. nihil tam remotum, quod non apprehendat distinctè.

Vnum est, quod sine stupore referre non possum: Mentem humanam adeo rebus sublimibus

bus intentam esse posse, ut sensuum omnium vitæque functiones deferat. jacet mortuo similis contemplator, & dum in ecstasi rapitur anima, riget consistitque corpus, tanquam catalepsi correptum. Hoc Platoni, Socrati, Trismegisto accidisse ferunt. De Socrate refert Alcibiades in Convivio, eum aliquando uno gradu, uno loco, diem & noctem stetisse cogitandum, cibi, potus, somni & Xantippes suæ immemorem. Meminit Augustinus Presbyteri ejusdem, à nomine Restituti, qui, quoties vellet, adeo se auferbat à sensibus, ut non solum vellicantes & pungentes minimè sentiret, sed aliquando ignibus admotis ureretur, sine doloris sensu.

Sed quis Oedipus illud assequetur? in eadem anima, ut docet Stagirita, mentem esse duplicem. Vnam Patientem, quæ species recipiat, intelligatque: unam vero Agentem, quæ faciat, ut illa intelligat. Illam se habere ad modum coloris illustrandi. Hanc esse instar lucis illustrantis. illam corruptibilem esse, & à corpore inseparabilem: hanc incorruptibilem & separabilem: illam cum semine traduci: hanc forinsecus ingredi. Cæcutio ad hæc Peripateticorum fulgetra, tanquam noctua & talpa ad Solis facem.

Altera Animæ humanæ facultas Voluntas est. In ea admiratione digna sunt, agendi modus, libertas, imperium. Agendi modus istiusmodi est, ut nec corpore utatur pro instrumento, cum honestum appetat: nec appetendo satietur, nisi cum Deo fruatur: nec in præsentia solum feratur, more sensuum, cum etiam illa, quæ in terris sola spe possidentur, desideret. Reliquas in natura causas Deus mera agendi necessitate adstrinxit. Sola voluntas actionis suæ, quanquam
sub

sub Dei moderamine, arbitra est. Non cœli aspectibus terretur, non elementorum conflictus horret, non vi, non suasionibus invita à proposito dimoveri potest. Inter flagra, uncus, cruciatus exquisitissimos, pergit velle, quod vult, nolle, quod non vult. Ab uno Deo se flecti patitur, quem unum creatorem agnoscit. Est & hic aliquid, quod acutissimos Philosophos torquet, quomodo voluntas Intellectum ducem sequatur, quomodo inter honestum & inhonestum eligat, & tamen quid honestum, quid inhonestum sit, ipsa ignoret. scire quippe intellectus officium est, non voluntatis. Nec minus illud vexat magnas mentes: quomodo voluntas, quæ instar bilancis in utramque partem vergere nata est; sibi & trutina sit & lanx & pondus, ipsa velit, & se faciat ultimo velle, ipsa se determinet, & determinetur. Quæ enim hic intellectus sunt partes, suadentis sunt, non determinantis. Imperium videte. tale illud est, ut nullum sit aliud, quam rationis & voluntatis. sive imperium exerceat in nobis, sive extra nos, in alios. Cum intellectu imperium dividit, dispari licet jure. Nam illi cum imperat intelligendi locum, tempus, argumentum, paret ratio, servorum exemplo, nec refragari audet. Vicissim, cum intellectus jussa audit, paret civium exemplo, qui refragari subinde sustinent. Quod si insurgat contra rationem non una cupiditas, etiam hic fasces suos ostentat regina voluntas, & ea fugit, quæ male expetimus: aut ea expetit, quæ male fugimus. Sed vim, qua loco movemur, servilius habet; nec respuere sinit imperium partes ad servitium natas. Imperium, quod in alios exercet, non aliis terminis, quam quibus Universum, terminatur. Non aliam dominam agnovit Assur, Persa, Græcus, Romanus. Quæcunque de impe-

imperiiis veterum & recentiorum legimus, voluntatis imperia fuere. Hæc illa est Afrix & Africa dominatrix in Philippis, hæc Galliarum imperatrix in Borboniis, hæc Gothorum Vandalorumque princeps in Gustavis. Hæc jura dicit Cimbro in Christianis, Adriam sibi subdit in Veneto, utrumque orbem nuper cum Hispano partiri voluit in Batavo. Nullam aliam Imperatores potestatis suæ agnoscunt formulam, quam potentissimum istud, S I C V O L U N T. Et quæ est illa res? vis animæ est. & quantula illa est res anima? si in toto homine est, sex non raro, aut minus, pedum res est. Si in capite, non unius. si in corde, vix digiti, si in cordis ventriculo, vix semidigiti magnitudinem habet. Imo si Philosophis quibusdam credere vultis, instar puncti est indivisibilis. Ergo tantilla res est, quæ orbem omnem turbat, reges collidit, regna, arces urbesque subruit. Cum exercitus concurrunt, cogitate inter se pugnare millena aliquot punctula, aut aliquid iis non multo majus. Corpora enim nihil moror, quæ animæ sunt, quod cochleæ est testa. Cum inter se contenderent Ajax & Vlysses, Annibal & Scipio, Arminius & Flavius, cogitate perorasse res minimas de rebus maximis. Tantillæ res sunt, quæ in templis religiosè concionantur, in curia disertissimè litigant, in foro subdolè mercantur, suaviter epulantur in conviviiis, amant in lectulo procaciter, in agris fodiunt serviliter. Tantillæ res sunt, quæ piraticam exercent in pelago, adulatoriam in palatio. Tantillæ res in scholis cum Socrate disputant, cum Carneade dubitant, cum Epicuro quiescunt, cum Stoicis graves sunt, cum Cynicis sordidæ & abjectæ. Breviter. animula nostra est, quæ histrioniam hic agit. quæ Ninos, Cyros, Alexan-

Alexandros, Cæsares, Attilas, Totilas in scenam produxit, magnos fabulæ humanæ Davos. Quinaturæ secreta rimantur, ad magneticam vim extra se rapi videntur. At in anima omnia mirabiliora. Magnes similibus polis magnetem fugit, dissimilibus amplexatur, cum natura universa similes sibi res amet, fugiat dissimiles. Anima hominis, quod majoris est operæ, & similem sibi amat, cum vult, & inimicissimos, cum pia esse vult, Idem lapis majorem vim trahendi ferro largiri videtur, quam habeat ipse. cum paradoxum sit, causam dare, quod non habet. Anima vero movet, nec movetur; lædit, nec læditur; cogitat æterna, principii particeps, cogitat infinitum, cum sit finita. Vis magnetica, ubi ferrum occupavit, pro vario ad terram situ, nunc Borealis est, nunc Australis. Diceret ludere in lapide dæmonium aliquod, & homini illudere. At quid anima nostra? nonne cothurnus est? simulandi dissimulandique peritissima? modo facilis, modo difficilis, modo honesta, modo improba, modo Tros, modo Italus, tota Protheus, tota Polypus, tota panagera Diana. Illud postremum miror, ut tandem desinam mirari, eandem animam, post tot exantlatos in corpusculo hoc labores, solutam tandem isto carcere æternam vitam agere, Tunc alibi vivere, sed liberius: tunc intelligere, sed plenius: tunc scire, sed certius: tunc appetere, sed sine luctu expeditius. Quam illud est arduum & generosum scitu: superesse adhuc Læliorum, Scipionum, Camillorum, Regulorum, (quanta nomina) animas. Vnà forte esse animam Antonii & Ciceronis, Fulviæ & Terentiæ, Tiberii & Germanicorum, Alexandri & Parmenionis. Occursare alicubi animam senectæ Neronianæ, sed sine ira: animam Elvidii

dii Domitianæ, sed immemorem injuriæ paternæ : Caligulæ Syllani, at sine novacula: Claudii Agrippinæ, sed sine boleto & pigna. De hoc animorum post mortem statu audite loquentem Tullium : *Sapientissimus quisque aequissimo animo moritur, stultissimus iniquissimæ, quia ille longius videt & cernit se ad meliora proficisci : hic quia hebetior est, illa non videt. Equidem efferor studio Paulos & Africanos, quos colui & dilexi, videndi : neque verò eos solum convenire avelo, de quibus cognovi, sed illos etiam, de quibus audiivi ac legi, & ipso conscripsi. Discedo ex hac vita, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo : commorandi enim natura dixerforium nobis, non habitandi locum dedit. O præclarum diem, quom in illud animorum conciliam, certumque proficiscar, & quom ex hac turba & colluvione discedam. Proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi, sed etiam ad Cantonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior. Hactenus Cicero.*

Intellexistis, A. O. admiranda animæ, ejus majestatem, originem, potentiam, immortalitatem. Habent ineffabile aliquid Theologi, creationem, resurrectionem, aliaque. Habent ineffabile aliquid Medici, causas puta periodicarum febrium. Habent ineffabile aliquid Mathematici, divisionem lineæ in infinitum & circuli quadraturam. Habent arcanum quid Politici, reconditos Principum sensus. Nobis Physicis ineffabilis est ille, de quo verba fecimus, Animus. Quamobrem, nolite admirari ea, quæ suspicit vulgus. non divitias, nam fluxæ sunt. non domos splendidas, ruinosæ sunt. non servorum agmina, quia fallaces sunt. non currus & phaleratos equos, quia discerpent vos. Transeunt ista, nec possidentur diu. Animam suspicite, mole exiguam, virtute maximam, origine coelestem, duratione perpetuam. quæ
fi

si virtute fulgeat, fulget semper, si scientia splendeat, splendet semper. Hæc propria nostra dos est. hæc peculium. reliqua fortunæ sunt bona & hostium. Animam stupete, quæ felix est cum infelix habetur; potens, cum impotens; dives, cum paupercula creditur. cum sorte sua contenta est, cum sapientia se implevit; ingens sit animo, plena fiduciæ, major invadente. Animam suspicite, quæ si sceleribus locum fecit, pessima res est; si pietati, si probitati, optima. Sunt, quorum oculos præstringit ambitio. Sunt, quibus luxuria pro portento est. Sunt, qui in agris ædificant, & turres turribus imponunt, ut mirabiles habeantur. Ab animo hæc sunt fateor, sed sapientiæ veteris ignarò. Sapientis anima excrementa illa putat mundi, non ornamenta: vomitum ebriæ cupiditatis, & saginam inutilem insatiabilis avaritiæ. Sapientis anima majoris æstimat Solem meridianum, quam fastum Pellæi juvenis. Vbi de aqua & polenta prospexerit corpori, Iovi de felicitate controversiam movet. Cum, vitæ integræ manum ad stipem porrigit, non se miseram credet, dummodo virtutem possideat. cum laceris vestibus occultatur, provocat purpuratos. nec enim decus suum aliis, sed sibi debere cupit. cum cervicem in foeno, vel lapide reclinat, quia nullius sibi culpæ conscia est, dormit suaviter, & culcitras regum & Circense tomentum fastidit. Nullum diem execratur, sed acerbum patientia mitigat, prosperum animi moderatione castigat. Animam stupete, sed ut Creatorem stupeatis magis. qui licet divinitatis suæ luculenta documenta ostendat propagandam, in Animæ creatione (sit venia dicto) se ipsum superasse videtur. Revereamini ejus sapientiam, quæ in re tam pusilla, tenui forte au-

rula, inexplicabiles virtutis suæ thesauros deposuit. Revereamini ejus potentiam, qui tot malis septo, impetito, vexato, fracto corpore, à mortalitate cœleste hoc depositum vindicat. Revereamini ejus bonitatem, quæ soli animæ imaginem divinæ suæ majestatis impressit, nec nisi ab illa cognosci, coli, adorari voluit. Si quis adhuc Diodorus est vel Protagoras, illo ore Deum esse fateatur, quo loquitur anima. Si quis adhuc Epicurus est, illo ore Deum nos curare agnoscat, quo adversus providentiam philosophatus fuit. Ille demum anima mihi præditus videtur, qui hos in fines habet: veritatis virtutisque studium, Reip. Ecclesiæque bonum, & Dei gloriam. Alios in fines qui vivit, cum vita animam perdidit. Talem ergo vobis Auditores animam opto, quæ pia sit, sobria, temperans & Religionis Christianæ præceptis abundet. Magistratibus talem optem esse, qualis fuit Fabriciorum, Curiorum, Fabiorum pro republica. Ducibus talem, qualis fuit Epaminondæ, Themistoclis, Phocionis pro patria. Civibus talem, qualis fuit Thrasyluli, Agesilai, Arati pro libertate. Iudicibus talem, quæ Zaleuci æquitate temperet Manlianam severitatem. Sacrorum administris talem, qualis fuit sanctissima & juxta prudentissima anima Tharsensis Apostoli; quæ facta est omnibus omnia, ut aliquos Christo lucrificeret. Medicis animam precor, Hippocratica sapientia plenam, quæque non minorem pauperis animulæ, quam opulentæ curam habeat. Mercatoribus animum Solonis, qui cum mercatura Sapientiæ studia jungat, & hoc sollicitè caveat, ne animam debeat. Militibus animam voveo, qualis fuit in Sicinnio Dentato, quæ non patiatur unquam animum cadere in pedes. Studiosis animum

Æschy-

Æschynis, gratum erga præceptores, quique studiorum tædia nominis immortalitate soletur. Mihi denique eum animum, qui Remp. hanc florentissimam, Proceres optimos, Cives humanissimos, eruditissimam hanc Iuventutem, & Vos. quotquot adestis, omnes & singulos amare & colere æternum perseveret.

D I X I.

Habita fuit cum libr. Aristotelis de Anima auspicaretur.

ANNO CLIO IO CXXXV.

O R A T I O

D E

COELI ADMIRANDIS.

NON ita diu est, A. O. quod de Animæ humanæ Admirandis apud vos verba feci. quam recitationem quia prorsus benignisque animis excepistis, eadem, qua tunc, fiducia in coronam hanc prodeco, de Cœlo dicturus. Liber saltum facere, & ex tenebricoso hoc & fanatico terrarum specu, ubi tumultuantur mortalium mentes, & inter tot vitæ ærumnas & labores palabundæ errant, transvolare in mundi suprema, quibus originem suam ac natales debet Anima. Etenim sapientissimus rerum opifex, cum hominem condere vellet, animo luti vel vilioris argillæ particulam apposuit, & res dissociabiles mirabili temperamento vinculoque nexuit. Eunt unâ, & illud quod oculos fugit, & illud, quod incurrit. Eunt unâ immortalitas mortalitasque, æternitas & tempus, vicissitudo & constantia, cum carne abjectissima res dignissima spiritus. Ipsi simul & hospites nostri sumus & domicilium, ipsi carceres & captivi: ipsi folles, & venti. parte tenus Dei, parte tenus hominum, parte tenus cœli, parte tenus terræ filii. Loquar efficacius: *Sileni Alcibiadis sumus*; foris nullius, intus quantivis precii: foris despecti, intus admirabiles: foris profani, intus sacri prorsus & venerabiles. Si ex corpore æstimemur, vix valemus asse. Si explicemur, sub exuviis grandem thesaurum,

sub

sub mortali cortice pretiosum, sublime, excellens depositum occultamus, Animum nempe, rerum omnium, pro quibus ceteri mortales sudant, currunt, litigant, belligerantur, contemptorem, omnis fortunæ, omnium malorum, etiam mortis, invictum domitorem. Atque hinc duplex nata cura mortalibus. Una corporis, sive, ut Plato loquitur, hominis exterioris. Altera animæ, sive hominis interioris. Ille sibi suisque cupiditatibus, hic bonæ menti laborat. Ille potiones cibosque percolandi sordidum instrumentum est, hic non nisi invitus cohabitat. Ille, dum calet sanguis, aut meretriciis Sirenium oculis detinetur, aut gulæ dicit sacramentum, aut publico favori adulatur, aut vindictæ studio contabescit, aut inter conatus magnos & improbos languescit. Hic quicquid tranquillum, tutum, sacrum ac eximium cogitat. Ille cœlo relicto pronus terram mordet. hic solo relicto alta respicit, & quia cœlestium ordini inseri cupit, veritatis ac honesti studiis occupat, nec acquiescit, nisi naturæ se cognitione totiusque Universi ingentibus miraculis impleverit. Vita, quæ inter curas suas moritur, corporis est. At animi vivit magis gliscitque. Illa oscitanti similis & marcescenti, quicquid vitæ est, amittit. hæc præstantissimarum rerum consummatione annos ad veram sapientiam extendit, & tunc se beatam putat, cum originem suam cogitat. Equidem nihil homini excellentius, quam eò redire, unde profectus est, eo reflecti perpetua animi agitatione, unde descendit pars nostri melior. Dixi causam, propter quam Plato mortem se meditari dixit, quoties de rebus cœlestibus, divinis & à terrenarum sordium colluvie semotis philosopharetur. Qui auri argentique saburræ toti incubant,

maria & montes lucri spe trajiciunt, qui jactis in altum molibus æquora, flumina, lacus in arctum compellunt, hoc impensè agunt, ut animum corpori mancipent & carceri suo arctius alligent. Qui verò cœlestia speculatur, mortalitatem suam transilit, & velut à longa peregrinatione domum redit, ab exilio in patriam, à servitute in libertatis regnum, tantoque à corpore secedit longius, quanto Superis est vicinior. Quoties disputationes Sapientum ad censum revoco, ex infinito controversiarum numero tres optimis appono. Earum prima Animæ naturam investigat. Secunda cœli secreta. Tertia actionum humanarum finem. Postrema hæc de Beatitudine agit. Prima de Beatitudinis possessore. Media de beatorum sede & habitaculo. Duæ priores speculantis sunt. Ultima hominis in actionem intenti. De prima quoniam nuper disserui, de media, quæ Cœlum attinet, jam dicam. Quamobrem ferias indico Curia, templis, scholis, foro. Cessare volo Curia strepitus, & tria illa verba diebus nefastis pronunciari vetita. ratio est, in cœlo sumus, ubi civibus præmia dantur, non præcepta. Cessare volo à formandis moribus templa. ratio est, in cœlo sumus, ubi non discitur pietas, sed coronatur. Cessare volo Scholas ferulasque tristes, sceptrâ pædagogorum. ratio est, in cœlo sumus, ubi manum ferulæ totque calamitatibus subduximus. Cessare volo fori jurgia. ratio est, in cœlo sumus, ubi debiti nomina expuncta sunt omnia, nec à creditore differt debitor, à judice reus, à patrono cliens. Cum publica Encœnia indicta sunt civitatibus, venia fit obærat, & veluti libertate donati in foro securi ambulant, qui eodem pridem cesserant. Et cum de cœlo philosophamur, inter medios siderum ordines gra-

gradimur, nubium, tonitruum, fulminumque stationes supervelimur, cum Lunam ipsam vicissitudinum matrem sub pedibus calcamus, nonne improbum fuerit, detineri animos vestros hujus vitæ ministeriis, & in cœno quotidianarum occupationum volutari?

Age ergo, Anime mi, enarra gloriam Dei, & opera manuum ipsius. aperi, quicquid stupendum & ineffabile summa pars mundi habet: Dic: an ab omni retrò æternitate exstiterit cœlum, an cœperit esse; an interituum sit hoc, quod oculis usurpamus, sublime mundi theatrum, an permanens semper: Dic: quam immanibus spatiis circumscribatur amplissima machina, quamque ingenti intervallo terram adspectet: quid grandes istos fornices sustineat libretque: An mundus stante terra circumbeat, an mundo stante, terra. Dic, quantis cursibus incitetur hæc moles, ut volare mundus, non moveri videatur. Dic cœlorum ordinem, constantiam, pulchritudinem, figuram, vim horribilem, & occultos in inferiora hæc agendi modos. Hominis est, supra hominem & humanæ omnia se erigere. Hoc divinitatis in nobis certissimum argumentum, quod divina nos delectant. Hoc futuræ immortalitatis documentum certissimum, scrutari immortalitatis domicilium, non tanquam alienum, sed ut nostrum. Vos A. dum de his loquor, silentio favete & vultus, tanquam ad rem sacram accessuri, submitte. Nunquam nos verecundiores esse debere, ait Aristoteles, quam cum de Diis agitur.

An Cœlum ab æterno exstiterit, an in tempore conditum fuerit, non una est Philosophorum sententia. Primi omnium Peripatetici, & hos secuti Averroes, Simplicius, Proclus, Avicenna,

cenna, dum in cœli constantiam, durationem, immutabilitatem oculos intendunt, æternum illud dixere. Neque enim verisimile ipsis videbatur, Deum ab æterno domicilio caruisse, aut sera creatione domicilium sibi tandem, quo reciperetur, condidisse. At quotquot præcesse-
re veterum, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, Melissus, Plato, alique, sive rationibus è natura petitis edocti, sive Chaldæorum, vel Ægyptiorum traditione persuasi, cœlum creatum dixere, nec fuisse semper. Gravis quaestio, & digna, in qua se mens humana exerceat. Non arcessam longè rationes, quibus evincam cœli principium. Ipsum pro me loquatur cœlum, & in expedito res est. Moveri cœlum omnium unanimis confessio est. Quanquam enim de motu stelliferi orbis, tum etiam Solis, controversia sit, Planetas tamen reliquos moveri, apud omnes in comperto est. Quod si movetur, principium habeat necesse est, & motus, quo movetur, & spaci, per quod movetur, & temporis, quo motus mensuratur. Periodum motus cœlestis vel horarum, vel dierum, vel mensium, vel annorum numero definimus. si annis, deveniendum ad primum. si mensibus, ad primum itidem. si diebus, erit horum aliquis primus. si horis, & hic incipiendum à prima. Nec me movet, si horam horæ, diem diei, mensem mensi, annum anno prævisse dicas infinita serie, & temporis novi successione ab æterno fluxisse horas, dies, menses, annos. Quomodo enim plures vel horæ vel dies successione possunt esse æterni, cum singuli incipiant, singuli desinant? Unius mors, alterius est nativitas, & vita unius, progressus ad mortem alterius. Nullum ergo totum æternum, cujus partes singulæ nascuntur & pereunt, & finitæ sunt,

sunt. Quæ singulatim originem agnoscunt, quomodo, si in unum omnia colligas, æterna esse possunt? Et quis quæso ille dies fuerit, quem æternitas salutabit? quæ illa hora, quæ æternitati comes ibit? Vultis res sine & principio circumscriptas, qualis est dies, hora, mensis, concurrere æternitati? At hoc est res non æternas facere æternas; sempiternum dicere, quod incipit: & semper fuisse, quod desit esse. Non potest non semper esse, quod semper fuit. inseparabilis est ab æternitate immutabilitas. nescit interire in tempore, quod se ab interitu vindicavit ante omne tempus. Motus cœli circumactio est & gyros. at gyros à puncto incipit. non secus ac circini circumductio à puncto ad punctum definito spacio & duratione completur. Non moror, quale punctum, aut ubi designes. modo motus terminos suos habeat, & carceres, unde incipit, & metam, in quam desinit. Ponite terminos, hinc Orientem, inde Occidentem. Quæro, an Sol ab æterno curriculum suum absolverit inter hos carceres & metam hanc, finito tempore, an infinito? Si finito, quomodo motus ab æterno? nec enim ex finitis temporibus unquam exsculpas infinitum. uti si numeris finitis superaddas finitos, summam nunquam colliges infinitam. Si infinito, qui fiet, ut in spatio finito, quod Orientis ac Occidentis terminis clauditur, hæreat Sol infinito tempore? Nec infinitas ibitis, si cœlum moveri dicamus ab æterno, potuisse Deum ad singulos circuitus & dies creare Angelum vel substantiam permanentem. quam si creasset, in hunc usque diem Angeli erunt infiniti, cum infiniti præcesserint dies. At infinitum numerum revera dari impossibile. Vel enim Deus illum Angelorum numerum in nu-

merato habet, vel non habet. Si non habet, poterit Deus condidisse, quæ non poterit numerasse. Si habet, aut numerus ille erit par, aut impar. Si par, finitus; si impar, finitus. Mussitat non nemo vestrum, ea ratione motus & dies æternos præcessisse, qua ratione motus & dies futuri in æternum extendi possunt. At non eadem ratio futura & præterita durationis. quod enim futurum est, potest esse, reapse nondum est. quod præterit, fuit aliquando. Numeris dierum futuris addi posse novos, sine fine, nulla ratio negaverit, cum numerus augeri possit in infinitum. Numeros dierum præteritos anticipari posse ab aliis, sine principio, nulla ratio concesserit, cum nullus aut fuerit aut sit rerum numerus reapse infinitus. Causa est, Qui cogitationes in futurum intendit, hæret in iis, quæ ab aliis fiunt & dependent. Qui verò ad præterita retrospicit, in causas rerum se diffundit. quarum successio sine principio esse nequit, cum nulla agentis vis infinitum permeare & pertransire possit. At cælum, inquires, moveri observo, omnibus ætatibus & seculis motum fuisse accepi. incepisse unquam, desisse unquam, non deprehendo. Itane, quia incepisse non vides, incepisse negabis? In te descende, quisquis es, ut te ipsum testem veri habeamus. Movetur, quo ad vivis, cor tuum, movetur pulmo, te vel dormiente, vel ociantem, vel aliis rebus intento. nec propterea motus istos incepisse infitias ibis. Pueri, in sua quisque domo educamur, cujus initium non observavimus. num idcirco domos parentum ab æterno fuisse, vel non factas affirmabimus? Respondent quidam speciosius: substantiam cœli non incepisse, at incepisse motum. Audacter affirmo, nunquam fuisse cælum sine motu. nec enim

enim sui gratia conditum est cœlum, sed propter nos. Nullam ego me gratiam cœlo debere puto; nisi ob motum. hunc tolle, inutilis fuerit grandis ista fabrica, uti horologii nullus usus, cum quiescit. Collocate Solem, quocunque libeat cœli loco, immobilem; alteram mundi partem æternis damnabitis tenebris, alteram æterno donabitis lumine. una torrebatur æstu, altera rigescet frigore. in una sterilefcent omnia horrendo gelu, in altera immodico calore. Sed pergamus detrahere authoritatem æternitatis assertoribus. Cœlum aut est totius naturæ primum, aut à primo, aut primo coexistit. Si primum; Deus sit oportet & numen ipsum. At miseri mortales, vultis Deum instrumentum esse? & rotari circa vos homunciones augustam numinis majestatem? Vultis toti Vniverso potius præficere rectorem, viræ, sensus, rationis expertem, quam mentem agnoscere altiore, quæ & sapientissima sit, & potentissima? Vultis jura dare homini rem homine ignobiliorem? corpoream & brutam molem imperare animis nostris, qui ipsa cogitatione cœlos transcendunt, & aliquid cœlo dignius, majus, excellentius concipere valent? Quod si Deo æterno cœlum coexistisse vultis; pace vestra quæram: quo jure gubernet cœlum? Casu enim ferri nequit, quod movetur ordine, quod movetur eodem modo, quod movetur in aliorum usus, nec turbari se unquam sinit. Quod si gubernat, quo jure, inquam? Si enim ipse mundum non fecit, Vel ab alio possessore accepit, idque vel commodato, vel vi, vel emptione, vel deposito, vel locato, vel legitima successione; Vel in vacuum & derelictam venit possessionem; idque vel jussu, tanquam minister, aut servus, aut mercenarius à domino.

Quicquid tetigeris, ulcus erit. Expecto, ut respondeant Iurisconsulti, & gubernationis alium titulum comminiscantur, præter Creationem. Atque hæc quidem Creatio omnium miraculorum primum est & maximum. Artificis sub manu nasci statuum, domum, mensam, minus miror. habet in quod agat, æs, lignum, ebur. Naturam è materia vitæ experte elicere animal, magis mirum. verum & hic agenti obstetricatur illa ipsa materies. At Deum ex nihilo condidisse spaciosissimam coeli machinam, omnium pene rerum, post Deum, causam principiumque, omni humana admiratione majus est.

Proximum novæ admirationi locum dabit, corporum coelestium Magnitudo, & terminorum mundi horribile intervallum. Terram intueamini, quantis hic spatiis populi dissident; Sarmatæ & Seres, Scythæ & Troglodytæ, Indus & Numida. quàm longè sese ex adverso adspectant Antœci, Perioeci, Antipodes. quam immane abest ab Istro Ganges, à Strymone Hydaspes, à Rheno Nilus, à Sequana Ganges. quæ tamen intervalla ne unius stellæ fixæ diametrum explent. Quot in cœlo numeratis stellarum minimas, toties universam terram, & maria, & montes & sylvas, cœlo contineri posse, credite. Inter animalcula, minimum est, quod vocant acarum. inter corpora, si pulvisculum, si milium, si papaveris semen dixeris, minima dixeris. at si in Solis corpore ponat divina & omnipotens manus Telluris molem, quæ inter hos ferro & igni dividitur, in qua navigamus, pugnamus, imperia per meridianos distinguimus; omnia hæc, sursum è cœlo adspectantibus, atomus erunt & milium. Si Daciam illic cum quadringentis Persarum milibus

bus occurrentem Alexandro observēs, Lynceus eris, si videbis pulvisculos, & pugnam, qualis fiet inter papaverum semina. Si Xerxem subreptis euntem vexillis in cœlo cogites, stratum navibus Hellespontum, si effusos veluti diluvio Cimbroſ Italiam obtexiſſe ſingas, jurabis fornicarum te diſcuſſum videre, & in anguſto laborantium. Creditur Athos Macedoniæ mons ejus eſſe altitudinis, ut umbram in Lemnon projiciat. quem ſi in Solis loca transferas, ne tantillum nobis umbræ jacet, ne quidem illi, qui in Luna poſitus, ad latus Menippi, Soli tanto erit viciniôr. Abſorbet Solis magnitudo, quicquid in terris eſt maximum. ipſius Solis magnitudinem plus millies abſorbet illud ipſum, quod Solem complectitur, cœlum. Hoc verò quia ab altiorum orbium complexu circuloque ambitur, creſcit ad miraculum corporum quantitas, ſpaciūque implet humanæ menti incomprehenſibile. Quod ſi magno Copernico credimus, tantum interſt inter Stellarium orbem, & Lunæ, Veneris, Mercurii, ac Solis domos, ut non ſolum hæc ipſa ſidera, inter quæ Sol centies ſexagies ſexies terra major eſt, ſed & corpora hos ignes deferentia, omni ſe quantitate exuant, & in eam gracileſcant parvitatem, ut punctulum adſpectantibus ſint, & penè nihil. Vos, qui bolide tentatis abyſſum maris, ſtupescite ad corporis, de quo loquor, terribilem abyſſum, cui metiendæ non ſufficiet vel tota Europa in funes torta. Vos, qui Romanorum imperium hinc Danubio, hinc Euphrate clauditis; qui è Septentrione modo in Occidentem, modo in Ortum vela dirigitis, per vaſtiſſimos fluctus, per hominum & Deorum iras ad aurum itis; vos qui Hunnorum regis potentiam Europæ Aſiæque finibus deſignatis; vos,

iā.

inquam, coeli mihi ambitum & imensos circuitus enarrate. Omnia hæc regna imperiaque, Indiam & Æthiopiam, Bactra & Macedonas, Persiam & Libyam cum coeli spatiis componite. Iam, qui in Occidentem vos trajecisse putatis, domi eritis: qui latissime imperatis, habitabitis angustè: qui legatos è longinquo expectatis, videbitis domi coram: & quotquot estis Imperatores, reges, principes, ne latum quidem unguem possidebitis. Quicquid urbium, littorum, regnorum, vestri erit juris, confusa in unum & velut in pugillum contracta & omnium & singulorum erunt. ut necesse non sit, viritim dividi, quod partes non habet. Nec tamen istis heri natis philosophis assentior, qui mundum Infinitum esse, non sine fiducia asseverant, & coelorum spatia sine termino & sine extendi. In qua enim quæso schola didicere, corporis infiniti motum dari posse, cum nec spatium habeat, quod relinquat, nec novum, quod occupet. est enim ubique. Si moveri pernegant: aut coelum istud infinitum perfectum absolutumque statuunt, aut imperfectum, quodque partium adjectione perficiatur indies. Si imperfectum, finitum erit, cum imperfecto addi aliquid novum possit, infinito non possit. Si perfectum, partium omnium unione & præsentia constabit. at collectis partibus coeli omnibus, denuo finitum erit, cum infiniti corporis partes omnes colligi nequeant. Deinde, aut coelum istud infinitum majus facere potest Deus, aut non potest. Si potest, non est infinitum. Si non potest, exhaustam esse divinam potentiam fateri habent, nec posse Deum vel tantillum quantitatis corporisque ultra producere. Et si essentia immensitas solius est Dei, aut coelos Deum faciunt, aut duo sta-

statuant infinita, quod est impossibile. Est in opinione ista non exigua hallucinatio. Et tamen ipsis commentum placet. Nunc & illud me abripit, quantis cursibus incitetur hæc moles, quanta circumagatur velocitate. quæ tanta est, ut si humani intellectus captum excedat quantitas, motus obruat. Veteris novique seculi controversia est, an nos nescientes circumagat raptu suo natura, an coelum circa nos: utrum hujus motu fiant ortus & occasus, an ipsi oriamur quotidie & occidamus: an pigerimam simus sortiti sedem, an velocissimam: circa nos Deus omnia agat, an nos agat. Aberrant in partes Sapientum scholæ, & magnis se iudiciis quisque tuctur. Hic Aristotelem & Ptolomæum, illi Pythagoram & Copernicum duces habet. Ptolomæum metus incessit, ne, si rotemur nos, vertigine corripiamur omnes, urbes ædificiaque dissiliant, totaque quam incolimus, terræ superficies pulveribus fumet. Copernicus timet, ne assiduo rapidissimoque cœli circumactu ipsa mundi inferioris compages luxetur, & convulsis cardinibus eidem omnes ruinæ affines simus. Ptolomæo decentius videtur, terram, quæ hominem fert, Dei imaginem, & tot creaturarum nobilissimam, stare immobilem; & circumerrante Sole, tanquam famulo, tanquam lucernâ & vaga lampade, frui. Copernicus decentius putat, Solem, astrorum regem, in medio Univerſi, veluti solio suo spectare circummouſantem terram, tanquam famulam & pedissequam. Idem ridiculum arbitratur, terræ, almæ nostræ matri, circumferri ignem Phœbæum; cum matrum sit, liberos igni obvertere, non ignem liberis. quin & ineptissimum fore ait, si coquenda fercula circummeat ignis, & iis quiescentibus, ambulent prunæ.

prunæ . At Ptolomæus rem periculi plenam esse affirmat, æterno Solis igni circumduci terram , ne raptu velocissimo concussa culina omnis corruat, semicocti nos & semitosti mortales in frustra discerpamur, cineribusque inquinentur augustissima fercula . Copernicus terræ, ex longo situ & quiete, à putredine metuit. Ptolomæus abunde telluri adversus putredinem prospectum putat, per frigora, per ignes subterraneos, & ventos. Copernicus in eo totus est, ut naturam nimio labore levet, cui facilius erit terram movere, quam cælum multoties majus terra. Ptolomæus Deo omne id facile esse verissime perhibet, quod à contradictione alienum est. Prioris affectu terram fibras habere distitant, rectas, obliquas, transversas, quibus, more animalium, moveri possit. Cælum iis carere, ideoque ad motum ineptum esse. Posterioris affectu fibras Sapientie in Copernicanorum cerebro desiderant, quibus sapere debebant, rectas, quibus rectum videant; transversas, quibus declinent à falso; obliquas, quibus vertigini occurrant. Hujus controversie momenta jam non expendam: nec dicam sententiam, licet ab Urbanitate summi Pontificis nihil mihi metuum. Disputent illi acrius, quorum interest vel Cælum vel terram moveri. Me, ut quod sentiam eloquar liberè, *Sed terra seu rotetur ather, Impavidus ferient ruina.* nihil definivisse sit satis, nec cum fiducia inveniendi, nec sine spe. Illud solum dicam, me maximis, quæ omnis antehac ætas tulit, rarissimisque ingeniis accensere Nicolaum Copernicum. ut qui Veterum adjutus sola auctoritate, non rationibus, alium coelorum, ac totius naturæ ordinem, nec difficilem nec inconcinnum finxerit, salvo rerum omnium,

nium, quæ cœlo terrisque accidere solent, ad-
spectu. Quod si parem industriæ suæ poten-
tiam hic homo nactus fuisset, inversam jam-
pridem, Auditores, naturam omnem mecum
vidissetis. migrasset in locum Veneris orbis
terræ, comite Luna. staret in Vniversi centro
immobilis Sol. proximus nos adspiceret Mer-
curius. nec tertiam cœli stationem teneret Ve-
nus, sed Phœbi soror. consisteret immota quo-
que tot siderum domus, & fumantes ex longo
motu cardines suos attonita adspectaret. Hæc
invenisse, hanc novi Orbis ichnographiam vel
in tabula annotasse, Deorum est, non homi-
num. Mihi inpræsentiarum per calcatos Peri-
pateticis calles incedenti, non terræ, sed Cœli
velocissima vis religiosum horrorem incutit.
Etenim cum corporum cœlestium magnitudo,
ambitusque pene ineffabilis sit, & ad eundem
indies locum, unde abiere, revocentur astra;
pernicissime ea ferri necesse est, ut quæ tam
grande iter tam paucis horis absolvant. Deci-
mæ sphaeræ stupenda prorsus ratio. Cum enim
eam decies majorem octava sphaera, at globo
terrestri infinitis vicibus majorem credant A-
strologi, horæ spacio tot ruit passibus, ut nu-
menum recitaturi Mathematici, viatico egeant,
& respirare cogantur. Ni me fallit ratio, qua
maximus est cœli ambitus, plus spatii horæ
momento conficiunt stellæ, quam ducentis
annis conficiat viator, quotidie miliaria decem
emensus. Eant jam Poëtæ nostri, & de rebus
celerrimis loquantur mirabilia. Ego, si cum
cœlo contendendum sit, pigritiam Æoliis fra-
tribus; fulmini, nubibus, Parthorum sagittis
segnitiem; avibus, equis, cervis, fluminibus
tarditatem exprobrem. Quibus impossibile vi-
detur illud, quod dixi, hoc mihi expediant ve-
lim,

lim, quomodo possibile sit, speciem visibilem vel Solis vel Lunæ, vel superioris astri, per immensa illa spacia unico instanti ad oculum deferri. Si aliam corporis, aliam speciei rationem esse dixerint; audient ex me: majus esse miraculum, rem fluxam, & evanidæ naturæ, qualis est species, per tam immensos tractus rapi integram & incolumem; quam corpus solidæ & subsistentis naturæ. Etiam illud planum faciant: à radiis solaribus, celerius noctu oculi, mundum illustrari. & tamen illos corpus esse vult Epicurus. Quid, quod cogitationis humanæ longe major sit celeritas, quam cœli, quæ dicto citius ab Auroræ thalamis ad Vesperam rapitur, & rursus à Vespera in Auroram redit; cum animalium brutorum ultra oculorum terminos non vagetur comprehensio. Quod si grande navigium aquis innatans digito movere potest puer; si molas ingentes unius equi verlat vis, vel levis aura impellit velocissimè: si glandem ferream mira celeritate protrudit modica pulveris portio: si domos, turres, obeliscos promovet paucorum opera: cur maximum Deum diffidimus posse maxima? & in vacuo movere corpus, nullo resistente aut motum remorante corpore? Auget admirationem substantiæ cœlestis indoles, constantia, & diuturnitas. Antè Aristotelem philosophi ferè omnes Cœlum ejusdem cum elementis naturæ esse arbitrati sunt. Pythagoras & Heraclitus igneum dixere. Erat & hæc Ægyptiorum sententia. qui ignem cum celsiorem mundi partem occupasset, nec jam altius posset evehi, sese in gyrum composuisse ajunt, ad eundem modum, quo flamma, cum fornacis summitatem attingit, in convexam effigiem circumflectitur. Empedocles cœlum solidum esse, velut crystallum, credidit.

recen-

recentioribus aëreum esse placet. At Stagirita noster ipso aëre & igne sublunari liquidius subtiliusque. E sacris scriptoribus non pauci quovis metallo firmitus esse contendunt, opacum quidem & crassum parte summa, inferiore rarum, pellucidumque, ob radiorum visibilium sine refractione trajectionem. Verum hic minus certis demonstrationibus niti philosophos & Theologos dicere ausim, nec quicquam, præter hoc, haberi certum, quam magis constantis & stabilis esse naturæ cœlum, quam quæ sunt infra cœlum posita corpora. De reliquo animi pendeo. Quapropter si corpora æthereæ vitrea dicamus & crystallina; si ferrea & ænea; si liquidæ ac tenuis substantiæ; attolitur me tenet divina providentia. Si vitrea sunt, mirum non dissilire raptu: præsertim cum moribus incitentur contrariis. si ferrea sunt, vel in modum testæ durata, illud miror, ex mutuo attritu non excitari immanes strepitus; vel non audiri concentum Pythagoricum radentium se dispari impulsu corporum. Vt enim aures nostræ obsuruisse possint ex quotidiano strepitu, ne terribilis nobis sit, more illorum, qui ad Nili cataractas habitant, non tamen usque adeo obsurduere, ne audiri possit. Quod si liquida, tenuia, fluida sint; mirum assiduo circumactu non confundi, non fluctuare fabricam, non turbari eccentricos, non dissipari epicyclos, & permisceri Deos. At eadem semper sibi que similis cœlorum facies. nulla pars ruinosa, nulla rimosa, aut ætate fatiscens, aut juncturis suis dissoluta vel compagibus luxata apparet. Quicquid infra Lunam est, corporum sublimium motu fatiscit & corrumpitur, ipsis illæsis. Transit terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem, & vice versa. *Ætas ve-*
li,

ri, æstari autumnus, autumnus hyems succedit. mare crescit, decrescit: aër modo serenus, modo turbidus. Causas mutationis & inconstantiæ quasdam terra præbet, cujus positio varia aëri temperiem variam adfert. Sed præcipuas cœlo siderumque cursibus imputes. Solem sequitur annus. ad illius flexum modo tepent, modo calent, modo fervent inferiora. Lunæ in corporibus humidioribus non minor vis. Sed & ceteræ stellæ modo frigora, modo imbres aliosque apud nos tumultus turbidæ movent. Quæ omnia aliena à cœlo & æthere, qui inter has vices, vices nescit: pati nos facit, nec patitur ipse; turbat, nec turbatur; alterat, nec alteratur; corrumpit, nec corrumpitur; aliis rebus vitam, aliis interitum adfert; sibi immortalitatem vindicat. Quæ mundi parte vivimus, nulla tempestas magna durabilis. quanto plus habet virium, tanto minus temporis. nihil non concitatiores cursu in exitium sui tendit. Cœlum rapidissima sui agitatione, aut perfici puto & conservari, aut non destrui. Animæ nostræ in hoc corpore constantem perpetuamque essentiam miramur. Et tamen hæc & proficit annorum decursu & deficit. addiscit multa, & obliviscitur multa. lætitia viget, luctu languet; scientia fulget, ignorantia sordet; attollitur spe, dejicitur metu. Cœlum nec deterius unquam fit, nec melius. Anima mutatur in horas. Cœlum ne quidem in secula. Animum de gradu dejiciunt levissimi fortunæ motus. Cœlum nullis tempestatibus, nullis Titanum minis à tramite deflectit. Interitus expers est, quia hostem in natura non habet. An per divinam potentiam destrui possit, nullus dubito. An destrui illud aliquando velit Deus, nec me docet ratio, nec clare expediunt sacrorum verborum

borum interpretes. Apud Platonem in Timæo, mundi opifex pro Deorum concione corpora cœlestia hunc in modum alloquitur : *Natura vestra dissolvi potestis, at voluntate mea non dissolvemini, quia voluntas mea majus potentiusque vinculum est ad perpetuitatem vestram, quam illud, quo fuistis tunc, cùm gignebamini, colligata.* Qui mutari volunt cœlum, sed ob distantiam à nobis mutationes non deprehendi, tantisper hoc cessent asserere, donec propius in cœlos admissæ mutationes certius deprehenderint.

Quæramus jam, quid Cœlum moveat, quid tanti corporis molem impellat, quid sit illa valentius, quid tantam rem ipso in motu fulciat. Magni animi res est, rerum naturæ latebras recludere, nec contentum exteriori conspectu, introspicere in superioris mundi secreta. Illud ante omnia dicendum, opiniones Veterum rudes esse & minus exactas. A Deo proximè moveri, illum per magnos artus diffusam hanc molem agitare, non est quod dicamus. Ex quo enim ab augustissimo Creationis opere cessavit, famulari naturæ naturam voluit, & ea exequi causas secundas, quæ imperavit semel. Plato, cujus modo memini, ab Anima mundi impelli orbes perperam autumat. Quod enim quæso illud animæ genus? quod nec nutrit, nec auget, nec sentit, nec appetit, quod nec intelligere facit cœlum, nec velle. Aristotelis placitum est; cœlos ab Angelis, sive intelligentiis, ut vocat, rotari. Nec tamen ex ipso Aristotele liquet, an intelligentiam Deum faciat, an ab eadem distinguat. Si Deum esse vult, minus decorè Deum cœlesti rotæ instar Ixionis alligat. Si mentes suas à primo motore alias esse vult, cur, quem in aliis rebus motum perficit vis inferior, non perficiat

ciat in Cœlo? cur, si à se moveri deorsum potest lapis, & moveri semper, si, quo tendat, haberet semper, non possit à se moveri in orbem cœlum? Ego virtutem à Creatore cœlo inditam arbitror, quæ diffusa per orbem vehementissimi & maximi impetus causa est. sive naturam illam appellare, sive formam, sive principium internum libeat. Et sicuti gravitas levitasque corpora velocius movent, quo sunt majora; ita & vis movens cœlum in grandi densoque corpore compacta, illud vertit & torquet velocius. Hæc ipsa vis spaciosissima lacunaria sustinet, ut nec adduci se unquam, nec diduci patiantur, nec altius levare, nec deprimi. Solent artifices magni corporis pondera retinaculis extrinsecus suspendere, ne cadant, aut fulcris, ne subsidant, subtus fulcire. nihil hic ejusmodi. Pendent in magno inani grandes structuræ. nec quicquam supra se habent, vel infra se, præter Deum, qui ubique est. Neque enim illud dixerit quispiam, mundum descendere per inane, sed non apparere, an cadat, quia cadit semper, ut infinitum est spacium, per quod cadit. quod quidam ex Veteribus de terra dixerunt, cum rationem nullam invenirent, propter quam pondus in aëre staret. Quare & Poëtarum fabulas rideo, qui axes æthereos ab Atlante portari fingunt. nec Empedocli accedo, qui cœlum grave esse ait, sed perpetuam vertiginem causam esse, quod non cadat. eo modo, quo hydria aquis plena, dum in gyrum torquetur, aquam, etsi gravis illa sit, effundi prohibet. Minus solidè philosophatur Agrippinus, dum cœlo pondus attribuit; nec explicat, quæ sit illa vis, quæ deorsum intentem gravitatem tot seculis vicerit. Percellit animos nostros præconum Architectura, quoties stupendos

pendostemplorum fornices, pyramidum miracula, amphitheatrorum moles, palatiorum protentas porticus, arcus, mausolea, & in modum provinciarum exstructas thermas, pontes adhuc, murosque intuemur. at ludus hæc sunt & jocus præ cœlesti hac architectura. Vitruvius, & qui hunc præcessere, Agatarchus, Democritus, Ctesiphon, non audent in lubrico & instabili loco fundamenta locare. si cogantur, vel calcatis fundamenta carbonibus, vel ovium velleribus, vel taurinis tergoribus substernunt. Deus noster in nihilo ædificat, & cœlos nihilo fulcit, ut ejusdem sit & creantis laus & conservantis, & moderantis cœlos & librantis. Non audet Vitruvius fornices extendere sine verticillis, & columnis, non pontes sternere sine sublicibus, non muros attollere, sine tibicine. Deus audet. & immensos cœlorum complexus sine trabibus, sine columnis, sine tibicine expandit. Vitruvius sine arena, calce, cæmento nihil molitur. Deus sine calce ferruminat, sine cæmento glutinat, sine arena ædificat. Vitruvius sacris ædibus margines, projecturas, crepidines, circuitiones addi vult. Deus nullas. Illius opus aut Doricum est, aut Ionicum, aut Corinthiacum, aut Tuscanum. Dei nullum horum. Et tamen nullum majus, nullum pulchrius, nullum stabilius. Vbi à norma, perpendicularo, amussi destituitur architectus, inclinat paries, & caduco operi diffidit ipse artifex. Noster faber instrumenti omnis impatiens est, & tunc ædificat certius, cum sine adminiculis ædificat. Fabricat automata humana industria, cum ad summum pervenit, quæ tamen ad cœli exemplum perpetuo moveri nesciunt. Et si fortè Archimedes aliquis in fragili vitro cœlos exhibuit, in quibus annos,

G

men-

menselque metitus fuit simulatus Signifer, non tamen perpetuus esse potuit motus vitrei & non perpetui corporis.

Quod si curiosus cœlestium spectator, propius domicilii hujus ordinem dispositionemque intueri velit, argumenta divinitatis nullibi non reperiet. Quamvis enim illa mundi conversione nihil sit citatius, tamen obnituntur adversis motibus orbes alii, & obliquè vadunt, ut singulis terræ partibus Deum ostendant. Feruntur omnes motu æquabili. quisque suo. Nullus hæsitat, nec dat suspensionem objectæ præter solitum moræ. Et licet errare nonnulli dicantur, in errore tamen constantia est & ordo summus. non eunt, nisi qua debent. nec errant, nisi cum ratione. non est expers rectoris cœlum, ut temeritate ferri & fortuito volvi debeat. Adest cunctis mundi partibus divina majestas, flectitque & moderatur suam fabricam, qua nihil formosius, nihil dispositius, nihil constantius. Quæ pro despectis habet natura, in infima Vniversi, hoc est, centrum detrusit, terram puta & aquam. Aërem ignemque majoris efficaciz res situ posuit digniore: At cœlum, uti excellentioris substantiæ, in suprema mundi parte loco illustri posuit. In aulis sui sunt Principibus successus & diverticula. In cœlo habent Planetæ domos suas, habent circulos, in quos secedunt. Non morantur perpetuo in una regni parte reges. ad plures accedunt, quia omnibus imperant. Nec Planetæ eandem cœli partem tenent. jam Boreales sunt, jam Australes, jam apogæi, jam perigæi. Cùm populo se ostendunt Imperatores, aliis atque aliis consiliariis stipati incedunt. Ad eundem modum sidera, nunc sideribus aliis opponi, nunc supponi, nunc cum Iove, nunc cum Saturno,

turno, Sole, aliisque congregari, nunc retrogredi & resiliere, velut tripudio, amant. Circumstant Iovem sua sidera, & veluti domino, famulantur Medicei ignes. Hunc præcedit patrio jure Saturnus. Tertius est hominum generi horribilis Mars. Tum media fere regione incedit Sol, reliquorum luminum moderator, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites sequuntur Veneris alter, alter Mercurii fulgor. In infimo orbe Luna radiis Solis accensa convertitur. Vidit Roma sedentes in Amphitheatris S. P. Q. R., nos in altius theatrum intenti, quot lumina, tot veluti Deos & numina cœlestia adspectamus. quorum singula suis vacant ministeriis, unius rectoris jussu, sine murmure.

Philosophorum alii unum corpus cœleste & continuum esse asserunt, & per ejus campos ac latifundia vagari sidera, citius, ocyus, more avium aera sulcantium: alii stare in suis orbibus stellas, tanquam fixum & immobilem populum, nec nisi corporum suorum motu rapi, uti clavi rotæ infixi. ex qua demonstratione natus orbium numerus, & distincta Planetarum ab octavo orbe habitacula. Nullius me nunc sententiæ hostem profiteor. sed quamcunque amplecti lubebit, locus erit miraculo. Ex priorum mente, stupendus stellarum exercitus, velut in aciem dispositus, incedit, suam quæque stationem servat, nec à semel constituta linea unquam deflectit. Quibus minus viæ conficiendum, quales sunt, quæ polos proximè circumeunt, tardius festinant: quibus plus, velocius. quarum verò iter per æquinoctia maximum est, currunt velocissimè: tali motus libramento, ut eodem omnes tempore, ab eodem

dem progressi termino, ad eundem eodem momento revertantur. horrent propius accedere. horrent recedere. religio est turbare ordines fixos & constitutos semel. dicas, scire singulas, qua eundum sit, & filo legere longa vestigia. Si qua major alterâ, non studet prævertere minorem. nec minori cum mediocri certamen est. nihil injuria alterius agunt. suas quæque operas pulcherrimè obit. Lucent, currunt, citra æmulationem, & illæ quæ ad Plaustrum damnatæ sunt, & quæ in Tauri fronte vel generoso Leonis tergore præfulgent. Sæpè illud mecum cogito, si Europam omnem, si Asiam, si Africam & Americam in pilas torqueret Deus, & per aërem supra vertex nostros rapidissimo impetu rotaret, prodigiosum fore tanti laboris spectaculum. At in cœlo dum rotantur sidera, pilæ rotantur, quæ magnitudine terram omnem & maria superant. Volvuntur autem millena aliquot corpora, spaciis majoribus, quàm ipsa sunt, discreta. Volvuntur, nec impingunt, nec colliduntur, nec quiescunt, nec fatigantur. Proh Deum immortalem, quantus in Superis labor est! In ocio hic, extra tumultus volitantium siderum, inter muscarum & culicum susurros habitamus. In cœlo non unus mundus, sed mundo majora corpora mundis occurrant. Cum explosam è bellica machina glandem ferri juxta nos sentimus, cohorrescimus toti & humi sternimur. Quid futurum putatis, A. O. si vos in cœlo positos modo prætervolaret Sol, centuplo tellure major, modo latus raderet nimborum Orionis grandis pila, modo capiti instaret Jovis immane corpus, modo præterveherentur Castoris & Pollucis horrendæ moles, quæ momento omnes per miliarium ruunt multa milia? Hæc cum tacitus domi meditor, rapior ex-
tra

tra me, & ad admirationem divinæ sapientiæ juxta ac potentiæ totus stupeo & lapis sum. Quod si ipsos coelorum orbes moveri dicamus, & vehi una stellas, non propriis motibus incitari, bone Deus, quam immensæ magnitudinis corpora circumagi cogitabimus, quæ sine injuria alterius prætervolant, & circa diversos axes circumacta, suis quæque itineribus, dispari licet impetu, non confusè, non tumultuosè eunt, sed constantibus impulsa causis, definitis temporibus, curriculum absolvunt. Ascendunt coeli partes, nec leves sunt; descendant alia, nec graves sunt. Et cum alia corpora à motu incalescant & inardescant, solum ab incendio immune est coelum. Minus hæc æstimamus, ob consuetudinem, quæ rerum magnitudini admirationem subducit. Sunt tamen maxima & genere humano dignissima spectacula. Quantum illud est, quod Sol totidem ferè gradus, quod dies habet, & annum ambitu suo orditur & claudit: quod ad Solstitiorum puncta progressus timeat ulterius ire, ac si receptui cerneret natura: quod subjectas terras non urat, sed caloris incremento, & decremento temperet æstus frigorisque ferociam: quod licet dierum noctiumque spacia inæqualia sint, omnibus tamen mortalibus ejusdem anni decursu parem lucis ac tenebrarum mensuram imperiat; ne de naturæ invidia quisquam conquatur. Luna, quia lucis propriæ expers est, Soli se prudenter obvertit, donec adverso adspectu plenum lumen media sui parte imbibat. Crescit vicibus suis & decrescit, & vitæ instabilis imaginem exhibet instabile luce. Eodem lumine tota orbatur, ne si sua luce gloriari velit, Soli laudem suam præripiat. Adspicimus hæc indies, sed quia quotidiana sunt, aut

quotannis accidunt , socordes transimus.

Facere ad operis commendationem solent, Figura , Simplicitas , Facilitas , Magnificentia , Vñus , & Securitas. quæ omnia in cœlo summa sunt , & eximia. Quid pulchrius ea figura ? quæ sola omnes alias figuras complexu continet , quæ nihil asperitatis habet , nihil offensionis , nihil injustum angulis , nihil anfractibus , nihil eminens , nihil lacunosum , qua nulla continere , nulla moveri aptior. Simplicitatem cœli arguit partium similitudo , quæ nullibi ferè aliæ sunt , quàm ubi stellis radiant. Cum Dianæ Ephesiz templum , hoc est , si cum cœlo compares , formicæ vel curculionis domum , conderet gentilium superstitio , totam laborasse Asiam perhibent , ducentis & viginti annis. hæc de qua loquor domus , ab uno autore , momento , nullo labore condita , perfecta fuit , antequam inchoaretur , absolutaque sine progressu. Magnificentiam operis loquuntur magnitudo ejus , de qua dixi , & Pulchritudo & Delectatio. ad Pulchritudinem faciunt lux & color , oculorum delicia & voluptas. Color illi , qualis sapphyri , cœruleus , sive is in ipso sit cœlo stabilis permanensque , sive tapæti instar , ex lucis aerisque permissione natus , illustrissimo corpori obtendatur. Delectationem , præter hæc ipsa , adferunt , corporum cœlestium multitudo , quantitatis , motusque diversitas. quædam enim velociora fecit natura , quædam tardiora , quædam trigesimo , quædam duodecimo anno , quædam intra annum sedem suam revisunt ; quædam lumina majora , quædam minora : quædam scintillant , quædam stabili lumine splendent : quædam conspicua sunt semper , quædam , ut major eorum sit reverentia , occultari ad tempus amant. Vñus vere cœli tantus , ut ab eo & vita

vita & conservatio & salus omnium omnis oriatur & pendeat. Nec illud prætereundum, absque ullis Impensis conditum hanc machinam, quia ex nihilo, cujus nullum est precium, condita est, sine auxiliis, quia præter Deum nihil erat, sine instrumentis, quia hæc ipsa condi oportuit.

Reges Principesque, dum securitati suæ civiumque student, urbes mœniis vallisque cingunt, arces fossis, aggeribus, pluteis, loricis muniunt. Quæ tamen omnia perumpit labor furorque humanus. Deus noster sibi suisque civitatem condidit, armis inexpugnabilem, hosti inaccessam, solo loci situ tutam, extra telorum omnium jactum positam. quæ ne ab homine expugnetur, omnes nos captivos tenet, ne usquam evadamus. ne ab externo insultu sibi metuat, omnia complectitur, nec extra se quicquam esse patitur. ne invidere illi aut male velle quisquam velit, omnes tanquam benefica parens alit & fovet. Omnes nos intra se mori per vices adspicit, ne de ipso ullus triumphet. Omnium sepulchra circuitu suo continet, ut de nobis triumphare videri possit. Cuniculis adiri nequit, quia elementa interposuit opifex; non velis aut classibus occupari; quia negant nautæ per aërem navigari posse: non exercitibus adiri, quia in altum nitendum esset gravibus: non turribus, non scalis conscendi, quia per nives, fulmina, tonitrua, ignes eundum: non dolis circumveniri aut pactis decipi, quia sine legatis res suas agit. Qui *Tactica* scripsere, *Vegetius*, *Frontinus*, *Ælianus*, *Polybius*, quam studiose monent, ut in acie ordinanda, alio loco veterani & Principes collocentur, alio circumdati à cataphractis sagittarii, alio scutati, alio funditores, alio triarii. In cœlo tot lumi-

num ordines sine ordine disponi videmus, & cum primæ magnitudinis stellis permisceri minores, stare Herculem, ubi micat Triangulus; fulgere Booten, ubi radiat Corona: lucere Eridanum, ubi intermicat lepus, intercursare velites & gregem, Pleiadas, Hyadas, nec ullibi ducis, antesignani, tribuni apparere proprias stationes. Causa est securitas. In acie podissimi habetur ratio, sive spacii inter singulos & singulorum turmas. Cœlum podissimum spernit & faces suas constantibus quidem, non paribus intervallis, distinguit. Causa est securitas. Aciem ordinaturi adversum Solem timent, & ne mutata Solis statio exercitui noxia sit, eundem semper à tergo habere student. Cœli conditor ita disposuit Solem, ut lucere omnibus astris, sine noxa possit, sive à facie adspectent, sive ex oblique intueantur, sive sequantur præcurrentem. Ambitus murorum Veteres directos esse noluerunt, sed anfractibus sinuosos, ne ad ictus arietum essent expositi. in iisdem turres & circuitiones construxere, ut non solum à fronte, sed & à lateribus & tergo opprimi hostis posset. nihil huiusmodi in cœlo, quod licet rotundum sit, tamen quavis sui parte rectum apparet, quia poliorcetica non metuit, nec vigiliis, circuitionibus, aut tesseris in summa securitate eget.

Verum, ne videar vobis poëtica loqui, & magis venusta quam solida uti oratione, incipiam de natura Stellarum differere, & quid hic stupendum sit, ingenue profiteri. Primum, quid stellæ sint, fateor me ignorare: An partes cœli densiores; an flammæ ignesque contracti: an solida quædam terrenaque corpora, quæ per igneos tractus labentia inde splendorem coloremque trahunt, non de suo clara: an cœli
Empyreï

Æmpyreï particulæ, quæ per inferiorum orbium canales & fenestras ipso lumine apparent. Si enim ignes sunt, mirum non discuti raptu, mirum, quo pabulo alantur tam grandia corpora: mirum tanta æqualitate apponi alimenta, ut nec majora unquam, nec minora fiant. Si partes cœli densiores, mirum, ex sola condensatione partium tantam vim lucis nasci. Si corpora opaca, alienis ignibus illustrata; redit quæstio & admiratio de his ipsis ignibus. Si per canales & fenestras supremi cœli micant ignes, Planetis hoc convenire non potest propè terras positæ, & in epicyclo suo currentibus. Multa sunt, quæ esse non diffitemur, at qualia sint ignoramus. Est nobis animus, cujus imperio movemur & sapimus. & tamen huic non magis potest liquere de siderum natura, quam quid ipse sit, aut ubi sit. Inter hæc æterna naturæ opera Cometæ sunt, rarum mundi spectaculum. Explosa quippe jamdudum opinio, eos sub Luna generari, ignesque esse aliorum more evanidos & fluxus. Eorum qui in cœlo locant, alii non esse ordinarium sidus, sed falsam sideris ex planetarum concursu speciem, ajunt: alii planetam, qui in interiora se cœli interdum abdit, interdum versus superficiem concavam se conspiciendum præbet. quibusdam placet, ex ipsa substantiæ cœlestis condensatione nasci, ejusque rursus rarefactione disparere. His in medio relictis, de quorum veritate longior foret disquisitio, mecum mirari vos cupio, tot jam retro seculis nihil explorati vel apud Chaldæos, vel apud Ægyptios, vel apud Græcos, vel posteriore ævo, ullibi terrarum de Cometarum natura repeniri. ut exerceri in hoc argumento hominum mentes voluerit Sapientiæ magister, neminem de inventa veritate gloriari. deinde,

G 5

cum

cum ceterorum siderum supra hæc caduca & mortalia meanrium motus irrevocabiles sint, & sine intermissione assidui, mirum solis Cometis advectionem dari & intermissionem, ut quorum motus paucis ad longissimum apparuit mensibus. Præterea, cum errantes stellæ in una tantum cœli parte adspiciantur, nec Signiferi orbem egrediantur, Cometæ majore indulgentia in Ortu, Occasu, frequentissimè circa Septentrionem apparent. Aliarum stellarum una forma est. Cometæ modo barbari, modo dispersa undique coma, modo fuso in caudæ imaginem lumine fulgent. Siderum par semper magnitudo, fulgor & claritas, Cometarum dispar, ut quos crescere & decrescere in comperto est. Stellarum quædam ob viciniam Solis adspici nequeunt. Cometas nunquam Sol vicinus obtextit. Et cum siderum aliorum proprium sit, circa suum axem recta ferri; Cometæ interdum à Septentrione motus initium faciunt, & per occidentem in meridiem obliquo flexu eunt, interdum alio iter flectunt, & cum ex longis temporum intervallis recurrant, legibus certis teneri nolunt. Denique Cometæ futura portentunt, & totum fatorum sequentium ordinem nunciant, cruenti, minaces, sanguinei. Causas horum omnium exposcitis? nescio. didicimus posteri plurima, quæ ignorare veteres. quæ ignoramus nos, supplebit aliquando posterorum diligentia. Ut cœlum sciamus, seculis opus est & ætatibus. distant tempora moribus, verbis & veri cognitione. hujus studium cum nepotibus par est dividi, ne aut nos scivisse omnia, aut illi à majoribus nihil accepisse credantur.

Redeo ad sidera, quæ calefacere omnes sentimus, at quomodo calefaciant, omnes ignoramus. Dubium, an calorem ex ipsis sideribus deferant

ferant radii, an attenuando & distrahendo aëris partes, faciant. Aristotelem meum non capio, cum lucem rarefaciendo calorem gignere credulis persuadet. Etiam in hoc hæreo: quomodo stellæ, quæ luce calefaciunt & exsiccant, alia virtute frigefaciant & humectent. Nec illud assequor: quomodo Planetarum alius sit horridus & frigidus, alius temperatus, alius calidus, alius humidus & pluvius, alius fervidus, cum omnes nil, præter quam lux & flamma sint. Quæritis, qua ratione lux hujus sideris instrumentum & ministra calorem efficiat, alterius frigus? nescio. cur Capricornus reges efficiat, Aquarius pisces, Mercurius trapezitas, Orion venatores? nescio. cur Saturnus in Leone felicitatem polliceatur, Mercurius in Aquario vates gignat? nescio. Quid sint maculæ istæ, quæ Lunam deturpant, & nuper ab oculatoribus in Sole observatæ sunt? Dicit Xenophanes, in Luna habitare homines, eamque esse terram multarum urbium, montium, insularum. Portenta esse videntur. sed tamen neque ille, qui dixit, jurare ausit, ita se rem habere, neque ego assentiri. Quæritis, qua virtute ad metallorum generationem, ad maris reciprocos cursus, ad sympathiæ & antipathiæ mirabiles effectus concurrant? nescio. Vultis scire, quod nam illud sit magneticæ virtutis robur, quod perpetuo spiramine & effluvio ab oppositis coeli plagis, etiam extra magnetem, exit? nescio. Ad Influxus siderum & occultas qualitates, azylum ignorantiae nostræ, compellimur. de quibus si scire desideratis, quid sint, quo nomine appellandæ, reponam pudendum illud nescio. Accedat ultimò tot naturæ prodigiis, luminis generatio & diffusio. hic iterum hæreo, an ambulet idem lumen & moveatur de loco in locum: an vero novi

luminis de priori lumine continua generatione propagetur. Quodcunque dixeris, miraculo intricaris; quia temporis momento lumen per vastissima coeli, & elementorum spacia quaquaversum, sine mora, sparsum esse, non spargi, observamus. Hoc quoque in abstruso positum: An idem lumen terris ostendant sidera, deferantque secum, cum occidunt: an aliud atque aliud fundant mortalibus. Dixi de Cœlo & ea quæ scio & quæ nescio. Nec tamen veniam deprecabor, quod hæc ignorare me fateor. Ignoravit hætenus omne seculum, & ignorant mecum, qui se scire præfidentius autumant. Non possunt non tarde & difficulter cognosci, quæ tam altè ab humanis oculis remota sunt. Debet scientia omnis originem sensui. at quam multa in cœlo propter distantiam non videmus, non audimus, non tangimus, quæ si propius admitteremur, patescerent sensibus. Ausus fuit dicere Democritus, omnium veterum subtilissimus, plures se illic mundos reperturum, alios cœlos, alias terras, alia flumina, alios homines. Iam tanta locorum intercapedine se juncti aut nescimus res, aut temerariè creduli erramus. Si de cœlo pronunciaffet Socrates: Hoc unum se scires, quod nihil sciret, vera fuisset, aut minus saltem ironica oratio. Et forte non lateret veritas, nisi langueret labor noster & industria. Miramur non stare in apice philosophiam, qui indies proficimus peccando. non omnes veri modos sciri, qui novos ineptiarum modos indies excogitamus. Quid non cultui corporis quotidie adjiciunt mortales? quam non novam insaniam insanimus, in pileis, barbis, calceis, palliis, & togis. Cœlum ipsum stultitia petimus, & parum abest, quin Creatorem ipsum accuset lascivia humana male creati hominis.

minis. Raditur vertex juveni, & damnatis quæ natura fecerat tegumentis, vili corio tegitur quæ sita nuditas. de singulis capillis in consilium itur. nutritur coma in fronte, luduntque juba per colla per armos. Batavi sumus, & Galum habitu mentimur. In Septentrione nati Arabiam capiti inspargimus. edimus cum ambitione. & in mensis plus quam Sybaritæ sumus, in aulis Vertumni, in foro Harpyiæ, in contractibus Cretenses. Quibus statura est longior, in semicirculum curvantur, ut breviores appareant. quibus contra brevior est, cothurnati incedunt & mendacio staturam adjuvant. Cum dementia nostra nondum absolverit partes suas, mirabimur adhuc discere sapientem?

Quamobrem animum à terrenis curis subductum cœlo donate. hæc domus, hæc patria est. hanc cogitate, quoties vacat hominibus esse. Multa restant discenda, quæ in hunc usque diem ignoravimus. Latissimum est scientiæ spaciū, latius ignorantia. Natura sacra sua non recludit simul. distribuit per intervalla, quæ sciri cupit. necdum dierum omnium Soles occiderunt. docebunt sequentes, quod nescivere priores. qui sperat inveniri posse verum, veritati proximus est. Tunc rerum naturæ gratias agite, cum in hæc sacra admissi eritis. hæremus in puncto. & felices videmur, cum agelli breve spaciū vel jugera aliquot metimur, quæ in cœlum translata, ne hordei quidem granulum faciant. Germaniam Rheno & Danubio claudimus: Hispaniam Pyrenæis & mediterraneo: Sarmatiam Mœotide & glaciali Oceano. latè imperare se gloriantur reges, dum imperii fines gemino mari definiunt. at hæc ipsa è cœlo spectantibus, nusquam apparent.

Sursum ingentia spatia sunt, & intervalla toto coelo divisa. hæc oculis animisque peragrate. Terram mariaque omnia obimus non multis mensibus. in coelo seculis opus, ut ab Ortus in Occasum perveniatur. Qui hic tuguriolo suo vivit pauper, illic sedes Africa majores possidebit: viritim distribue coeli partes, singuli latius Persarum rege imperabimus. & supererit adhuc locus novo possessori. Non illic de stillicidiis controversiam movebit vicinus. non tegula tegulam, non trabs trabem trudet. Si non communis erit coeli possessio, divisi nulla erit querela. Nimis angustis hic domiciliis habitat animus. Cum orbibus, Sole, Luna, Iove rotari cupit & volvi, ut omnia lustret. magnum putant mortales, maria classibus implevisse, signa in Atlantide fixisse, & ubi desunt terræ, in Oceano terras invenisse. Illud potius magnum, Universum hoc novisse, & eas sedes scrutari in antecessum, quas spe tenemus. Sed quod, inquires, operæ precium est hæc investigasse, quæ supra nos sunt? Quo nullum majus est, nosse naturam & naturæ auctorem Deum. præterquam quod hominem stupore sui detineant, nec sordidæ mercedis spe, sed miraculis erigant. Duo sunt in Coelo, quæ detinent spectatorem: majestas & utilitas. hanc deme, sola sufficiet majestas ad admirationem. fingite hoc humani generis domicilium non regi, non foveri ab astris. fingite ociosa vagari sidera, & vagari tantum. nihilominus venerabile erit oculis spectaculum Sol, venerabilis Luna, venerabiles reliquæ faces. mirabimur, etiam si non cogitemus prodesse.

Nec volo vos in contemplatione coelestium acquiescere. viam inire volo, qua ad coelestia itur. Effugite animi vitia, & jam coelum tenetis.

. Com-

Compescite cupiditatum impetus, & evasistis terram. Qui cum mundo divortium fecit, in alium admissus est. Quisquis peccator est, in luto hæret. qui desinit esse, emerfit. quibus gradibus proficimus in pietate, imus ad Superos. Quem poenitet male actæ vitæ, altior Pyreneis, & Apennino est. Qui novis motibus honesti amorem imbibit, iter suum supra Lunam promovit. Qui iniquitatis impatiens sacramentum dixit religioni, inter Fixas stat. qui denique virtutibus constantiam addiderit, intra coelum receptus est. At, proh dolor, ea jam sunt tempora, quibus coelum quisque sibi in terra fabricat, suos quisque Deos hic invenit & veneratur. Avaro homini coelum sunt loculi, idolum nummus. Ambitioso coelum sunt Imperatorum laquearia, divitum pavimenta & atria; Deus, favor applaususque populi. Libidinoso coelum est prostibulum, Dea meretrix, ara sinus Thaidis, sacrificia impurus sermo & putre osculum. Tyranno coelum est effrenis licentia, Deus arbitrium. Superstitioso coelum sunt sacri lapides, Deus vanitas, pietas simulatio, habitus pallium Cynici, professio, nocere proximo. Ita idololatriæ se reum quisque facit, & pro Deo habet, quicquid vehementer cupit. Solliciti sumus de servis, sine quibus vixit sapientissimus Diogenes, solliciti de veste, sine qua ambulavit Bias; solliciti de domo, quam habebimus gratis in cælo; solliciti de valetudine, quæ nunquam deest bonæ menti; solliciti de patrimoniis, quorum nos & spes & possessio vexat. Exuite hos compedes, & virtutum impedimenta. nullo labore ad cælos ambulat rerum humanarum securus animus. At auxi studium amabile est. Amici, auræ cathena ligamini, ne adscendatis altius. At suavis est voluptas. Amici,
jam

jam sordida cathena vincimini. nihil erectius
 honoris studio. Amici, jam splendido laqueo
 strangulamini, ut gloriose pereatis. Resipiscite
 mecum, & corrigite, quicquid in vita curvi,
 asperi, horridi fuit. Argumenta, ut virtutem sua-
 deam, coelum dabit. Tota coelestis machina in
 opere est, & motu, licet velocitatem specie
 quietis abscondat. nostrum est, animo rerum
 maximarum capacissimo extra humanæ imbe-
 cillitatis angustias spaciari, nec quiescere, nisi in
 ipso Sapientiae motu. Eadem moles dum sibi
 constat, stabilis, perpetua, sibi similis, exemplo
 est, æterna, immensa, optima quaerenda esse.
 Cum lucidam spectatis, totque ignibus illu-
 stem, errorum & ignorantiae caliginem discu-
 tite, nec alia re magis illustrari mentem credi-
 te, quam Evangelicæ lucis scientia. A magnitu-
 dine discite, latissimos esse virtutum & honesti
 campos, nec deesse usquam locum tempusve,
 faciendi id, quod laudabile est. Saturnum, tardi-
 gradum istum observate. monet nos, tardis con-
 siliis res magnas confici, quas præceps confi-
 lium perdidit. Iupiter, si adulter est, si illicita-
 rum voluptatum autor, opponite, quantumvis
 Iovi, fortiolem rationem. Martem nec damno,
 nec probo. quæ enim rerum nostrarum est fa-
 cies, paratos in utrumque Batavos esse oportet,
 & salutem vel bello vel pace experiri. Si Sol fe-
 licissima omnia spondet, si scientiam, pruden-
 tiamque promittit, ejus quisque sibi author sit,
 & à se impetrare studeat, cujus obtinendi spem
 faciunt fallacia sidera. Vos, qui Mercuriales
 estis, à Mercurio omnium siderum minimo, at
 disertorum maximo, fraudis & mendaciorum
 minimum, facundiae plurimum discite. Venus
 multum præsagit mali, & licet currum trahant
 innocuæ & conjugalis copulæ observantes co-
 lumbæ,

lumbæ, diffidere sibi cupit amantes, cum incestuosa sit & perfida. Nec Lunam vobis dominari optem, omnium horarum feminam, Endymionis conjugem, inertem, instabilem, inopem & insanam. nihil pejus, quam Lunaticos nos esse, & laborare ea parte, qua sinciput est. Ascendam altius. Draconem videte, non longe ab Urfa, vigilantia, acuminis, solertia symbolum. In Persei dextro latere tres insigni fulgore radiant faces, Principum duces. prima Pietatis est, altera Iustitiae, tertia Fortitudinis. Hercules vero iste, qui prope Booten stat, monstrorum vos domitores esse vult, intemperantiae, socordiae, superbiae, iracundiae. Perseus ipse, Andromedae liberator, Regibus insusurrat, non debere in populi gratiam mactari innocentes, & ad placandam belluam vinculis ligari bene de Rep. meritos. Cancer, cum retrogradum Solem à se abigit, à virtute retrograduantibus minatur. Leo generosae magnanimitatis exemplar est. Aries, pugnax animal, quæ sit citra necessitatem belli. Taurus, laboris & tolerantiae. Gemini, concordiae. Virgo, castitatis. Libram coelestem studio-
sus respicite vos libripendes, ne fallatis terrestri. Scorpium intueamini, quotquot occulte aliis nocere studetis. Sagittarium, vos semiviri, qui fronte simulatis Curios, cetera bestiae. Capricornum, quem Deorum portam vocant Platonici, sibi concilient infelices & quarta Luna nati. Ganymedem sive Aquarium, quotquot Iovi suo placere amant. Pisces frigidi ad illos pertinent, qui frigide & frustra amant. Sic Coelum omne, & pars ejus quælibet Ethicam facit. si quid deest sapientum præceptis, id omne supplebit explicatus æther. Non premam vos ulterius rationibus & monitis. Facitis ultrò, quod ut faciatis semper, obsecro. Desinam in voto.

Omnes

Omnes vos, quotquot adestis, & de cœlo me philosophantem patienter audivistis, in cœlo coram videre, salutare, amplecti gestio, non habitu & veste professoria, quali me jam dicentem adspicitis, sed quali incedent beati stola candida induti. non ut veri inveniendi & à falso discernendi rationes anxie inquiram, quia sine fūco & elencho verum omne docebimur. non ut de naturæ arcanis differam, quam sub pedibus mecum calcabitis. non ut de Virtutibus traham horarias lectiones, sed ut vobiscum virtutis præmio fruam. Potius Deum illic intuebimur de facie ad faciem, conditorem Univerſi, cœlorum architectum, opere suo non minorem, non parem, sed majorem. qui cœlos omnes in se continet, nec ab iis continetur, ita in suo opere præſens ubique, ut tamen sit extra, ita centrum omnium, ut tamen sit circulus, cujus, ut Trismegistus ait, centrum est ubique, circumferentia nullibi. Illic Angelicos choros, & cœlestem Hierarchiam contemplabimur, quæ cum corpore careat, tota mens est, & ratio & intellectus. Illic videre desidero, an verum dixerit Aristoteles, Cœlos ab Intelligentiis moveri, de quo hic in terris dubitavi semper. Illic beatissimis, & illustrissimis Animabus in occursum ibimus, & ad Pauli adspæctum, recordabimur facundia, qua nulla fuit efficacior; ad Petri conspæctum, sollicitudinis, qua Ecclesias rexit fidelissime. Illic inter sanctissimos Patres, quorum nomina jam veneramur, mixti errabimus. & prope admissi in Iustino Martyre veteris fortè constantia notam deprehendemus, in Irenæo zeli adversus hæreticos, in Clemente Alexandrino presbyteri non ociosi, in Cypriano modestia & humilitatis Christiana, in Hieronymo animosa eruditionis, in Augu-

stino

stino magis sedata & mansueta, in Athanasio
fidei intrepida, in Bernardo pia simplicitatis.
Illic, (date veniam Auditores, si cum de coelo
loquor, memor sum præmissi pignoris) illic te
mea BARBARA, conjux dilectissima, osculabor
osculo sancto, quale beatos non dedecet, & cu-
ram tuam domesticam, amorem mei & libero-
rum æterna prosequar gratiarum actione.

D I X I.

Habita fuit, XI FEBR. CIO IO CXXXVI.

ORA.

ORATIO PANEGYRICA, DE RECEPTA BREDA,

Cellissimo Principi
FREDERICO HENRICO
Arausionensium Principi dicta.

I illustrem Belgio diem, Federatis salutarem, hostibus terribilem, toti Europæ stupendum unquam signavimus, hic dies est receptæ Bredæ. illustris rerum, quas confecimus, magnitudine; salutaris usu, terribilis hostium jactura, stupendus opere & successu. Nulla supra præteritorum bellorum memoriam obsidio memorabilis magis præsentibus, nulla magis admirabilis post venturis. nihil hic mediocre, nihil remissum. Victæ urbis robur maximum, vincendi modus atrocissimus acerrimusque, victoriæ tempus viris armisque concitatissimum, & ad miraculum, breve. Velut compendio & salutis publicæ summam & imperii securitatem, & imperantium decus famamque complexi sumus. Multas urbes vicimus per intervalla. Hac victa reliquas invictas reddimus. Quotquot vicina sunt oppida, priorum temporum spolia sunt. Hæc ad tot spoliolum tutelam postremum maximumque accessit. Præliis superiores fuimus non semel. Nunc tot præliorum solidum fructum capimus. quicquid tot triumphis partum congestumque possidemus, id omne asseruit & in tuto locavit præ-

præfens. Leo Batavus omnes nos sumus. His insignibus, hac forma vicinis inserimur. Patuit semper hosti aditus in Leonis penetralia. Aperuerunt illi hætenus terrarum nostrarum proxima, vel Salii, vel Bructeri, vel Sicambri, vel Marsaci, vel Menapii. Hinc effusi in agros nostros exercitus, mota bella, vexati fines. Nunc post superatas amissasque, veluti reciprocis æstibus, urbes, tandem imperii nostri corona & umbone exclusimus hostem. Nisi Batavi essemus, olim socii fratresque semper victoris populi, oppugnatum satis videri posset, & propugnasse parta modestæ ambitioni sufficeret. Equidem omne belli Belgici tempus, quod cum potentissimo hoste tot annos gessimus, tribus periodis distinguitur. Prima labentis fuit ac oppressæ sub Albano reipublicæ. Secunda velut resurgentis & se moventis iterum. Tertia robustæ & triumphantis. Prima miseros nos vidit, & extorres, ab ordine, disciplina, ærario imparatos. profugi Duces, victæ urbes, distracti primi federis socii. malorum vis tanta, ut divinitus immissa putem, quo nova imperii facies per adversa omnia & acerba consecraretur. Secunda sub Guilielmo Arausionensi Principe lætior illuxit, hærentibus adhuc satis, quem nobis dominum imponerent. Incredibile dictu, pupillorum sorte imperabamus, qui jam in aliorum tutelam sufficimus. Qui vagientis imperii infantiam consiliis regeret, opibus juvaret, quærebatur foris. Et vix inveniri potuit curator nascenti reip. cujus jam adultæ nemo non volet esse imperator. Obærrari oportuit nos, qui jam potentissimos exercitus conscribimus, armamus, educimus. Oppignorari urbes, quarum ære oppugnamus alias. Quæsitæ federa eorum, qui nostris postmodum crevere. Spreti hostes, qui

qui terrori fuerant, & victis desperatisque suafere impatientiam. Tertia robusti fuit ac triumphantis populi, & non se solum tuentis, sed & foris quoque arma capeffentis Belgii. traximus bellum in multos annos, pluribus oppidis regionibusque excussum hostem à cervicibus depulimus, depulsum terra marique fatigavimus, sub ipsis Hispaniæ Flandriæque littoribus exarmavimus: opes Orientis & Occidentis magnis usibus attrivimus. quin liberi domestico metu signa in alium orbem intulimus: Bataviam hic sub Septentrione unam, alibi sub Aurora alteram incolimus; Nassoviorum nomina insulis, promontoriis, arcibus in remotissimis Barbarorum terris inscripsimus, victricia arma quaquaversum circumduximus, barbaros legibus ad cultiorem vitæ usum traductos in provincias redeimus, ut par terrarum orbi Federatorum virtus & fortuna esse cœperit. In hanc periodum servati, qui cingi undique ab hoste & circumferri solebamus, jam hostiles terras veluti indagine cingimus. Trajecto ad Mosam in Tungros & Grudios imus: Sylva Ducis Advaticos Menapiosque adimus: Bergis ad Zomam Scaldis ripam tenemus. Nunc Bredæ accessione, non interiora solum ab hostium incursibus tuemur, verum Brabantiam omnem urbium nostrarum perpetua corona claudimus, ut de captis hostibus, pene etiam captivis, triumphare videamur.

De hujus Obsidione tacerem libenter, nisi hæc quoque pro patria comparata esset dissertatio. Cui deesse armis aliis turpe, mihi oratione, in publico hoc civium applausu, nefas. Non genuit me bellatorem mater. loquar tamen de bellis. Non irrubuit hæc manus hostium sanguine, quem tamen lambam incruenta narratione.

tione. Nihil in acie, nihil in castris unquam laudabile egi, & tamen intra hosce illustris Scholæ parietes triumphabo. Nullius latus meus mucro petiit. nec minus trucidabo hostem periculorum securus. Oppugnabo Bredam absens, invadam ociosus, expugnabo sine motu. Procul extra arenam Martis eam arenam selēgi, in qua nec tympanorum strepitus, nec tubarum clangor, nec armorum horror dicentem interpellabunt. Inter obsidentes & obsessos errabo medius. & dum sto ab Auriaci partibus, stabo extra teli jactum. Celsissimi Principis laudes exequar non rogatus, quia quæsitæ creditur laudatio, quam necessitas imperat. Mihi & tacere est liberum & loqui, licet ad loquendum provocer illustribus factis, & silere vetet publica felicitas. Non eget præconiis, qui victoriis orbem implet, & qui testem virtutis suæ habet hostium conscientiam, suorum taciturnitate frui potius malit, quam offendi. Quod si ingentia facta dictis minus æquavero, sufficiet mihi, modicam dicendi vim in magno consumsisse argumento.

Erat hac tempestate suus labor tot circa nos gentibus. quarum aliæ amissa repetebant, aliæ locis arma commodabant, aliis imperii fines diffundere cura erat; aliæ acceptas à majoribus terras animose tuebantur. Vbique cum fortuna virtus, cum audacia magnanimitas, cum gloriæ studio libertatis amor decertabat. Non deerat Gothis animus præcæ fortitudinis memor, & quamvis extincto Gustavo Rege, movebat se usque bellicosissima gens, & licet superior tot præliis, nondum tamen bello, Saxonis ulcisceretur defectionem, & Cæsaris domusque Austriacæ felicitatem morabatur. Saxoni tam graves erant Suecorum reliquæ,
quam

quam ille gravis fuit integris adhuc nec bello fractis. Imperator pro regni Bohemici jure, & Imperii majestate non uno exercitu in Septentrionem ibat, & hærentem in Germaniæ visceribus hostem advenam in Vandalorum littora cogebat. Britannus, dum lenioribus mediis consulere studet pulsæ cognationi, armorum terrorem lenitati admiscebat. Gallus pro Lotharingia, Federatis, Sabaudis, Sueco arma quavis regni parte quatiebat, & Austriacos in Insu-bribus, Nerviiis, & Tribocis magnis copiis atterebat. Cardinalis Infans recens in Brabantiz & vicinarum regionum imperium admissus, ejus incrementa ab animi magnitudine, sanguinis sui claritate & ducum suorum fortitudine sperabat; & Gallo nobisque infestior militem tutandis finibus hic illic attinebat. Cimbrorum rex, bello omni expeditus, regni sui commodis studebat, & de portoriis ad Albim cum Stormariis disceptabat. Urbanus Pontifex, commissis inter se Europæ Principibus pacis consilia suggerebat, & magnos partium duces in Vbiorum urbem invitabat. Quæ dum alibi geruntur, Federati Ordines gloriam potentiamque suam illustri in Brabantiam expeditione explicuere. Nec defuit præbenti se fortunæ Auriacus, sed oblatas occasiones in consilium flectens, tot ante partis victoriis maxime necessariam addidit. Nec enim decens videbatur, occupatis circa nos regibus Principibusque, solum spectatorem agere Nassovium. Indignum censebat, illam urbem ab Hispanis teneri, quæ gentis suæ propria dos & peculium fuerat. Illud in fati esse creditum vulgo, non tantum animis dissidere Austriacos & Auriacos, sed & domicilio. eò usque inveteratis odiis pugnari, ut per vices commencent victæ urbes, non al-
terius

terius domini, præterquam hæreditarii, patientes. Ignominiosum, sepulchra Nassoviorum sub eo Rege custodiri, cui cum nepotibus & cognatis bellum. Fecerat quoque illustrem hujus urbis memoriam summi fortissimique Ducis Ambrosii Spinolæ plena laboris & molestiarum obsidio. Et intererat quam maxime salutis publicæ, illam urbem nobis reddi, per quam nec Hollandiæ, nec Zelandiæ, nec Geldriæ sua constabat securitas. Noverat sapientissimus Imperator, non esse ducis, quavis occasione quærere triumphum, aut arma in eos movere, qui victi in spolia patent. verum vim omnem à capite & vita suorum propulsandam, & illic expedienda arma, ubi laboramus maxime. Totam obsidionis seriem & momenta tantarum rerum dum attentius contemplor, nihil à victore Principe omissum eorum, quæ circa obsidiones à peritissimis Græcorum & Romanorum ducibus adhibita fuere. Conferam singula cum antiquis, ut constet, ea omnia pro reipublicæ salute disposuisse Auriacum, quæ olim observare magnorum imperiorum conditores. Pericles Atheniensium prudentissimus, copias ex præparato, bella magis sustinere, quam violentas invasiones, agebat. Auriacus bellum hoc paravit prius, quam exercuit. & de quibus educto milite serum fuisset, incommodumque cogitare, animo ante præcepit. In promptu habuit pecunias, per quas efficacia sunt arma: annonam, sine qua vivere non est, nedum vincere: arma, sine quibus belli consilia invalida sunt.

Thrasylbulus Milesiorum Rex, ut Sicyoniorum portum occuparet, alio Rege lacessivit hostem. & Domitianus Germanos oppressurus expeditioni suæ censum Galliarum obtexuit. Fecit hoc

hoc apud Carthaginem Africanus, ad flumen Mulucham Marius, apud Arpos Cunctator Fabius, in Sardinia Consul Cornelius, qui ut fallerent hostem, dum alibi expectantur, alibi appulerunt. Agesilaus quoque Lacædemonius cum inferret bellum Tisapherni, Cariam se petere simulavit. Auriacus, omnem belli vim in Brabantiam conversurus, naves plurimas vano armorum, tympanorum, tubarum, strepitu terribiles, Flandriæ littoribus objecit, & falsa imagine verum metum fecit, ut detentis ibidem hostium copiis, destitutum defensoribus agrum Bredanum invaderet.

Nec illud alienum à prisco militiæ more, pabula subducere obsessis, ut quam armorum vis nequit, fames acceleret deditionem. Factum & hoc ab Auriaco, qui inopino equite cinctos oppidanos, iis omnibus carere coëgit, quæ ex agris in orbem ocyus transferri posse sperabant. Præverat olim Alexander magnus Leucadiam oppugnaturus, Fabius in expugnandis Campaniæ urbibus, Dionysius cum Rheginis bellum gerens. ut maximorum Ducum vestigiis insistens Imperator noster, famam veteris seculi principibus æquaverit. Horum exemplo castra muniit arcendo hosti, ut invadere volenti non exercitus aut sparse cohortes, sed civitas alia oppugnanda occurreret. Eadem, castrensi regula, eo loco posuit, ubi & commeatus, & armorum ex vicinis locis, & si necesse foret, auxiliorum suppeterent copię. Ne vero colles tumulique altiores ab adversariis occupati castris officerent, munimentis præoccupavit. Eam coronam urbi circumdedit, quæ nec arcta nimis fuit, nec laxa recipiendo militi. non nimis vicinam urbi, ut exercitus securitati aliqua confuleret; nec remotam nimis, ne pluribus ad defen-

defensionem opus esset. Ea circumvallationis forma, ut aptissima fuerit invadendæ urbi, & depellendo hosti. Interclusi aditus objectis glebarum molibus. Duplicatæ fossæ, ne inopinatus aliquis belli casus maxima cœpta eluderet. Placuit istud, agendi consuetudo Peloponnesiis in Platænsium obsidione, qui, ne subito auxiliorum adventu possent superfundi, duplici muro sese includere. Placuit Scipioni minori, qui circa Carthaginem, non vallis solum, sed & duplici fossa ipsos vallos cinxit. Grande profecto & admirabile opus nostrum, in quo pertinax labor naturam pene vicit. Nata jurasses castella, non facta: terris protrusa sponte, non imposita: cœlo delapsa, non industria mortaliū exstructa. Quæ celsa erant, plana fecimus, planis in altum adscendentibus. ubi opus, exsiccatæ paludes, & sicca aquis oppleta. Militum quisque, ut Flori verbis utar, veluti cote ferrum virtutis suæ acuebat. Advocati agricolæ & rustica plebs, accelerandis fossis. Vicit æris injuriam patientia, imbrium sedulitas, æstus fiducia, hostium adventantium metum celeritas. Ipse Cardinalis citius se aditu ad urbem exclusum vidit, quam hostem, exclusum non aggeribus, sed mœnibus, non fossis solum sed & late natantibus agris; fluviisque. Obsessi videre se vix crediderunt hostem, quem venire non senserant.

Oberrante circa castrorum vallos cum potentissimo exercitu Regis fratre, contemnere hostem satius judicavit, quam pugnandi suis copiam facere. Improvidum putabat, per incertos certaminum eventus obsidionis securitatem præcipitare. Legerat sapientissima politicorum oracula & voces: stolidum esse, jacturâ gravi, compendio tenui periclitari victoriam:

præliorum delicta emendationem non capere : glebis tutius arceri hostem & aggeribus, quam acie vinci : nullo loco, nisi cum cogit necessitas, committendam fortunæ summam rei. Infederat Ducis animo prudens Pauli Æmilii monitum : Raro imperatorem collatis signis decertare, & Augusti, bellum dissuadentis, nisi cum major emolumentis species, quam metus damni ostenderetur.

Est & illud inter castrenses artes, flumina derivare, aquas urbibus subducere & castris circumducere. P. Servilius Isaurum oppidum flumine averso ad deditiōem compulit. C. Cæsar Cadaucorum civitatem amne cinctam, aquarum inopia pressit. Fecit in Hispania L. Metellus, apud Babylonem Alexander, & ante hunc magnanima Semiramis, aquarum omnes opportunitate usi, ut vincerent. Secutus bellatoris populi exemplum Auriacus, amnes proximos in castrorum fossas admisit, alibi apertis aggeribus in plana immisit. Familiare hoc nostræ genti est, & terris ad arbitrium dominari & aquis, modo claustris coercere Oceanum fluviosque, modo laxatis habenis immittere agris maria; & mutatis sedibus modo æquora telluri, modo hanc æquori in tutelam objectare. Parum interest Batavorum, jacturam facere minimi, ut salva sit respublica. aberrent flumina, dummodo error hic imperio salutaris sit. male sit parti, ut consulatur toti. Pereat aquarum usus hosti, dummodo militet nobis. non hallucinatur natura, cum meliori causæ obsequitur, & tunc maxime officium facit, cum libertatis nostræ assertoribus morem gerit. Quibus cura aliqua bonæ militiæ, suadent, terrendos esse obsessos. Philippus Macedo, cum Trimassum castellum capere vi non posset, ut terrorem

rorem obsessis incuteret, terras in altitudinem murorum aggressit, cuniculosque agi simulavit. Cyrus Persarum rex Sardes erectis ad altitudinem malis & Pelopidas Thebanus accensæ sylvæ terribili facie ad deditiorem territos hostes compulere. Auriacus, quæ terrendo hosti facere poterant, in promptu habuit, siue cum tribunalia recipiendis machinis bellicis apta proxime hostium vallis imposuit, siue subterraneis & occultis meatibus subruit stantes, siue præliis sine intermissione præsidiarios accidit, siue tormentorum assidua & pertinaci explosione in urbem detonuit.

Hoc quoque victori orbis populo curæ fuit, ne ab oppidanis insidiis vel eruptionibus peterentur, aggeres, fossas, turre interponere. Interposuimus & hic. Et cum magnum in obsidionibus sit momentum repentini impetus, invasimus & hic non uno impetu, ne tardio & mora evanescerent magni ausus. T. Quintius Consul, Antium oppidum impetu, quem exhortatione conciverat, expugnavit. Auriacus, non semel militibus in fatales cuniculos & fossas abeuntibus oratione exposuit, quam necessarium esset & facile vallo depelli obsessos, si non differre pugnam, aut trahere, sed impetum invadere animus esset.

Fallere obsessos, cum possis, inter militiæ laudes est. Hac arte Hannibal, simulato Romanorum habitu, multas Italiæ urbes in potestatem suam redegit, & Epaminondas Thebanus mutato militum habitu Arcadiæ oppida suis aperuit. Imperator noster, cum auferendis hinc inde cadaveribus paucarum horarum esset quies, misit eo architectos castrenses, qui militis habitum simulantes, dum in mortuorum cadavera inquirunt, hostium opera doctio-

re oculo exploravere. Illud providi & circum-
 specti Ducis est, obire castra, vigilias lustrare,
 ipsis se custodibus velut custodem præbere, ne
 negotii suscepti magnitudinem paucorum
 evertat socordia. Iphicrates Atheniensium Dux,
 cum Corintho obsessa vigilias ipse circumiret;
 forte, quem dormientem deprehenderat vigi-
 lem, cuspidem transfixit. Auriacus, neminem ce-
 lerius opprimi ratus, quam qui nihil timet,
 dum ipse vigilias obit, vexilla quorundam au-
 ferre è vallis & in castra referre satis habuit.
 Noctes plurimas insomnes traduxit, ut Æneam
 quoque sibi & Agamemnona ediderit Batavia.
 Non capit somnum, quo vigile pudet dormire
 militem. noctem pro die habet, cujus gloriæ
 nox dies est. In tenebris publico invigilat, qui in
 tenebris lucem præclare factis fenerat. omne
 temporis spatium salutis suorum impendit, qui
 singulis momentis periclitari eam non ignorat.
 Cato obsessis Lacetanis, cum per Sueffanos
 maxime imbelles, eos eliciisset, insequentes
 per occulte habitos cecidit. Dux noster non
 semel per insidias obsessos elicit, rarioresque
 hosti conspicuos objecit, quem occultatis co-
 hortibus egressum audentius fudit. L. Scipio
 in Sardinia civitatis cujusdam obsidio inten-
 tus, dum speciem fugientis induit, oppidanos
 furiosius emissos stravit. Dux noster statione
 cedere militem & fugam simulare docuit, ut
 redintegratis auxiliis incautos trucidaret. M. At-
 tilius Consul, cum bello Samnitico refugien-
 tibus in castra militibus alios opposuisset, ex-
 clamavit, secum & cum sociis dimicatu-
 ros eos, nisi cum hostibus maluissent. Nassovius quo-
 que pulsus suis & retrocedentibus submisit à
 tergo, qui reducerent. Ita dum timidiore ma-
 lunt ab hostibus, quam à suis interfici, belli
 statum

statum prudentia servavit. Est & hoc singularis in Duce prudentiæ, dissimulare adversa. quare cadentum in vallis & propugnaculis suorum numerum rigide iniri noluit, ne timidius pugnarent post morituri. Fecerat hoc pugnante Roma T. Didius, qui acerrimo prælio cum Hispanis dimicans, complura suorum corpora nocte sepelienda curavit. Pyrrhus inter cetera præcepta imperatoria illud Ducibus præcepit, ne pertinaciter insistant hosti vel fugienti vel abeunti, ne forte ex desperatione animosius resistat. Fecit idem Nassoivius, cum discedente è castrorum vicinia regio exercitu, nostra tueri consultius putavit, quam acrius instare abeunti. Iulius Cæsar adversus Germanorum regem Ariovistum prælio decertaturus, dejectis suorum animis, pro concione dixit, nullius se eo die opera, nisi decimæ legionis, usurum, quæ voce tanquam publico fortitudinis testimonio decimani pugnare fortius, & reliqui pudore, ne virtutis gloriam præriperent decimani. Princeps, ut suorum quoque animos honesta accenderet æmulatione, modo Gallos, modo Anglos extrema tentare iussit, ut quæ à singulis sperare facinora difficile erat, laudis contentione impetraret. Servilius Priscus Dictator, cum signa legionum ferri in hostes Faliscos iussisset, signiferum cunctantem occidi imperavit. mitius Dictator noster, non occidi cunctantes operarios militesque iussit, sed increpavit acrius, certus, non minus severam Ducis vocem terrori esse, quam atrox supplicium. L. Sylla cedentibus Mithridati legionibus, stricto gladio in primam aciem procurrens, dixisse fertur: Si quis quæret ubi Imperatorem reliquissent, responderent, pignantem in Bœotia. Dixit aut potuit dixisse Auriacus minus gravi-

ter laborantibus : Si amittitis Imperatorem, amittetis litigantem inter glebas & fossores. Auxilia, quæ in urbem introducere omni studio conabatur Hispaniarum Infans, militari lege avertit. Non segnis in deprehendendis nunciis ex urbe vel in urbem mittendis, diligens in examinandis transfugis & intercipientis cognitoribus, ut de oppidanorum & hostium statu redderetur certior. Alcibiades Cyzicum urbem oppugnaturus, diversa moeniorum parte cornicines canere imperavit, ut alia parte, qua non obsistebatur, transcenderet. Dux noster, cum de grandis munimenti, quod à Cornubus nomen habet, expugnatione disceptaretur, jamq; terras aperuissent ignes subterranei, alia parte Anglos impetum facere jussit, ut revocatis à priori ruina obsessis, occuparet oppositum & nudum custodibus latus. Toto obsidionis tempore, iisdem fere, quibus militem, periculis se exposuit, vallos conscendit, facienda imperavit, inter pilas & faces ivit intrepidus, nunc in opere, nunc in agmine militi suo mixtus, incorrupto, quod de Alexandro scribit Curtius, ducis honore. Vbique conspicuus suis, mane, vesperi, circumcursans paventes, cedentes revocans, ubi maximus labor, ubi aliqua promovendi spes, suos incitans impellensque. Idem spectator, & testis, tempora, loca facinorum uniuscujusque notabat & referre singulis poterat. Ipse strues lignaque jecit, nullo derectante munus, quod Dux occupasset. Ita statuit prudentissimus Imperator, nullum in bellis efficacius esse incitamentum, Ducis presentis, illic se mori posse, ubi potest miles : ardentius procedere operas, pugnari acrius, consisti pertinacius, sub tanto virtutis & præclare factorum iudice.

Dispu-

Disputant rei militaris periti, an interesse discrimini oporteat Imperatorem, an abesse, & per minores Duces maxima geri. Ego, quamquam Ducum Principumque vitam caram habeam, utpote ex quorum incolumitate omnium nostrum dependet; tamen in illam pene me sententiam abduci patiar, quæ Principes iis periculis interesse patitur, quæ magnitudinî ipsorum & gloriæ & salutî publicæ paria sunt. Nec enim gloriam consumi velim in sordidis hostibus, aut ubi ostendi non potest majestas imperantium. At ubi æqualia fere sunt, discrimen & præmium, fama & facinus, metus & spes, malim audaciæ illum affinem magis esse, quam timiditati. Quid enim? nonne virtutis bellicæ gymnasium sunt castra & campi? at indecorum à schola sua abesse rectorem, & timere Spartam, quam ornandam suscepit. Nonne mortis contemptus altius insedit animis eorum, qui immortalitati litant? nonne utile adesse principem, ubi rei male gestæ infamiam solus sustinere habet? nonne gloriosum in partem venire discriminis, qui suprema laudum merito sibi vendicat? Remove imperatorios oculos, languet militum virtus. adhibe, gliscit illa & vires capit. illo adspectante conficit facienda momento, absente segnius tardiusque. Desperant facile, qui ducem suum sentiunt desperare. Amat miles eorum pericula suis jungi, quorum honori & obsequio se devovet. Majus sui precium esse autumat, cum mori secum non detrectant Duces. Et interest famæ ipsorum, res magnas confici, interest reipublicæ, interest militum. Vbi præeunt illi, causam communem habent, ubi abest, privatam. Dissident à gregariis dignitate, non officio. gladio accinguntur, non ad pompam, sed ad usum. Non du-

bitant optimates, patrem esse patriæ, qui pro ea
 oppetere non formidat. curæ ipsi omnes esse,
 cui omnium commoda suo incommodo redi-
 mere non est grave. Quod si Principum obitus
 excusseris, plures à suis, quam ab hoste inter-
 emptos numerabis. rara sunt summorum Du-
 cum funera, quia ipsi rari. Et habet illorum
 curam, qui omnes nos curat. cœlo vindice pu-
 gnant, quorum causa cœlo probatur. pluribus
 ictibus exponuntur partes corporis, pauciori-
 bus caput. quia illæ multæ, hoc unum. non fu-
 git gregem periclitantem pastor, & inter feras
 rex est, quæ minus timet. Si noluit pugnare Sci-
 pio, sed imperare; voluit & pugnare & impe-
 rare Hannibal, voluit Cæsar, voluit Macedo.
 Nec propterea temerarium esse velim Ducem,
 sed circumspicte audacem, cum metu aliquo
 intrepidum, cum cautela fortem. Talis Auriac-
 us militem suum non disciplinam modo, sed
 & exemplum à se petere voluit, nec jussa solum
 sua sequi, sed & facta. Primus carpsit iter pe-
 des, militum ora animosus præcessit, & labo-
 res, quos imperavit, tolerare monstravit. Ale-
 xandri, Camilli, Scipionis, Annibalis aliorum-
 que ad militem Martias voces in veterum mo-
 numentis legere est. Auriacum abeuntem in
 discrimina militem in hæc fere Camilli verba
 alloquutum fuisse famæ est. Quæ hæc cuncta-
 tio milites? Vos, hostem, me intuemini. Vos,
 quorum manu capta bellæ præmia habemus ur-
 bes validissimas, Gröllum, Vesaliam, Sylvam,
 Trajectum, Berkam. Hostem, qui certa virtu-
 tis vestræ est materies & magnanimitatis cos,
 quem vinci posse tot triumphis comprobatum.
 Me: qui nec dux vobis desum, nec imperator,
 eandem toties vobiscum belli fortunam exper-
 tus. Non facit Dictatura, ut animos sumam
 impe-

imperandi vobis, sed communis necessitas. Hoc loco iidem omnes sumus. Vno vobiscum nomine appellari cupio, hoc est militis. Alibi Auriacus vocer, alibi Nassovius. hic quia eundem cœptæ obsidionis eventum expectamus, ea conferte, quæ in aliarum urbium expugnationes contulistis. Si quod quemque facere oportet, facietis gnaviter, vos vincetis, Breda vincetur. Si quid militari experientia in futurum videt Imperantis mens, nostra urbs est, favente Numine. alii gladiis ante pedes positis glebas accumulate, valla perfodite; alii districto ense, impetum invadentium excipite. Vbi illi pilas jecerint & effusi portis stantibus vobis se injecerint, cogitet vestrum quisque, Deum esse, qui juvabit, Deum esse, qui secundis auspiciis vos in prælium misit. Angustis spaciis pugnamus, sed spe ampla. non patet via, nisi quam aperient ensis & ligo. trahere bellum nec vacat mihi, nec expedit patriæ. gloriam victoriæ fortis celeritas dabit, & præceps fortitudo. Hærete ad quodvis certamen intenti: collato pede pugnate: terrorem redintegratis copiis inferte. investique stationes obsessorum impetu & consilio invadite, vestras defendite. hæ per vos, non vos per ipsas, tutæ esse debent. In urbe ista stare vos volo, quæ ante oculos est, in arce ista, quæ spei nostræ fiduciæque arx est. Paucorum passuum intervallum est, quod vos ab illa dirimit. Brevis hic est vel decoris vestri vel dedecoris Isthmus. Vix lapidis jactu abestis à victoria. Audacia pro scuto sit, & jam transistis. Non de sterili pulvere pugna est, sed ea urbe, quæ imperii vel nostri vel Hispaniensis, asylum est & propugnaculum. In hoste plena omnia animorum ac roboris, miles veteranus, Hispanica præfidia, regi suo fidelissima.

tanto cordatius pugnandum vobis, quanto major est fiducia aggredientis, quam propulsantis. In dextris vestris futuri temporis spem geritis, pacem aut majoris victoriæ causam. In theatro terrarum orbis vos positos credite, ubi suam cuique virtus aut laudem pariet, aut pugna finem. Talia Nassovium sensisse, talia locutum fuisse, omnes mecum creditis.

Ad has voces, en faciem acuti belli. appropinquatum urbi stupenda velocitate pugnatum indies summis viribus, & per nostrorum hostiumque stragem itum ad urbem. Hic ligonibus subruta tellus in mœnia & turres assurgebat. illic gladiis, hastis, balistis, uncis, ignibus, missilibus pilis conferebatur. Duces, & debita fatis copiae per angusta viarum incedentes ibant, & proscripto omni timore solam pugnandi moram incusabant. Ardebant in congressu oculi, propiusque juncti trudebant invicem & trudebantur in mortem, vitæ immemores, nec tamen inulte morituri. itur gladiis in jugulos illorum, quos straverat, non interemerat balista. Condolent vulneratis, gratulantur mortuis. Non standi sine periculo, sed hostem incessendi singulis cura erat. Nec ante cædibus finis datus, quam de tumuli vel valli parte triumphatum esset. Hi summa valli occupantes, ignes subdolos & globis clausos subeuntibus ingerebant. Hi subducta tellure hostibus, Antipodum instar, suppositi, superne pugnantis viam monstrabant, qua ad superos itur. Sæpius una ruina & obsidentes obruit & obsessos. Detonabant hinc inde machinæ, quasi è cœlo & nubibus in terrigenas tela mitterentur. Visa dissolvi cœli terræque compages, & commotus Phlegethon incendia cructare. Auditus sonus per Hollandiæ, Zelandiæ, Geldriæ extrema,
ut

ut quibus maxime profutura esset victoria, de labore ante constaret. Varia cæde peritur. quidam in altum sublatis in aëre & cælo pene exspiravere animam, quam in terris cœlitus accipere. quidam semiustulati venire in potestatem. quidam semianimes cumulis & pulvere jacuere obruti, dubii, an vivis se annumerarent, an mortuis, Superis an Inferis. alios cadentes fossæ absorbuere, alios stantes globi stravere. Omnium elementorum in mortem pugnantium conspiratio fuit. Alius, dum fugientis tergo inhæret, ictus corruit, qui abire cum gloria potuisset, si unquam felix temeritas modum inveniret. Non diremit clades mutuas nox, quæ flammis usque lucens diem mentiebatur. Præliis modo casus aliquis, modo virtus, modo tenebræ exitum dedere. Hostibus immortui jacuere nostri & hostes nostris. Sociavit mors, quos dissociavit causa. distinctos juramento miscuit belli furor. & concordēs ora oribus junxere defuncti, qui vivi stupidis odiis dissidebant. Cernas in manibus quorundam obrixisse enses, & in semimortuorum vultibus minas, ac in ipsa morte spirantem vindictam. Inclinat se in unum genu pugnaturus, cui alterum ex vulnere labat. Cogitur pugnare sinistra, moriente & fatiscente dextera. Ferit & pungit supinus, qui stans nequit. nec desinit lingua Mavortii vocibus hostem laceßere, desperata ceterorum membrorum salutē.

Et, ne suam obsessis laudem denegare videar, nihil boni militis in hoste Gubernatore desideratum, sive excitanda suorum fuerit alacritas & cura; sive defendendæ stationes propugnantium, & invadendæ oppugnantium: sive dissimulanda inopia rerum ad bellum necessariarum; sive poscenda auxilia foris; sive emitten-

di recipiendique nuntii : aut eruptionibus vexandi obsidentes : aut exploranda noctu vel interdiu nostrorum opera & molitiones : aut ostendenda exoptatz potius quam speratz defensionis fiducia. Non alia magis, quam hæc obsidio, ostendit Principis fortitudinem, sapientiam, vigilantiam, fidem. Mirum quæ ejus in reparandis copiis festinatio, in submittendis auxiliis cura, in excitandis suis solertia, & non deferenda obsidione constantia. Imminēbat castris ingenti peditum equitumque manu Cardinalis Infans. nec hoc periculo motus obsidionem solvit. inde profectus ad Vahalim & Mosam, arcibus nostris incubuit. nec ob hoc deseruit Capuam suam Romanus noster. sed parte exercitus relicta, parte hostem securus, præsens absensque pugnavit. ad Venloam infesta signa duxit, & non tam sua virtute, quam nostrorum ignavia cepit. nec tamen hinc avocari se passus est. Ruramondam deditione accepit. sed & hanc jacturam sprexit. Et quamvis imbres perpetui campos lubricos fecerant, gravesque & prope immobiles currus viarum hærerent voraginibus, licet natarent aquis militares accessus & fossæ, innatarent tentoria, diffluerent valla, stetit integra atque immobilis Auriaci virtus, & fatigatam malis urbem Dei Opt. Max. auspiciis, ac Federatorum impensis ad deditionem compulit, magnamque victoriam consummavit. Cesserat Breda ante annos duodecim Hispaniarum regi, victore Ambrosio Spinola. sed diversa magnis Ducibus consilia, diversus vincendi modus fuit. Non conferam exercitum exercitui, non Ducem Duci, non titulos titulis, non causam causæ. Formam belli, obsidionis geminæ comparabo faciem, ut præstet Auriaci. Spinola fame expugnare urbem

bem maluit, ob validius, quo defendebatur, præsidium. Auriacus ferro, ob præsidium minus validum. Spinolæ Cæsaris placuit institutum, qui idem sibi esse consilium in hostes dicere solebat, quod plerisque medicis contra corporis vitia, fame potius, quam ferro superanda. At Auriaco Domitii Corbulonis sententia placuit, qui dolabra, hoc est, operibus hostem vincendum esse dicebat. Qui Auriaco placuit modus, gloriosior fuit, quia cum viris pugnavit. Qui Spinolæ, minus, quia cum famelicis potius stomachis, quam cum viris bellum gessit. Auriacum crexit vincendi aperto Marte fiducia. Spinolæ desperatio vincendi hoc modo, suavit cunctationem & moram. Ille audenti, hic timenti similior. illius obsidio majoris patientiæ, hujus majoris animi & audaciæ fuit: Auriaci consilium minorum fuit impensarum, plurium funerum. Spinolæ majorum impensarum, pauciorum funerum. unius incruenta & vix ulla vel suorum vel hostium sanguine adpersa expeditio, alterius cruenta & vere Martia. Auriacus festinandum sibi rebatur, ob metum hostis armati, & menses æstivos, aptos inferendo quaquaversum bello. Spinola minus à morâ sibi metuebat, ob hyemem & pluvios menses, ineptos ad inferendam vim. Spinolæ lenta fuit obsidio, & obsidentibus magis, quam obsessis tedium attulit. Auriaci subita & alacri utriusque partis milite, brevi perfecta. Illius difficilis, ob brumam ad comportandum ex longinquo difficilem. Hujus difficilior ob obsessos usque & acerrime pugnantes. Alter æstatem duravit, alter brumam, alter Capricornum, alter Sirium: alter opportuno tempore exercitum eduxit, & castra posuit, alter importuno. ut unius obsidio magis generosæ per-

pertinaciæ affinis fuerit, alterius magis subactæ prudentiæ. Regia castra incessimus nos frustra, cum firmata omnia operibus haberent. Federatorum castra frustra incesserunt hostes, rudi adhuc & nondum perfecta munitione. Auriacus obsidione coëptâ & urbi institit à fronte & hosti à tergo. Spinolæ nec cum urbe multum negotii fuit, quia pugnare cavit, nec cum hoste, quem non nisi sero habuit. Spinola urbem operibus bellicis pene invictam afflixit. Auriacus novis ab hoste operibus ac munimentis auctam. Pro nobis militavere flumina, vallis circumducta; quæ in istos usus convertere aut nesciit aut neglexit sagax alias Itali industria. De Spinolæ *victoria desperatum usque in Hispania, & alibi*. De nostra bene speratum ubique & semper. Spinola potentissimi Regis totiusque Occidentis opibus adjutus vicit. Auriacus nostro, hoc est, benevolorum civium succo. Ille, ut tutam redderet obsidionem, auxiliares ex Germania copias advocare necesse habuit. Noster, solito milite contentus, minore motu vicit. Italo Duci cum hoste clauso nec arma quatiente res fuit. Batavo Duci cum clauso, sed pugnante. illi quasi cum imbelli urbe, huic cum armata & bellicosissima. alteri cum pluribus præsidiariis, sed contra quam volebant, ociosis. alteri cum paucioribus, sed in pugnam paratis & admissis. Nassovio patria sua obsidionem imperavit ut civi, respublica ut Duci. Spinolæ peregrina tellus, ut Duci, sed alienigenæ; ut alter pietatis etiam motu, alter sola auctoritate regia rem tantam aggressus fuisse credi possit. Obsidente Bredam Marchione, in errorem inducti sumus nos, vix posse exercitum per hyemem in castris sustentari, tanta comœatus habendi difficultate. Obsidente Bredam

Mar-

Marchione altero, in errorem inductus est Cardinalis, non posse tanta celeritate cingi urbem, quin citius revocatis aliunde copiis impedire nostrorum conatus facile foret. Ambrosio obsidente, majus aliquid animo moliebatur Imperator noster, cujus successus non fuit in fatis. Frederico obsidente, Hispanum sua quoque spes fefellit. Ambrosius urbem cepit, controverso belli titulo regiam. Fredericus recuperavit, justo titulo suam. Victæ à Rege Bredæ verus decus splendorque decessit, profugo cive. At victæ à Federatis præscum decus redditum, reduce cive. ut alter victorum collapsam restauraverit, alter integram deformaverit. alter populoscum possessurus sit propediem, alter vastam possederit. Severini Princeps, post inducias, novi hîc belli principium fecit. Auranii Princeps, si quid veri mens augurat, hujus urbis deditone novæ paci præludit. Dedita illi Breda præsidiariorum nobis reddita tria millia, novum belli robur. Dedita huic Breda, hosti redditus miles longa ac multiplici clade fractus & attritus. Genuensis Dux, si sumptuum immensem magnitudinem cum lucro conferas, plus Regi suo nocuit, quam profuit. Batavum Dux utilius bellum gessit, quia minore sumptu civitatem recepit suis magis utilem. Spinola urbe potitus fuit, frustra in suppetias conjurantibus quatuor regibus. Auriacus eandem recepit frustra conjurante tota domo Austriaca, tot Europæis regnis, Asiatico adhæc, Africano, totoque Americano imperio subnixa. Isabellæ gratulatum, ut Matri Castrorum, Principi gratulandum, ut Patri castrorum, Religiosæ Isabellæ acclamatum: *Vna mulier fecit confusionem in domo Regis Nabuchodonosor, Celsissimæ Æmilie acclamandum: Vna mulier vidit confusionem factam à marito*

rito in domo regis Hispaniarum. Venit in urbem Isabella religionis Catholicæ instauratrix. Venit in urbem Auriacus veræ reformationum religionis restitutor. Hispano post deditam urbem armorum quietem imperavit ærarii inopia & exhaustæ una in urbe Hispaniæ. Federatis, si non in ærariis, in civium adhuc liberalitate abunde est. Ignoscite, Auditores, si liberalem mihi vocem extorqueat Reip. amor. Actæ olim à Senatu Varroni gratiæ, quod difficillimis temporibus de Repub. non desperasset. In eo tamen convenere, quod uterque Ducum raræ fortitudinis, constantiæ, magnanimitatis, & scientiæ militaris documenta orbi Vniuerso obsequio quisque suo dederint: uterque æquanimi-
tate, continentia, mansuetudine erga suos, moderatione & clementia in victos laudabiles fuerint; uterque post exantlatos maximos labores & devorata belli tædia, voti compotes facti sint. In his convenire & discrepare cernas. Spinolæ Bredam obsessuro occurrebat, ea capta, Bergas ad Zomam aliaque propinqua loca facilius recuperari posse. Auriaco obsessuro occurrebat, ea recepta facilius illa defendi posse. Deterrebat Spinolam robur urbis præsidio & opere munitæ, necnon supportandi commeatus difficultas. Terrebat, non deterrebat Auriacum & robur urbis & potentior hostium equitatus, impediendæ circumvallationi. Fluctuabat diu Spinola an Graviam esset obsessurus an Bredam. Fluctuavit Auriacus, an Bredæ esset admoturus castra, an iturus alio. *Bredam tentandam censebat quidam sub Spinola tribunus, quod acerbius nullum vulnus Gubernatori nostro accidere posse deditaret, cum eam urbem in oculis gereret.* Eandem repetendam præter alia censebant nostri, quod ea recepta nullum vulnus majus regio
fratri

fratri accidere posset, quam si ea urbe per suorum negligentiam exueretur, cujus victoriam tam grandi ære redemerat Rex. Qui victam ab Illustrissimo Marchione Bredam apta oratione descripsit, miracula plurima & prodigia speciose notat, quæ durante Itali obsidione accidisse religiose miratur. Nobis, si ut illi, quicquid mirum, aut felicius infeliciusve à belli ducibus gestum pro miraculo habendum sit, non difficile erit plurima hac nostra quoque obsidione annotare. Illud primum est, prudentissimos & rei bellicæ peritissimos exercitus Hispaniensis Duces, & regiarum provinciarum præfides, non providisse urbi à milite, & tormentario pulvere, ut defensionis suæ, alias invicta, non sufficerit. cum vix ulla, præter illam, hac tempestate obsidioni oportuna fuerit. Auget vecordiam, quod eadem negligentia, & Sylva Ducis & Trajectum ad Mosam, validissimæ in limitibus urbes, nobis accesserint. Secundum illud esto: Cardinalem infantem, novâ imperii fama, & virtutis tot proavorum æmulatione accensum, parato & instructo exercitu, nondum perfectâ circumvallatione, ad castra accessisse, cominus lustrasse, nihil animose, nihil insidiosè, nihil hostiliter ausum. Tertium, vexato per dierum noctiumque plurium perpetuas vigilias & motus exercitu nostro, abiisse improvidum & desperabundum hostem; cum illud agendo atterere & fatigare nostros, obsessos levare, obsidionem trahere in promptu haberet. Quartum est, amplissimam Brabantiam, fertilem omnis annonæ Flandriam, vicinosque fecundissimæ VVasæ agros, non suffecisse hac tempestate alendo regis exercitui; cum obsidente Bredam Spinola per longam brumam, regiis castris, copiosiori militi,

liti, majore adportandi incommodo, prospectum fuerit. Quintum: non majoribus animis Hispanum, hac rerum suarum desperatione, incubuisse castellis arcibusque ad Mosæ, Vahalis, Rheni ripam positis; cum iis occupatis, fluviis nostris imperare, exercitum traducere, & in intima provinciarum penetrare non fuerit difficile. Sextum est: ingentem Bredæ jacturam, in quâ vincenda opes viresque omnes impendit Hispania, paupere Venloa & imbelli Rurxmonda compensari, & tam indignas vices sine impatientiâ ferre posse magnanimitatem Austriacam. Septimum: nec Bredam obsidio liberatam, nec restitum Gallo. hinc Brabantiam apertam nobis, hinc Gallo Hannoniæ Artesiæque campestria patuisse. cum, si militaribus credendum judiciis, aut majore vi impeti debuerint obsidentes, aut grassantes impune Celtæ. nunc distractis viribus ostensum, quantis rebus ubique impar fuerit Hispanorum magnitudo, potentia, animus. Octavum: non potuisse Infantem, Regis Ferdinandi cognatum, necessaria auxilia ab Istro impetrare, turbido hoc Brabantia statum, aut impetrata in obsidentes convertere; quæ obsessâ nuper Sylvâ Ducis, præsto fuere ocyus, & graves Transisulani. Nonum est: hærente ad Bredam Federatorum exercitu, non id potius consilii cepisse Cardinalem, Trajectum ad Mosam mutua obsidione premendi, urbem Brabantia limitaneam, quæ Eburones nobis sociat, Antverpiæ commercia cum Tugris & Eburonibus intercludit, Gallorum copiis in ipsa Grudiorum viscera viam sternit; quam consumi æstatem debellandis binis urbeculis, quæ primi cujusque occupantis sunt. Decimum est: eam fuisse obsidentis Auriaci curam,

curam , ut licet fixis in mediterranea statione magno ambitu castris , nulla parte interceptus fuerit vel intercipi per hostilem exercitum potuerit commeatus . Undecimum est : tanta operantium celeritate & alacritate cinctam urbem , ut adventanti post paucissimos dies Cardinali impervia judicarentur castra. Duodecimum, bimestri paulo plus spacio dedicatam nobis urbem , quam undecimo mense vicit Regius gubernator. Tertium supra decimum , ex quo in urbem conversæ vires , nec cum hoste externo negotium fuit, septem hebdomadibus de ea urbe triumphasse victorem, quæ inter totius Europæ orbis munitissimas habetur. Quartum supra decimum est, Hispanici Belgii incolas , olim fortes, vix obsessa urbe , eam devovisse & ut victam damnavisse , nec quicquam spei reliquam sibi fecisse gentem Philippicis viribus & pecuniis suetam gloriari.

Hæc aliaque obsidionis nostræ famam toto orbe circumferunt. Cujus si momentum ex commodo æstimes, vicinus nobis utilem, si ex victæ urbis robore, vicinus invictam. Illa Hollandiæ, illa Geldriæ, illa Zelandiæ prædatrix institit. Non Vahali, non Mosæ, non æstuariis Scaldis tuta fuere navigia & commercia. capti cives, ablatæ merces, abductæ vel merces rates. Hic arma, armamenta, & omnis belli apparatus vexandis nobis. Hæc arx, hæc horreum, hæc militum palæstra & receptaculum fuit. Hinc in agros Salinarum, Tielensium, & Heusdanum proximus cursus. Hæc una Sylvam Ducis inter & Bergas ad Zomam posita sociarum urbium aditus diremit. Hæc vicinis civitatibus castellisque imminens grandis illis præsidii necessitatem imperavit. Hac
victa

victa accessit Reipub. novum robur, civibus,
 commerciis, fluminibus certior salus. Patue-
 re Hollandiæ proxima, patuere Toxandrorum
 aquæ, quas nunc à piratis vindicavimus. Po-
 tuit nocuisse Breda Antverpiæ viribus fulta.
 postquam nostra esse cœpit, minus terribilis
 erit Brabantiae metropolis, quæ sola nostris
 triumphis ad Federatorum decus, Auriaci glo-
 riam, Belgii pacem superest. Agnoscite me-
 cum, Auditores, rei, quam propitio Deo con-
 fecimus, magnitudinem & publici gaudii cau-
 sas. Si unam urbem expugnatam creditis, ope-
 ris magis, quam emolumentum rationem exa-
 ctam habetis. De ea urbe triumphamus, qua
 nulla vel veteri vel hodierno seculo munitior.
 fossas spectata, inaccessa est: moenia, alis opus,
 ut transvoles: propugnacula, Acheron moven-
 dus, ut perrumpas: sudas præpilatas, Hercule
 opus, qui evellat: Arcem, Titanum fabricam
 jures. Urbem vicimus, cujus moenibus robur
 addunt, propugnacula quindecim, colles præ-
 celsi jaculandis procul pilis duo: humiliores
 munitiunculæ ad moeniorum pedem tres: seps
 spinea: fossæ passuum alibi LXX, alibi CL:
 fossis innatantia munimenta XLV: adhæc lo-
 rica altitudine pedum quinque, cui interposi-
 tæ sunt quinque munitiones magnæ cornubus
 minaces, & his objectæ aliæ semilunares; fos-
 sa altera, & extra hanc lorica externarum mu-
 nitionum cingulum. Denique arx moenibus,
 aggeribus, pontibus, armamentario, gemino
 aquæ circumductu munita, & tormentis in
 omnem partem dispositis, omni insuper appa-
 ratu Martio terribilis. Iactate Platænsium ob-
 sisionem Lacedæmonii: Carthaginis & Nu-
 mantiae Scipiones, Alesiae Cæsar, Perusiae Au-
 guste, Tyri Alexander. Hic aut paria fecimus
 vobis,

vobis, aut certe majora. Eo illustrior obsidio nostra, quo difficilior; difficilior, quo terribilior; terribilior, quo majoribus hodie & efficacioribus machinis urbes, turrets, valla, arces pessumdamus. Sed quid jam animi putamus esse Hispano? cui gloriosum vincere, ac victis cito exeidisse, ignominiosum. redit ad nos gloria victoriæ, quam meruit victor Spinola. Quas laudes, quæ encomia in illum congefserunt egregii scriptores, Auriaci sunt. Si Spinola vincente, (hostium verba refero) *negata fides fama nunciisque quaquaversum missis*: negabitur & nunc vincente Auriaco. Si Spinola vincente, *è coelo dimicatum est contra nos*: Auriaco vincente *è coelo dimicatum est contra illos*. Si Spinola vincente, *dubitabit posteritas admiranda, tantas res confici potuisse*: dubitabit quoque vincente Auriaco. Illo vincente, *supra hominum vires victoria fuit*. Fuit & vincente Auriaco. Si hostium testimonio tantæ molis fuit urbem istam expugnasse, certe recepisse, minore impensa, breviori spacio, aperto Marte, majoris laudis fuerit. Quoties jam tabulas obsidionis suæ suspensas in atriis intuebitur Hispanus, Italusve, infelicitatis suæ spectaculo doleat & militaris fortunæ lubricum agnoscat. Credat illic castrametari nos, ubi castrametatus fuit ipse; illic stare Auriacum, ubi stetit Ligur; illa urbe jam se exigere, quam victor intabula ingreditur. Credat domus Austriaca, frustra vinci Federatos, frustra Auriacos, quibus amissa recuperare in Dei favore est, militum manu, Frederici fortitudine, nostra felicitate. Pergite ista virtute, Federati Ordines. & animos fiduciæ ac alacritatis plenos ad amplificandam porro rempublicam adhibete. Ne degeneret in vobis. Martius calor, vigentibus

Hispa-

Hispanorum in nos odiis & bellis. Armis comparantur imperia, armis conservantur. Respicite plurium retro annorum vel secundas vel adversas res, invenietis prospere evenisse omnia pro aris & focis decertantibus. Afferuit Deus vos veræ religioni, & avitæ libertati, qui utramque non nisi cum morte deferitis. Si principia belli cum præsentē Reipublicæ statu conferantur, superat fidem felicitas vestra. Tot urbibus, provinciisque olim exuti, tot urbes, gentes, regiones in ditionem redequistis, eorum successu & velut turbine, ut victorias vix capiant & imperantiam & subditorum vota. Non ibo per singulas. Iam Bredam vicistis, imperii vestri & securitatis arcem. Audax visum fuit consilium vestrum. Sed in rebus asperis fortissima quæque consilia tutissima iudicastis. Occasiones cauti captastis, quarum in bello cito prætervolat oportunitas. Audendo res vestræ crevere, non iis consiliis, quæ timidi cauta vocant. Successus suspicite & immortalī Deo imputate. Incredibile dictu. qui tot annis domi luctati fuistis, modo calamitatibus merfi, modo emergentibus similes, nunc hostem non pomæriis solum vestris exegistis, verum alios orbes bellis armisque implevistis. Progressi extra Europam estis. Sidera virtutis vestræ testes habetis, quæ vidistis nunquam. Ivit eò armorum vestrorum fama, quò ivit nuper Nassovius. Illic Bredam iisdem auspiciis victam audient Barbari, quibus vicistis Olindam, Tamaricam, arcesque ultra æquinoctia formidabiles. Triumphos Oceanus discludit. Hic trophæa & illic suspenditis. Hic notis linguis, illic ignotis. hic inter cultos & mites, illic inter feros & agrestes. Qui gloriæ vestræ applaudunt hic, Batavi sunt, Martiaci

Mattiaci sunt, Frisii sunt, & Sicambri, & Bructeri & Salii. Illic Viatani, Petiguares, Tupinabæ, Mariquitæ, Toxmaques, vos admirantium, vestra imperia agnoscentium ignota vocabula sunt. Patere cœpit Occidens. Instate cœptis. Huc trajicite Scipiones Nassovii, ut revocetur è Belgio Hispanus Hannibal. Sufficit Breda, quod biber Olinda. Merces commutabunt discreta mari flumina, Vahalis & Ianeirus. Mosa & Amazonum fluvius. Hoc loco finiri posse bella nostra, vel fatigari hostem cordatissimi civium sperant. Et manifesta est consilii ratio. Repullulabunt bellâ, quandiu illi pullulat aurum. Hac parte ipsum petite, qua sola dives est, qua sola audax est, qua sola potens est. Optimus belli fructus pax est. Hanc frustra expectabitis, nisi victo aut diviso vobiscum ut Oriente ita & Occidente.

Tu vero, Princeps Celsissime, fructu laborum tuorum immortalis gloria. Expugnasti urbem virtute militari, quam olim Illustrissimæ memoriæ Princeps vicit belli felicitate. Tunc vincendi modus ludicrus fuit, nunc serius & gravis. Tunc cespitem, nunc gladio in arcem penetra-
vimus. Tunc arida gleba, nunc viridi vicimus. Tunc dormienti urbi intulimus signa: nunc vigili: tunc inermi, nunc armatæ. Placuit tunc dolus, nunc aperta vis. ut tunc occupata potius fuerit, quam superata, nunc superata, non occupata. Tunc totam cepimus simul, nunc cum terrarum spatiis victoriam passibus & pedibus emensi sumus. Tunc minus munitæ vim intulimus, nunc pene invictæ. Non deerat tunc Ithacus aut Sinon, qui laudabili facinore falleret. nec nunc Diomedes, qui fortiter expugnaret. Erat tunc
I promptæ

promptæ audaciæ aliquis, qui ruffienti sibi, ne proderetur dolus, jugulum præcidi voluit. Non defuere nunc Symmachi & Nicanores ad spernendum omne periculum accensi, temeritate atque audacia insignes, qui hostem, porrecta manu, ultra vallum in stationem suam pertraxere. Tunc temporis pro equo nobis Trojano & fatali machina, vectoria navis fuit. Nunc insidiarum nesciū testatum fecimus orbi Nassovios utroque modo vincere posse. Prior victoria fortunæ & paucorum audaciæ debebatur. Hæc nostra industriæ & labori. Erat tunc fallaciæ nostræ testis obscura nox, nunc clara dies. Tunc Luna iudice, nunc Sole triumphavimus. Tunc res acta sacro silentio, ne pateret fraus. nunc inter tympanorum, tubarum, tormentorum immanes, strepitus & boatus, ut inclaresceret victor. Tunc æternæ posteritatis memoriæ sacramus victrices tabulas, & foros & transtra. nunc cruentatos & nostro hostiumque sanguine aspersos enses, hastas, vexilla. Hæc fortitudinis tuæ, hæc curæ, hæc impavidi pectoris monumenta veneramur, Invictissime Princeps. Vindicasti tibi & domui tuæ Nassoviorum tumulos, & consanguineorum chara corpora, quæ in victæ urbis templis placide cubant. Hæc si loqui possent, his te verbis alloquerentur: Ingredere vindex paternæ cædis, & in vindictæ parte numera ereptam Regi urbem potentissimam. Fuisset illa etiamnum Regis, si Nassovios aut amare perrexisset, aut time-
re. Ex quo odisse cœpit & armis persequi, urbes illi, & regna, & populos subduxistis nepotes. Patris tui fortitudini successit Mauritiū fratris, qui prudentia par, armorum claritate major, non destitit felicibus cœptis manum
admo-

admove. Tu utriusque vestigiis insistens cum armis terrorem metumque tui per hostiles terras latius circumtulisti. Et crescere tuorum virtutem adversis docuisti, non premi. Ingredere, & urnas nostras rerum per te gestarum splendore illustra, cineres nostros memoriamque illustrissimæ domus bellorum tuorum fama resuscita. Vivamus per te in Belgarum animis, qui olim viximus virtute nostra. deriva in posteros gloriam, quam longa serie à majoribus accepisti. Non possunt non tanta indole digna moliri, qui Cæsaribus annexi sunt. Quoties impetebas urbem, repetebas tuam & proavorum tuorum. appropinquasti moenibus, ut nos salutares propius. Vi aperuisti viam, & ad manes nostros Fecit iter durum pietas. Si mortuos reviviscere sivissent fata, has tibi manus, hos pedes, has voces consiliis tuis laboribusque commodassemus. Quæ lachrymis dudum, jam præ gaudio fudant marmora. Hispanos ad latus nostrum in penistylliis obambulantes sensimus cum horrore. Austriaci imperia accepimus inviti. Victorem admissimus, non amicum. Displicet Nassoviæ genti, quicquid Tagum olet & Bætim. Ambulent hic Frederici, & quiescemus mollius. Proles tua Guilielmus eo loco adolescat, ubi consenuimus proavi, patrui, cognati, fratres. illic in patrias artes erudiatur, ubi castrametatus fuit pater. illic bellorum sedem figat, ubi nos longæ quietis. illic armorum, ubi nobis finis fuit laborum. Hæc illi schola sit Martis, quæ tibi fuit illustrissima militiæ arena. Hic tyrocinia faciat belli, ubi nondum spectas colophonem. Arcem extruximus nobis, non Burgundis. Advenas passi sumus, non hæreditarios principes. Ho-

sti in usum cessit, non in dominium. Baronia-
tus noster fuit, jam tuus est, & sanguinis &
belli jure. Si gloriosum est Hispano occupas-
se ad tempus, gloriosius per te deturbari in
perpetuum. Ostendit fortuna, quantum indul-
geret hosti, quantum posses tu. Dedit docu-
mentum, & ferre Nassovios posse dominio-
rum jacturam, & eadem recuperare. Quæ
belli errore nuper amissa fuere, tua indu-
stria recuperavimus. Excipit te Curia Domi-
ni, jam facta. Cives rectori suo redditi ultro
obsequia præstant, quæ Philippo præstiterè
coacti. Qui sub Rege trepidi, sub te lati vi-
tam ducent. Fuit urbs nostra vicinis & so-
ciis gravis, non suo motu sed imperantium.
Iam soror erit, quæ fuit inimica; consors fe-
deris, quæ Federatis hostiliter incubuit. Ci-
vium pariter militumque tranquilla domus,
quæ abactis civibus prædonum fuit hospita &
latibulum.

Ad vos jam orationem conféro, heroes, &
milites generosissimi, qui Bredæ sub mœni-
bus altis oppetiistis, & cum corporibus illu-
stre fecistis divortium. Vos in animis nostris
& gratæ posteritatis memoria vivite. Stamus
in urbe hac, sed beneficio vestro. laborum
fructu, quo caretis mortui, fruimur vivi. Cer-
tastis pro patria & libertate, quæ si vestra non
sunt bona, sunt vestrorum. Sibi pugnat, qui suis.
Est aliqua solatii pars morientibus, illic ce-
cidisse, ubi fama superstitè vivitis: illic sepe-
liri, ubi immortalitatis vestrae causas quisque
colligit & miratur. Quæ prælia, quæ certami-
na inivistis, inivistis gloriæ. quas terras, quos
cuniculos, quas vineas subiistis, coelo vos vin-
dicant. quos extruxistis aggeres, vallos, mu-
nimenta,

nimenta, virtutis vestrae fideique publica fugere theatra. Maluistis per fortitudinem emori, quam per dedecus cedere loco, quem elegeratis. Maluistis cum Epaminondis & Decilis ire per acuta belli, quam deserere nutantem urbis fortunam. Idem circus, eadem castrorum corona, funera vestra vidit & præmia: pericula & fidem: vulnera & constantiam. Non salutem in fuga posuistis, sed in armis & robore, edocti in præliis maximum esse periculum, maxime formidantibus. Socordiam & ignaviam proscripsistis longe. Non dies solum, sed & nox & vespera armatos adspexit & pugnantes. Poteratis nonnulli domi vivere splendide & ætatem agere securam. Sed quia ingloria hæc viris & fæda videbatur, ultro viam inire decrevistis, qua ad famam itur. Stipendia spreveritis, immortalitatis avidi. nec conducti mercede militastis, sed gloriæ precio. Qui alibi vitam in occulto egissetis, eorum jam facta cuncti loquimur. In accessus, in vineas, in fossas missi, non murmurantium edidistis vocem, sed de præripienda laude contendentium. Superesse multorum, gloriose succumbere paucorum credidistis. Suasit commune periculum & salus instare obsessis, & in re trepida tantum animi & audaciz, quantum quisque posset, conferre. Qui primi circa hostiles fossas occubulistis, commilitonibus viam stravistis, qua irent ulterius. Crevit indies vincendi spes & cum spe fortitudo. Nemo circuitu ambivit gloriam, quæ ante oculos, quæ in manibus posita erat. nemo exequi Imperatoris jussa detrectavit, nec illi, quorum dignitas erat major, nec illi, quorum ob canitiem honestior erat excusatio. Sine discrimine habiti dux, tribunus, gregarius.

garius. Nulli dignitatum nomina ab armis feri-
 ationem impetravere. pro stimulo bellatu-
 rientibus fuere tituli, non pro sufflamine.
 Quoties Bredam, quoties campos, ubi ca-
 stra fuere, quoties agros, quos insedistis vi-
 vi, tenetis mortui, intuebitur viator, magna-
 nimitatis vestrae recordatione obstupescet. &
 si amicus fuerit, manibus precabitur bene;
 si inimicus, damni sui & dedecoris grandia
 argumenta recolliget. Inveniet post aliquot
 aristas arator ossa, quibus felicitatem suam
 imputabit. Inveniet messor arma, quorum ope-
 ra colligendae messis copiam sibi factam gau-
 debit. Civis hac ambulans, terras osculabi-
 tur, libertatis suae vindices, in quibus steti-
 stis vigiles, pugnavistis intrepidi, occubuvistis
 gloriosi. Plumina, quae sanguine vestro irru-
 buere, testes erunt, vos vicisse, hostem timu-
 isse. Moenia durata globis glandibusque, rese-
 ctæ ad operas sylvarum, arbores, mortis vestrae cau-
 sas posteris monstrabunt. Vbi tentoria fixistis,
 ubi hostem expectastis, ubi apparatus belli
 stetit, ubi aciem disposuistis, ubi pluvias, ven-
 tos excepistis, ubique in admirationem laudis
 vestrae rapimur. Sepulora, si sepulchra sunt tu-
 multuariae gloriæ, & misericordia ob mortuos
 & honore ob præclare mortuos excipere di-
 gnabimur.

At vos florentissimæ hujus Reipublicæ ci-
 ves, tam illustriæ victoriæ testes, spectatores,
 nuncii, tantarum rerum autori Auriaco assur-
 gite. titulo Celsitudinis permiscete patris pa-
 triæ. amabilem vocem, quarum appellatio-
 num alteram vobis, alteram sibi, alteram sa-
 luti vestrae, alteram stirpis suae gloriæ vendi-
 cat. admirabilis est, ut profit. terribilis, ut
 hostium vos metu liberet, tot periculis im-
 mixtus,

mixtis, ut vos, conjuges, liberos, templa, domos, agros periculis eximat. Non uno belli genere noster est. tot confecit, quot excogitare potuit humana industria. Solertiam pugnandi adæquavit felicitate. militiæ omnes species fortitudine explevit, quicquid superando hosti militaris sapientia aptum idoneumque novit, potentia executus est. præliis decernere vultis? decrevit non semel. stare pro signis? stetit. classibus tueri flumina, portus, maria? defendit & hæc. obsidere urbes? obsedit plurimas. expugnare? expugnavit. castra muniri? munivit ad prodigium. transire fluvios cum exercitu? transivit. providere militi? providit sollicite. subducere exercitum locis difficilioribus? subduxit. statum belli custodire in acie, obsidionibus, tuendis finibus? custodivit. dissimulare consilia, ut hostem fallat? dissimulavit. Ipse speculatum egredi, castra metiri, vallum moliri, ubique tanquam numen aliquod adstitisse, oculos per militum labores circumtulisse suarum partium credidit, simul exactor operis & socius. Videre ista Hispani, videre ex oppositis castris & moenibus Itali. Hunc ducem, si cives estis, revere, si boni cives, opibus votisque juvare oportet. Non præstabit vos tutos, nisi vos præstetis ut possit. vestris fortunis eget ad bellum, quem fortunarum vestrarum agnoscitis assertorem. Quod agris inambulatis placidi, domos possideris magnifici, opibus fruimini beati, illi imputate, quem communis patriæ custodem Deus constituit, vos ultro elegistis. Omnia nostra sub imperantium tutela sunt, dominio nostro. At nostra non erunt diu, nisi per illum conserventur diu. Non est satis Rempub.

propensa voce prosequi, in circulis, in compiris hostem animosa oratione incessare, aut inter pocula Hispanos debellasse. ære, ære opus est, ut salvi simus. Auro per medios satellites, auro per portas, fossas, muros, turres, moenia itur. Milite vicimus, sed qui gaudet aliquid habere in zonula. milite vicimus, sed qui jejunus pugnare timet. Nulla res hosti magis formidabilis, quam liberalitas vestra. Disciplina, ærario, ordine in eam magnitudinem succrevimus, quæ exteris stupori est, sociis honori, hostibus terrore. quod fecistis hactenus præclare, ne ultra facere pudor sit. Ita vincemus sæpius, gaudebitus sæpius, triumphabimus sæpius.

Tibi vero summe & æterne Deus, imperii hujus stator vindexque, victoriæ hujus, quam celebramus læti gloriam soli acceptam supplex fero. Tibi Patrum patriæ, tibi Celsitudinis Auriacæ, tibi civium omnium militumque gratas voces colligo. Tu tanti laboris consilia suggessisti maximo Principi, tu consiliis robur, robori prudentiam, prudentiæ constantiam addidisti. Tuum est numen, quo validissimam totius Europæ urbem oppugnavimus, tuum numen, quo invictam expugnavimus. Tu militem armasti in prælium, tu bellaces animas honestæ mortis metu exolvisti. Tu Deus Zebaoth moenia portasque diffidisti, subruisti vallos, aggeres, tribunalia erexisti, vineas inter neces nostrorum hostiumque traduxisti. De coelo dimicasti contra eos. pro excubiis stetisti & non dormivisti pastor Israël. Principis Auriaci salutem inter tot discrimina, telorum nimbos grandinesque invigilavisti. Da Deus, ut victoria hac utantur prudenter, qui vicere for-

fortiter . ne aut belli consilia displiceant la-
cessitis victoribus , aut pacis victis fractisque
hostibus .

D I X I .

R E C I T A T A

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio ,
XIX OCTOB. MDCLXXXVII.

I S

H O.

H O M I L I A ,

I N P R Æ S E P E ,

S I V E

Nativitatem Domini & Servatoris nostri
I E S V C H R I S T I .

IN V I T O vos, A. Christianissimi, ad Præsepe Domini & Servatoris nostri Iesu Christi, cuius hoc tempore sacrosantam memoriam celebramus. Ne pudeat senes, viros, adolescentes deposci ad cunabula, & coram puerulo citari adultos. De puero loquar, qui nos viros fecit. de infante, qui pro nobis apud Patrem verba facit. De puero, per quem reddita pueritiæ salus, viris parta redemptio, semibus sempiterna felicitas. De Infante, cujus tenellis artubus lacertos movet anima nostra, & robustior fit, cujus innocentia à culpa absolvimur, simplicitate erudimur, contemptu clarescimus, humilitate grandes magnificique habemur. De puero, quem si tollas, non erimus, quod sumus, nam Deum tollis, per quem facti sumus: si non ames, non erimus, quod per gratiam sumus; nam redemptorem tollis, per quem servati sumus: si non adores, spoliū erimus occupantis Sathanæ, nam imperator & rex noster est, per quem à Sathanæ tyrannide liberati sumus; si docentem non audias, palabundi in tenebris erramus, nam via, veritas & vita nostra est. Quantum mihi dicturo auctoritatis apud vos detrahunt pueruli & infantis voces,

voces, tantum conciliabunt augustæ Iesu & Christi appellationes. quarum altera adventus ejus finem, qui est servare, altera advenientis officium, quod est Christum & unctum esse, designat. Vtroque titulo solus hic puer in cœlis gloriatur, in terris glorificatur. Et si nasci Imperatorem minus est; regnasse majus; suos servasse, hostes debellasse, maximum: credite, de illo puero sermonem esse, cujus regios natales excepit regnum amplissimum, & potestas tanta, ut ad nomen ejus se flectat omne genus terrestrium, cœlestium & subterraneorum, quique devictis hostibus, peccato, morte, diabolo, carne & mundo, ipsam captivitatem captivam duxit, & triumphanti similis in cœlos ascendit sublimis, unde descenderat humilis. Quidquid hominis est, quatuor temporum spatiis distinguai solet: Nativitatis, Vitæ, Mortis & Resurrectionis. tres priores natura absolvit, ratio complectitur. quartam omnipotentia divina supplet, fides credit. Quos in lucem dedit natura, vita miseros hic vel felices videt, mors rapit, resurrectio reddet. At illud longè majus excellentiusque; vitæ Servatoris nostri admirandam periodum, quatuor itidem spatiis definiri: nativitatis, quæ humillima fuit: vitæ, quæ sanctissima: mortis, quæ acerbissima: resurrectionis, quæ gloriosissima. Etenim, nihil horum est, quod non naturæ impotentiam suam exprobet. & nativitas, quia patre caruit. & vita, quia sine labe fuit. & mors, quia ex ea resurrexit. & resurrectio, quia virtute Dei peracta est. Primordia redemptionis in natalibus quaerite: condicionem redimentis, in vitæ sanctissimæ decursu: precium redemptionis in morte: peracti operis colophonem in resurrectione. Nasci Servatorem oportuit, ut viveret nobis: vivere,

ut moreretur pro nobis : mori , ut resurgeret ante nos : resurgere , ut de morte se victoriam reportasse publice testaretur nobis. Non est, quod de salute sua dubitet Christianus , cum resurgentem Christum cogitat. Nec est , quod mortem metuat , cum morientem Iesum intuetur. Non est , quod vitæ regulam desideret , cum ad vitam ejus immaculatissimam attendit. Nec est , quod ob peccata sua desperet , cum sibi natum credit Mediatorem sine peccato , qui futuræ salutis & pignus erit , & sponsor & autor. Symbola & signa visibilia singulorum vultis ? Nativitatis Cuna sunt & præsepe , vitæ Crux , mortis Sepulchrum , resurrectionis , laxatæ Sepulchri fores. Cuna signum renascentis , nascente hoc puero , mundi : Crux redempti , redimente crucifixo : sepulchrum morientis , moriente ob peccata nostra Iesu : laxatæ sepulchri fores , resurgentis , resurgente à mortis vinculis Christo. Cunas Angeli digito monstrant , *Ecce invenietis puerum jacentem in præsepi*. Crucem ipse Deus : *Maledictus , qui pendet in ligno crucis* : Sepulchrum plorabundus Ieremias : *Lapsa est in lacum vita mea & posuerunt lapidem super me*. Apertas sepulchri fores regius propheta : *Non derelinques animam meam in inferno , nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*. Cum Cunas cogito , erigitur anima mea , quia cubantem in præsepi videt Servatorem meum. Cum Crucem cogito , dejicitur anima mea , quia ob iniquitatem meam cruciari video , quem diligit anima mea. Cum in sepulchrum descendo , sepelior una , desperanti similis , quia morti succubuisse video vitæ meæ autorem , & salutis meæ principem. Cum resurgentem cogito , cum Angelum dicentem audio , *Iesus , quem queritis , non est hic* , erigitur iterum anima mea , quia è mortis domo evasisse gaudet

det mundi spem, Israël's expectationem, gentium salutem. De Cunis jam dicam, quibus nihil antiquius, nihil suavius, nihil amabilius, nihil mansuetius, nihil augustius, nihil optabilius, nihil salutaris. Nihil, inquam, antiquius; quia in iis electi sumus ante jacta mundi fundamenta. Nihil suavius, quia suavissimum puerum habent, per quem gustamus, quam suavis sit Dominus. Nihil amabilius, nam infantem habent, in quo ipse Pater sibi complacuit. Nihil mansuetius, nam jugum infantuli suave est & onus leve. Nihil augustius, nam Dei filius in iis jacet. Nihil optabilius, nam puer hic servare venit, quod perditum est; sanare, quod infirmum est; resuscitare, quod mortuum est. Nihil salutaris, quia sine illo nec Deus noster est, nam Deus ipse est: nec coelum nostrum, quia coeli Dominus est; nec vita aeterna nostra, quia *hic est verus ille Deus & vita aeterna*. Vos A.O. qui superiore anno me de Coelo perorantem audivistis, jam de Creatore coeli in carne manifestato, jam de Maria Dei matre, jam de Zacharia, Elizabetha, Simeone, Iosepho, Anna Phanuelis, sanctissimis animabus, pia loquentem, piis animis audite.

At tu puelle Iesu, aperi os meum & infantia tua me fac disertum, silentio tuo facundum. Inter vagitus tuos imple me Spiritu tuo, & cum suspiriis tuis sanctas meditationes inspira menti meae. Nec enim possum Deum dicere, sine Deo. nec nativitatem tuam capere, nisi renascar per te. nec illam eloqui, nisi balbutiem meam corrigas facundia tua, & linguam doceas loqui digna Patre tuo, qui misit te: digna Te, qui obedivisti Patri: digna Spiritu sancto, qui sanctificavit te.

Cupio dicere, quis Cunarum tuarum auctor

& moderator. quis & qualis tu sis, qui in Cunis jaces. quis Cunarum apparatus. qui parentes, quibus testibus natus sis. quam Cunarum tuarum humilis majestas, quam majestatis plena humilitas. quo Numine læso, quidve dolens Dei ira te hominem esse voluerit. quis admirabilis hujus & cœlestis negotii fructus, sive jacentem in peccatis mundum adspectes, sive à peccatis per te resipiscentem.

Cunarum autor & moderator Deus est, pater Domini & Servatoris nostri Iesu Christi, qui elegit puerum hunc, antequam promitteret; promisit, antequam præfiguraret; præfiguravit, antequam mitteret; annuntiavit jam jam missurus, & missum è Spiritu sancto concipi voluit, ut nasceretur sanctus, qui peccatores sanctificaret. Electæ sunt Cuna ab æterno, quia electus puer, qui in iis vagiret. Electus puer, quia nos electi in ipso & propter ipsum. Non poterat peccator Deo placere, nisi propter hunc puerum. Nec puer hic, nisi æterno Dei consilio Mediator esset constitutus inter partes, Deum & hominem. Electi ergo nos, antequam essemus. Electus Christus, antequam nasceretur. electi & caput Christus, & membra, quæ Christi sunt. Non poterat salus membris destinari, sine capite, quod servaret. nec caput destinari ad servandum, sine membris, quæ servarentur. De rege statuendum fuit & subditis, de pastore & ovibus, de fonte & rivulis, de fidejussore & debitoribus, de vite & palmitibus, de Sponso & Sponsa, quæ Ecclesia est. Placuimus Deo, quotquot placuimus, priusquam esset, ubi essemus. Placuimus autem in Filio, ut per eum conderet de novo, quos per eum conditurus erat primò; ut per eum restauraret, quos lapsuros non ignorabat, & restitueret, quos primæva digni-

dignitate spoliatus iri prænoverat. Amicos nos fecit per gratiam, qui amicissimum hunc puerum dilexit propter meritum. Dilexit illum. & nos in illo, non necessitate, sed liberrimo favore: non dignos amari, sed indignos. Amavit nos, antequam amaremus ipsum, amaturi tamen, quia, ut amaremus & sancti essemus, electi. Hæc est illa gloria, quam habuit puellus hic apud Patrem, prius quam mundus esset, quæ sicuti finem non habebit, ita temporis initium non habuit, ordinis habuit. Dico ordinis. Nam à Deo ita constitutum, ut jussu Patris hominem indueret Filius, & illius imperio auspicaretur Redemptionis officium, quod nec Pater sine filio obiri voluit, nec Filium sine patris mandato obire decuit. *Ecce venio*, inquit, *ut faciam voluntatem tuam Deus.*

Verum innotescere oportuit orbi tam grande arcanum, cum incogniti boni nulla sit cupido, & non revelatæ felicitatis nulla spes, nullum desiderium. Quin promitti decentissimum fuit, antequam mitteretur, ut tanti sospitatoris seria & attenta expectatione erigerentur mortalium animi, & venturum illi crederent, quibus coram videre, & palpare sanctissimas Cunas non licuit. Triplici ergo modo puer hic olim innotuit. Promissione, typis sive figuris, & prophetarum vaticiniis. Promissio non una venturum Messiam prædixit. typus non unus adumbravit. vaticinium non unum utriusque fidem confirmavit. Promittere filium solius Dei fuit, quia solus dare potuit. Typo adumbrare, sacerdotis etiam. Prædicere, omnium prophetarum. Promissio legem antevertit, quia antiquior lege culpa & gratiæ necessitas. Typus, uti legem præcessit, ita sub lege viguit maximè, cum rudi crassoque populo carnalibus emble-

emblematis opus esset, ut involucro gauderent, minus gnari occultorum, & per nebulam viderent, nondum admissi in lucem. Prædictio omnium fuit temporum, quia semper intererat inveni liberatorem, quos territabat peccati conscientiam mens, maledictione lex. Non affulget orbi plenum Solis jubar, nisi præcedente Aurora. Auroræ præludit diluculum. diluculo nox, intermicantibus stellulis, ut quibus gradibus dies nascitur, incrementa capiant humana gaudia. Gradibus quoque suis divina mens Infantem hunc in lucem produxit. Primum nox fuit, intermicantibus promissionum & figurarum stellulis. Successit diluculum sub prophetis, qui de Infantis nostri natalibus, patria, tempore, nascendi condicione, vita, miraculisque locuti sunt apertius. Hinc Aurora visa est sub Iohanne, qui jamjam affore Messiam prænuclavit. Donec venit ipse, qui venturus erat & discussa umbrarum caligine, orbi stetit redemptorem, hoc est, seipsum.

Hic Semen illud est promissum, quod *caput Serpentis conteret*, & oppressa Diaboli tyrannide nos vindicabit in libertatem filiorum Dei. Hic semen illud est promissum magno Abraham, in quo omnibus *gentibus benedicet Deus*. hic semen est, quod *egredietur à domo David*, quod *adificabit domum Domino, & cujus thronus stabilietur in æternum*. Melchisedecum adspicite, illum sine patre & matre. Vmbram infantis nostri videtis, qui Deus sine matre fuit, homo sine patre, & sacerdos non parentum successione, sed divina electione in æternum. Isaacum adspicite, puerulum illum præter naturæ ordinem natum è sterili matre. Imaginem videtis Christi, supra naturam ex virgine geniti. Tot retrò seculis Cunas hujus infantuli vidit pater credentium, & gavisus est.

Vidit

Vidit Legislator Moses, cum plenus Deo istas voces ederet, *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.* At qui Mosen autoritate æquavit, imò & superavit, post Mosen nullus exstitit, præter hunc infantulum. Ille veteris federis, hic novæ promulgator fuit. ille legis cessaturæ, hic æternæ. ille minister in domo Dei, hic filius. ille cum Deo collocutus in nube, hic apud Patrem vidit omnia. ille umbras rerum tradidit, hic veritatem. ille pro peccatis populi & suis intercessit. hic ab omni peccato immunis seculorum omnium peccata expiavit. Ille è monte legem attulit, quæ iram operatur. hic in monte suavissimas benedictiones recitavit. ille populo suo terribilis, hic placidus & amabilis. Agnum illum Mosaicum spectate, sine labe natum, spectate tot victimarum lanienam, tot hircorum, tauro-
rum quotidianas neces : spectate ablutionum, purgationum, suffituum, unctionum mille formas : sacerdotum mirificum apparatus, vestes, ritus, munia : spectate sabbatismos, ciborum discrimina, dierum observationes, jejunia, vota. Omnia & singula præludia fuere & simulachra factorum Iesu. Quam blandum illud oraculum. *Omnia prophetarum gravissimi : Parvulus nobis natus est, filius nobis datus est.* Quam grande & stupendum illud : *Ecce Virgo concipiet & pariet filium & vocabitur nomen ejus Immanuel.* Quam mysticum illud : *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini.* hic flosculus, hæc virgula, hic Immanuel, hic parvulus, hic filius, infans noster est, de quo loquimur. Hic idem Rex est, de quo olim Barachiz filius magna prodidit : *Ecce rex tuus veniet tibi iustus & servator, pauper & ascendens super asinum & super pullum filium asina. loquetur pacem gentibus & potestas ejus à mari*
ad

ad mare. Hic puellus est, quo regnante habitabit Aepus cum agno, pardus cum hædo accubabit, cujus cingula erit iustitia, & fides cinctorium renum ejus. sub quo conflabunt populi gladios in vomeres, & lanceas suas in falces. Nec levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Nomina pueruli vultis & titulos olim proditos? Admirabilis est, consiliarius est, Deus fortis est; pater futuri seculi est, princeps pacis est. Vocationem? Spiritus Domini super illum, eo quod unxerit illum Deus oleo latissimum pra consortibus suis. Legem? Exhibet ejus lex non è monte Sinai sed Sion, & verbum ejus de Ierusalem. Legis vim? cognoscant eum omnes à minimo ad maximum, & non docebit ultra vir proximum suum & vir fratrem suum. Indolem? non jactabit populus ejus opera sua, sed agnoscet Dei misericordiam. Finem? ut consumatur pravaricatio, finem accipiat peccatum, deleatur iniquitas, adducatur iustitia sempiterna, impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. Eventum? Hic lapis est offendiculi, quem reproba verunt adificantes. Sed quis iste puer, qui antequam sciet reprobare malum & eligere bonum, accipiet spolia Samaria & Damasci adversus regem Assyriorum? Quis ille, cui omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, ad quem reges Arabum & Saba dona adducent? Christus est. Quis ille puer, qui inter cædes Bethlemiticas deposcitur? cum vox in excelsis audita est lamentationis, & fletus & fletus Rachelis plorantis filios suos, & nolentis consolationem admittere, quia non sunt. Hic infans est, Bethlemi natus. Quis filius est, quem ex Aegypto evocavit Deus? hic est Mariae filius. Cui anteambulo missus ille, qui in deserto clamavit: Parate vias Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Tibi Domine Iesu. Quæ illa lux, quam vidit terra Zabulon, & terra Nephtalim, juxta viam maris, trans Iordanem Galilæa gentium, quam vidit populus sedens in tenebris, in regione umbrae mortis.

mortis. Lux ista infans hodie natus est. Quis aperiet in parabolis os suum ? puer hic. Cujus auditui non credetur ? pueri hujus. Cui oculos debent cæci, aures surdi, linguam muti ? puero huic. Quem ad victimam deportabunt, tamquam abiectionem plebis, opprobrium hominum, specie & decore omni carentem ? puerum hunc. Quis dolores nostros & languores portabit ? super cujus veste mittetur fors, cujus manus, cujus pedes fodient improbi ? cujus ossa non frangentur ? Tua Iesu. quem potabunt aceto ? Te. cui dabitur fel in escam. Tibi. Cui dictum : Sede ad dextram meam, dum posuero inimicos scabellum pedum tuorum. Tibi. Tu prophetarum perpetuis vocibus, tu figuris legis, tu promissis divinis designaris. Non latuisti veteres, & latuisti tamen. Viderunt te, sed eminus adventantem. Tetigit sacerdos umbram tui, non te. signum vidit, sed rei invisibilis. palpavit te, sed ceremoniarum non una veste involutum. locutus est tecum, sed per mysticos vultus Cherubinorum. mactatus es, trucidatus es, antequam esses. Mortuus es sub typo, cum apud Patrem viveres gloriosus. natus es, antequam esset, ubi nascereris. sepultus es cum Iona, antequam natus. captus cum Iosepho & exaltatus, antequam orbi datus. quin & sub Enochii typo ascendisti in coelos, antequam descendisses. Micuisti in obscuro, future Lucifer, & sub crepusculo scintillantis gratiæ tuæ apparuisti. Ita res salutis humanæ administrante Deo, ut minus scientiæ largitus fuerit pupillis sub tutela legis positæ, quàm adulto hæredi. minus carnali populo, quàm spirituali ; minus servis, quàm liberis.

At postquam plenitudo temporis venit, & consiliorum divinorum grandis orbis spatia sua emensa fuit ; postquam longa Messiæ expectatio Israëllem tenuit : propè fuit, ut nasceretur.

tur. ut quos non potuit servare legis severitas, servaret Messiz lenitas. Sed de duobus placuit cogitare Sapientiz divinz, de Præcurfore, qui nascituri regis adventum nunciaret, & Matre, quæ tantum depositum, regem inquam Israëlis, ferret. Eligitur ergo Elizabeth, mater præcurforis. Eligitur Maria mater Domini. Eligitur Zacharias pater præcurforis. Eligitur Iosephus, Mariz Sponsus. Eligitur Iohannes, qui præcurreret. Angelus, qui divinum cum virgine congressum conciliaret. Maria in exemplum singularis gratiz. Zacharias & Elizabeth in exemplum singularis omnipotentiz. Iosephus in exemplum singularis obedientiz. Angelus in exemplum gloriosæ legationis. Iohannes in exemplum religiosæ vocationis. Erat Elizabeth sterilis, sed operum bonorum fecunda, ne non esset tali filio digna mater, & marito sacerdote digna conjux. Auxerat illi prolis desperationem senectus. Sed quod naturæ virtus non dabat corporum congressui, hoc piis desideriis indulgit divina benignitas. Peperit læta mater Iohannem, non sibi soli, sed toti populo, eò mirabilius, quò serius: eò plausibilius, quo præter spem: eò felicius, quod præcurforem maximi Messiz. Non potuit dignior præco præire huic puero principi, quam qui sacerdotali nobilitate generis materni simul & paterni esset insignis. Non dignior esse antecambulo sanctissimi prophetæ, quam parentis utriusque inculcata vita, tum suis admirandis virtutibus insignis: non certio rem fidem facere Christi doctrinæ, quam qui gloriosa morte pro veritate esset moriturus. Nec fuit expertus gaudii Zacharias. Gaudii causa quadruplex, anus puerpera, novitas nominis, filius per Angeli promissum natus, denique ipse ex elingui factus facundus. His
mira-

miraculis divini erga se favoris cinctus, ea cecinit, quæ suggesta sunt coelitus.

Verum jam ante ad Mariam missus à Deo fuit Angelus Gabriel, ut ab Angelico alloquio ordiretur restituendi generis humani laborem, postquam à diaboli cum homine colloquio peccatum intrasset in mundum, & per peccatum mors. Agebatur res inaudita ab orbe condito, nec audienda futuris sæculis, natura omni major, homine superior, ipsi Angelis stupenda, nempe, ut filius Dei nasceretur ex homine, immortalis Deus ex mortali, homo ex virgine. Magno itaque procuratore opus fuit, & mittendus Legatus, minor Deo, sed major nobiliorque homine. Eligitur ad cœleste negotium Virguncula, non opum splendore commendabilis, sed paupertate: non nominis claritate superba, sed in secreto pia; non vitæ strepitu, non voluptatibus gaudens, sed puritate, religione, modestia. Deposcitur ab eodem sexu salutis author, qui miseriæ nostræ olim causa fuerat. Vocatur filia ad restorationem felicitatis, quam subruerat primæva mater. Acquiescit voluntati divinæ sancta proles, quam contempsit non sancta genitrix. Profitetur Mariæ os obedientiam, ut corrigeret suo facti parentis inobedientiam. Patriam Virginis quæritis? parvula Nazareth fuit. gentem? Galilæa, omnium inter Iudaicas contemptissima. Virum? Iosephus est, cui desponsata erat. Sponsi titulos? faber erat. Mores? inculpatissimi. Elegit humiles Deus, ne quid in hoc mirabili opere sibi vindicaret mundus. elegit pios, ne quid criminis illis impingeret improbitas. Elegit casto conjugio junctos, ne deesset, qui fidem faceret rei alioquin incredibili, virginem citra virilem operam peperisse. Vacabat cœlestibus

Virgo,

Virgo, cum coelestem salutationem gratiæ plenam exciperet. Gratiæ est vivere, sed communioris, Gratiæ est secundum legem Dei vivere, sed & hæc plurimum est. Gratiæ est Messiam expectasse, sed & hæc non unius. Gratiæ est ex tot millibus unam eligi, quæ Messiam conciperet. at hæc Mariæ propria est. Gratiæ est, eundem peperisse. & hæc propria. Gratiæ est benedictam esse inter mulieres & venturis seculis matrem Domini vocari. & hæc propria. Gratiæ est matrem fieri & Virginem permanere. & hæc propria. Gratiæ est Verbum, quod ab æterno fuit apud Deum, accedere ad carnem & in carne carnem fieri. & hæc propria. Gratiæ est, coelestem partum coelestis regis virtute sanctificari. & hæc propria. O verè gratia plena, quia plena sanctitatis, sinceritatis, pudicitiae, castitatis, integritatis, fidei. Quis hanc gratiam multiplicem explicet? quis huic gratiæ gratias agendo sufficiat? *Ne metuas* inquit Angelus, *Maria: nam invenisti gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero & paries filium, & vocabis nomen ejus Iesum.* Beata virgo. Placuisti Domino, quia non placuisti tibi. Dominus tecum, quia Deum paritura es. Invenisti gratiam apud Deum, quia non meriti tui, verum misericordiae divinae fuit, unam te seligi, quæ mundi Servatorem ferres. abjice metum seculi, quia conceptura es gaudium mundi. *Spiritus sanctus superveniet in te & virtute altissimi obumbrabit te, ideo quod ex te nascetur, filius Dei vocabitur.* Coelestem fore partum credidisti, quia coelesti opifice peragendum audivisti. Concipis & foecunda sis, sine virginitatis detrimento. Sponsa es Iosephi. sponsa Spiritus sancti. Iungeris Iosepho, sed non ut te matrem faciat. Iungeris Spiritui sancto, ut mater sis. Iungeris Iosepho, & virginitatis custodi-

&

& testi. Iungeris Spiritui sancto, ut divina virtute filium Dei gignas. Sanctus hic divinæ naturæ cum humana congressus non violavit puritatem tuam, sed consecravit. Vbi libido intercedit, nascitur immundum & peccato obnoxium. Vbi Deus intercedit, sancta sunt omnia. Aliæ hic hominis partes, aliæ Spiritus fuere. Tuum fuit obsequi, Spiritus obumbrare te: tuum admirari, Dei mirabilia facere. tuum credere, Dei mysteria moliri. tuum acquiescere voluntati divinæ, at Spiritus venire super te, ut Regi aulam, Deo templum, sponso cœlesti thalamum procuraret. Et decebat, eum, qui è cœlis venerat, ad cœlos vocabat, nil nisi cœlestia doceret, cœlesti modo nasci. Conveniunt Deus & natura, creator & creatura, opifex & opus, ut partus utriusque & Dei & naturæ, creatoris & creaturæ naturam referret. Credis Maria, Deum posse, quicquid vult, & velle, quod futurum nunciavit. Credis Maria, quia exemplum à cognata Elizabetha capis, quæ cum deploratæ esset sterilitatis, præter omnem spem concepit. Credis Deum tam facile dare conceptum Virgini, quam dedit sterili. hoc beatior, quod cum plures steriles pepererint hominem solum, tu eum paries, qui divinam & humanam naturam in se unus complectetur. Felix puerpera, felix Deipara. Puerpera eris, quia puer hic ex te nascetur. Deipara eris, quia filius Dei vocabitur. *O profundas divitiarum sapientia & scientia Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & investigabiles viæ ejus!* Vt Deus cœlum uniat terræ, hominem sibi, eadem virgo stupendo nexu & hominem fert & Deum. Tantæ erat molis lapsam salutem reparare. Advertite Auditores, quis, qualis, quantus puer in præsepi recubet. idem affinis Deo, quia Deus est, & homini,

homini, quia homo est, ut Deum & hominem reconciliaret. Nec enim placare iram patris potuit, nisi Deus esset. nec sustinere, nisi Deus pariter & homo esset. Ejusdem erat & mori & mortem vincere. illud humana imbecillitate præstitum, hoc divina virtute. merita Christi quisquis agnoscit, Deum esse credit. quisquis patiundo meruisse, hominem. Sperandum in illo fuit, ergo Deum esse oportuit. Invocandus fuit, at hic Dei honor. remisit peccata, & hoc solius Dei est. Esuriit puer, sitiit puer, defessus fuit, at hæc hominis sunt. Idem chiliadas aliquot paucis panibus saturavit, aquas vivas restinguendæ animarum siti propinavit, sub peccati onere fessos ad se vocavit, ut reficeret, quod Dei est. Vectigal solvit Cæsari, ut se hominem fateretur, sed & pisce didrachma imperavit, ut Deus agnosceretur. emisit spiritum homo, sed potestatem resumendi habuit Deus. Damnatur & tamen justificat, interimitur & vivificat, precatur & exauditur, precatur & exaudit. altero hominem se, altero Deum testatus. Quod si cui incredibile videtur, Deum ex homine nasci, considerare quid prædixerit propheta Baruch de filio, qui in terris visus est & cum hominibus conversatus est. *Hic est Deus noster & non estimabitur alius ab eo. Hic adinvenit omnem viam disciplina, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Abripit me tantæ rei admiratio, quoties suspiciendum illud Prophetæ Micheæ vaticinium cogito; Bethlemam alloquentis: Ex te egredietur, qui mihi sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Cum dies æternitatis nominat, generationem æternam cogitate. cum egressum è Bethlehem, eam generationem, quæ*
in

in tempore accidit. Bis enim genitus est puer. semel absque initio, ab æterno. semel in tempore. semel de Deo Deus, de lumine lumen. semel ex homine homo, ex carne caro. semel ex immortali patre immortalis, semel ex matre mortali mortalis. Priorem generationem *quis enarrabit?* posteriorem enarramus jam. Aliter genuit eundem filium pater, aliter in tempore depromsit. genuit ante mundum, ante & extra omne tempus, depromsit in mundo, ut mundus per ipsum renasceretur. Deus erat in Deo, Deus apud Deum. duos per omnia pares nullares discernebas, nisi proprietas gignentis & geniti, proloquentis & verbi.

Maria plena fidei, plena Spiritus sancti, Dei hospita, creatoris sui facta domicilium, inter mulieres omnes divino munere benedicta, postquam ex Angelo salutatore intellexisset, Elizabetham cognatam sextum jam mensem esse gravidam, superatis montibus vallibusque, ædes cognatæ subit & gravidæ gravida occurrit. Gaudet utraque non tam de felicitate sua, quam aliena. altera quippe resipiscentiæ doctorem, altera Evangelii utero gerebat. altera illum, qui terreret peccatorem; altera, qui erigeret. Erupit in mutuas gratulationes gaudium, & concussus Dei ac Domini præsentia Elizabethæ venter. Exiliit in utero Iohannes & divinam ejus virtutem sensit, cujus destinatus erat præco. Exiliit tripudianti similis, quia paranympheus Sponso suo occurrit. Intra materni uteri sinus occulto motu prædicat, quem olim voce sua publicè esset prædicaturus.

Conveniunt duz matres disparis sortis: una viro agnita, una virgo: una mater famuli, una mater Domini: una anus grandæva, una juven-

cula : una si ætatem spectes dignior, una si fœtum dignior : utraque divino beneficio uterum gerens. Conveniunt infantes duo mirabiliter nati. alter de sterili servus, alter de virgine Dominus : alter homo, alter Deus quoque : alter peccator, alter absque peccato : alter adoranti similis, alter adorato : alter sanctificans, alter sanctificatus : alter prophetarum maximus, alter hoc ipso major : alter utroque parente homine natus : alter matre homine, spiritu patre ; alter sequenturus nascendo, alter antecessurus obsequendo. Vnus similis lucernæ, alter diei : unus præconi, alter judici : unus præcursori, alter imperatori.

Quæ dum in Iudæa geruntur, *Exiit edictum à Casare Augusto, ut censeretur universus orbis, qui Romanorum imperium agnoscebat. Ita visum providentiæ divinæ, ut sub Imperatore maximo imperator nasceretur maximus, sub principe olim juventutis princeps salutis, sub Pontifice maximo, Pontifex maximus. Evoluta in hoc tempus fuere prodita olim de Messia vaticinia, quem in id tempus nasciturum prædixerant, quo nec integra esset Iudæis Majestas regia, nec ablata prorsus. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Exiit edictum à Casare, ea tempestate, qua prædictum, ut *lex Messias exiret è Sione & sermo Domini de Hierusalæm.* Non lex vectigal exigens, sed obedientiam, non lex populis gravis, sed amabilis & salutifera. non quæ invitis extorqueret bellorum pabula, sed quæ à volentibus posceret obsequium, fidem, amorem & reverentiam numinis. Voluit Augustus censerì orbem universum. Voluit Messias censerì orbem credentium in ipsum. Voluit Augustus censerì subditos suos. Messias suos. Augustus,

gustus , ut quibus præfidiis insisteret pacis bel-
 lique temporibus, in comperto haberet. Mes-
 sias, ut ex quibus Ecclesiam sibi colligeret. Au-
 gusti omnis potestas brachii fuit secularis. Mes-
 sias spiritualis. Augusti Danubio & Euphrate
 claudebatur. Messias se à mari ad mare extendit
 juxta propheticum sermonem. Augustus bella-
 turus venit, adversus principes hujus mundi:
 hic noster Messias debellaturus bella mundi,
 quæ geruntur sub vexillis Sathanæ. Illius im-
 perium violentiæ plenum fuit, hujus mansue-
 tudinis. illius plenum minarum, hujus bene-
 ficiorum. Ille perdere venit, hic servare. ille
 præsentis seculi princeps, hic futuri. Illi gla-
 dius hominum sanguine rubuit, & sic parta
 pax terris: huic proprio sanguine rubuit crux,
 & sic parta pax cœlo & terris. Ille feroces, ro-
 bustos, opulentos ditionis suæ ministros esse
 maluit. hic tenues, humiles, rudes elegit. Ille
 adversus hostium suorum potentiam mundi se
 viribus armavit. hic spiritu oris & verbo Evan-
 gelii contudit inferiorum potestates, erigentes
 sese adversus Dei gloriam. Augusti Pontifica-
 tum & principatum rapuit alter. hujus nemo.
 Quotquot sub Augusto censi sunt, servitutem
 professi sunt. Quotquot sub Iesu nostro, no-
 men dant libertati. Ille donaria poscit. hic sa-
 lutis æternæ donativum suis confert. Pax erat
 Romano imperatori, nascente Christo, ut alte-
 rius pacis crederetur autor hic princeps pacis.
 clausæ Iani bifrontis fores, ut per Messiam re-
 cluderentur fores & portæ cœlorum. Natus
 quippe novus rex Salem, hoc est pacis, qui pec-
 catores Deo reconciliaret, qui mederetur contritis
 corde, captivis predicaret indulgentiam, qui predicaret
 annum placabilem Domino, & consolaretur omnes lugen-
 tes, & poneret fortitudinem lugentibus in Sion, & daret

is coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mærore. Pacifice Iesu, tranquilla nos, ne conscientia ulterius accuset nos. Pacifice Iesu, tranquilla Patrem, ne fulmine iustissimi furoris prosternat nos. Pacifice Iesu, tranquilla hostes nostros, ne ulterius illi à nobis, aut nos ab illis diffideamus. Devinci nos hominibus, devinci nos Deo, devinci nos nobis. Hæc illa animi pax & tranquillitas est, quam nec sensit in se Augustus, nec aliis dedit. Hæc illa securitas, quæ securos nos esse non finit. Hoc otium, quod in salutis negotio nos ociosos esse non patitur. Mundi pacem vel hostis turbat vel suspicio violat, vel intercurrents calamitas castigat, vel tempus finit. Nostram cum Deo pacem Christus conciliat, Spiritus roborat, fides continuat, precatio fovet, recti constantia æternam facit. Faceessant bella, lites, latrocinia. Christus vera pax advenit. Faceessant odia, hodie cœli mel stillant. Fugiat mors, quia vita hodie de cœlo descendit. Cesset omnis sollicitudo, & dolor, & planctus. hodie litis inter Deum & nos sequester natus est.

Dum Cæsaris jussu quisque in civitatem suam ac tribum proficiscitur, *ut profiterentur*, ecce venire una Iosephus & Maria, principis sui mandato manifesto, Dei occulto. Iosephus, qui credebatur vulgo esse Mariæ vir. Maria, quæ sine viro gravida erat. Iosephus cœlitus admonitus, ne Mariam desereret. Maria cœlitus admonita, ne metueret. Iosephus Dei auctoritate in eventum plenum prodigii intentus. Mariæ divinis consiliis placide acquiescens. Parent potestati supereminenti, quia se subditos agnovere, nec detrectarunt audire superiorum monita, nesciæ rebellionis animæ. Accurrit virgo prægnans, nec fugit oculos hominum bene sibi

con-

conscia. nec fastidit obsequium mariti, paritura suum. & Iosephi dominum. non dedignatur fabro ire comes, quæ Regem gestabat, nec haberi ejus uxor, quæ tota Deo fuerat dedicata. Dum Bethlemi est, oppidulo vili, claro tamen Davide conditore, peperit Maria filium suum primogenitum, & pannis eum involvit & reclinauit in præsepi, quia non erat locus in diversorio. Placuit Bethlehem, ita ferentibus oraculis: Et tu Bethlehem Ephrata, parvula es in millibus Iuda, ex te egredietur, qui erit dominator in Israël. Hoc futurum, antequam fieret, intelligebant Scribæ, qui percunctanti Herodi responderunt, Messiam in civitate Bethlehem nasciturum. Quanta rei gloriam dux pusillæ civitates inter se partitæ sunt. Bethlehem & Nazareth. illa Iudæ, hæc Galileæ civitas. illa nativitatis, hæc conceptionis & educationis Christi fama nobilis. Ambæ mysterium voce occultantes. Bethlehem domus panis est, in qua sacra virguncula protulit panem illum coelestem, unde qui ederit, non morietur in æternum. A Nazareth Nazareni dicti. at quid hoc Nazarenum esse? nonne sanctum? nonne consecratum Domino? At quæcunque lex Mosaica juxta carnem præscribit de consecrandis Nazaræis, in Christo completa sunt secundum spiritum. Nascitur in urbecula, in qua domum nullam, peculium nullum habuit cœli terræque Dominus. Nascitur noctu, sine die, per quem factus est omnis dies, sine luce, qui lux mundi futurus erat. Non erat illi locus in diversorio, qui locum vivendi singulis indulget. Nascitur peregrinus extra Nazaretham, ut minus de natali solo solliciti quisque essemus. Nascitur in itinere, ut nos in via peregrinationis nostræ renasceremur. Peperit Maria filium. ergo hominem. peperit suum

filium. ergo ex suo, hoc est Davidis, sanguine
 natum. Peperit primogenitum, quia non præ-
 cessit alius. peperit sibi unicum, at nobis quo-
 que primogenitum. quos sibi fratres adscisce-
 ret, ne solus sine fratribus accederet Patrem.
 Qui sine formineo partu fuit ab æterno unicus
 patri, sine virili congressu fuit unicus matri. In-
 volvit infantem fasciis, ut scissam humani ge-
 neris charitatem redintegraret, & candida glo-
 riosæ immortalitatis veste nos indueret. Iacet
 in pannis, qui regnat in cœlis, spirat in cuna-
 bulis, qui tonat in nubibus. Ponitur in præse-
 pi. nec dedignatur has angustias ubique præ-
 sens regnator universi. Assidet Iosephus & Vir-
 ginem peperisse stupet. Assidet Maria, & ma-
 trem se lata gratulatur. Nec quia peperit sine
 viro terretur, sed quia genuit ex Spiritu sancto
 miratur. O virilis infantia, per quam crescimus
 in mensuram adulti Christi. O felices panni,
 quibus peccatorum sordes deterguntur. O præ-
 sepe splendidum, in quo cibus invenitur ani-
 marum. O beati vagitus, per quos ab æternis
 ploratus liberamur. O lenes fasciæ, per quas
 vitiorum vinculis expedimur. Atque hic est
 partus Virginis unicus, cui nec antecesserat ab
 orbe condito ullum exemplum, nec secutum
 est. Quocunque me vertere, implicor miraculis.
 quicquid loqui aggrediar, sapientiæ humanæ
 paradoxum est. quicquid mente complecti,
 mente majus est. Veteris Ecclesiæ sanctissimas
 voces audite: venit in mundum, per quem fa-
 ctus est mundus: conditor Mariæ natus ex Ma-
 ria: filius David, & idem Dominus: semen
 Abrahæ & tamen ante Abrahamum: creator
 cœli, nunc creatura: fabricator terræ, factus
 in terra: divina nativitate invisibilis, humana
 visibilis, utraque admirabilis: qui natus de pa-
 tre

tre fecit nos, qui natus de matre genuit nos : speciosus in forma Dei , contemptus in forma servi ; natus in seculo , qui fuit ante omne seculum. Quæ peperit & mater & virgo est. quem peperit & infans & verbum est. Infans, qui sibi antequam nasceretur & uterum de quo nasceretur, & locum ubi, & tempus quo nasceretur, præfinivit. Lactat mater cibum suum , panem nempe cœlestem, per quem ipsa vivere debuit. Nutrit Deum, à quo ipsa nutritur. gestat infantem ulnis, cujus virtute ipsa est, vivit & movetur. Imensus carne tegitur, videtur invisibilis, incorporeus lacte vescitur, impalpabilis palpatur , incomprehensibilis comprehenditur. Audiat omnis ætas, quod nunquam audivit. Exitit ipsi virgini filius, qui erat Sponsus : ipse genitus, qui erat genitor. fecit gravidam ipse, qui erat nasciturus ex virgine, nam idem Deus fuit cum Spiritu, qui inumbravit ipsam. In principio nascentis mundi, factus est homo ad imaginem Dei. hoc die renascentis mundi induit Deus similitudinem nostram, & verbum caro factum est. Tunc homo Deus esse voluit per superbiam, hoc die Deus homo factus est per humiliationem. Tunc primus Adam solo Deo operante vitam accepit. nunc secundus Adam solo Spiritu operante homo fit. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de cœlo cœlestis. Hic dies est, quo filius Dei descendit in terras, ut per ipsum ascendamus in cœlos. Hic dies est, quem fecit Dominus, filio ad nativitatem, nobis ad felicitatem, sibi ad gloriam.

Vt omnes mihi dies ex voto cedant, gratulationes gratulationibus subtexantur, non ob hoc mihi placebo. Verum ut hic dies nobis salutaris eveniat, est quod mihi, est quod toti

corbi gratulor. Damnis, luctu, vexationibus percutiatur animus. Nullus dies, nulla hora sine querela abeat. non idcirco me miserum iudicabo. quia per hunc nativitatis Christi diem provisum est Christianis, ne quis ater ipsis dies eveniat. Pone me, quisquis es, in opulentissima domo, in qua pictis tabellis aureisque tapetis fulgent laquearia. Malim ego Bethlem esse, in stabulo Redemptoris mei, ubi auri argentique eget auri argentique creator. Pone me in regum atriis & delicato apparatu; felicior me credam, si lassæ cervix mea in manipulo fœni juxta puerum hunc requiescet. Transfer me in Principum cubilia, molliissimum supponite corpori meo tomentum. quiescam ego mollius in præsepi tuo Christe, ubi anima mea solatium invenit, ubi paupertas pro luxuria est, indigentia pro opibus, pro splendore vilitas, pro elegantia sordes. Fac me prætextatum, candidis me vestibus vel purpuratis induite. non fero tam viles habitus. Tunc illustri me veste indutum putabo, cum panniculis tuis & paupere amiculo involvar, augustissime puer. Fac me victorem omnium gentium. Adorent me Orientis & Occidentis reges. triumphalibus curribus imponar. Sequatur victorem superbum magnifica pompa. Ego totum hoc fortunæ regnum despiciam, dummodo cum Christo humilis, & contemptus mundo habear. Ascendere mihi videor in cœlos, cum in stabulum hoc descendo: inclarescere, cum in diversorio noscor nulli: ditescere inter egenos, æstimari, dum inter hos contemnor. Fingite gustui blandiri popinam, aures vocum sono, oculos spectaculis, nares odoribus recreari. Plus voluptatis capio ex tuguriolo tuo Christe, ubi bos & asinus admugiunt opifici suo,
ubi

ubi aures recreat vagitus filii Dei & suffitum fragrantissimum fundit flosculus Iesse. Alias voluptates ratione compescimus. hanc ut maximam complector. aliis utuntur filii hujus mundi. hac torus & animitus fruor. Alias voluptates vix bonas puto. hanc summum bonum. Aliarum voluptatum causa nihil facit sapiens. hujus Christianus omnia.

Verum nihil adhuc de necessitate Cunarum Christi dixi. Ea à communi omnium nostrum miseria est. hæc à peccato. Etenim post violatum à primis parentibus fedus, excidimus primo felicitatis statu, quo tenerrime nos habebat Deus, & spe cœlestis hæreditatis, cujus præludium exhibebant Paradisi amœnitates. Inauditum ante mortis & calamitatum non unum genus nulli erat terribile. quin natura omnis æqua & propitia arridebat integris. Involvit eadem audacia & parentes & liberos. peccato, quia in ipsis eramus; reatu, quia in ipsis peccaveramus. Gaudebat Diabolus, quia quem formaverat Deus creando, deformaverat peccando. Gaudebat cum homine se miserum esse, qui solus inter tot creaturas miser fuerat. Volupe illi erat, post violatum rebellionem cœlum, terram quoque ream peragi, ut quocunque respiceret Deus, operis sui deformitatem & improbitatem adspiceret. Exin omne malorum genus terris incubuit, & verso in iram divino favore, naturam universam iniquam & novercam experti sumus. Clamabat lex: Hodie morere. clamabat peccatum, mancipium meum es. Semota longe utriusque lethi necessitas, illicet gradum corripuit. Divortium fecere Deus & creatura, cœlum & terra. desuit eos amare creator, quàm ipsum deseruerant prius, nec egit cum iis familiarius, quos prævaricatio sejunxerat. Hac re-

K 5

rum

rum nostrarum miseranda facie, sic Deus dilexit mundum, ut de Filio statuerit, qui se obsidem & vadem sisteret pro peccatis nostris. Movebat controversiam gratiæ divinæ divina severitas, severitati divinæ divina gratia. Ne periret homo, veniales codicillos obtulit gratia. Ut periret homo, fatales codicillos obtulit justitia. Hujus vox erat : *Anima qua peccavit, morietur. Illius, ubi peccatum abundat superabundabit gratia. Hujus, non vult Deus mortem peccatoris, sed ut resipiscat & vivat. Illius, Maledictus, qui non permanet in omnibus qua scripta sunt in libro legis, ut ea faciat. Hujus, misericors est Deus secundum multitudinem miserationum suarum. Illius. Stipendium peccati, mors. Justitia se iniquitatem odisse profitebatur. Gratia, misericordiam adversus justitiam gloriari. Poenam exigere, justitiæ fuit. condolere peccatori, gratiæ. illud legis latæ veritas postulabat. hoc Dei erga creaturam charitas, &, ut ita loquar, affectus suadebat. Intervenit Sapientia, justitiæ & gratiæ adoranda conciliatrix, & ita de rerum summa statuit : ut & justitiæ divinæ satisfaceret, nec minus se explicaret misericordia. ne aut videretur Deus judex non lenis, nam infinite benignus erat ; aut pater non justus, nam infinite malum oderat. Hoc temperamentum in Infante Christo suspicite, qui nasci voluit, & rem tantam à paupertatis professione ordiri, ut cruento mortis suæ sacrificio justitiam gratiose, & gratiam juste exequeretur. Non potuit his partibus defungi angelorum aliquis, quia culpa hominis erat. nec potuit inter peccatores reperiri, qui expiaret alienum crimen, suo crimine reus, & nomina nostra apud Deum expungeret, ipse animæ suæ debitor. Placuit Deo filium mittere, qui non assumptis Angelis, sed semen Abraha, qui cum filius esset,*

esset, patrem placaret & exoraret; & cum homo esset, hominum delicta morte expiaret. Hic puer hodie natus est. hic filius hodie nobis datus est. ut felix videri possit culpa, quæ tantum Redemptorem meruit. Causam nativitatis quæritis in cœlo? Dei patris misericordia est. Causam quæritis in terris? miseria nostra est. in cœlo? Dei judicis justitia est. in terris? peccatum est.

Accedit, accedite peccatores ad Cunas Christi, non oculis, sed fide. non pedibus, sed obsequio, non ut manibus eas palpetis, sed animo, sed pia & plena devotionis mente. Accedite ad Præsepe infantis, spei vestræ anchoram, consolationis fontem, miseriæ asylum, gratiæ fundamentum. Si gravis vobis est tyrannis Sathanæ, hic rex vester jacet, Sathanæ victor. Si iram Dei extimescitis, hic sacerdos vester jacet, tradendus propter lapsus vestros. Si devios error agit & seculi hujus dementia, hic propheta vester est, qui viam adaperiet, qua ad cœlos itur. Videte longitudinem, latitudinem, sublimitatem, profunditatem Cunarum Christi, & longitudinem, latitudinem, profunditatem divinæ charitatis agnoscite. Quid cessatis venire filii Abrahami secundum carnem? vobis toties promissus est hic puer, vobis natus, ad vos primum missus. Expectatis magnificum Messiam? at promissus est pauper. expectatis præliantem? at promissus est princeps pacis. expectatis cum comitatu & pompa? at audiistis pullo asinæ vehendum. expectatis triumphantem in terris? at verberandus erat, contemnendus erat, crucifigendus erat. Cur pacem vobis fingitis, qualem mundus dat? venit ut Deum nobis reconciliaret. cur Salomonis sceptrā reposcitis? regnum ipsius in cordibus nostris est.

non potuit majestas ipsius esse gloriosior, quam adventu vili & contempto : nec virtus major, quam in debilitate : nec potestas, quam in infirmitate. Talis promittebatur, talis expectabatur, talis exhibetur. Excipite Messiam vestrum ; nam testimonium habet à Deo, à patribus, à prophetis, ab Angelis, à Virgine, à Sponso Iosepho, à sacerdote Zacharia, à præcuratore Ioanne, ab Elizabetha, à pastoribus, à Magis, à Simeone, ab Anna Phanuelis filia, ab ipsis Scribis, pronuntiantibus ubi esset nasciturus Messias. denique ab ipso Herode metuente. Præeunt ad Cunas pastores Iudæi, conterranei vestri, & viam monstrant, qua eundum. Eunt pastores ad pastorem, humiles ad humilem. nescit Cæsar, nesciunt præsides, nescit Herodes, nesciunt Pharisei, ubi natus sit Messias. Norunt pastores, & noctu vigilantes puerulum gregatim accedunt. Nec enim invenitur Christus à dormientibus sed vigilantibus. His comitibus adite diversorium, & invenietis infantulum involutum fasciis & repositum in præsepi. Non creditis Virginem parere posse, & tamen creditis virgam Aaronis aridam floruisse, frondeuisse & fructus tulisse. Dicite mihi, quomodo virga hæc protulit, quod nec à semine suggeri nec à radice potuit? Et ego dicam, quomodo Virgo conceperit, & pepererit. Sed nec vos poteritis conceptum virgæ explicare, nec ego partus virginis modum. Peragit omnipotentia, quod non potest humana impotentia, nec capit diffidentia.

Post Iudæos, accedite ad Cunas vos è gentibus nati, quos hic puer populum vocavit, cum populus non esset. Accurrite ad hanc opulentæ paupertatis domum, & gloriosæ egestatis hospitium. Præeunt Magi, sive Persæ, sive Chaldæi,

dxi, & stella duce accedunt gentilium quoque
 redemptorem. qui omnibus perspicuus esse vo-
 luit, quia servandis omnibus venerat. Hic ni-
 mirum stella est, quam prophetia Balam ex Ia-
 cob exorituram prædixit. Sequamur Magos,
 alienigenæ alienigenas, ut puerulum regem
 adoremus. Consistit stella, inventa domus est,
 inventus rex est. Non parietes magnis & pre-
 ciosis majorum vultibus refulgent, non mar-
 mora marmoribus distincta sunt, non picturæ
 prætexuntur atriis, non columnæ, non statuæ
 exornant porticus. Præsepe videmus, in quo
bos novit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.
 Tigna videmus semiruta, tecta araneorum telis
 plena, in quibus retexendæ salutis telam ordi-
 tur servator. Rimis & fissuris ubique hiant te-
 cta, ut Solem justitiæ illustret Sol naturæ. An-
 gustum habitaculum est, & minus contento.
 nec minus augustum, quia majus in se habet
 omni co, quod in terris est maximum. Idem
 atrium, penetrale, vestibulum. Noluit distin-
 ctis spatiis habitare, qui omnibus præsens est.
 Sub hoc tecto tam sordido editus est in lucem
 ille, cujus principatus est super humeros. Nulli
 circumstant servi, nullæ obsequuntur famulæ,
 aut puello aut puerperæ. Ipsi sibi domini & fa-
 muli. Servire venit, qui nascitur, non impera-
 re. ministrare, non dominari. Nulla hic su-
 pellex, nullum patrimonium. non distincta cu-
 bile, culcitra, stragulum, opertorium. Ponitur
 in stabulo & Deus in illo. Cunæ præsepe sunt,
 fœnum pro culcitra est, fœnum pro stragulo,
 fœnum pro opertorio. Supervacua fastidit, qui
 hæc ipsa condidit. frugalitate occultat magni-
 ficentiam, & ex rerum affluentia, vix capit,
 quantum est necessarium, ille, cujus est terra
 & plenitudo ejus. Destituitur naturæ bonis

quæ tota est illius, & artium præfidiis, quas ipse docuit. Sola animi magnitudine felix est, qui major esse non potest, quam cum omnia despicit. Ita nasci expediebat, ut se Messiam promissum ostenderet. ita nasci, ut divitiis nos cœlestibus impleret. ita nasci, ut exemplo humilitatis præiret superbis. ita nasci, ut paupertatem ferre doceret divites hujus mundi. Ita nasci, ne leve esset credere; & ea amplecti, quæ cunctis adlubescent. Alia A. O. hominum, alia Dei consilia sunt. Illi res vilissimas quæsito splendore illustrent. hic res maximas viliore scena exhibet. Tenuis fortunæ mater est, domus contempta, habitus contemptior. Similis natiuitati vita ivit. Quos enim adscivit discipulos, non è magnatum atriis, non è phariseorum cathedris, non è philosophorum scholis, sed à telonio, à retibus ad se vocavit. Per famem, per convitia, per ludibria, per omne malorum genus ad immortalitatem contendit. *Nulla est Messia species, nullus decor. Vidimus & non erat aspectus, & desideravimus cum despectum & novisimum virorum.* Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. At si purgatis animi nebulis hæc ipsa propius inspicietis, Deum immortalem, in quanta vilitate quam pretiosum depositum, in quanta humilitate, quantam sublimitatem, in quanta paupertate quantas divitias, in quanta infirmitate quantam virtutem, in quanta ignominia quantam gloriam, in quantis laboribus, quam absolutam requiem inveniemus. Facile erat puero huic in ipsa totius orbis metropoli nasci. ipsam Romani Imperatoris arcem aut Capitolium occupasse. inter principes, satellites & applausus populi exire in lucem. Verum displicuit Deo iste fulgor, ne rebus æternis nomenclaret, spiritualibus corpo-

rez, cœlestibus terrenz, fluxz solidis fucum facerent. Si ullibi, etiam hic regnum cœlorum grano sinapis est simile, quod specie pusillum est, virtute maximum. Faciem nascentis Christi si intueamini, Iudzis scandalum est, gentibus stultitia. at si penetres, divinam ubique adores sapientiam.

Quin inter hæc ipsa humilitatis signa quamplurima, emicant argumenta divinæ sublimitatis. Annuntiatur pauperculæ Virgini, sed per Angelum: desponsatur fabro, quem tamen Deus alloquitur in somno: nascitur ex virgine, sed opificio Sp. sancti: reclinatur in præsepi, sed canunt Angeli: Vagit puer in cunis, sed trepidat rex Herodes. Non est locus illi in diversorio, & adoratur à Magis. pauper est. nec minus thus, myrrham, aurum, regum donaria accipit. aurum, quia rex est. thus, quia sacerdos est. myrrham, quia moriturus est. Vita ejus nihil popularius. Et tamen quid regalius? quam verbo ejicere spiritus, dicto sedare ventos ac fluctus, contactu sanare leprosos, simplici jussu omne morborum genus. Capi se passus est, sed ad ejus vocem conciderunt armati satellites. Mortuus est in cruce, sed quid hac morte potentius, quæ concussit elementa mundi, Solem obscuravit, saxa discidit, monumenta aperuit, mortuos excitavit.

Attolle te peccatrix anima, & quoties peccatorum subit memoria, Præsepe Christi cogita, in quo Agnus Dei jacet, tollens peccata mundi. Quoties lachrymarum poenitentiarum testes oboriuntur oculis, toties in puerum hunc oculos dirige. siccabit eas maximi & clarissimi auminis conspectus. Adeò ejus majestas te perstringet, ut nihil aliud velis aspicere, in
nullo

nullo alio hærere. Hic puer tibi diebus ac noctibus cogitandus est. hic contra carnem, Sathnam, mundum advocandus. Venit, ut generi humano ægro diu & affecto mederetur: Venit, ut quicquid infernalis principis furor concussit, in locum suum restituat. Venit, ut demerso in tenebris orbi affulgeat novum & salutare fidus. Causam tuam si justitia damnabit, clementia afferet, & utut nocentem te invenerit, innocentem in se faciet.

Ne extimesce accedere ad Deum, nam idem frater noster est, ejusdem carnis & sanguinis nobiscum particeps. Isto nomine ipse nos appellat in Psalmis: *Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesia laudabo te.* & apud Esaiam, *Ego & pueri, quos dedisti mihi Deus.* Audi cognationis vocabula. Frater noster est, nobis in omnibus similis excepto peccato. Quantum est miseriarum solatium, videre in cunis vagientem misericordiae pastorem. quantum, videre pontificem, qui condolere nobis possit, quia homo est, & velit, quia frater est. Si in lachrymas solvimur, lachrymavit & ipse in diebus carnis suæ. si divinam opem destituti imploramus, imploravit & ipse cum clamore valido: si angimur, etiam ipsius anima anxiosa fuit ad mortem usque. Si fames, sitis, æstus, dolores, lassitudines, pericula nos exercent, passus est eadem. Si mors terribilis est, terruit & ipsum. Vnum hoc agendum sedulo, ne fratri dissimiles omnino simus. *Estote sancti, sicuti ille sanctus est: imitatores Christi, sicut ille est imitator Dei.* Nolite esse fratres mundi, ut sitis hujus. Displiceat carnis affinitas, placeat affinitas ejus, qui ex Spiritu sancto conceptus est. *Qui voluntatem patris facit, qui in caelis est, hic est frater ejus, & soror & mater.* Quoties

ties natalem filiorum celebrant principes, purgant à sordibus palatia, splendida veste induuntur, floribus conspergunt atria, & quicquid ad corporis delicias facit, hoc omne promitur. Quanto magis purgandus à peccatorum sordibus animus, cum ad æterni Dei Cunas, ad fratris nostri sanctissimi præsepe invitatur. Quidquid non vultis reperiri in domo vestra, laborate, ne Deus inveniat in anima vestra. *Ecce stat ad ostium & pulsat, si quis surrexerit & aperiat, ipse intrabit ad illum, & cœnabit cum illo.* Date illi locum in animis vestris, quem non invenit in diversorio. Occurrite illi conscientia secura, castitate nitida, charitate splendida, eleemosynis fervida, pietate illustri, devotione fideli. Accurrite Reges terræ, & osculamini filium hodie genitum, regem regum & dominum dominantium. Accurrite principes, & dum pacis æternæ principem amplexamini, coëant in federa mortales dexteræ. Accurrite Sapientes hujus mundi, & salutaris sapientiæ momenta ab hoc puero, qui patris est sapientia, discite. Accurrite divites, sed nolite extolli, quia ditissimus ad præsepe se demisit. Accurrite pauperes, sed nolite dejici, quia opulentissimus in fœno jacet. Accurrite potentes & nobiles hujus seculi, potentissimus specie infantis impotentiam profitetur. Accurrite humiles & infirmi, quia Dominus orbis agnoscitur, qui in stabulo nascitur. Accurrite Theologi, & fidei Christianæ tesseram esse credite, natum esse hodie Servatorem, qui est Christus, in gaudium omni populo. Venite, qui corpori medicinam facitis & ab hoc infante animæ vestræ medicinam supplices exorate. Venite juris interpretes, & causarum patroni, & benè vobiscum actum putate, cum
vestram

ria est. Iudæorum & gentium in uno capite Iesu Christo, per fidem, reconciliatio est. Hanc enim pacem annuntiavit gentibus, quæ longe fuerunt, & Iudæis, qui prope. Qui illi homines bonæ voluntatis? qui venerabile hoc Incarnationis mysterium credunt, non sugillant: puerum adorant, non profanis vocibus conspuunt: jugum ejus placidi excipiunt, non proterve excutiunt.

Puelle Iesu, sine, sine, ut post tot tantaque nomina, eminus præsepe tuum adspicem. nec enim dignus sum propius accedere. Cum te Deum de Deo cogito, expavescō & contremisco. Cum hominem homo intueor, resumo animam & revivisco. Sine quæso, nam audacem me facit tua lenitas, ut præsepe tuum, ut te tangam. nec enim aliter à lepra animæ meæ sanari possum. Sine, ut supplex divinæ tuæ fronti, quam peccati nunquam puduit, figam spirituale basiolum, quò peccandi consuetudinem dediscam peccator. Sine, ut ocellos contrectem, quibus gratiosissime infans, irradias squallidam non uno crimine animulam meam. Sine, ut lavam meam imponam tuæ dexteræ, & dexteram meam tuæ lavæ. ut quicquid ego feci lavum, tua justitia & sanctitate facias dextrum, & quam dexteram hæcenus commodavi iniquitati, tu lava flectas in obsequium tuum & gloriam. Permite, ut tennellam cervicem amplectar, ut arctius tibi uniar & per te Deo. Permite, ut halitum meum confundam tuo, ut amorem tuum permisceas meo erga te amori. Permite Christe, ut brachiolis tuis circumdar, quorum altero ad fidem invitas Iudæos, altero gentes. Omnia & singula dum fide perlustro, clamat anima mea: Hic infans est, qui pro me apud patrem loquitur.

tur. hoc caput est, à quo vivendi præcepta hauriet mundus. hi oculi, qui oculos mihi aperient, ut videam, quæ ad salutem meam erunt. Hoc illud os est, quod benedictione non una me implebit. hæc lingua, quæ dolores meos mitigabit salutari blandiloquio. hæc manus est, quæ leni contactu languoribus meis medebitur. hi pedes, qui pedes meos dirigent in viis Domini. Nondum omnia dixi. Multa adhuc oblita es dicere anima mea, Ah, ah puellè, hoc caput est, quod spinis lacerabitur, ne me laceret infernus. hic vultus est, quem conspuet miles, ne me rejiciat Deus. hoc os acetum bibet, ut dulcedine tuarum promissionum reficiat. Hæc labella pallescent, ut cruentum peccatorum meorum vultum nive candidiorem reddas. Hæc membra flagella aperient, ne me absorbeat Dei ira. hoc latus hasta fodiet, quia non obedivi Deo. hæc manus stillabunt sanguine ob culpam meam. hos pedes transfadigent clavi, ne moriar in æternum. Adorande puer, te ridente, exultat anima mea, quia sempiternæ salutis dator es. Te flente, plorat anima mea, quia ob peccata non tua, sed mea ploras. Te dormiente, securitatem sibi promittit, quisquis fide vigilat. Te vigilante vigilat, qui cum mundo dormire timet. Cum suspiras, suspiriorum tuorum causa peccatores sumus, & inter hos ego maximus. Cum lactaris à matre, lacta nos lacte doctrinæ tuæ & aqua saliente in æternum. Cum portaris à matre, verbo oris tui porta nos, ne vacillent pedes nostri. Cum tibi annuit Iosephus, rerum tantarum pius admirator, tu annue nobis & oleo lætitiæ perfunde nos. Cum te mater filium vocat, tu nos fratres voca. Cum te Iesum vocat, sancte Iesu serva nos. Cum te Christum vocat, unge
nos.

nos Spiritu tuo, ut ad obsequium tuum reddamur promptiores. Cum fasciis involveris, involve nos clementia tua, & gratia tua circunda nos. Cum in præsepi poneris, pone nos in coelis, nam ob hoc in præsepi jacuisti. Cum locum non invenis in diversorio, inveniamus per te mansionem in domo patris tui. Cum in stabulo vitam ordiris, fac ut vitæ nobis terminus sit coelestis palatii felicitas. Cum quiescis, quies tua præsagium nobis est æternæ quietis. Cum te moves, ecce, piis motibus totus incallescō, & poëta fio :

*Cune Tonantis, lectule Imperatoris
Præsepe, magni sella sospitatoris ;
Cum te tuumque illustre dedecus specto,
Sordent triumphi, sceptræ, regna, fortuna,
Fasces, trophæa, vestium venustates,
Auroque quicquid purpuraque splendet.
En ipsa cœli prædicanda majestas
Sordecit, ipso despicatior vulgo,
Egena rerum : vilibusque sub pannis
Crepundiisque grande numen occultat.
Mundi Redemptor magnus incubat sæno.
Hac vagit aula, anhelituque brutorum
Blandè incalescit. O stupenda paupertas.
Creator orbis angulo jacet parvo
Tenè exul orbis. vestiumque donator
Fastidit illas. ipse regibus major
Rex universi, regios fugit cultus,
Opesque nescit omnium ministrator.
Non cinnama inter balsamique sudores
Infans renidet, Persicosque splendores.
Non hic iaspis, margarita, beryllus,
Fulgens smaragdus tectæ sanctæ collustrant.
Puer ipse splendor omnis & sibi lux est.
Sibi ipse fulgor, ipse lumen & sidus,
Omniisque pyxis elegantie rerum.*

Augusta

*Augusta proles, nate patris excelsi,
 Squallentis obsolete sordibus tecti,
 Vbi illa decoris sempiterna majestas?
 Paresque patri gloria tua fasces?
 Vbi patentis imperi potens sceptrum?
 Vbi tribunal cœlitum choro septum?
 Ex quo per omnes iura dividis terras,
 Mandata ponto: iussa manibus dictas.
 Nempe illa tristis, mœsta sors egestatis
 Preßit valentem. pauperesque paupertas
 Focillat insons. sic modestia præbes
 Exemplar orbi turgidosque despectas.*

*Te clara cœlo, clara gentibus cunctis
 Benedicta magnam Virgo parturit Christum,
 Intacta Iesum. plena gratia mater
 Tot gratiarum lata gignit autorem.
 Pastor stupefcit & ructur infantem.
 Reges adorant. erudita Persarum
 Ante ora vagit eruditior cunctis,
 Scientiarum. & omnis arbiter veri,
 Ac dona pauper colligit Sabaorum.
 Latatur Anna. jamque proximus mortis
 Cœlestæ Simeon sanctus inchoat carmen,
 Et nos beanti succinit iuventuti.
 Applaudit ather. & Deum Cherubina
 Canunt cohortes. solus horret Herodes
 Timet que nostrum purpuratus infantem.
 Puella Iesu, particeps mea carnis,
 Agnoſce fratrem, quem tibi redemptori
 Fides adunat. condole tua genti,
 Ecclesiaque tot malis laboranti.
 Tibi gratulamur maximo sacerdotum,
 Tibi gratulamur maximo prophetarum,
 Regionque quæ sacre maximo regi.
 Poßt tot piorum gratulantium voces,
 Audi pusilli Christe canticum servi,
 Et verba veterum, quæ reponimus, Patrum:*

Aeternus

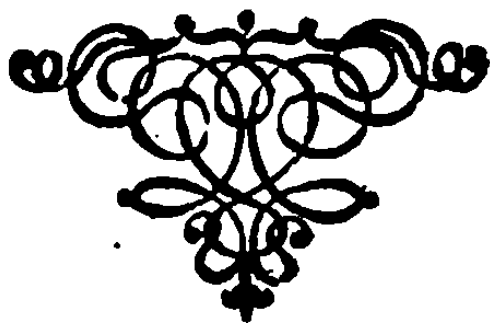
Aternus horum supputat tua vita.
Immensus alvo clauderis tua matris.
In matre totus, totus in sinu patris.
Nec hic vel illic segregatus in partes.
Nulli videndus, nunc videndus in terris.
Tot seculis promissus inchoans seclum.
Deus perennis permanens, caro factus.
Patri coævus, nec coævus in carne.
Æqualis illi, nunc tamen minor Patre.
Pater Abrahami, semen Abraha sanctum.
Maria creator & creatus ex illa.
Mundi creator, nunc creatus in mundo.
Qui patre natus uniuersa fecisti,
Ex matre natus Spiritu refecisti.
Terrena seruans & superna conseruans.
Infans loquendi nescius, tamen Verbum.
Infans malorum nescius, tamen passus.
Cui mater una mater & simul Virgo est.
Virtute cuius facta mater est mater.
Quem nutrit illa, quæque vivit ex illo,
Quæ portat ulnis, cuncta qui suis portat.
Qui Sponsus idem est matris, & tamen proles.
Matri colendus & tamen colens illam.
Autor dies nocte proditas sera,
Et lucis expers, lucis autor æterna:
Stabulo recumbens imperator augustus;
Fæno recumbens rector orbis immensi.
Obfes salutis, autor & simul pignus.
Et victima idem Pontifexque mactandus.
Infans stupende, nascere & Deus cresce.
Infans stupende cresce, vive Seruator.
Infans stupende morte crimen expunge.
Infans resurge, jamque celsior cælis.
Miserere nostri. redde gentibus pacem.
Et pace natus inquieta compone.
Patria labores magne subleua princeps.
Patria parentes vindica Deus fortis,

*Arausique nomen inclytum Patris,
 Arausique germen inclytum Patris.
 Fac, ut per amplos nota Tethyos fluctus
 Vrbs nostra, Cunis incubet tuis Iesu.
 Vivant potentis Amstela Senatores,
 Et civium quocunque Christianorum,
 Praspe sanctum culcitraeque non grandes
 Et te jacentem supplices adorabunt.*

D I X I.

R E C I T A T A

Fuit in Illustri Amstelodamensi Gymnasio,
 XXVII DECMB. MDCCXXXVI.

CHRISTVS PATIENS,

S I V E

H O M I L I A

in historiam Passionis Domini & Serva-
toris nostri Iesu Christi.

Natus aliquando ad Vos fui
A. Christiani, de præsepi sive
Cunis Domini & Servatoris
nostri Iesu Christi; quas Pater
illustravit stupenda humilita-
te, Filius occulta & adoranda
implevit divinitate, Spiritus S.
ineffabili inumbravit sanctitate. Adstitit tum
Cunis mater gratiæ plenissima. custodivit eas
Iosephus iustissimus. laudaverunt Angeli glo-
riosissimi. muneribus beavere Arabum & Sa-
bæorum reges potentissimi, Benedicebat fru-
ctui ventris Mariæ Elizabetha, vaticinabatur
grandia Zacharias, ulnis puerum accipiebat Si-
meon, & confitebatur Domino Phanuelis filia.
Iacuit in præsepi, sed conditor mundi. iacuit
infans, at futurus Euangelii præco. iacuit de-
spectus & pauper, at rex idem & Imperator læ-
pantis Ecclesiæ. Vagiit tenellus, attamen vis
& potentia cuivis credenti ad salutem. vagiit
in stabulo, cœlorum princeps; involutus fasciis,
ut nos peccatorum vinculis exsolveret. Timuit
Herodes, quia metuebat regem. ignoravit Au-
gustus, quia nesciebat Messiam. Lætati sunt pa-
stres, quia magnum animarum pastorem in-
venerant. Ex illo tempore fugit in Ægyptum
à facie Regis, ne nobis fugiendum semper esset

à facie Domini. rediit ex Ægypto , ut perditas Israëlīs oves ad se vocaret, & servaret. Profecit sapientia , ætate & gratia , apud Deum & homines , & dum se vocat filium hominis , non dissimulavit se Dei filium esse. Audivere docentem Solymæ , cum duodecennis esset. stupere pueritiæ divinam facundiam maximorum scripturæ interpretum subsellia. Latuit Nazarethi , sed Deo notus. non latuit Capernai, illustribus factis conspicuus. Cum Mose & Elia in monte Thabor locutus fuit , qui per ipsum Mosē, ante tot secula se venturum prædixerat. Prophetam se nuncupavit & præstitit; lucem se mundi dixit , & fuit; viam , quam monstravit errantibus ; ostium, quod aperuit pulsantibus; panem vitæ, quem dedit esurientibus. Videre per ipsum cæci gratiæ Solem, qui nunquam viderant naturæ. Illuxit illis fidei lumē, quibus nunquam illuxerat diei. audire vocem Euangelicam, qui vocem audiverant nullam. Locuti sunt cum cœlesti magistro , qui ad humanos sermones obmutuerant. Iverunt claudi in viis Domini, qui in viis mundi claudicaverant. occurrit leprosus medico suo & sanatum se gavisus est. restigere ægri sanitatis autorem , & dicto citius convaluere. Excivit è sepulchris mortuos , qui sepulchri fores erat perrupturus, mortis dominus. reclusit fatales urnas , & ambulare jussit cadavera , novus vitæ dator. Ivit per medias hostium turbas non visus. Permisit se tentanti Sathanæ, sed confutatum gloriosè dimisit. exegit miserorum corporibus damnatos spiritus, quibus Deus imperabat. præcepit sanctissima quæque, & fecit: præcepit gravissima quæque, sed ipso juvante levissima. dispulit justitiæ sitim , justitia sua; paupertatem , spiritus paupertate : luctum, animæ solatiis ; ignominiam,

spe futuræ gloriæ. vocavit ad se parvulos, quos magnos faceret in regno cœlorum. sapientiæ suæ compotes fecit, quos insipientes putant mundi sapientes. Imperavit fidem peccatoribus nobis, qua non eguit ipse, non peccator. dilectionem præscripsit discipulis, patri suo dilectissimus; poenitentiam, à qua fuit alienissimus; humilitatem, omnium humillimus.

Tot tantisque beneficiis dum populum suum ad sui amorem pellicere studet : dum gementem sub peccatorum onere gentem adventu suo Messias solatur : dum grandibus argumentis se à Deo missum evincit : fidei suæ & mandatorum tabulas in prodigiis & miraculis aperit : dum cœlum terræ, hominem Deo, creatorem creaturæ, nos nobiscum, hominem homini conciliat : Ecce, Iudæorum odiis & furore capitur, vincitur, in ius rapitur, accusatur, damnatur, cæditur, conspuitur, ridetur, in crucem tollitur. Moritur victima publici odii, hominum scelere, idem victima salutis publicæ, Dei consilio.

Ad hoc triste spectaculum, quo nullum tristius omnis ætas vidit, nullum salutaris peccator : nullum lachrymosius flevit pietas ; nullum crudelius exhibuit impietas : nullum execrabilius aspexit innocentia, nullum optabilius nobis fecit divina misericordia, invitant hoc tempore nos omnes Christiani nominis Ecclesiæ. Nec temerè. Nam qui verno tempore mundus nasci cœpit & lapsus est, eundem patiente Christo, sub veris initia renasci, & resurgere integrum oportuit. Personant templa piorum suspiriis, gemitu, doloribus ; madent lachrymis, ob reperitam memoriam exspirantis in cruce Servatoris. strident conciones vinculorum & catenarum, quæ Dominum nostrum strinxere,

strinxere, horribili strepitu & concussu. Resonant parietes sacri truculentis vocibus clamantis Iudæi, crucifige, crucifige. Pius concionator, dum tantas res edisserit, audiunt fidelium animæ intus flagellorum, verberum, quæ discerpere innoxium Iesu corpus, terribiles sonos: audiunt ictus adactæ in infantis caput coronæ: audiunt ictus malleorum, affigentium cruci manus pedesque sui sospitatoris: audiunt deprecantem scelera sua latronem: audiunt clamantem in cruce, præ dolorum acerbitate, æterni Dei Filium. Loquitur suggestus religiosè, quæ fecit Iudæus irreligiøsè. Confluunt undique populi, ut audiant de crucifixo, ut olim confluxere ad videndum crucifixum. ædium sacrarum area, arena est tristissimæ recitationis, ut Golgotha olim fuit tristissimæ contemplationis. flent columnæ, flent marmora, etiamnum rumpuntur in animis nostris saxa, obscuratur Sol, dum hæc ipsa pia recordatione, non ficta religione, memoramus. Præeunte Ecclesia, sequitur pari pietate Schola. Qui rerum naturalium scientiam ex hac sede profiteor; jam ea loquar, ad quæ non assurgit vel Stoa, vel Peripatus, quantumvis ingeniosissimæ. Quæ cathedra in rationibus humanis tota desudat, jam eas expediet, quæ supra omnem naturæ & rationis validissimæ conatum sunt. Qui Deum vobis quotidie monstro, in cœlis, in elementis, in metallis, in plantis, in animalibus, in homine potentem, jam eundem vobis monstrabo in monte supplicantem, in prætoriiis damnatum, in cruce pendentem & morientem. Qui de arcanis Vniuersi disputo, inter ancipites Græcorum & Arabum & Latinorum scholas, jam oberrantem inter Annæ & Caiphæ & Pilati & Herodis tribunalia redemptorem meum sequar.

quar. Qui pulvere, illustris quantumvis scholæ, indies adspersor, jam me, jam vos adspersam, sacrosancto illo pulvere, quem crucem suam bajulans Iesus & per viarum sabulosa trahens, pro peccatis meis & vestris excivit. Qui optimam Urbis potentissimæ juventutem doceo sapere, jam docebo illa admirari, illa venerari mysteria, quæ Israël scandalum, gentibus stultitia sunt. Satur secretorum hujus mundi, illam bonitatis, & sapientiæ divinæ abyssum scrutabor reverenter, in quam ipsi Cherubinorum & Seraphinorum suspiciendi ordines videre desideraverunt.

Duo sunt Iesu Christo vitæ tempora. Vnum humilitatis, alterum majestatis. Vnum ignominia, alterum gloriæ. Vnum servitutis, alterum plenæ libertatis. Prius in terris inter nos vixit. Posterius in cœlis etiamnum vivit. Prius meriti fuit. posterius præmii : illud laboris, hoc honoris & mercedis. Illud certaminis cum Sathana, peccato & morte, hoc victoriæ & triumphi. De utroque stupendis & venerandis verbis loquitur gentium Apostolus : *Qui cum esset in forma Dei, non arbitratus est rapinam, se æqualem esse Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo : humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltavit illum, & nomen illi supra omne nomen donavit, ut in nomine Iesu flectatur omne genu, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Deus Iesus Christus in gloria est Dei patris.* Tempus humilitatis tribus partibus absolvitur : nativitate, quæ humillimæ fuit ; vita, quæ sanctissima ; passione & morte, quæ acerbissimæ ac ignominiosissimæ fuere. Dicam jam de passione & morte. ubi diversa omnia à natalibus

talibus reperio. nascente Christo, cum optimis illi res fuit. patiente, cum pessimis. Tunc sacerdotem egit Zacharias, vir justus apud Deum. nunc in sacram scenam prodit venalis anima Iudæ & emptus precio Pontifex Caiphas. Tunc Magi munera regi Christo obtulere. Nunc per Ecclesiæ procerum tyrannidem traditur lacerandus regum maximus. Tunc Simeon gavissus amplexus est puerum ulnis. Nunc casum virgis raptat in crucem Iudæus adultum. Tunc Angelorum fulgor illuxit cunis vagientis. Nunc sacerdotum furor sæviit in morte patientis. Tunc Mariæ matris admiratio fuit, nunc aulæ utriusque & sacræ & profanæ execratio. Tunc delictum erat & amor Annæ vaticinantis, nunc ludibrium & opprobrium plebis tumultuantis. Tunc ab Elizabetha agnitus, nunc à Iuda osculo proditus.

Vos A. Christiani, qui mecum adstitistis Cunis nascentis Iesu, ite, quæso, mecum per Dominicæ passionis flebilem historiam. Præbopis verbis. sequimini piis mentibus. absit facundia. siluit Iesus. absit ab oratione fucus. siluit veritas. calceamenta carnalium desideriorum exuite, dum mecum acceditis ad Deum, ad crucem, ad altare, in quo mactatum est venerabile cœli depositum. Conscendite mecum montem Bethphages, orate cum Christo, occurrere proditori Iudæ, nam prope est. ite in vincula, consistite coram Caipha, sed taciti, tacente Iesu. adite una prætorium Pilati, sed & hic parci estote verborum, ad exemplum Iesu. sequimini porro in regiam Herodis, nec pigeat redire cum Domino ad Pilatum. hinc, suppositis cruci quoque humeris vestris, ite ad Golgorham, flete crucifixum, flete, quæ calamitatis tantæ catastrophe est, in cruce pro nobis

bis expirantem. Verum unum pramoneo ferio, ne magna amoris in Christum presumptione, inter has mundi illecebras, inter tot aularum calidos focos, inter illices pecuniarum tinnitus, velut ad ancillæ vocem, cum Petro dicatis, *Non novimus hominem.*

Horrescit anima mea & tremit. Adest, adest. peremptoria hora & potestas tenebrarum, quæ Servatorem meum ad supplicium deposcit. Ipse tantæ rei præscius, quam, ab omni æternitate, voluit consiliorum divinorum ineffabilis ordo, *ascendit in montem Olivarum*, secretus à peccatoribus, quorum causam agebat. In montem ascendit, ut vicinior cælo, Deo Patri obedientiam probaret, teste cælo; & extra insanientis vulgi turbas strepitumque, apud animum recolligeret grandis cœpti infandum laborem. secessit oraturus solus pro omnibus, qui solus moriturus erat pro omnibus. Selegit Olivarum montem, ut eo loco de pace nostra cum Deo patre pacisceretur, qui, à veteri pacis symbolo oliva, nomen habebat. Hic *in faciem procidit*, abjectus, omnis creaturæ primogenitus. Hic in lachrymas, in gemitus, in sudores cruentos, inter mortis metus maximos & animi terrores horrendos, effusus fuit character substantiæ patris, splendor gloriæ & invisibilis Dei vera imago. Hanc naturæ nostræ trepidationem in se suscepit, ut à suis eximeret. non dedignatus est hos animæ cruciatus pati, qui crucem nostra causa non recusavit. Obversabatur cogitanti, hinc summi Numinis ob peccata omnium nostrum justissima ira, hinc futuræ mortis acerbissimus sensus & tot malorum tristissima facies. quæ sponsori nostro miserabilem hanc vocem extorsere: *Anima mea tristis est usque ad mortem.* & hanc: *Pater, si fieri potest, transeat à me*

me calix iste, sed non sicut ego volo, sed sicuti tu vis. Sciebat utique, non esse triumpho locum, nisi post victoriam, nec victoriæ ante certamen, nec certamini, nisi inter partes. Sciebat, nullum esse certamen laudabile, nisi quod cum ratione & deliberatò suscipitur. Sciebat, nullum esse certamen majus, quam quod homini ab ipso homine exsurgit. Quare secessit à se filius hominis & unus partes fecit. voluit ratione, quod noluit affectu. horruit homo, quod aggressus est Deus. timuit mortalitas, quod elegit immortalitas. suavit amor sui, ne biberet de calice. suavit amor nostri, ut biberet de calice tristitiæ, qui nobis esset futurus calix lætitiæ. Succubuit penè meditatione funestæ crucifixionis. at erexit se fiducia lætæ resurrectionis. Non vult esse miser, cum infontem se adspicit. Vult esse miser, cum nos fontes respicit. voluit auferri calicem, quia militabat miles. noluit auferri, quia vicit imperator. deprecatur calicem, quem ipsi propinamus peccatores. arripit calicem, quem ipsi propinat misertus nostri Deus. Causam agit trepidationis humanæ & tolerantia: suæ. *Serva me ex hac hora*, trepidationis oratio est. *Sed propter hoc veni in hanc horam*, tolerantis obedientia: vox est. Petiit amoveri calicem tribulationis, quia maluit esse. & admovit ori calicem redemptionis, quia perditos nos voluit superare. Duplicem voluntatem perpendite. Vnam fluctuantis carnis, alteram immobilis decreti. Vnam luctantis rationis, alteram superantis spiritus. Vnam placentis sibi. alteram placentis Deo. Suspiciate in concordia: magistro mirabilem discordiam, & dividi potuisse à se, qui nos omnes unit in se. abnegat, quæ viventi jucunda sunt; & præfert, quæ morturo gloriosa, orbi salutaria sunt. Ita ad se re-

dit, & *Angeli validis solatiis* fultus, sustinet mala, quæ se superaturum confidit. Iesu Christe, etiam nos in Olivarum montem transfer, ut calcaris seculi voluptatibus, propius inferamus celo mentem. permitte, ut in terram procidam post te, qui procidisti in faciem pro me. permitte, ut preces nostras permisceamus tuis, ut una cum tuis transvolent in coelum, ad Patrem tuum. Permitte, ut susurrus in cor nostrum descendat, ejus alloqui, quo te solatus est Angelus Dei. Cedò guttulam sudoris tui, in refrigerium æstuantis malorum sensu conscientiarum. Cedò guttulam cruenti sudoris, quâ abluamur à peccatis nostris. Cedò guttulam lachrymarum tuarum, ad restinguendam sitim justitiarum tuarum. Cedò alteram guttulam, quæ languescentem & tot dubitationum insultibus vacillantem fidem nostram roboraret fulciatque.

Descendens à monte Iesus *salutatur à Iuda*, & *proditur osculo*. osculo, non fidei, sed perfidiarum: non cognationis, sed simulationis: non submissionis & devotionis, sed proditionis: non officii, sed maleficii; non amicitiarum, sed fallaciarum. proditur fidelitatis doctor. sit mercimonium ipse Deus. appenditur vili argento, quæ preciosius nihil vel coelum habet vel terra. creatura creatorem suum ære licitat. vendit vas figulum suum; terræ filius Dei filium. Qui nos emit sanguine suo, venditur metallo, quod condidit ipse. triginta siclis æstimatur, qui animam suam in precium dedit toti mundo. Scelerate Iuda. salutas dominum, & fallis. dominum vocas, & re dominum negas. ave dicis illi, & benedicis, cui malè vis, & miserrimum vix apportas. inclinas te reverenter, ut tradas crudeliter. accedis amicus, discedis inimicus, Salu-
tis

tis viam ostendit tibi Iesus, & tu mortis viam ostendis inimicis ejus. servare te voluit per fidem in se, & tu perdere ipsum venis per infidelitatem ex te. ivisti inter dilectissimos, accubuisti inter discipulos. nunc mutatis partibus, inter satellites, inter lictores inveniris. Voluit te tradere Deo, ne perires. & tu illum tradis sacerdotibus, ut periret. Avaritiam admittis, & amicitiam Domini è pectore dimittis. tinxisti manum in paropside præceptoris tui, ut te reum tingeres innoxio sanguine, quem prodidisti. sectator fuisti, jam desertor es. conviva fuisti hospitis; jam hospitii violator es hospes. quæstor fuisti Apostolici cœtus, jam ductor impiæ cohortis. Sequeris diabolum ducem, & non vis habere Iesum rectorem. *Capitur & vincitur.* At vos Principes sacerdotum, magistratus templi & seniores, parcite, precor, pias scelerare manus. parcite Christo injicere vincula, quia justus est. quid vincitis hominem, qui templâ vestri Dominus est & sancti sanctorum summus sacerdos? quid captivum abducitis? libertatis vestræ vindex est, tot seculorum spes, Israël exspectatio. erras Iudæe, erras lictor, erras satelles. nostras manus liga, hæc capita obnubito, nos in gemonias pertrahe. Me me, adsum, qui feci. in me gladios & fustes vestras convertite. nihil ille nec ausus, nec potuit. *Ducitur in morem facinorosi ligatus ad Annam Pontificem, Caiphæ socrum. ab Anna ad Caipham, ut quæ vincula inter illos conjugii erant, vincula essent conjurantium in Christum, soceri generique. Species prætexenda fuit sceleri, & damnandus in sacris Conciliis, ut Ecclesiæ auctoritate interficeretur Ecclesiæ caput, doctor, petra. A Caipha itur ad Pilatum, à Pilato ad Herodem ab hoc rursus ad Pilatum, ut secularium quoque*

voce caderet. Sed hominum improbitatem ver-
 tit divina sapientia in Filii sui gloriam. Quod
 iudices invenit, tot innocentiae suae testes ha-
 bet. traditur ab iis, sed infami pecunia prodi-
 tus. capitur armata manu, ipse inermis. trahi-
 tur, nihil reluctans, & sponte se praebens. judi-
 catur, sed à professis hostibus. Veritatem lo-
 quitur Caiphas, nec intelligit. *praestat, ut unus*
meriatur, quam populus. non invenit Pilatus cul-
 pam in ipso. horret Pilati uxor & justum vo-
 cat, ut jam mulier excuset à peccato, quae pri-
 ma nos peccatores fecerat. Annas, quia nihil
 expiscari potuit flagitiosum, mittit ad Cai-
 pham. adjurat filium Dei Caiphas, qui filium
 Dei oppugnabat. odit Annas Pontifex minor,
 Iesum Pontificem maximum. persequitur sa-
 cerdos unius anni, Iesum sacerdotem in æter-
 num. Leviticus sacerdos illum, qui secundum
 ordinem Melchisedechi erat. sacerdos typicus
 verum. Qui Pontificatum mercatus fuerat ab
 Herode, sacerdotem à Deo constitutum. illudit
 Herodes Iudaeae solum rex, regi, qui à mari ad
 mare dominatur, teste Esaia. pronunciant de
 capite ejus suppedanei iudices, qui vivos mor-
 tuosque, etiam hos suos iudices judicabit, ju-
 dex supremus & irrefragabilis. Advertite Iu-
 dices, Anna, Caipha, Pilate. errastis omnes in
 reo. Quae in Iesum Nazarenum conguessistis cri-
 mina, nostra sunt, non illius. Nos filios Dei
 falsò nos diximus, cum arrogantiae cristas tol-
 limus insolentius, cum Iovis Ammonis filios
 nos jactamus, cum pauperem sorte prae nobis
 contemnimus. Nos legem Moysi solvimus,
 cum leges singulas transgredimur audacius.
 Nos per daemoniorum Principes, Ambitionem
 & Avaritiam, magnos hujus mundi daemones,
 reges principesque, foliis suis deturbamus.

Nos

Nos templa Dei subvertimus , cum animas nostras non uno crimine profanamus. Nos populum concitamus, cum manifestæ veritati bellum indicimus , cum tyranni incubamus civium cervicibus, cum sensura vexamus imbelles columbulas , & milvis rapacibusque corvis veniam damus. Nos venimus dare gladium, & fratrem cum fratre committimus , cum fratri temerè irascimur, & implacabiles sumus. Dixit se filium Dei Iesus & fuit. si prophetis creditis, pater æternitatis fuit & egressus ejus à seculo. In Psalmis legisse debebatis, *Filius meus es tu, hodie genui te*. Dixit se filium Dei & miraculis probavit. Non dedit turbas , nec studuit rebus novis , qui Cæsari jussit dare , quæ Cæsaris sunt, & ipse dedit. Non solvit legem Dei , qui ad recti amissum vixit inculpatissimus. Non evertit templum, qui domum orationis esse voluit , magnus pro templi majestate & reverentia zelotes. Non regna affectavit vestra , cujus regnum non erat de hoc mundo. Non venit dare litem proposito suo , sed pertinaciæ vestræ eventui. Non collusit cum diabolorum Principe , qui rigidis pietatis jussis Sathanæ regnum evertit. Non docuit seditiosus , qui suos ad pacem constanter hortatus est. nec collegit discipulos ad pugnam , sed ad propagandam Evangelii doctrinam. Non potuit machinari malum , qui locutus est publicè , in synagogis, in templo, festis diebus, loco & tempore celeberrimo , confluentibus undique è Syriæ partibus, populis.

Interea , dum hæc geruntur in Prætoriis , in oculis , deseritur ab amicis , *fugiant discipuli* , & in latebras se abdunt , afflicto pastore. Unus Petrus, quanto creditur esse animosior , tanto abnegat Dominum timidior. *Ancillulam* timet pusil-

lanimis, qui se in mortem iturum dixerat magnanimus. nec negat solum, sed pejerat & execratur. fortis fit negator, qui fortis fuerat pollicitator. Atrox crimen, nisi excusaret infirmitas. nec enim venerat, ut abnegaret, sed ut curiosus spectaret. nox erat, & tenebræ involve-
runt animum. dum ad aulicum ignem se calefacit, refrixit charitas. accedebat ad impios, & abibat à pietate in Dominum suum. Dejicit prima afflictio, quem sua erigit persuasio. Nec Petrum solum tangit iste dolor. etiam error iste noster est. Ancillam timemus, Auditores, cum edenda de Christo confessio est, vel verbo, vel opere. Cum coram Imperatoribus & regibus stamus, vacillamus timidi & Christum citius, quam aularum prunas deserimus. Cum magnis promissis nos vocant terrarum Dii, labascit fides, & nescimus hominem. Mundus ancilla est, Cæsar ancilla est, caro nostra ancilla est, peccatum, Sathanas, improbus quisque & seductor, intercurrentes ancillæ sunt, quarum vel amore vel metu juramus indies, nos nescire hominem. Cum mercaturam sinistri facimus, & spe lucri proximum fallimus, nescimus hominem illum, in cujus ore non fuit dolus. cum patrocinium commodamus nequâ causæ, nescimus hominem illum, qui nos docuit implere omnem justitiam. cum morbos ægrotum trahimus aut curamus negligentius, ut unctiores redeamus, nescimus hominem illum, qui morbos curavit verbo. cum plebi ad os loquimur, cum pulvillos supponimus peccantibus, nescimus hominem illum, qui hypocritis toties larvam detraxit. cum Principibus populi responsamus, & regum apices concutimus perulenter, nescimus hominem illum, qui Herodi non respondit. Cum temerariis bellis im-
plica,

plicamur, incendiis, Ianienis urbes agrosque vastamus, nescimus hominem illum, qui Petro imperavit, ut gladium reconderet. Sed Galli cantum audit Petrus. *Et recordatus est verbi, quod dixerat Iesus, Priusquam gallus cantat, ter me abnegabis. Et egressus foras, flevit amare.* Dat locum poenitentiae, qui dederat iactantiae. minorem se agnoscit sibi relictum, qui major fuisset Christi ope subnixus. Cum viribus nostris fidimus, labimur mobiles; cum Dei auxilio nitimur, consistimus immobiles. Sibi diffidat oportet, qui fidens esse vult. A Christo petendum, quicquid pro Christo gerendum est fortiter. Ancillae vocibus iterum atque iterum percelli, quam ignominiosum viris. Et tales singuli sumus, cum maxime nobis videmur stare. Galli insperata vox Petrum peccati commonefecit. Utinam & commonefaceret nos. Cum à Domino castigamur, cum morborum omne genus & nova febrium cohors nobis incubat, galli cantum audimus, ne cum mundo pereamus. Cum inter feretra quotidie, & pompas funebres & sepulchra ambulamus, canit gallus, & nos peccatorum nostrorum ac mortalitatis redarguit. Cum in templis, aures nostras vellitant Ecclesiarum acres invectivae, clamat gallus, ut è peccati veteris sopitam mentem suscitaret. Cum piis parentum, praeceptorum, amicorum hortatibus revocamur ab errore, gallos omnes credite, qui ad resipiscentiam invitant. Supplicia nefariorum, cruces, lictorum virgae & secures, carceres, catenae, pro gallis sunt & poenitentiae doctoribus. Fames, paupertas, bella, exilia, naufragia, terrarum inundationes, tempestates, totidem sunt gallorum voces, quae Christi memoriam refricant. Exit Petrus, unde! ex atrio Pontificis, ubi peccaverat.

verat. Flet Petrus, quia intuitus est illum Dominus. & flet amarè, quia abjuraverat severè. Exeamus & nos cum Simone è pontificum atriis, ubi facilis in peccata lapsus. ne misceamur famulis sceleratorum, ne vitium trahamus à contactu. lachrymis testemur pœnitentiam, cum respiciens nos Iesus promittit misericordiam. Exemplum sit nobis Petrus, & imbecillitatis humanæ, & resipiscentiæ non fictæ, labentis Ecclesiæ doctoris, & resurgentis è lapsu; fidentis sibi, nec diffidentis gratiæ. Salutares lachrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis, testimonia fuerunt veræ conversionis. Salutares lachrymæ, quæ fluxere ex fonte charitatis, ut abluerent verba formidinis. Non est tardum remedium abolitionis, ubi non fuit iudicium pravi intentionis. Nascitur abundantia fletus, ubi non deficit simplicitas affectus. At quam dispar ratio peccantis Iudæ & peccantis Petri. Iudas abjectis ad pedes sacerdotum argenteis, recessit & scelus scelere cumulavit. Agnovit magnitudinem criminis, sed non agnovit magnitudinem clementissimi Numinis. Exivit Petrus, ne peccaret amplius. Exivit Iudas, ut qui in Dominum peccaverat, jam in se peccaret. Flevit Petrus & misericordiam consecutus est. flevit & Iudas, sed abjecto magis animo, quàm converso.

Magnum se putabat fecisse Petrus, quod *gladio amputasset auriculam Malchi*. major res agebatur. Exploranda fuit constantia ejus, qui Neronis aliquando tyrannidi objiceretur martyr. tentanda fuit mansuetudo ejus, qui mansuetudinis Christianæ esset futurus præco. non opus gladio Episcopis, quibus pugnandum spiritali, & sacro. Non fundendus sanguis erat prælucentis Malchi, sed toti mundo prælucentis Christi.

Christi. At felices sumus, quibus amputantur auriculæ, quæ hætenus auscultaverunt impiis sacerdotibus, impiis scribis, impiis pharisæis, impiis senioribus, hoc est, carnalibus desideriis. Ter felices auriculæ, quas restituit Iesus, quæ Deo patri auscultant, vocanti nos ad Filium; quæ Filio auscultant, docenti viam salutis; quæ Spiritui S. auscultant, salutaria suggerenti. Probrosus erat vulnus Malchi, sed minus periculosum. Insanabile, quia resecta cartilago non renascitur. At Christo sanabile & hoc vulnus fuit. reddidit auriculam, qui reddere potest sanio rem mentem, divinæ auræ particulam. reddidit corpori membrum, qui totius hominis est medicus.

Redeo ad prætorium. quod non miseriarum & ignominie genus patitur apud Deum gloriosissimus? *Velatur facies ejus*, sine quo in tenebris peccati, & ignorantie & mortis versamur. *caditur* contemptum colaphis, gloriæ nostræ fons & origo. *illudit miles* prophetæ, ne nos essemus ludibrium Sathanæ. *conspuitur*, convitiis proscinditur, in exemplum, si fortè & nos conspuat scribæ cujusdam, aut pontificis subbalneo. Et patitur hæc taciturnus, quia moriendum erat divino consilio. parcus est responsi, largus beneficentiæ. maluit factis declarare naturam divinam, quam apud juratos hostes profiteri. accusatur blasphemie, quem Pater glorificavit. mendaciis impugnatur veritas, & non unius criminis arcessitur reus, qui solus omnium omni vacat crimine. Disjunxerat Herodem & Pilatum vetus similtas. Nunc, patiente Iesu, redeunt in gratiam mutuò & *coeunt amici*. Improbata concordia est, quam conciliat veritatis injuria. Satiùs est dissentire malos, quàm convenire in malo. non amicitia est conjuratorum
in

in Christum, sed conspiratio. *Gavissus est Herodes, viso Iesu.* Sed salutaris gaudium concepisset, si oculis fidei Iesum vidisset. audiverat multa de eo, non miratus sanctitatem potentiamque ejus, sed novitatis studiosus, quomodo de funambulis, aut præstigiatoribus audimus. *Præfertur Barrabas,* & posthabetur Dei filius comperto homicidæ. deposcit insania ad supplicium de omnibus benè meritum, & dimittit publicæ tranquillitatis hostem. *Flagellatur miser,* & quæ flagra nos manebant, discerpere innoxium. Vibicibus horret, sanguine madet luridus, sulcis cruentis altè discinditur inculcata cutis. Iterum aberras impietas. Flagellatur unus, cum flagellandum esset universum genus humanum. flagellatur insons. at flagellari meruere, quotquot ab Adamo natales accepere. Quoties virgas tollis lictor, toties teipsum feri, nam tu reus es. quoties ictus ingeminas, ingemina in tergore Iudæi, ingemina in tergore gentilis, quia omnes peccaverunt. Alliga postibus Caiphæ veterem Novumque orbem, nam uterque positus est in malo. Alliga viros, alliga feminas, alliga virgines, alliga juvenes, alliga ipsos mundi imperatores, ipsum Annam & Caipham, cum Pilato Herodem, nobilem cum ignobili, sapientem cum insipiente. omnes eisdem culpæ affines sumus. Dissecas venas Iesu. Has venas disseca, quæ impuris affectibus incaluere. rumpe arteriarum compagem, nam iniqua plurima à corde imbibere. Lacera nervos meos, nam singuli peccaverunt. ille qui in oculis est, vidit vanitatem; qui in auribus est, auscultavit improborum susurrus. qui in naribus est, odoribus se commodavit ad luxum; qui in lingua est, lasciviit in gulæ gratiam. qui tactum facit, leno fuit voluptatum. is qui lin-

guam

gnam commover, pronus fuit ad vaniloquia. Etiam coronam gerit Iesus, ut videretur rex, qui erat. sed spinam gerit, ut diceretur, per contumeliam esse, quod erat regali officio. *arundo pro sceptro est*, vestis *purpura*. nam hæc regum sunt insignia. Oro te, Iesu Christe, sine, ut ablaram capiti tuo coronam ludicram, omnium & singulorum peccatorum vertici imponam. Benedicte patris, hæccine te insignia decent? Nobis vertices maledicti sunt, nobis frons impudens & effrons. Nostra capita stultitiæ multiformis promptuaria sunt & tot ineptiarum officinæ. Tuum sapientiæ cœlestis, tuum sanctimoniæ incorruptæ, tuum devotionis sinceræ arx est & regia. nobis regna exprobret fatua corona, nos ridicula purpura investiat, quia fatua cogitamus, fatua loquimur, fatua scribimus. nos reguli videamur populo, qui cum centum aut plus terræ ulnas possidemus, terrarum Domini vocamur. Saviant minaces spinæ in capillis nostris & pungant caput, quod à mala mente indies pungitur. Spina ambitio est, spina auri sacra fames est, spina crudelitas est, spina discordia est, spina sordida avarities est, spina superbia est, spinæ sunt, iræ, odia, hypocrisis, quibus, vel pungimus alios, vel pungimur ipsi. Ab his spinis solus liber est Iesus. Cur ergo spinis coronatur? non sibi, Fratres, sed nobis, ut spinarum nostrarum spicula, obtundat spinis, quas gessit & sensit merito nostro, non suo.

Inter hæc ludibria & sannas & sibila vulgi, hac tristi rerum facie, sic vinctum, cæsum, consputum, coronatum, purpuratum, miserrimum, talem fatetur Pilatus, his vel admirantis vel dolentis vocibus: *Ecce Homo*. En spectaculum Iudaicæ feritatis. En spectaculum calcatae, spre-

ez, irrisz, damnatz innocentiz. En Deum, sed in
 carne afflictissimum. En Deum, sine maiestate
 vilissimum. En hominem, sed ex Deo natum.
 En Deum, sed ad inferos depressum. En homi-
 nem omni homine minorem & maiorem, omni
 homine feliciorem & infeliciorem. En homi-
 nem, omnis hominis scandalum, omnium fide-
 lium decus & gloriam, omnium Angelorum
 admirationem. Ecce homo, quem sui non
 agnoscunt, venerabuntur gentes. Ecce homi-
 nem nihili, sine quo nihil fuisset nos, exe-
 crationem suæ gentis, ut benedictione nos
 impleret sua. ecce hominem, filium hominis
 & unigenitum Dei. *Mox rapitur ad supplicium,*
eandem consentiente Pilato. favisse dixeris Christo,
 sed ut Herodes favet Iohanni, cui ad puellæ
 preces caput amputavit. *Bajulat crucem suam;*
 hoc est aram, idem sacerdos, idem victima.
 Cogitur humeros commodare *Simon Cyrenensis,* è
 gentium numero, ut, Iesu præeunte, bajula-
 ret sequens. felix necessitas, quæ propellit ad
 salutem. felix violentia, qua trudemur in re-
 gnum cœlorum. amplectitur crucem Christi
 nondum Christianus. ut qua via incedebat
 Christi vestigiis, eadem incederet per fidem
 populus, qui longe erat. Nec pudeat nos por-
 tare crucem Iesu Christi, liberiore obsequio.
 Sequamur cum Cyrenensi ad locum supplicii,
 ut abducamur à loco æterni exitii. compati-
 endum est Christo, si non regnare volumus. Nec
 dignus est Christo, qui non accipit crucem
 suam & Iesum sequitur. Dum sub cruce labo-
 rat & gemit, plorare vetat filias Ierusalem. plo-
 rare vetat & nos, quorum causa crucem por-
 tat. Cum viridi ligno accidat hæc calamitas, ne
 desperemus, si arido accidat. Cùm membris
 Christi male est, commodemus humerum la-
 boran-

borantibus, nam & sic juvamus bajulantes Christum.

Pervenit *ad Calvariam* Redemptor noster, locum damnatis ossibus craniisque infamem, qui virtute sua resuscitabit mortua. *Crucifigitur*, quo non aliud mortis genus erat atrox magis & probrosum. Suspenditur *inter latrones*, ut videretur crimen esse commune, quibus erat commune supplicium. Pendet inter facinorosos, nec inquinatur ab ipsis, ut impleretur scriptura, *Ecce cum injustis deputatus est*. Pendet medius & velut princeps maleficorum, ut inter contraria sua eluceret justitiæ & sanctitatis princeps. Exigitur in altam trabem, velut in triumphale signum, cui orbis universus inclinat caput, quem venerantur Angeli, soli tremunt dæmones. Pendet coelos terramque inter, utraque reconciliaturus. Pendet in theatro & mundi mediotullio, ipse mundi admiratio, amor mundi, solatium, & felicitas mundi. Pendet velut in specula, & qua miseriam nostram spectat, tam truci vadiumonio redemptam. Pendet inter dextrum & sinistram latronem, specie futuri Iudicis inter iustos à dextris, & injustos à sinistris. Pendet poenitentem inter & impoenitentem, inter condolentem & exprobrantem, ut non omnium se Servatorem, sed poenitentium probaret. Pendet inter gratiæ exemplum & contumaciæ, inter electum Dei misericordia, & relictum sua culpa. Fecit ex latrone uno civem paradisi, dum alter se fecit civem gehennæ. Pendet nudus, ut tot meritum salutare veste nuditatem nostram tegeret. Pendet nudus, ut qualis in Paradiso homo primus habitaverat, talis in Paradisum homo secundus intraret. Pendet pauperimus, cui jam nihil erat reliquum in terris, ut ne vestis quidem matris hæreditas esse posset.

set. Pendet miserrimus, inter cruciatus maximos, nervorum instar tympani distensiones, manuum pedumque vulnera, pendulo è transfixis manibus corpore, rigente vultu, conniventibus in ipsa morte & peccatorem adhuc gratiosè intuentibus oculis. Nec crucifigitur sine titulo & criminis & personæ. Adscribuntur hæ voces, *Iesus, Nazarenus, Rex Iudæorum*. Prima vox salutis est, secunda educationis, tertia regii muneris, quarta regem repudiantium Iudæorum. Innocentiam pendentis loquitur titulus, & contumaciam Iudæi. Iesus erat, ergo servator. Nazarenus erat, ergo sanctificatus & separatus. Rex erat, at sine incommodo Herodis. *Iudæorum*, hoc est confitentium ipso nomine scelus suum. Nam *Iudæi* vox confitentem significat. Hoc trophæum passionis suæ retulit Dominus, quod cum rex esset regum, talis imprudentis Pilati jussu, invitis pontificibus & scribis declaratus fuerit. Legebant ista Hebræi, legebant Græci, legebant Romani. Hebræi, quorum propria erat Hebræa lingua. Græci, qui ob commercia cum Iudæis frequentes aderant. Latini, quia stipendia sub Pilato mererant. Non ignoravit indigena, quis esset crucifixus. non ignoravit peregrinus. omnium intererat illa sciri, quia in rem omnium erat pati Iesum & occidi.

Spirante adhuc Iesu, in spoliū cedunt vestimenta, operæ militaris præmium. hæc cum consuta essent, in *quatuor diviserunt partes*, ut militum singulis sua cederet portio. At tunica, vestis interior & sacro corpori vicinior, quia futuram non habebat, inutilis futura, si discinderetur, tota contigit illi, cui fors favit, ut impleretur, quod prædictum erat à Davide : *partiti sunt inter se vestimenta mea, & super veste mea miserunt*

ferunt sortem. Vestis ista infutilis, Ecclesia Christi est. cohæremus in crucifixo plurima membra, quæ vel imperitia nostra, vel pertinacia, vel ambitione, vel zelo, qui non est secundum scientiam, misere discerpimus. Quis refarciat? Tu, Christe, respice è cœlo ad vestem tuam in tot frustra laceratam. Secatur in partes à pontificibus ipsis, à scribis, ab Ecclesiæ tuæ doctoribus. Vah insaniam nostram! Pepercere Barbari milites tunicæ tuæ, nec disuerunt illam. at non parcunt sacrorum & templi antistites vesti tuæ. Vni, reduni, Iesu, discissæ membra, ut omnium sit unum corpus, unus spiritus, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

Ad crucis locum eunti porrigitur *acetum, felle permixtum*: sed noluit bibere. Sitebat hostium poenitentiam, quam noluerunt porrigere, qui nolebant in eum credere. Et cum vinum offerri soleat morituris, *dederunt vinum myrrhatum.* sed non accepit. displicebat dantium permixta myrrhæ amarulentia. Biberat ante cum discipulis suis, non bibiturus de fructu vitis, donec biberet novum in regno Dei. In cruce pendenti iterum porrigitur acetum & bibit, ut impleretur, quod scriptum est, *aceto potaverunt me.* Et inter hæc orat pro crucifigentibus se: *Pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant.* Non ulciscitur se mansuetus, sed orat pro salute hominum, qui se agnum paschalem offerebat pro ea. Tunc Sol sensit innoxii supplicium, nec sustinuit esse spectator, patiente Sole iustitiæ. Obduxit caligine faciem suam, & tenebra operuerunt terram, dum Iudaicis mentibus incumbit contumaciæ caligo. Lugeat carnalis Iudæus, sed spiritualis gaudeat Chri-

Christianus. illi dies versa est in noctem. nobis hæc nox coruscat in diem.

Tum, velut victus, cruciatuum acerbitate, voce magna exclamavit, *Deus meus, Deus meus, cur dereliquisti me.* Est quædam derelictio, ubi nulla fuit in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla majestatis ostensio. Non dereliquerat ipsum Deus, quem è morte resuscitaturus erat. cum Deum suum vocat, non desperantis vocem auditis, sed nostram vicem sustinentis. Adami illa vox est & omnium nostrum, à quibus vultum jure averterat divinus favor. In terra hæc loquebatur, qui apud Patrem & in Patre commorabatur. Quærit quare ipsum dereliquerit Deus, quia infantis fruebatur conscientia. quærit quare? ut peccati meritum nobis suggereret, & consilium divinum crucifixionis primam summamque causam indicaret. Postquam *omnia consummavisset*, & nihil sacrificio deesset, *inclinato capite dedit spiritum.* Dedit, quia animam suam ultro posuit pro ovibus suis. Dedit, quia jam olim in typo suo dixerat, *Ecce adfiam Domine, ut faciam voluntatem tuam.* grata fuit victima morientis, quia fuit ultrò obediens. Mortuo perforatur latus, effluentibus aqua & sanguine, quantum abluendis omnium hominum sordibus sufficiebat. O sanguinis preciosissimi rivule, sana me, nam animam meam lepra habet per te sanabilis. O rivule riga me, nam exaresco tui desiderio. O rivule lava me, nam à capite ad calcem sum vulnus, & livor & plagarum mens. O rivule refrigera me, nam flammæ infernales circumdederunt me. O rivule recrea me, nam peccatorum meorum doloribus fractus fessusque sum. O fons vitz, ô fons unice, ô fons inexhauste, ô fons limpidissime, ô fons ineffabilis gratiæ. Da ut peccator maximus sorbitum-

bitiunculam sanguinis salvifici corde contrito & vera fide hauriam, & hauriant mecum, quotquot in Christum credunt mecum; ne moriamur sed vivamus in æternum. Video destillantem, crucem juxta, sanguinis guttulam. Accurre, accurre anima & bibe. Bibisti? Euge. salva es, beata es æternum.

Tum ne sua majestas & divinitas deesset tam flebili, tam horribili scenæ, *concussa terra est,* quam cum Patre creaverat. horruit natura, patiente Deo naturæ. *disilierunt saxa,* quæ in maximam duritiem ipse compegerat. *Rumpitur templi velum,* ut figura in veritatem, prophetiæ in lucem, lex in Evangelium verteretur. rumpitur, ne solius Iudæi esset salus & promissio, sed & gentibus nobis esset aditus ad sanctum sanctorum. apertæ sunt sepulchrorum fauces, *egressa cadavera,* ut finem suæ mortis doceret, resurrectionem mortuorum. Est hoc, Auditores, familiare Deo nostro, per imbecillitatem filii sui ostendere virtutem suam, per stultitiam prædicationis sapientiam suam profiteri, per ignominiam crucis illustrare suam gloriam. De humili, leni, paupere, despecto Iesu multa legitis. Sed & hoc legitis: illum adoratum à Magis, verbo eiecisse daemones, sanasse morbos, sedavisse tempestates. Legistis illi structas insidias. sed & hoc legistis: ipsum ivisse per medios insidiatores. passus est se capi, sed nutu prostravit ipsos satellites. ridetur in cruce à pluribus, sed dixit Centurio, *Verè hic est filius Dei.* Mortuus est in cruce. en impotentiam. at obscuravit Solem, concussit elementa mundi, saxa discidit, monumenta aperuit, mortuos suscitavit. en omnipotentiam. *O profundas divitias sapientiæ divine.* capitur immensus, ligatur incomprehensibilis, maledicatur benedicto. Qui Deus

est ob æternitatem, moritur homo ob mortalitatem. Qui in forma Dei Deus erat, crucifigitur in forma servi. nec conspicua est forma Dei in homine, nec læditur forma Dei in servo. simul sunt in cruce, sublimitas pendentis hominis, & humilitas latentis Dei. simul celsitudo divinitatis, & abjectio humanitatis. Humilitas vera est in Deo inviolabili, & divinitas vera in homine violabili. In eadem cruce itur ad gloriam, sed per contumeliam, itur ad incorruptionem, sed per supplicium, itur ad vitam, sed per mortem. In eadem cruce aliud egit Christus patiens, aliud Israël insaniens, alius finis irati Iudæi, alius misereantis Dei. ille interficit Messiam suum, hic liberat à Diabolo captivos. Toto passionis decursu repugnat iniquitas justitiæ, cœcitas luci, mendacium veritati, vincente justitia, perumpente luce, triumphante veritate. Ignoscite A. si dum prolixus est Servator noster satisfaciendo, paulò prolixior sim dicendo.

Audivistis historiam crucis dominicæ. audivistis rem, non fortuitò aut humanis consiliis gestam. Ea narravi, quæ æternitas occulta habuit, antè tot seculorum infinita millia. Ea narravi, quæ typis exhibita fuere ante Mosen, sub Mose, post Mosen. Ea narravi, quæ constantibus prophetarum oraculis de Christi passione & morte prodita, obscurius intellexit pia antiquitas. Etenim *hunc Iesum Nazarenum, virum approbatum à Deo inter Iudæos, virtutibus & prodigiis & signis, quæ fecit Deus per illum in medio populi: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affixerunt Iudæi cruci & interfecerunt. Sed ipsum crucifixum audite, paulò ante mortem: Glorifica me pater, apud te ipsum, ea gloria, quam habui apud te, antequam mundus esset. Quæ illa gloria.*

ita? gloria est patientis primum, mox resurgens Christi. Ibo per stupendum consiliorum divinatorum ordinem, & ubique patientis Christi partes esse, manifestum faciam. Salutis nostræ fons principiumque ab æterna & gratiosa Dei electione est. At elegit nos Deus in Christo, ante jacta mundi fundamenta. at quali? patiente. nec enim amare peccatorem summo amore potuit pater, nisi reconciliatus. at nulla reconciliatio sine Mediatoris sanguine. Electos in Christo vocare decrevit Deus. ad quid? ad fidem. & quæ illa fides? quæ nihil scire satagit, quàm Iesum, quantumvis crucifixum. Vocatos ad fidem justos pronuntiare decrevit. at cuius merito? cuius precio? luentis pro nobis & satisfaciens Christi. Iustificatos sanctificare decrevit. per quem? per Spiritum sanctum. at cuius est hunc dare? filii sedentis ad dextram Patris. at qui sedeat ad dextram Patris? nisi per passiones intret in regnum cœlorum. *Oportebat Iesum pati & sic intrare in gloriam suam.* Sanctos immortalitate donare in cœlis decrevit. ob quem? ob crucifixum, qui factus est potentia ad salutem cuiusvis credenti. Emicuere hæc arcana in typis & umbris. Serpens insidiatus calcaneo seminis scæminini, figuram exhibet Diaboli, antiqui serpentis, insidiantis semini promisso, quod Christus est. Et quis Melchisedecus iste fuit, sacerdos altissimi? Christus. perhibente Paulo ad Hebræos. & quod officium sacerdotis? offerre victimas Deo, qualem se Christus patiens Patri obtulit. Quis Iosephus iste falsis criminibus impetitus & venditus? Iesus est, accusatus à Iudæis, & à discipulo venditus. Quis iste agnus Paschalis? *Pascha pro nobis immolatum est Christus.* Quid enim? sine macula & labe fuit agnus iste. fuit & sine peccati macula. Iesus.

agnus ex grege fuit, Iesus homo ex hominibus. Agnus maſtari debuit. etiam maſtatus Iesus eſt. agnum ſine fermento comedi oportuit. & Ieſum panem vitæ ſine hypocrifi. Agnus corpori alimoniam dedit. Ieſus animæ. agnus à ſtantibus & proficiſcentibus comedebatur. nec Ieſu Chriſto fruitur paſciturque fides noſtra, niſi accincti ad iter cœleſte ſimus. non frangi debuerunt oſſa agni typico. nec fracta fuerunt Chriſto. quibus poſtes agni ſanguine adſperſi fuere, evaſere manum percufforis Ange-
li. etiam Chriſti ſanguine aſperſi quotquot ſunt, evaſere mortis æternæ pericula. Tot victimarum, pecudum, boum, ovium lanienæ, tot ablutionum & purgationum genera & formæ, nonne præludia fuere & ſigna & imagines ablutionis peccatorum & redemptionis noſtræ per Chriſti ſanguinem? & quis iſte vitulus, qui extra caſtra immolabatur? Ieſus extra Soly-
mam immolatus. Iam ſerpens æneus in deſerto exaltatus, nonne umbra fuit Chriſti in cruce exaltati? ipſe interpres Chriſtus eſt: *Sicut Moſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ſic exaltari oportuit filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Ionas in ventre ceti tri-
dium latens perſonam geſſit morientis & tri-
dium in ſepulchro jacentis Chriſti. Perhibent idem tot prophetarum vaticinia & cœleſti aſſuatu prodi-
tæ voces. Scire hæc oportet Chri-
ſtianos, ut quantis fundamentis innitatur reli-
gio noſtra liquido perſpiciatis. Et utinam hæc audiretis Iudæi, qui Meſſiam expectatis curri-
bus, equis, elephantis, armatis copiis, incen-
diis, cæde terribilem & ad Syriæ regnum vio-
lenter graſſantem. promiſſus eſt patiens & mo-
riturus. Eſaiæ verba ſunt de Meſſia loquentis:
non clamabit, neque audietur vox ejus foris. calamum
quaſi-

quassatum non conteret, linum fumigans non exstinguet. Talis fuit Iesus patiens. siluit coram iudice, nec clamavit. Latronem, calamum tot sceleribus quassatum, in cruce servavit, & pro fumigantibus odio & crudelitate Iudæis oravit. De Messia idem pronuntiat: *Spiritus Domini super me, ut predicem annum placabilem Domino, & diem ultimum Deo nostro, ut consoletur omnes lugentes, & dæni eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris.* Patientis hæc Iesu officia sunt. placabilis fuit, nec enim se ultus est. filias Ierusalem consolatus est ad supplicium abiens, coronam matri dedit pro cinere, cum discipuli sui curæ illam moriens commendaret. Petro oleum gaudii dedit pro luctu, cum oculis in misericordiam flexis ipsum adspectaret. Et quis ille *lapis angularis & preciosus, quem reproba verunt adificantes?* Iesus est, quem in crucem sustulere Iudæi. Heli morituro dicit Deus: *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam faciet.* quis ille? Iesus sacerdos, in quo Deo complacitum fuit. At quale hujus Sacerdotis sacrificium? Dicit alibi: *sacrificate sacrificium iustitiæ.* at quod hoc? corpus Christi est, quod traditum est pro nobis in mortem. Eundem flagellatum, despectum, percussum nec repugnantem ob oculos ponit prophetarum gravissimus: *Non est ei, inquit, species & decor. Vidimus eum & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum & percussam à Deo & humiliatum. Ipse autem vulneratus est ob iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis super eum, & livore ejus sanati sumus. oblati sunt,*

quia ipse voluit, & non aperuit os suum. sicut ovis ad occisionem ducetur & quasi agnus coram tondente se obmutescet & non aperiet os suum. His consona loquitur Iesus: Ego autem tamquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. quoniam in Te, Domine, speravi. Et alibi: Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abjectio plebis. Nonne hæc ipsissima Pilati vox est: Ecce homo. Iterum ad filium Amos provoco: Ego autem non contradico, retrorsum non abii. corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, faciem meam non averti ab increpantibus & confuentibus in me. Iam lachrymantem Ieremiam audite: Spiritus oris nostri Christus Dominus. captus est in peccatis nostris, cui diximus: in umbra tua vivemus in gentibus. Dabit percutienti se maxillam & saturabitur opprobrium. De flagris regius propheta loquitur: Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam. De victima, de morte, de cruce, de Phariseorum instituto, Ieremias verba facit: Tu autem Domine demonstrasti mihi & cognovi, tu ostendisti mihi studia eorum, & ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: mittamus lignum in pariem ejus, & eruamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius. De regis Messie paupertate vaticinatus est Michæas: Ecce rex tuus veniet tibi justus & servator, ipse pauper & ascendens super asinum & super pullum filium asina. Talis Solymam ingressus est Iesus. Coactus est puer fugere in Ægyptum, quod passionis auspiciu fuit. at prædixerat illud Oseas: Ex Ægypto vocavi filium meum. Cum caperetur, desertus est à discipulis. Sed non siluit hoc Zacharias: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. non siluit David: Longè fecisti potos meos
me,

me, posuerunt me abominationem sibi. Petrum pejerantem & execrantem designat. Proditus est à conviua & discipulo. sed & illud fatidicus rex in psalmis cecinit : *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Et si quis me oderat, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo (hic Iudas est) unanimis, dux meus & notus meus.* Ducem vocat, quia cura rerum gerendarum illi commissa erat. at clarius : *Etenim homo pacis meae, in quo speravi, qui olebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.* & rursum : *Amici & proximi mei adversus me appropinquaverunt & steterunt. Moliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt jacula.* potuit ne molliora loqui Iscariotes, cum diceret : *Ave rabbi?* Stipulatus est Iudas triginta argenteos, quibus emptus ager ad sepulturam pauperum. Sed utrumque in oraculis Zachariae legitur : *Et acceperunt triginta argenteos, precium apreciati, quem appreciaverunt ex filiis Israël, & dederunt eos in agrum figuli.* Conjuratum in Iesu caput à pontificibus, scribis, primoribus populi. At in hæc invecus antè fuit David : *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. adstiterunt reges terra & principes convenerunt in unum adversus Dominum & Christum eius.* Quæ fremuere gentes, milites Romani sunt. qui in unum convenerunt principes adversus Christum, primores populi & principes sacerdotum fuere. qui reges adstiterunt, Herodes rex fuit & Pilatus Iudææ præfectus. Ligatus est Iesus, sed ob hoc comminatus est populo suo Esaias : *Va anima ipsorum, quia cogitaverunt cogitationes pessimas adversus seipsos, dicentes : alligabimus iustum, quia inutilis est nobis.* Ductus est in iudicium, velut reus, at dixit & hoc Esaias : *Dominus in iudicium veniet cum senioribus populi sui & principibus eius.* Eorum adversus Messiam machinationes

nes, exprobrationes, sessiones primas, secundas, tertias, deplorat Ieremias: *Vidisti domine omnem furorem eorum, adversus me. audisti opprobria eorum & cogitationes adversus me, labia insurgentium mihi & meditationes adversus me tota die, sessionem & furectionem eorum vidi.* Pependit in ligno maledictus pro nobis. at hoc prædictum à Mose: *Maledictus omnis, qui pendet in ligno.* Conspicati sunt pendentem in cruce, qui vitam dabat omnibus, & non crediderunt illi. sed & hoc prævidit Moyses: *Et erit vita tua pendens coram oculis tuis. timebis nocte ac die & non credes vita tua.* Viderunt pendentem inter iniquos, & non credunt Esaïa dicenti: *cum iniquis deputatus est.* riserunt pendentem, & non crediderunt. *Omnes videntes me, deriserunt me, locuti sunt labris & moverunt caput.* Tenebræ operuerunt terras, illo patiente circa meridiem, qui lux erat mundi. prædixit hoc Amos: *Occidet Sol meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis.* & Zacharias: *Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus, & gelus & erit dies una nota Domino.* Erat hic dies crucifixionis Christi, notus Domino, non Iudæo. Pendenti in cruce porre-ctum est acetum. at dictum hoc Davidi: *Dederunt in escam meam fel, & in siti potaverunt me aceto.* clavis affixus est cruci, distentus manibus pedibusque. prophetia hæc est: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt ossa mea.* partiti sunt milites vestes & miserunt sortem super una. at hæc Davidis verba fuere. moriturus jam dixit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* prædixit David: *Speravit in Domino, salvum faciet eum, quoniam vult eum.* oravit pro mortis suæ autoribus. sed fecerat idem in typo David: *pro eo ut me diligere detrahebant mihi, ego autem orabam.* Sepultus fuit, & lapide clausum sepulchrum. Non tacuere hoc prophetæ, *Iapfa est in lacum vita mea.*
 &

& posuerunt lapidem super me. & alius, Non derelinques animam meam in inferno, nec sinas sanctum tuum videre corruptionem. Conditus est in sepulchro sub vesperam & Sabbatho requievit. nec hoc indictum prophetæ: A conspectu iniquitatis ablatu est justus, & erit in pace locus ejus. Toto passionis circulo, simplicitate vicit astutiam Sathanæ & mundi, mansuetudine superavit ferociam, humilitate inanis gloriæ typhum, comitate superbiam, infirmitate potentiam. nec tacuit hoc Habacuc: Splendor ejus ut lux erit. cornua in manibus ejus. ante faciem ejus ibit mors. egredietur Diabolus ante pedes ejus. quæ illa cornua in manibus? crucis sunt extrema, quibus mundi hujus principem oppressit. ubi illa fortitudo abscondita? in cruce, in qua latuit divinitatis potentia. En Messiam tuum, Israël, in quo typi omnes & figuræ legis, in quo vaticiniorum tam densa nubes se explicuit. Ignosce, si cum Messia dicam: aures habetis ad audiendum & non auditis, oculos ad videndum, & non videtis, cor ad intelligendum & non intelligitis.

Sed misso Israël, cujus oculis etiam in hunc diem incumbit velamen Moïsi, ne videant in finem legis, ad me & ad vos revertar A. C. Ego, quo me, hac rerum facie, pendente & moriente in cruce Iesu, vertam peccator nescio. Terret me lex, quæ maledictum me pronunciat, quia non mansi in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Terret me peccatum, quia stipendium ejus est mors. terret mors, quia in æternam me trudit. terret me conscia mens, quia tot me transgressionum redarguit. terret Sathanas, sub quo captivus sum. Quo me recipiam miser, quæ spes. quæ salus misero mihi denique restat? quo me recipiam desperabundus? nam nec apud superos usquam locus, nec

apud inferos. Ibo ad Deum Patrem? at hunc peccatis offendi. ibo ad Spiritum ejus sanctum? at hic non audit peccatorem, nisi reconciliatum Patri. ego reus loquor. Implorabo Angelorum gratiam? at hi mori nesciunt. mihi moriendum est, nam peccavi. Invocabo coelos, & tot creaturarum clementiam. at peccavi homo. exedundum mihi homini est, quod intrivi homo. Periiimus, periiimus miseri. conclamata res est. montes cadite supra nos, colles obruite nos ab aspectu & vultu irati & ultoris Dei. Vincula mortis circumdederunt me, in mortis umbra ambulo, flagellor intus scelerum furiis. Deus noster, Deus noster, quare dereliquisti nos? quare? perditio mea ex me est, culpa mea est, pravariatio mea est. Cur tristis es anima mea ad mortem? Crux in oculis est. salva res est. Ad te Iesu pendentem confugio. te intentis oculis vadem & sponforem meum intueor. absit mihi latari & gloriari, *nisi in cruce tua, per quam mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* Iesu Christe, ut caput habes inclinatum ad osculandum me; ut cervicem inflectis, ad prosequendum me; ut moribundis me ocellis adspicis, ad servandum me; ut manus extendis, ad invitandum me; ut brachia exporrigis ad amplexandum me; ut sanguinem fundis, ad redimendum me; ut vulnera ostentas, ad sanandum me; ut pedes fixos torques, ad succurrendum mihi. ut totus pendes in solatium meum, in redemptionem meam, in salutem meam. Tua crux misericordiae divinae & justitiae conciliatio est. Tua crux Patris placatio est, & mea propitiatio. Tua crux restaurat per hominem, quod subverterat homo. Tua crux & gratiae spectaculum est, & poenae: & maledictionis & benedictionis; & doloris & amoris; & ignominiae
&

& gloriæ: & mortis & vitæ. Ad eandem crucem suspirant animæ piorum & gaudent, cadunt & surgunt, vident languores suos & medelam inveniunt. Ab eadem cruce fluunt amaritudines peccatorum nostrorum & dilectionis divinæ fontes uberrimi & suavissimi. In eadem cruce rubent transgressiones nostræ, instar sanguinis & coralii. in eadem cruce nive candidiores redduntur. Per eandem crucem descendo ad inferos peccati reus. per eandem crucem adscendo in cœlos à peccato indemnus. Ex eadem cruce pendent chirographa omnium nostrum, de non solvendo. Ex eadem cruce pendent codicilli veniales de spondendo. Quid obmurmuras impietas? quid dubitatis de tota re incredulæ mentes? At non negat Iesum passum Iudæus, non negat gentilis. ille, quia se occidisse fatetur. hic, quia suspensum è cruce vidit. adsunt testes Evangelistæ quatuor, quibus in tanta veritatis luce, à Iudæis Christiani nominis hostibus nunquam scripto contradictum est. adest testis Dionysius Areopagita, qui Christo patiente, in hæc verba erupit: aut Deus naturæ patitur, aut mundi machina laborat. testis est Phlegon Trallianus, Adriani Imperatoris libertus, qui quo tempore crucifixus est Iesus, eclipsin illam præter naturæ ordinem notavit. Afferunt idem ex gentilium commentariis Eusebius, & Lucianus Antiochenus presbyter, ad Indices inquit: Scrutemini annales vestros, videbitis tempore Pilati cessasse lucem media die, & fugatum solem, dum Christus pateretur. Ad eisdem libros ablegat Terrullianus Ethnicos in Apologetico suo adversus gentes. In tanto testium veritatis numero ecquis ambigat, quin *fidelis sit sermo, & omni acceptione dignus, Christum venisse in hunc mundum, ut peccatores salvos faceret.*

Quare accedite ad crucem Christi peccatores, sive ex Agare serva, sive ex Sara libera nati. Quid rependemus Domino pro tot beneficiis? pro hoc misericordiae & gratiae exemplo. Vnum petit crucifixus, ne peccemus amplius. *Mortuus est semel, ut nos peccato moriamur in perpetuum. Et vetus noster homo cum eo crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati, ne posthac serviamus peccato.* Qui faxit, iterum Iesum in vincula reponit, iterum flagellat, conspuat, & ridet, iterum cruci affigit. quot animam polluimus peccatis, tot clavis transfigimus denuò manus pedesque; tot ictibus percutitur illi caput; tot spinis pungitur; tot vulneribus lacramus filium Dei; toties perforamus innoxium latus, tot sudorum, tot sanguinis, tot lachrymarum fluvios extundimus Servatori nostro. Illudit liberatori suo, qui se hosti iterum devovet. frustra sanguine Christi mundamur à peccato, si ut immunda sus, ad volutabrum redimus. Exite mecum è circulo peccatorum, dum circulum passionis & miserationum Christi decurrimus. Audes, quisquis es regum, principumque, vincere innocentem, cum hæc innocentis Iesu vincula cogitas? Audes conspuere vultum proximi & floccifacere minorem, cum miserandos vultus crucifixi vides? Audes verticem inferre coelo, cum impositam capiti coronam spineam spectas? Audes illudere Deo, cum illudentes Christo servos intueris? Audes flagellis discerpere testes mortis Christi, & in membra ejus scivire, qui in ipsum caput indignè ferociisti? Audes oculis usurpare mundi ineptias, cum mortis umbra involvi oculos Iesu adspicis? Audes auscultare sugillantibus Christum, cum languidas morientis aures cernis, ne te sugillet Sathanas?

thanas? Audes extensa manu latrocinari, cum manus istas extensas respicis ad salutem tuam? Audes sacrilegus esse, & manus polluere raptis, cum perfossas & sanguine aspersas manus meditaris? Audes mendax & adulator effrene os recludere, cum ad silentem coram iudice Iesum advertis, ne tuum crimen proderet? Audes intemperans gulæ delicias facere, cum acetum biberit Iesus, ne austeritatem divini furoris gustares tu? Quid vulneribus gloriaris miles? Hæc vulnera supputa, quæ te salvum præstabunt integrumque. Quid latus hauris ense per temeritatem? hebescet tibi ensis, & insucro, ad transfixum lancea latus. Quid acceleras pedes, ut noceas? stant immobiles Christo pedes, ut profint tibi. Sanguinem fundis? ille in cruce pro te fusus est, ne tu sanguinem funderes. Qui sceptrum aliorum rapitis, qui purpurati in solis sedetis, ad chlamydem Christi respicite, ad arundinem, quam pro sceptro gessit. irradiet majestatem vestram Iesu humilitas, & splendebitis magis. interstinguite titulos vestros vocibus cruci inscriptis, & vera nobilitate fulgebitis.

Agite omnes, & gressus accelerate ad eandem crucem, in qua pendet. sarcinas peccatorum suorum quisque ex hac suspendat, hic excutiat, hic deponat, ut omnium remissionem impetret. affigite cruci omnes criminum formas, ut cum ipso moriantur. Hæc cum fecerimus, adscendite mecum in crucem latronis poenitentis, & peccata confitemini, ut & nos audiamus clementissimam vocem: *Hodie mecum eritis in Paradiso.* Nondum dimisso vos. iterum adscendite in crucem Christi, & osculamini filium, traditum pro vobis in mortem.

tem. tangite caput salutiferum, tangite manus medicas generis humani, tangite os pacificum, tangite latus vivificum, tangite sanguinem preciosissimum, tangite pedes officiosissimos. Adspicite intenti longitudinem, latitudinem, profunditatem, sublimitatem crucis Christi. Longitudinem, quæ tanta est, quantum à peccato distat gratia. Latitudinem, quæ tanta est, quantum est intervallum inter merita Christi, & nostra debita. Profunditatem, quæ tanta est, quanta est immensitas amoris Christi erga nos. Sublimitatem, quæ tanta est, quanta est sublimitas misericordiarum, favoris, benevolentiarum, bonitatis, clementiarum, charitatis, dilectionis divinæ. Non loquor poetarum commenta. docuit me ista verba loqui omnium Apostolorum disertissimus, ea periodo, qua nulla numerosior, nulla sanctior, nulla efficacior, nulla diviniore est in toto Scripturarum à capite ad calcem contextu. Periodus hæc est: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & terra nominatur, ut det vobis secundum divitiarum gloriam suam, virtute corroborari per spiritum ejus, in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere, cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & sublimitas & profunditas, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.*

Vos jam alloquar, quibus atria & cubilia fulgent tapetis, proavum imaginibus, armis, sclopetis, clypeis, hastis, vexillis, navibus, alia ornamenta, alium fulgorem à cruce Christi petite. Vbi majorum pendent vultus, suspendite juxta vultum morientis Iesu, ut partem sæpe sociere nobilitatem hac scena redimatis.

13
matis. Vbi Cæsares suspensos videtis, suspendite animo Iesum orantem pro vobis, lachrymantem pro vobis, sudantem pro vobis. Vbi insignia gentis vestræ pendent, suspendite iuxta ligatum, percussum, flagellatum Iesum, & præ his insignibus sordebunt stantes in curribus Æmiliani. Vbi tapeta & Serum vellerum splendent, ubi vestes coccinum & purpuram bibunt, bibant purpuram sanguinis Christi, stillantem è vulneribus ejus. Vbi vatum fabulas & figmenta suspenditis, Prometheos, Tantalos, Ixionas, Sisyphos, suspendite potius pendentem inter latrones Iesum. Vbi spurcos amores exhibent tabulæ, spectentur flentes Mariæ & Magdalenz. Vbi tot artis documenta afficiunt oculos, afficiant animos nostros tot charitatis Dei erga nos documenta, quæ in cruce explicuit sospitator noster. Adspicite hæc, non in tabellis solum, sed assidua piæ mentis meditatione. Adspicite, sine adoratione & veneratione, sed non sine correctione & emendatione. Et vos elegantiz omnis & nitoris studiosæ matres, quæ domos vestras ut cœlos habetis, qui supellectilem duplicatis, non ad usum, sed luxum; quæ speculis, cortinis, aulæis, pulvinaribus, lucernis, conopeis, purpurissis, Soli fulgorem suum exprobratis: quæ inauribus, calamistris, pectine, torquibus, gemmis, armillis, Cleopatrz estis, aliam vobis supellectilem comparate. Pro speculo animæ vestræ, sit crux Christi, speculum peccati, speculum poenæ, speculum redemptionis. pro calamistris sit corona spinea. pro torquibus & armillis vincula & catenæ, quibus vinctus est pro vobis. clavos, malleos, virgas, quæ percusserunt innocentem, pectines vestros esse cogitate, quibus

bus non luxuriantem per colla, per humeros capillum, sed cordis vestri sordes purgabit. Etenim, simulachrum rei, cogitatio est. cum illa sacra est, sacra etiam hæc est. Hæc cum sacra est, non potest non cogitatio sancta, efficax esse incitamentum ad pietatis virtutisque studia. Dico verissima. intellectus fit omne illud, quod intelligit, non reapse, sed repræsentatione. Crucem cogitate, crux est. clavos crucis cogitate, mens clavus est. vulnera Christi, vulnus est, sanguinem, sanguis est, similitudine, non re. Iam, impetratam per sanguinem Christi vulnerati & crucifixi peccatorum remissionem cogitate, Ecce, mens peccatrix per sanguinem Christi se purgatam videt & gaudet. Cum talis est mens, cum hæc volvit frequenter, cum attendit pia devotione, audacter loquor, impossibile est peccare illum, ista qui cogitat, quia ex Deo est.

Iam vos accedite ad crucem Christi, qui afflictum, ægrum, mutilum, vel morbis vel martyrio corpusculum trahitis. Passus est pro vobis, relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit. Adspicite in cruce pontificem vestrum, qui lachrymis suis, suspiriis suis, precibus suis, cum clamore valido, verberibus, flagris, crucis doloribus, didicit vobis condolere. ingemiscitis vos? ingemuit prior, fletis? flevit. suspiratis? suspiravit. doletis? doluit plus. Qui lapidibus obtereris, Stephane protomartyr, Christo te solare, qui tot calamitatibus, velut lapidum segete, obtritatus fuit. Qui clavis terræ affigeris, Matthæ Apostole, Iesu tuo te solare, qui cruci clavis affixus hæsit. Qui funibus traheris & distraheris, Marce Evangelista, Iesum in tuere funibus vinctum tractumque. Qui veri-

tatem .

testem Evangelicam sanguine tuo obfignasti, Luca Evangelista, in magnum hunc veritatis testem oculos converte. Et tu dilecte Iesu Christo, Iohannes, cum in Pathmum exul relegaris, cogita, ante te in Ægypto exulasse dominum tuum. Cum cruci affigeris, Petre, inversus, pro solatio putasti vel ipsa crucis forma differre à Servatore tuo. Cum caderis, cum capite mulctaris, Paule, *reliquias adimple passionum Christi, & stigmata Domini Iesu in corpore tuo portas*. Sed melius tecum agi sentis, quam cum Christo crudeliter crucifixo. Cum exco-riaris, Bartholomæe, fers patienter, quia vibicibus & flagellis discerptum Mediatorem securus es. Quibus oculos tyranni effodiunt, oculis se solentur exspirantis Iesu. quibus manus præscindunt, manus istas perforatas fide exosculentur. quibus linguam exiit furor mundi, pudor non sit silere, nam siluit reus pro nobis Christus. Quos flammæ ustulant vivos, flammis amoris erga crucifixum toti exardescant. Quos aquæ suffocant, rivis lachrymarum Christi reviviscant. Discant omnes obedientiam, sicut ille ex iis quæ passus est didicit. Postremum, vos adeste, quotquot fallaci mercatura, velut triginta siclis, Dominum venditis. Ne credite siclos Iudaicos periisse. tinniunt indies in ærariis vestris. nec mercatores solum, sed quemlibet peccantem exercet sceleratum hoc Iudæ peculium. Dicam vobis inscriptiones singulorum siclorum, ne credatis me falsum dicere. Primus sicles Impietas inscribitur. illorum est sicles, qui vendundis emendisque mercimoniis Deum non timent. Secundus blanditiæ sunt & dulciloquia, quibus velut osculo salutamus e mentem, ut fallamus. Tertius mendacium est. illum siclem omnes officinæ

officinæ habent, quoties mendacio extrudunt minus vendibiles merces. Quartus astutia est, cujus malis artibus mercium precia surgunt caduntque. Quintus fraus est, qua filemus rei venditæ vitium. Sextus stoliditas est, qua felicitatem pecuniis æstimamus. Septimus arrogantia est, qua præstare putamus nos, ob hoc, quod siclis abundamus. Octavus invidiæ siclus est, quando dolemus, quod locupletiores sicli sint aliis. Nonus malitiæ est, qua depreciamus merces alterius, quantumvis optimas. Decimus temeritas est, quæ siclos ab inferis petitem abire, quæ per glaciem, per iratum & procellosum mare, per saxa, per ignes navigat, siclorum amore. Undecimus luxuriæ est, cum siclos absorbet voluptatum ingluvies. Duodecimus ebrietatis est, quæ siclos pleno auro proluit & spumantibus patris exhaurit. Decimus tertius gulæ est, quæ siclos Sybariticis mensis vorat. Decimusquartus perfidia est, quæ cum Domino suo & amico convivatur, quem in animo habet prodere. Decimusquintus Simonia est, quæ pontificatum emit pecunia & ære licitat sacra munia. Decimussextus schismatis est studium, cujus nullum apparuit vestigium in Christi tunica. Decimusseptimus calumniæ est, quæ hæresin & falsa dogmata affricat Christi membris, à quibus alienissima sunt. Decimusoctavus vindictæ est, quæ siclis latrones nocendique artifices in innocentium perniciem redimit. Decimus & nonus regnandi sitis est, quæ siclos, plus quam triginta, impendit, ut vastitatem faciat & Europam omnem manifestæ objiciat lanienæ. Vigessimus pertinaciæ est, quæ erroribus receptis mordicus inhæret, quia ad comparandos siclos utiles sunt. Vicessimus primus

igno-

ignorantia est, quæ Dominum gloriæ & imitatores ejus crucifigit vel affligit, quia nescit, quid faciat. Viceſimus ſecundus luxur est, qui ſiclos publicos in res nihili abſumit. Tertius ſupra vigefimum exlex militia est, quæ veſtimenta Chriſti prædam habet, quæ per nefas abſtulit. Vigefimus quartus injuſtia est, quæ alteri ſuum neſcit dare. Vigefimus quintus crudelitas est, quæ tunc maxima est, cum miſeris, cum captivis illudit. Vigefimus ſextus hypocriſis est, quæ ſanctimoniæ ſpecie veſtem diſcindit & peccandi ſibi com meatum facit. Vigefimus ſeptimus est timor Cæſaris, ne ſiclis ejus & gratia excidamus. Vigefimus octavus præſidentia est, qua Petri nobis & petræ videmur, & ad primum levioris periculi inſultum, Dominum negamus. Vigefimus nonus impœnitentia est, cum ne quidem cruci affixos & in ipſo agone mortis poſitos, peccatorum pœnitet. Trigefimus avaritia est, in cujus margine ſcriptum, Avaritia hunc numinum excudit. Non fabulor A. res ſeria est., mundus pro foro est. omnes mercatorem agimus. est aliquid vitiorum ſingulis, ſuper quo contrahimus libenter. ſicli parabolici ſunt, quibus Dominum & virtutes, quas nos docuit, vendimus ſacerdotibus & populi primoribus, hoc est Sathanæ, carni, mundo. Hi ſicli ſunt, quibus fallimus & fallimur ipſi. Reddamus ſiclos ſacerdotibus. avaritiæ ſuum, nam peſſima ſacerdos est, fraudi ſuum, mendacio ſuum, hypocriſi ſuum, nam Pharifæorum & Scribarum filia est, ſingulos ſingulis vitiis, quorum nominibus valent. Ita crux Chriſti vobis & mihi recuperatæ ſalutis erit authoramentum, & ſanctioris vitæ exemplum & argumentum. Denique, ut poſtrema

postrema verba loquar, A. C. mecum Iesum
Christum in cruce expirantem, non lignum, ita
affamini :

*Iesu Christe, tuas humilis prosternor ad aras,
Et veneram mortis celsa theatra tue.
Tu pateris, sed culpa mea est : tu criminis expers
Supplicii pendis tristia fata mei.
Se peragit natura ream. tu victima luges.
Alterius scelus est alteriusque dolor.
Noxina debemus. sed tu vadamonia praestas,
Nostraque sat facilis debita sponsor habes.
Dextra tibi perfossa riget ; mea sola scelestæ est.
Nec sentit pœnam noxia dextra suam.
Innocuum qui mucro latus transfixit, aberrat.
Debentur lateri vulnus & hasta meo.
Improbis innotuit linguam tibi lavit aceto
Miles. at hæc nostram prœluat unda sitim.
Spinea regalem tibi cingit adorea frontem.
At pudor humani nominis illa fuit.
Cur secat immerita tergus vibice flagellum ?
Et cruor è sacro corpore fusus abit ?
Hoc tergus Iudæ feri. mea perfida vita est.
Perfida mens, studiis perfida lingua suis.
Exspuit in sacros vultus sceleratus Apella.
Conspue me : vultus gloria nulla mei est.
Heu, strinxere tuas adamantina vincula palmas,
Brachia erant vinculis nostra liganda tuis.
Quid captive gemis ? damnati carceris umbra
Me tegat & fraudes abdat opaca meum.
Latro datur socius, mihi lupo imminet agno.
Et numerum impietas cum pietate facit.
Iste latro collega mihi consorsque malorum est.
Talis ego merui parte sedere chori.
Iudicis ipse tu quoties absolueris ore.
Sum sceleris iudex testis & ipse mei.
Heu miser, infamis libras mala pondera ligni.*

Et

Et proprii portas busta futura rogi.
Me grave lassat onus, vitium succumbere doctus
Debebam merita succubuisse cruci.
Christe, quid exanimi ducis suspiria planctu?
Verberat & patrios mæsta querela lares?
Me me; adsum, qui feci, in me converte furoris
Fulmina, me media desere morte Pater.
Quid pia, quid moriens claudis tua lumina, Iesu.
Sola fuit fonti hac debita pœna mihi.
Crux salve veneranda. mei medicina doloris,
Spes mea, peccantium portus & ara precum.
Præsidium miseris, fidei tutela labantis,
Unica Christiadium gloria, vita, salus.
Hoc merito nos, Christe, beas, altare, sacerdos,
Victima. cuncta unus, jam minor ipse Deo es.
Ora tibi prono pendent proclivia vultu:
Oscula vis populo figere blanda tuo.
Sunt expansa tibi totum amplexantia mundum
Brachia, & hic speciem gestus amantis habet.
Dextera Iudeos inruit, at altera gentes.
Sic moriens cunctos vivere, Christe, cupis.
Destillat madidis lacrymarum flumen ocellis,
Abluat ut lacrymas flebilis unda meas.
Et qui sæcla lavat peccantis crimina mundi,
Sanguinis ex isto corpore rivus abit.
Gaudia nostra dolor peperitque infamia famam.
Et mea captivus libera colla facis.
Qua te flagra premunt, flagris me absolvere possunt.
Et ne cadat homo, caderis ipse Deus.
Cingit spina caput. sed, qua marcescere nescit,
Facta meo capiti spina corona fuit.
Gestat arundineum regalis dextera sceptrum.
Ne desint titulis sceptrum futura meis.
Defereris, ne me percuntem deferat ather.
Et tua sit questus meta querela mei.
Mors tua vita mihi est, atque isto funere pascor.
Quemque tibi rapiunt, dant mihi fata diem.

*Cur timeam ? fidei una mea fiducia crux est.
 Cur timeam ? rigidas crux fugat una minas.
 Cur peccem ? tanti Sponsoris morte redemptus.
 Cur peccem ? gemitus cum subit hora tui.
 Hac facies, hac massa Dei pendentis imago,
 Nec nos peccantes, nec finit esse reos.*

D I X I.

R E C I T A T A

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio.
 XXV MAR. MDLXXII.

Ad

Ad Illustrissimum Principem

FREDERICVM HENRICVM

Principem Auriacum, Comitem Nassaviae, &c. Gubernatorem Gelriae, Hollandiae, West-Frisiae, &c.

GRATVLATIO PANEGYRICA.

Illustrissime Princeps:

Facit contemplatio, sensusque publicae felicitatis, ut quos honores divinis pariter & humanis consiliis summos adeptus es, Tibi gratulari audeam, eâ oratione, quae nulli nostratum invidiosa, exterorum nullis, praeterquam hostibus, ingrata esse potest. Vti enim ad hoc maximae dignitatis & imperii fastigium, non ambitio Te, aut luxuriantis fortunae caecus favor, sed perspecta Belgarum populo virtus, animiq; fortitudo, & gentis Auriacae ingentia merita exoraverunt; ita nulli grave esse potest tanti nominis tui incrementum, nisi cui expedit sine reatore esse vitae libertatis vindicem Rempublicam. Etenim post noctem, quam pene supremam habuimus, defuncto fratre Principe, novum sidus illuxisti, cujus ortus, quasi novi Solis, lucem caliganti patriae reddidit, & publici moeroris invisam tempestatem subita serenitate discussit. Ut dubium sit, utrum major fuerit conceptus ex morte Invictissimi Herois dolor, an ex hisce imperii tui auspiciis commune gaudium. Certe paria sint oportet. Nec dispar esse potest occidentis & nascentis virtutis aestimatio. Et ita nobiscum comparatum est, ut quo-

rum.

rum bonorum jactura dolemus quam maxime eorum accessione, quum summa illa sunt, gaudeamus non minus. Quantum enim in Fratre amisisse nos fatemur, tantum in Te recuperasse certa animi fiducia credimus. Et si sub illo floruit inclytum Fœderati Belgii imperium, sub Te, quam adeptum est securitatem, & gloriam, porro inviolatam conservabit. Non poterant profecto Potentissimi Fœderati Belgii Ordines sapientius tantarum rerum momenta moderari, nisi ut in eadem domo familiaque Imperii vires remanerent, cujus nomen colere venerarique assuevimus, & in qua salutis ac præsidii nostri firmamentum ac robur omne fato quodam reposirum fuisse videtur. Fuit illa Nassavium domus, coelitus delapsa progenies ad Imperia Belgarum; quæ primum Belgio universo Præfectum dedit Engelbertum Nassavium propatruum tuum, cujus ductu quum res maximas in Gallia Flandriaque gessisset Cæsar laudatissimus Maximilianus, florentissimis cum Belgii nationibus præfecit. Quem secutus Henricus Nassavius, Engelberti è fratre nepos, non solum potentissimo exercitui Caroli Quinti Cæsaris in Galliis dux præfuit, verum etiam Brabantia universa, aliarumque Provinciarum, ejusdem Imperatoris nomine, gubernacula tenuit. Nec minor laus fuit propatruelis tui Renati Cabilionensis, Arausionensium Principis, Hollandia, Zelandia, Frisiaque gubernatoris, qui postquam Gelria ducatum Caroli Cæsaris imperio adjecisset, felicissimos blandientis fortunæ successus præmaturâ morte finivit. Mox ad patrem tuum Gulielmum devolutus Auranfia Principatus, & Hollandia, Frisia, ac Ultrajecti, Præfectura; in qua ita se gessit Princeps consideratissimus, ut quum se & Patriæ & Regi suo

fuo sacra fide obstrictum sciret, non prius à Rege defecerit, quam postquam ille rex esse desisset, nec patriæ custodiam deposuerit etiam tunc, quum empti latronis metu ea defendenda esset, & magna mercede parricidis veniam fecisset regius furor. Et quanquam nulla calamitas par ejus morti ab irato Numine excogitari potuit, tamen magnitudinem rerum, quas difficillimis temporibus egit, intuentibus, credere licet, tantum Principem Deum accommodasse turbatis Patriæ rebus, ut non nisi extincta tyrannide, partaque libertate, eum origini suæ, hoc est, cœlo repeteret. Post hunc, gravissimis Hispanorum odiis ac periculis circumseptam Rempubicam, Gubernatoris titulo, affecutus est Mauritius frater, qui bellum sub Patre inchoatum tanta in rebus agendis promptitudine, celeritate ac felicitate gessit, ut hostem, qui lacessiverat prior, fractis jam ultra Herculis Liberique terminos viribus, induciarum leges accipere coëgerit. Et sanè, si causam potuisset, non alium ipse belli sui Imperatorem electurus fuisse videbatur. Itaque nomen ejus & fama rerum per totum orbem diffusa, gentibus etiam exteris admirationi ac terrori fuit, & non modo eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam superavit. Huic Principi quum successor quæreretur, non poterat præter Te eligi alius, qui ad hanc spem genitus & educatus, non majores solum, sed & jam nuper Patrem Fratremque tantorum munionum consortes habuisti. ut quoties hos mente circumferres, roties in altero singularis prudentiæ, in altero fortitudinis militaris cum fortuna conjunctæ imaginem recognosceres, & per vestigia utriusque decurrens, sicuti generi, ita & magnitudini amborum succederes.

Utique istis Ducibus ordinata primum disciplina militaris, viresque civitatum, non minus bellandi arte, quam virtute firmatz; ut quibus studiis imperij nostri fundamenta jecit Pater, opes publicæ ac privatæ, bellicque laudes sub Fratre creverunt, iisdem totius operis gloriam consummares. Nec solum profectò maximorum Principum cognatione, velut honesto quodam sanguinis præjudicio, Reipubl. gubernaculis admotus es, verum propriis virtutibus id fieri meruisti, quod citrà ullius invidiam, omnium applausu, veluti cœlesti oraculo, factus es. Non militari impetu ac inclinatione, quod Romanis Imper. familiare, sed consilio & ratione electus es; si modò eligi potuisti, qui solus tantæ moli sustinendæ idoneus superfuisti, nec tam augustæ gloriæ vicinum magis paremve aliam habuisti. Opus erat Milite, cujus tu partes omnes explevisti, tū mortis, cujus metus cæteros exanimat, perpetua cōtemptione, tum gloriæ laudisq; insatiabili cupidine. Opus erat militiæ Duce, quem ita hætenus expressisti, ut non nisi sero factus videaris, nec doctrina usuque solum, sed naturæ beneficio Imperator esse credaris. Opus erat rerum, quæ domi sunt, gubernatore, quem excelsæ indolis moderatione, rara humanitate, erga cives benevolentia, & prudenti consilio, omnibus numeris absolvis. E ludo & pueritiæ disciplina in militiæ disciplinam profectus es, & tyrocinii rudimenta sub fratris militia deposuisti, Expugnata jam tum ab eodem Gertrudisbergâ, validissimæ urbis Dominio simul ac Præfecturâ auctior, patriæ hæreditatis sortem inclyti sanguinis ac nominis fama illustrasti. Adolefcens ordines & signa duxisti, & majore, quam ferebat ætas, animo hostem petiisti, non ante potens tui, quam maximi parentis manibus

Hispa-

Hispanorum sanguine parentasses. Omnia facilius, quam moram ferre poteras. Cunctatio servilis, statim exequi militare ac regium adolescenti videbatur. In acie animus & armis erat, & victoriam jam animo præconcupiebas, si tantum ante signa & phalanges tuas stare potuisses. Quin etiam, quæ leviora haberi solent in re militari, charum te ac venerandum efficiebant, exercitatio armorum quotidiana, inter ipsos milites gregarios conversatio, vigorque militaris. Fratri perpetuus comes adhærebas, qui tot urbium victor, tot præliis superior, tot classium domitor, nunquam sine Te victor fuit, sed uti consilii periculique, ita laudis quoque & gloriæ consortem esse voluit. Ibas in hostes, ipsis cuneis immixtus, nec honestum esse ducebas de illo triumphare, quem non lassisses ipse. Leve credebas nominis tui auspiciis pugnari, nisi bellorum discrimini te offerres ipse, mucrones in ora hostium dirigeres, collato pede pugnares, ordines turbares, nec nisi prostrato hoste gradum promoveres. Ita non Ducis solum, sed & militis munia executus es; nec disciplina solum ac jussis, sed exemplo etiam & factis prævivisti. Vidimus vultum ducentis in prælium milites, obsidentis urbes, fugantis obsidentes, obsessos liberantis, & equites ad bellum excitantis; jam patriæ libertatem, jam hostium spolia, jam inveteratæ virtutis documenta, & immortalis gloriæ præmia pro concione commemorantis. Ne vero major esset armorum quam prudentiæ tuæ laus, in eunte adolescentia in Concilium Status (quod vocant) adscitus, bellicas res consiliis quoque tuis moderatus fuisti, & eas sententias dixisti, quæ summam prudentiam cum summa animi excelitate conjunctam indicarent. Peditum

agmina postquam feliciter duxisses, tandem totius Belgici equitatus imperator fuisti, & maximum belli nostri robur ac septum cura tua fulcivisti. Nec poterat arctis patriæ limitibus concludi sublimis animi tui vigor. In Britanniam legatus mitteris, & initum olim cum Elizabetha foedus restaurans, à Iacobo Rege veteris societatis subsidia facile impetras. Reversus, urbibus, propugnaculisque omnibus, quotquot in Flandrica ora Potentissimis Ordinibus parent, gubernator præficeris, & futuræ dignitatis præludia auspiciæque capis. Etenim, quum in belli Duce hæc inesse oporteat; scientiam rei militaris, animi fortitudinem, & authoritatem; quis Te scientior esse potest? qui militiæ præcepta non solum à Fratre accepisti, sed & dedisti ipse; nec quæ dedisti, ex alienis semper judiciis, sed ex propriis quoque bellis ac victoriis hausisti. Puer, vir, domi, foris, armis, consiliis, pace, bello, arte, robore, eques, pedes, terra, mari, miles, dux, vel gessisti bella, vel quæ gereres, cogitasti. Quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, expedire, propriæ tuæ laudes sunt. Ut pedestres, ut equestres ducendæ turmae, ne locum deserant, ne ordines turbent; ut munire castra, ut ducere fossas, ut committere exercitus, ut eosdem revocare oporteat: denique quæcunque evenire in acie ac præliis possunt, omnia campestri meditatione prænovisti. Fluminum tractus, Mosæ, Vahalæ, Rheni, Isalæ, Scaldis vada, profunditates & flexus, urbium, propugnaculorum, portuum situs, ac robora, aperta tibi sunt. Et, quod in Annibale laudat Livius, non minus hostium, quam tua loca explorata habes. Fortitudinem vero animi in iis perspicere licet, quæ vel cum aliis, vel sine aliis magna præclaraque egisti. Tu
comite

comite Briaulteo, aliisque Gallicæ nobilitatis Ducibus, è castris digressus, & Mendozæ insidiis circumventus, insigni fortitudine Te tuosque expeditivisti, & periculi magnitudinem laudi ac commodo deputasti. Nec enim temere adversa casuum estimat, quem fortuna subinde decepit. Tu ad Roram amnem, circumfusus undique hostibus, captus pene, capi tamen non potuisti, & cum victus videreris, verso in desperationem consilio, non sine numine victoriam reportasti. Pugnabant utique pro te celebrari nominis fama, & illa ipsa, quam dixi, desperatio, ingens ad contemnenda pericula incitamentum. Tu obsessam à potenti Rege Brunsvicensium metropolim summis obsidionis periculis liberaisti, tantaque id negotium confecisti celeritate, ut citius vicisse, quam venisse cognoscereris, ejusdemque liberationis author idem & nuncius fueris. Tu, cum ancipiti diu certamine in Flandria de summa pene rerum dimicaretur, ingens quoque tuis incitamentum fuisti, tum ad se tuendum, tum ad hostes fortiter incessendum. Tu Limburgensi agro, rigente bruma, ignes & arma intulisti, & non magna militum manu, in ipso hostilis terræ meditullio, Erkelium oppidum expugnasti, diripuisti, incendiasti. Trepidavit nuper subito cohortium tuarum adventu Brabantia, & illic militem Batavum stare obstupuit, ubi securitatis suæ & imperii sedem posuit summa Hispaniarum majestas. Et facile Nemetum terris jam pridem tristem servitutem avertisses, nisi læva fuisset iis Ducibus mens, qui blandis foederibus circumventi, inglorii & singuli perire, quam gloriosissimi belli fortunam experiri maluerunt. Ita contemtrix illa mortis pro patria virtus latius se diffudit, quam ubi nata est; & heroicos ausus illic ex-

plicare conata fuit, ubi stirpis suæ originem ac cunabula veneratur. Adest quoque Tibi, quæ multum in bellis administrandis atque imperio militari valet, Auctoritas. Et, qualis laudatus ille Germanicus, visu & auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retines, invidiam & arrogantiam effugisti. De Felicitate nihil dicam, quæ quia in potestate nostra non est, nec virtutibus accenseri meretur. Eam tibi Deus summam præstet, & destinata salubriter potentius numen exequatur. Formam imperante dignam sortitus, non animis solum, sed etiam oculis civium servis. Imperium quoties cogitas, omnem Majestatem in lubrico positam prudenter cogitas, & inter maximam & ultimam fortunam nihil interesse edoctus, illam reverenter habes. Festinationem, temeritatemque prudentia ac consiliorum freno moderaris. In omnem occasionem intentus, nec tuæ dees, nec hosti suam subministras. Sed inter has præclaras & eximias virtutes tuas, maxime tamen se ostendit Comitas illa tua, & , quam à Batava gente habes, Humanitas; quæ ita in te elucet, ut ad hanc unam virtutem genuisse te videatur natura, studium exercuisse, felicitas servasse. Ita faciles aditus ad Te privatorum, ita liberas esse querimonias finis, ut is, qui dignitate principibus excellet, facilitate par infimis videaris. Moderationem, modestiamque, in omni fortuna eminentia bona, propria habes, & , quod de Tito olim dictum, neminem à sermone tuo tristiores dimittis. Tua quoque hæc vox est, quæ olim fuit Trajani laudatissimi Principis : *Talem præstabo me Imperatorem meis, qualem optarem ipse privatus.* Quæ quum ita sint, minime fuisse
difficilis

difficilis deliberatio credenda est, quisnam potissimum tantis rebus, hoc tanto bello præficiendus esset. Mihi vero memoria vetera repetenti, & mentis oculos per antiqua avorum tuorum decora circumferenti, hæc sedet sententia, nulla te virtute majoribus tuis minorem futurum, qui nulli dignitate, opibus, animique celsitudine es inferior. Quid? quod rerum à te gestarum præstantia, velut quibusdam alis, sublata, cogitatione & spe multo jam ulterius provolamus. Nec sentit vovetque aliud Patria universa, quæ vota jam sua colligit, faustisque acclamationibus Gubernatorem suum gratulabunda excipit. Gaudent Illustrissimi Potentissimique Fœderati Belgii Ordines, & quam summam habent potestatem, Te imperante ac vindicante illustriorem habent. Gaudet Batavia, singulari jure tua, & ei se vitam dedisse gloriatur, à quo vitam jam sibi securitatemque promittit. Gaudet Geldria, & illum se Ducem natam lætatur, cujus industria propagatos imperii sui fines, Rhenum, Vahalim, Mosamque ab hostium incursionibus non semel defensos adspexit. Gaudent Toxandri, & cum omnium te ducem agnoscant, suum privato nomine compellant. Gaudent Trajectini, & inter Batavos ac Sicambros mediū utrorumque applausus suis applausibus excipiunt. Gaudet Nassaviorum familia omnis, & gloriæ suæ incrementa ex tua sperat. Gaudet civium quisque, quorum alii corpus, non virtutem, alii solum nomen patris immutatum esse dicunt. Omnes certatim te velut beneficium & salutare quoddam numen adspiciunt, alternis judiciis ambigentes, Dominum salutent, an Patrem. Iam militum totiusque exercitus applausus quantum tui vel ad-

mirationi dediti sint, vel charitate flagrent, testes sunt. Fremitus concursusque omnium, neminem solum gratulari sinit. Ac ceteri quidem viciniore Principes ac populi, quanta omnes animorum alacritate recentem Præfecturæ tuæ nuncium acceperint, ex eorum Legatis cognoscere potuisti. Academia nostra, Reipublicæ hujus non ornamentum solum, sed & fulcrum, pariter Te Patriæ ac litterarum, Martis Palladisque tutorem veneratur. Quare capesse gubernacula florentissimarum provinciarum Princeps Illustrissime, quas famæ rerum gestarum, opum affluentia, virium gloria terribiles fecit. Agitur in iis Nassaviorum gloria, quæ tibi à majoribus cum magna in rebus aliis, tum maxima in re militari tradita est: agitur salus tot sociorum atque amicorum, regum, principumque, qui suam felicitatem perniciemque à nostra sejungi non posse sapienter vident: agitur fortuna tot optimorum civium, quibus non salvis & pacis ornamenta & subsidia belli frustra requires. Exempla Tibi adsunt fortiter & feliciter capiendi imperii à majoribus illis tuis, quos immensa serie Cæsaribus annectis. Eminent inter illos Adolphus, Gulielmus, Mauritius, primi ultimique conditores magnitudinis & claritudinis Nassavicæ. Adolphus vir bello maximus, plus virtuti suæ, quam fortunæ debuit, & quum omnia sua salutis publicæ devovisset, se quoque tandem devovit; docuitque posteros, difficulter possideri imperia, quæ cum potentiorum invidia possidentur. Gulielmus pater, ut cæteras ejus virtutes silcam, Lenitatem, Constantiamque, & in sævis undis tranquillum animum tibi transcribit. Ut gubernator in magna navi flectit ac regit omnia parvo motu,

tu, ipse immorus; talis ille tuus genitor, periculorum securus, fluctuantem bellorum tempestatibus Belgicæ navem. Quid Mauritius frater? vixit carus suis, metuendus hostibus, utrisque venerandus, & satur gloriæ, satur vitæ, Te non imperii modo sui, sed & virtutum suarum hæredem reliquit. Fuit in illo vis animi incredibilis, laborum patientia propemodum nimia, fortitudo inter Europæos Principes excellens, consilium par animi fortitudini, scientia rerum Mathematicarum eximia, pietas denique erga parentem insignis; quam, Philippum paternæ cædis authorem non semel iustissimo bello ultus, orbi testatam fecit. Et, quæ summa numinis benignitas fuit, expectare eum fata, dum Oriente domito, aditoque nuper Occidente, quicquid mortalitas capiebat, nominis fama impleret. Quod si maternum genus spectare libeat, quod ex Galliæ summis Principibus deducis, hic avum intueri Casparem Colinium, Galliæ Admiralium, magnæ authoritatis, famæ, ac fidei virum, qui cum se totum puriori religioni consecravisset, vitam sibi crudeliter eripi, quam illam, maluit. Tu succedis, & iisdem virtutibus illos reddis, quorum sanguinem præfers. Non potest non rapi ad similitudinem eorum, à quibus fluxit, excellens indoles, & simulacrum refert cœlestis animi decerpta ab iis aura. Obsequeris vocanti Te ad magna Fortunæ, sed ita, ut virtuti illam ipsam debeas. Sine hac Princeps famam magnam habere potes, non potes bonam. Non convenire cuiquam imperium aiebat Cyrus, qui non melior esset iis, quibus imperaret. Nec firmum imperium esse potest, ubi illa exulat. Vti navigantium oculi in Helicen, ita in Principes suos versæ pleræ-

que civium mentes & oculi, non tam imperio, quam exemplo moventur. Arduum tuum munus est, & magnum, mole, cura, periculo. Bello præficeris gravissimo, sive hostem spectes, cujus potentia maxima est, sive rempublicam, quam defendi nostra aliorumque interest. Et cum alibi bella fuisse, & transisse compertum sit, hic sedisse & habitasse creduntur. Scilicet, fecit locorum oportunitas, & eorum conspiratio, qui magnitudini nostræ sunt offensi, ut consilia & arma undique Austriacorum verterentur in has partes, & nostra hoc solo certamen certaretur, penè dicam, de Europa. Venisti in medium belli discrimen, ex quo non difficulter Te expedies, si, quod facis, Deum adhibueris in consilio, & nihil magni sine illo Numine te posse credideris. Habuit olim libertas nostra hostes potentissimos Romanos, & jam Hispanos habet, gentem, uti Annæus Florus testatur, *bellatricem, viris armisque nobilem, Annibalis eruditricem*. Vtrisque, cum in bella truderetur, opposuit causæ æquitatem, artem militarem, & invictum animi robur. Sed per gravissimas tempestates, & bellorum procellas, in hanc temporum felicitatem enavigavit, auctaque inter arma & enses imperii potestas, fama, & opes. Tu iisdem præidiis fretus, fortitudini animi, quæ in te summa est, consilium jungis; quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre solet. Vides magnos duces plura consilio quam vi perfecisse: nec temere Diomedis socium Ithacam assignare sapientiæ patrum. Bellum Hispaniense, gravissimis causis, magno animo, felici successu susceptum, continuas, & parentis tui infandam eadem porro expiare pergis. Vtrique

que Belgis imperas, quibus pro aris & focis fortiter mori suavius semper fuit, quam ante eos. Imperas iis, qui bellis circumsepti, nondum tamen bello lassati sunt, nec pacem se habere posse, præterquam in bello, arbitrantur. Imperas, sed magnis rerum nostrarum adiutoribus, Gallo & Britanno, quibus opitulandi necessitatem non sociorum solum amor, sed & propriæ securitatis sollicitudo quam maximam imponit. Et est profecto is hostis, cum quo non de gloria aut propagandis imperii finibus pugnamus, sed de vita, & quod vita antiquius, avita libertate. Fatum quoque hoc est tuæ stirpis & domus, ut gloriæ suæ magnitudinem à miserorum tutela habeat. Dictum olim de Scipionum gente, natam eam ad Carthaginem vincendam. Ego de tua dixerim, natam eam ad sublevandos tyrannide & foedo servitutis jugo Belgarum populos. Pacem ab hoste nec petis, ne victi videamur; nec oblatam respuas, ne superbi victores habeamur. Nihil enim magis decorum Principi, quam ut sciant omnes, & suscipere illum iuste bella, & finire posse. Sed nullam admittes, nisi honestam & tutam. Secus non pax ea foret, sed servitutis pactio. Procerum populique hæc vox, hæc sententia est: Potius cum dignitate cadendum esse, quam cum ignominia servendum. E militia & bello subductum Respublica vocat, sed (ignosce Patria sic loquenti) non omni ex parte beata. Tu beare eam porro non desinis, dum Religionem & Iustitiam, certissima securitatis publicæ pignora, fortiter propugnas. Vtique hæ illæ virtutes sunt, quibus Principes Deos fieri Augustus perhibebat. Illa, cum Dei Optimi Maximi munus sit, in animos imperium habet, nec à nobis

bis divelli potest. Et cum Deo hominem, homines hominibus, hos ipsos Principi suo alliget, vincula illa dissolvi non patitur. Vnam sententia frustra expectabis, quia suam quisque impensius amat; unam animis optare licet, quia plures Christiani sumus; quos utcumque opinio & doctorum placita dividant, coelestium bonorum sensus communioque arctius junxisse debebat. Occurrit supplex Iustitia, & ad pedes tuos provoluta, se quoque laciniam vestis tue atrexi postulat. Dum se commendat, cives suos tuosque commendat, summi, medi, infimique ordinis. Tu Curia ac juris summus præsides unicuique suum das, ne inferiores vim patiantur, nec superiores contumeliam accipiant. Non minus enim te civibus datum arbitraris, quam tibi cives. Et sicuti sidera splendorem non habent, nisi ut usibus mortalium inserviant: ita nec Tu dignitatem hanc, nisi cum officio conjunctam, habes. Iustitiae clementiam & lenitatem admisces, & in hoc fastigio non magnus magis, quam bonus audire desideras. Amari siquidem à popularibus, metu à hostibus, digni principis est. Famam, jam præsertim in theatro ejus positus, serio curas; & cum reliqui mortalium ea, quæ conducunt, maxime sectentur, Tu præcipua rerum tuarum ad illam dirigis. Quare temporibus tuis dicendis non deerunt decora ingenia, & grata posteritas prosperam tui memoriam circumferet. Nec minus lætus hic Inaugurationis tue orietur dies, & salutaris Belgis tuis, nec Belgis tantum, sed & vicinis, nec vicinis tantum, sed & longe distitis; etiam iis, qui adversa nobis vestigia prementes, alia sidera, aliud coelum vident. Plura dicerem, nisi apud Deos Principesque paucos sermone utendum scirem.

Facit

Faxit Deus immortalis, stator vindexque hujus imperii, ut quam libertatem avitam insignis Nassoviorum prudentia, Præcerum, civium, militumque egregia virtus, & ante omnia cæleste ipsius numen hætenus defendit, tutam porro inviolatamque conserves; & Parenti fato dispar, Fratri felicitate par, utrique animi magnitudine simillimus, Te officiaque tua omnia Patriæque Patrique æternam consecres.

D I X I.

PA.

P A N E G Y R I C V S,

Quo Illustrissimo & Excellent. Principi,

F R E D E R I C O H E N R I C O,

Arausionensium Principi, Comiti Nassovia, &c. Hollandiæ, Zelandiæ, &c. Gubernatori, Supremo militiæ nostræ terrâ marique Duci, &c.

Expugnata fortiter S Y L V M - D V C I S
laudem gratulatur Autor.

Obfidionem famâ clarissimam, opere, laboribusque gravem, insignem casibus, cædibus atrocem, confecisti, propitio Numine, *Princeps Illustrissime.* Prævivisti victor. Subeunt victoriæ tuæ testes ac præcones plurimi, qui quam omnem ab ingenio, industria, ac eruditione impetrare possunt dicendâ facultatem, tantæ rei certatim applicant. Utique interest præsentis sæculi, magnorum Ducum præclara facta grata mente recognoscere, & futuri, eadem velut antè oculos posita habere; ne aut oblitterata inertia nostra virtus in vivis langueat, aut quæ imitetur, majorum exempla, desideret posteritas. Veteris ævi res gestæ suis memoratæ sunt scriptoribus. Nec fas est incuriosum esse rerum suarum ætatem nostram, tum præsertim, cum magni nobilisque facti prodenda est memoria. Agere memoratu digna, eademque scripto consignare, laudabile creditum apud eos, apud quos virtutes æstimantur. Vbi precium his deest, per inertiam simul & silentium, cum gloriæ studio, imperiorum

gloriam dignitas, ipsique tandem principatus concidunt. Bellum Federatis populis, sub tuo ac gentis tue moderamine, cum potentissimo Hispaniarum rege per annos multos fuit. Ad libertatem felicissimis incrementis contendimus. Inchoavit eam Gulielmus, genitor tuus. auxit ejus securitatem supra modum Mauritius, frater, illustris ac beatæ memoriæ Princeps. longius provehere pergis, *Frederice Henrice*. Toto belli decursu Nassoviorum imprimis emicuit fides, constantia, animique magnitudo, ut in illa stirpe imperii hujus robur collocasse videatur summi Numinis providentia. Urbes munitissimæ victæ. acies hostium atrocibus præliis profligatæ. exercitus ingentibus impensis, supra quam quis credat, conscripti, majores semper pro magnitudine crescentis indies imperii. Exigua primùm vires, Hollandiæ Zelandiæque potissimum terminis circumscriptæ, fuere. Mox accessio facta Geldriæ, Transalaniæ regionis, Frisiæ partis, ac Groningæ omnis. Non tuta ab armis nostris Brabantia, non Flandria. utriusque oram validissimis præfidiis tenemus. Numero hominum opibusque inferiores vicinus ordine & disciplina, non domi solum, sed & foris: non terrâ solum, sed & mari. Post victum ex parte Orientem, & ereptas Lusitanis Moluccas insulas, arma nostra sensit Occidens. Adeo successus suos urgere paratus populus, velut æstu quodam & torrente fortunæ raptus in vetere ac novo orbe trophæa fixit. Bella navalia, portus Iccius, & fretum Gaditanum, inter Calpen & Abylam maxime, celebria conspexere utrumque cis Tropicum. Omnium tamen felicissimè nuper tuis auspiciis sub ipso Tropico navigatum, (non patitur Hispanorum recordia, ut pugnatum dicam)

cam) cum victoriæ præmium cessit argenti, mer-
ciumque preciosissimarum immanis vis, & la-
ceratæ momento hostium rates, Cubæ littora
tabulis operuere. ut jam in ipso mari, in alio or-
be victa videretur infesta terris Europæis Hispa-
nia. Induciarum non longo intervallo distinx-
imus bellorum tempora, & data ad recipiendum
spiritum partibus requies. Damnata aliquandiu
nocendi studia, non causæ; pugnæ, non odia, his
opertis magis, quam extinctis. Mox majoribus
animis redintegrata bella. nos minore emolu-
mento terra marique pugnâvimus, usque dum
exuta in Occidente regiis opibus classe Mexi-
cana, & turbatis tanta clade hostium rationi-
bus, tempore optimisque occasionibus usus, *Syl-
vam-ducis*, propugnaculum Brabantia validissi-
mum, in potestatem tuam redegisti. quæ sola la-
cinia deerat pulcherrimæ Federatorum vesti.
Mirum, quantum ex hac victoria roboris & di-
gnitatis Reip. nostræ accesserit, quantum Illu-
strissimo tuo nomini apud suos gratiæ, apud ex-
teros famæ & auctoritatis. Infestissimæ olim
Romanis fuere urbes duæ, Carthago, & Nu-
mantia. Nullæ longius principem populum, nul-
læ gravius affligere, consumptis tot Ducibus,
exercitibus, opibus. Hæc urbs Carthago nobis
& Numantia fuit. Bis irritò conatu tentata, se-
mel solius cœli in ipsam favore, in nostros in-
clementia evasit; semel Alberti Archiducis pru-
dentia, & quæ in bellis plurimum valet, celeri-
tate defensa fuit. Fraudibus petita sæpius, stra-
tagemata nostrorum vel Marte, vel fraudibus
elusit. Ingressi urbem sumus. intrâ portas, in fo-
ro ipso stetimus. nondum tamen vicimus. Fato
tunc servata urbs, ne, post tot fratris triumphos,
Tibi quoque deesset futuræ gloriæ illustre ar-
gumentum. Ecce, pendet animi Europæus or-
bis,

his, utrum admirabilius sit, quod illam viceris, an quod aggredi ausus fueris. Dum victam stupet, hæret iterum, quid prius in ea victoria mireretur: An velocitatem, quod brevissimo tempore viceris: An operum magnitudinem, in quibus labor naturam ipsam pene vicit: An Numinis favorem, quod anni tempestates, raro hisce regionibus more, obsidenti idoneas concesserit, totoque obsidionis tempore æther velut in partibus fuerit: An felicitatem, quod spem dubiæ adhuc victoriæ crexeris alterâ, & Vesaliâ potitus nutantem belli fortunam occupaveris: An maximi Regis castra subita rerum desperatione dilapsa, & qui exercitus pares nobis habeat, momento victum. Federati verò Belgii Proceres, civesque tui, dum gloriosæ obsidionis momenta propius ad animum revocant, ejus gloriam publica & privata utilitate, hostiumque summis incommodis metiuntur. Nullam siquidem ex finitimis urbibus illa nocentiorum experti fuimus. Hinc in Geldriam, Hollandiam, & ipsam diocesin Ultrajectinam factæ excursions turbaverunt quietos. In omnium latus impacta omnes afflixit, abductis trans Yahalim, Mosam, Rhenum ipsum captivis, cæcis nostrorum copiis, abactis jumentis. Non æstate ab illâ, non brumâ tuti fuimus. Undique perfidiis fortissimis muniendi urbes, propugnacula, arces, necessitatem nobis imposuit. Equitum peditumque sedes oportuna militem in agros nostros effuderat, priusquam venire eum sensissemus. Tuta locis & fuga ex occasione jam latrocinia, jam bella faciebat. In hoc Numantiæ ac Carthagini dissimilis, quod illam à Roma Alpes, hanc mare, ipsam à finibus nostris arctissimum flumen dirimat: illæ à Latio longius fuerint, hæc Sicambros Batavosque proximè

proximè contingat. Quanta verò hosti ex eadem damna exspectanda sint, postquam nostrarum partium esse coepit, inde colligunt, quod Brabantiam nobis omnem aperiat, aditumque præbeat securum in Menapios, Tungros, Eburones, Advaticos: belli discrimine Bredam Antverpiamque involvat: eodem Heusdam, Graviam, Bommeliam, Bergam ad Zomam, fluminumque com meatus liberet. Quotquot verò à rerum circumstantiis tanti belli authorem & causas infra Deum positas animo præscindere amant, tam præclari facinoris successum prudentiæ tuæ ac fortitudini, industriæ ac constantiæ, indefesso studio, animique magnitudini acceptum ferunt. quarum illam totius operis moderatricem, hanc ejusdem administram comitemque venerantur. Primum, hostium ad Occidentem immanem jacturam in lucro deputabas, & quæ inde nata fuisse in comperto erat prædiciariorum per Brabantiam, Gelriam, Flandriam murmura & querelas, ob non soluta stipendia; satis gnarus, disciplinam solvi, ac licentiam turbarum ostendi, frustratis militum desideriis. Deinde, absente Spinola, cujus ductu multa prospera ac præclara Rex gesserat, fore sciebas, ut tardius moveret Archidux Isabella, & in quem summæ rei regimen conferret ambigeret: facile Hispanorum & Belgarum æmulatione militaribus odiis fomenta præberi: periculosè ex hybernis exciri militem querulum: deesse, hoc saltem tempore, quæ conscribendis novis copiis & educendo exercitui sufficerent. Quæ rerum perturbatione utendum, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, urbem illam aggredi statuisti, quæ finitimarum esset infestissima. Observabas præterea, maturius te, ob advehendi com meatus

meatus commoditatem, castra explicare posse; & eo loco, ubi à vicinis urbibus fluminibusque annonæ subvectiones juvarentur: Hostem, si vel maximè castris insultare velit, ob pabuli inopiam non posse. Super hæc in Germania bello Cimbrico, in Insulribus Gallico regias opes atteri. Nec minus occurrebant, quæ difficilem reddebant obsidionem. maximo ambitu cingendam urbem, ob circumfusas aquas, quæ propius locari castra prohibebant: multo opus esse milite, quo & dispersas castrorum partes tuearis, & obsessos oppugnes: paludes nihil stabile firmumque admittere: ob aquarum affluxum hyemem hyberna sustinere non posse. Augebant difficultatem, præter præsidia, cives continuo bellandi usu exercitatissimi, maximus in oppido rerum (ita credebatur) ad bellum apparatus, rei frumentariæ ultra quàm satis, arces adhuc validissimæ, & propugnacula portis lateribusque urbis undique objecta. quibus malis remedia jam ante quæsieras, à milite, armis, com meatu, navibus, ærario, & Illust. Ordinum in tantas impensas egregia facilitate. Cumque ingenti totius Europæ præjudicio gravaremur urbem illam vi expugnari non posse, ideoque in miseriam simul nostram & ignominiam, velut fato, servari: Tu veteris ac recentioris ævi exempla in consilium advocando, nihil labori industriæque impervium esse, temet ipsum, jam & nos docuisti. Atqua ista meditantem animum magnæ spei gloriæque ardor accendebat. Subibant laudatissimi fratris conatus minus prosperi, frustrata tuorum stratagemata. necdum amissæ Bredæ pudorem decoxeras. At omnium maxime heroicam mentem stimulabat patriæ amor, quam in tuto locari in confesso erat istius urbis accessione. Motis castris, præveniendum celeritate

tate hostem judicabas, ideoque, ut falsa opinionione ipsum imbueres, quidvis potius, quam de Sylva-Ducis obsidione suspicandi argumenta illi objecisti. Crederisque animis adversæ partis prorsus persuasisse, nihil minus te, quam quod cogitabas, cogitare. Accessit ad Prudentiam labor & industria, animique incredibilis & propositi constantia, quibus tantas res gessisti, quantas audere vix hominis, perficere (Velleji verba sunt) pene nullius, nisi Dei esset. Circumvallationis magnitudo, celeritas, robur, ac securitas parum à miraculis abfuere. Insedisti paludes, fluvios stitisti, epotasti stagna & lacus, non militum numero, uti olim Medus, sed arte ac ingenio. Nec jam mirari subit, quæ de Drusi, Corbulonis, Civilis laboribus, de Carthaginis, Numantia, Platæarum, Alesia obsidionibus grandia memorant scriptores. Illic fossæ ductæ, muri que duplices, quorum alter obsessos, alter exterius spectabat. vidimus & hic. Illic lacubus injecti aggeres, & hic. Illic Durias trabibus impeditus, hic glebis superaggestis Dommala, Diesa, & Aa fluvii. Illic turres erectæ, exstructa castella hic vel numero, vel mole potiora. Romani operantes simul & pugnantes castra perfecerunt viginti dierum spacio. Non majore nostri, manus ligone & ballista armati, ut pro illius officio hæc pugnaret. Maximus, qui Alesia fuit, ambitus in passus ivit undecies mille. Tuus hic in passus amplius tricies mille, sive militaria Italica triginta duo, quem nullibi non, adversus externi hostis insultum, tuebantur tot tamque immania opera, quanta qui oculis non subjecere, animis concipere non possunt. Non reliquisse aditum, nisi à cælo venturis hostibus, videbaris. Nec dubium, quin longius abiverit cura tua, dum in magnis

magnis negotiis etiam tuta timentur, & prudentia abundantes amat cautelas. Hoc circumclusæ belli partes, urbs, exercitusque. Hæc Martis, hæc virtutis tuæ, ac tuorum area fuit. Magna hic, non aliorum modo Ducum, sed & tua etiam in promovendis operis studia apparuerunt. Vbique comitate & alloquio operantium officia provocabas, animos præmiis implebas, pecunias, ingentia ad quidvis audendum incitamenta, liberalius offerebas, aggeribus vallisque spacia præscribebas, inter glebarum jactus, & lignorum motus per paludes discurrebas, incorrupto summi Ducis honore. Vbi pugnae locus, ubi invadendæ arces, arcibusque objecta molium terrestrium repagula, pugnantis te ostentabas, sedulò cavens, ne furore militari certæ cædi tuos objiceres: sufflaminabas bellaturientium studia, ne primo impetu retardati successus sequentium animos frangerent: satis velociter geri arbitratus, quicquid benè & cautè: caram esse boni militis annonam: nec expedire, bella, quæ fama constant, à cladibus auspiciū capere. Veterum etiam more, per gentes nationesque distinxisti operarum ordines ac pugnandi vices, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accenderentur clarissimi Europæ populi. Ipse periculorum omnium securus, mane, vespere, etiam intempesta nocte, modo ante ipsa signa, modo his immixtus ibas, inter machinarum boatus, glandium igniumque jactus, in ipsis cuniculis fossisque subterraneis facienda imperans. Et quanquam non deessent, qui monerent, ne oblitus publicæ salutis unico eam fortunæ ictui exponeres; non expedire, urbem, maximi alias momenti, tanti capitis jactura redimi; tamen, ut
cas

eas voces benevolentiae tuorum signa esse credebas, ita pari animi magnitudine aestimabas minus, affirmans non semel, absente te citius quod non factum est usus, quam quod factum est opus, fieri. Fortè & generosæ menti inerrabat Alexandri Macedonis responsum: non ætatis se spatio Principes metiri, sed perennitatis: Deum, uti regna, ita & rectores impensius curare: nec tam longam ipsis, quam gloriosam vitam querendam: nihil indignius, quam consumi eam, ubi quàm maximè possit ostendi. Nec tuis castris contentus invigilare, ad aliorum stationes sæpius processisti, hic machinas amoveri iubens, hic admoveri, hic oppugnari hostem, hic defendi tuos, ut totius exercitus Imperator nullam castrorum partem curæ tuæ subduci passus fueris. Facta tua, non dicta solummodo, sequebatur miles, nec disciplinam tantum, sed etiam exemplum à te capiebat. Ut planè tanti esset exercitus, quanti Imperator. Hinc omnibus idem ardor, ire, quo jussisses, pugnare, periclitari, sanguine suo commendare posteritati gloriosæ obfidionis recordationem. nec tam mors illis terrore erat, quam vita, & superesse à pugna dedecus videbatur. Illud maximè gloriosum, quamvis multorum cædibus, gradum aliqua promovisse, & cum hostem vallo deturbassent, raris ordinibus reverti. Iam, cum in procinctu esset Comes Herenbergensis, paratosque exercitus sub ipsis vallis ostenderet, nusquam fortissimi sollicitique Ducis mania mittebas. Ipse cum ducibus agmina circumire, somnum non capere, undique circumcursare. copias etiam omnes in armis esse, frenatos equos stare, ac vigilas intentiore cura servari jubebas. Etiam prorupto vallo cum equitum turmis exhibas, occurfabas venienti, & ubi plurimus labor spesque aliqua

con-

consilio , manu , voce pugnam sustentabas . Oberrante mox cis Vahalin hostili exercitu, & veteri Bataviae insidiante, stupenda velocitate militares copias, ad nutum paratas, insequi iussisti, quo usus vel res vocaret, stare, progredi; ut veluti manu tua adversæ partis fata moderari videreris. Tum verò quam maximè excellens illa animi magnitudo emicuit, cum superato Isala Velaviam hostis teneret. Iacebant nobis animi, metusque tam quæ non essent facienda, quam quæ essent, suadebat. At tu adversa casuum, quæ bellis intervenire solent, moderatius æstimans, egregia constantia non destitisti à cœpto, sed acriore studio institisti urbi, provisisque, quæ poteras, celeritate limitaneis locis, hostem in sterili arena sibi permisisisti, donec capta tuis consiliis Vefalia, revocandi artem, quæ adversus te utebatur, docuisti cognatum sanguinem. Ita ad incredibilem animi vim divina accessit benignitas, quarum illa, ut auderes, dedit, hæc, ut posses. Pari olim constantia populus Romanus, cum tertio ab urbe lapide grassaretur Annibal, ad avertendos Capuam Consules, ab incepto non destitit, & de sua urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit, sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flaccum in urbem securam, præsens absensque pugnabat. Non oportuna magis Belgarum terris alias affulsit victoria, quæ subita serenitate inductam patriæ caliginem discussit, Amersfortiam Cæsarianis præidiis, Velaviam numerosis exercitibus liberavit: hostium verò res adeò in arctum coegit, ut armamentario suo simul, & frumentaria sede exuti, nihil sibi reliquum esse crederent, præter dedecorem fugam, aut minimè ambitiosam famem. Tandem, adductis in summam desperationem obsessis,

fessis, laborioso operi latam catastrophem imposuit insignis tua erga deditos clementia, qua, non cum privatorum te calamitatibus, sed hostium viribus, contendere ostendisti. Scipio Africanus (nec enim cum alio comparari te fas est) in Hispaniam missus, neglectis minoribus ejus oppidis, Carthaginem novam, principium tum regni robur, aggressus est, & in unâ urbe captâ Poenis sui defendendi fiduciam ademittit, Romanis sociisque reddidit. Hujus exemplo, urbem Hispanicarum provinciarum munitissimam, situ hæctenus operibusque inexpugnabilem, subito adortus es. Venisti, & minus quinto mense victor ingressus es, non Sinonius artibus, sed indefessa armorum vi, frustra obnitente Regio Cæsareoque exercitibus, perruptis arcibus duabus, plurimisque, quas militaris industria extruxerat, munitionibus. Et quod ad laudem quoque facit, pugnavisti, non cum tironibus, bellicque inexpertis, sed cum hoste bellicosissimo, cum veteranis electis & militibus, quorum ut quisque scientia militari & audacia maximè valebat, ita majore animo contra stetit, etiam res urbis moderante Gubernatore sagaci, acri ingenio, contra pericula & insidias firmissimo, qui loca omnia, prompta, occulta, plana, impedita novarat, prudentiæque famâ inter regios Præfectos eminebat. Atque hæc dum terrâ per te geruntur, non minus victricia signa per Oceanum latè circumtulisti, duplexque elementum infedisti victor. In Occidentem iterum moverunt Societatis istius socii, usuri fortuna, quam superiore anno propitiam experti fuerant. Cumque turbatis commerciis Morini mare Britannicum ac Septentrionale, bello, quasi tempestate, præclusissent, sub Petro Hey-

mo,

tatis exempla tanto negotio præfeceras, maris denuò libertatem tibi tuisque vindicasti. Patere, Princeps, uti, dum de Heynio loquor, paululum morer ordinem laudum tuarum. Querimus, proh dolor: querimus, in tanto impetu cursuque rerum occidisse gloriosissimum ducem; illum qui gaudio nuper impleverat animos, jam mœrore omnia complevisse. Dolemus illam animi vim, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus moliendis efficiendisque velocitatem, in suos fidem Reipublicæ ereptam. Occubuit Heros iste, per omnes navalis militiæ gradus ad summa evectus, major semper privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu etiam tunc, cum pareret, capax imperii. Occubuit nunquam non victor, postquam Orientem & Occidentem, famæ suæ terminos, adiisset; postquam classem Hispanorum in ipso Brasilæ littore atroci prælio exarmasset: postquam regio thesauro onustas naves in Matancæ portu primus mortalium exuisset, evulgato imperii arcano, posse etiam Occidentem vinci, & annuos Novi orbis redditus intercepti: postquam naves Morinorum bellicas fortiter aggressus expugnasset, & majorum facinorum spem certam suis fecisset, nec deesse quidquam ad immortalitatem videretur, nisi ut qui vixisset victor, victor moreretur. Secuta quoque est morientem victoria; & quæ vivo ante, etiam mortuo se superfudit fortuna. Regulum dicerem, nisi hoc felicius esset, quod post carceres suos eodem loco hostem egregiè ultus fuerit, quo captivus foedam servitutem serviverat. Dicerem Themistoclem, nisi non cum imbellibus Persis, sed bellicosissima gente pugnavisset. Compararem Pompejo, nisi piraticum bellum illi superstiti conficere concessissent fata, Hey-

nio nostro negassent. Maxima profectò sunt, quæ gessisti, Princeps fortissime, & in hac mundi scena, inter tot Europæ Principes, laudatissimum te actorem conspexit præsens annus. Fatigavit Borussiam Suecus, frustra repetiit Polonus. Britannus domestica, Transalpina restituit Gallus; Bellum pace redemit Cimber. Finibus suis invigilasse Veneto satis fuit. Omnium tu (sit fas ita Batavum loqui) gloriosissimè urbes illas Hispano subduxisti, in quibus Belgici cardo omnis versabatur. Et ne quid perfectæ victoriæ obstreperet, solo exercitus tui adventu, Velavia omni, propugnaculisque in Isalæ ripa exstructis, submovisti hostiles copias. Vicisti magnitudine rerum non hostes modo, sed & fociorum expectationem, quorum illi insolentius vanis cogitationibus cœlum peti, hi tale te consilium cepisse, quod non facile explicare posses, modestius censebant. At explicuisti, per Dei gratiam, & possibile esse primus docuisti, quod impossibilibus hætenus, celebratissimo proverbio, adscripserat præconcepta animis nostratium desperatio. Et cum hæc sub initium Præfecturæ tuæ sint opera, similia porro exspectamus. Nec enim possunt aliæ, quam excelsæ cogitationes animo tuo subire, & dum in incremento est virtus tua, tanta Celsitudine ac gente dignos spiritus capis, ut eadem fortitudine postmodum experiaris, quicquid pro patriæ salute tentandum providè judicabis. Iam oculos in te conjicit Christianus orbis. aliorum aperta inclinatio est, aliorum occulti metus. Utinam aut vincere hostem possis aut pacare, & præludia hæc fuerint stabiliendis simul imperii & pacis. Eam reduci velle, fortè victori expedit, victo necesse est. Militat pro te Iehova, & turbatis nonnihil rebus, victoriam con-

duplicat,

duplicat, ut confessos hostes animo jam subjugaveris. fasces Auriaco submittere nemo indecorum putat, & quos superasti, beneficium putant, à Naffovio vinci. Sub frenis tuis libertatem quisque sibi, sub imperio felicitatem pollicetur. Maestè Heros invictè, & cum patriæ finibus latius virtutum tuarum pomoeria diffunde. Laudabiles militiæ tuæ successus continua, & , advocante te ad magna Deo, obsequere. Veni, ad tuos redi, & Procerum civiumque passim faustas acclamations victor excipe, quorum alii vitam, alii libertatem, omnes securitatem tibi debemus. Sequor pone Encomiastes, & dum alii tantarum rerum solidam narrationem meditantur, non historiam, sed Poëma oblatum veni. Nec enim decet tam illustria trophæa suspendi sine vate. Vtinam verò dignam virtutibus tuis orationem reperire potuissem. Impari gressu ambulat Auctor & Scriptor, & Principum Heroicos ausus lambere facile est, facundiâ exhaurire difficillimum. Quod poëtarum proprium est feci. Per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum, rormentum circumduxi lætas voces, ut potius furentis animi vaticinatio appareant, quam religiosæ narrationis sub testibus fides. Est tamen, ubi nimius narrator mihi videor, temporisque filum nimis anxie secutus. Sed parum refert, si minus illic poëtam egerim, ubi felicissimè pugnavisti. Præstat sciri, Te melioribus legibus pugnasse, quam me cecinisse. Et major rerum à te prudenter fortiterque gerendarum habenda fuit ratio, quam meæ laudis. quam si ex hoc opere aliquam retulero, Illustrissimo tuo nomini omnem debebo, cujus virtutum vel sola recordatione vatibus pectus tumet, ut majores sibi videantur, quod cir-

ca augusta illa nomina & illustres animas impensius occupantur.

Faxit Deus Opt. Max. cujus invicta manu vicisti : Patriam, religionem, libertatem in tuto locasti : hostiles impetus contudisti : Vesaliam primum, mox Sylvam-ducis, urbes potentissimas, Federatorum imperio addidisti, ut nominis tui terrorem latè circumferas, quæ domi ægra sunt, consilio fulcias, valida magis robores, metumque tuū civibus, contemptum hostibus, præclare de patria merendo, demas.

D I X I.

ORA-

O R A T I O,

D E V I C T A

In Freto Britannico Potentissimi

HISPANORVM REGIS CLASSE,

P E R

MARTINVM TROMPIVM

maris Vice-Præfectum,

Anno cId Id c xxxix, mense Octob. die xxi.

VABVS mundi partibus habitamus, duabus pugnamus, terra ac mari. alteram securitas, alteram temeritas sedem fecit. Prior, quia fixa & stabilis, pluribus domicilium præbet. Posterior, quia mobilis fluctuansque, paucioribus. Illa iis patet, qui mansuetius vivere amant. Hæc iis, qui ventis, cœlo & falo acrius animantur. Qui terras habitant, laxis spatiis pugnant, ubi timor viam fugæ invenit. quibus Oceanus domus est, arctis tabellis conclusi, aquas mortui sorbent, ne sicca morte intereant. In terris positi securius maria adspectant. qui aquis jactantur, tellurem post terga vident, & natale solum insigni audacia susque deque habent. ubi terra est, certius iter tenemus ad vitam. ubi aquæ sunt, dubio cursu secamus æquora, & levibus auris animam credimus, ducto gracili tramite inter vitæ & mortis vias. Non terra solum pugnantes Pompejum & Cæsarem, sed & exilis cymbula mundi Imperatores vexit. Et qui terra non nisi hostium formidamus potentiam, in aquis præ-

ter hostium furorem, naufragiis insuper multamur. In utraque imperia, divitias, libertatem, quarum rerum causa bella atque certamina sunt, petimus. Imus in principia nostra omnes. illic spirare amat quisque, unde originem traxit. Ex limo facti humido siccoque constamus, ne si toti aqua essemus, inconstantiæ; aut si toti terra, pertinaciæ haberemur filii. In hæc semina relabimur non inviti, & illic morari studium est, ubi potiore sui particulam vel aquis vel terris se debere quilibet sentit. Hac sorte & indole non singuli solum, sed & populi gentesque discernimur. Inter fluctus nos & procellas habitamus. Amphibium animal Batavi sumus, Mattiaci sumus, Frisii sumus. Pluribus elementis gaudemus, quia singulorum munera mercamur. quos in lucem modo edidit tellus, mox impuberes adhuc & vix ære lavatos, fovet procellosa Tethys. Quindum longo itinere in Auroram cum conjugibus imus, (eloquar hoc versu:)

— — — mediis in fluctibus ardet

Terrarum secunda Venus. stupet ipsa verendis

Vnda puerperis, matrique admurmurat aquor,

Et cum puppe rotant duos cunabula natos.

Littora nostra, templa, fora, quibus ambulamus & sacra facimus, ubi mercamur, dormimus, vigilamus, ubi candidi vel attrati sumus, ubi epulamur, jocamur, aquæ & tempestates pulsant. Si tellus viam euntibus præcludit, eam affectamus pelago; & honestæ cupiditati frena laxamus, per invia pedibus spatia. Pro lateritiis ligneas domos condimus, & ne mergamur graves, totis sylvis innatamus. Pro area, tectis, parietibus, trabes sunt & quercus & lignifer Septentrio. Miracula præbemus orbi. Cum terræ deficiunt, ob uliginem & paludes,
ligna

igna advocamus in auxilium, ne vivi descendamus ad inferos. rursus, cum aquæ lapides, saxa, domos ferre detrectant, ex iisdem lignis domos mobiles ratesque fabricamus, & in vasto æquore castra metimur, bella gerimus, immania navium corpora concutimus, convellimus, dissolvimus, subvertimus. Hinc duplex belli genus natum mortalibus, terrestris ac maritimum. illud crudele, hoc crudelius. illud operæ & honoris, hoc audaciæ insuper plenum. illic cum simplici hoste, hic cum hoste, & Oceano Æoloque pugnandum. altero stantes, altero vacillantes manus conserimus. altero arenis, altero urna regimur. altero, mortuorum exequiis intersumus homines, altero balenæ & phocæ.

Quibus Federatorum res gestas nosse animus est, comperient, utroque belli genere illustria virtutis suæ documenta dedisse potentem populum. sæpius cum fortitudine & scientia militari contendisse fortunam, & hæsisse, ubi terminum imperio poneret; postquam terrestribus pariter ac maritimis præliis victoriarum omne genus consummavisset. Duplicis elementi spoliis triumphamus, rostris, portisque. quorum illa victarum classium trophæa sunt, hæc urbium & quæ terra gessimus, bellorum. Est, ubi Duillios nostros, & Africanos, & Alcibiades & Attilios marmora habent. Est, ubi forti Heemskerkio æra suspendimus, cum augustis eminentis Hoofdii inscriptionibus. Est, ubi maximo Duci Petro Heynio, maris Mexicani scopulo, æternis monumentis splendide parentavimus. Tabulas videre est, Ad Amstelam suspensas, in quibus unam ratem pluribus victoriis suffecisse, picturæ docent & carmina. Ad Rotteram Lamberti Archithalassi

manibus non sine veneratione assurgimus, & assiduum in prædatrix Duynkerkæ corpore unguem hunc agnoscimus. Loquor nequicquam vetera & transacta dudum. Memorabile, Aud. & atrox prælium, ante paucos dies, propitio Numine, Patrum, & Celsissimi Auriaci auspiciis, ductu intrepidi Herois, Martini Trompii, commissum. atrox cædibus, memorabile rerum undequaque magnitudine & fama. Etenim, in hoc Potentissimi Hispaniarum Regis robur & maritimam potentiam fre-gimus: stupendum tot navigiorum apparatus, tot annorum laborem impensasque attrivimus: nauticæ gentis numerosos exercitus copiasque accidimus: conscriptum ad nova bella militem vinculis constrinximus: nervos militaris disciplinæ, stipendia, Celsissimo Infanti creptum ivimus: Indiarum proventus in messe elisimus: Belgicæ navigationis vires in Morinis incidimus: Oceani imperium juri suo, hoc est, naturæ, vindicavimus; exteris Principibus pressæ Reip. nondum extremos conatus ostendimus, & publicæ patientiæ illudere parantibus, justæ defensionis instrumenta monstravimus. Denique omnem Expugnandi concordis Belgii & erigendæ supremæ per Europam, (si qua adhuc Philipporum animis insidet) spem labefactavimus.

De his, publico hoc Patrum populi que gaudio, silere nescit, qui patriæ bonis malisque, secundis adversisque surgit caditque. qui facundia & ingenii discrimen incurrere mavult, quam suæ in Remp. fidei ac benevolentia; & linguam, si effari non potest, conari vult maxima. Non efflagitabo è vobis, Auditores, attentionem, quam res imperat; nec benevolentiam, quam mihi de A V A R A C O, de Trompio,

pio, de navalibus fociis, de maris vindicibus, pro libertate, pro aris & focis dicenti, omnes & singuli debetis. Vnum agam sedulo, ut recrudescente hac hora inter me & Hispanum praelio, tanti certaminis terribilem faciem intueamini securi. Itaque cogam intra Scholæ hujus parietes adversarias classes. Hic hic fingam esse Fretum Britannicum. hic fluctuare veliferas arces & natantia ponto castra. Hic intrepida oratione & miles ero & navita, & Ocquendus & Trompius. Hic vincar Hispanus, vincam Batavus, spectator ero Britannus. Vos credam stare in littore cum Britannis & extra teli jactum, è terra Europæorum Principum, hinc PHILIPPI, hinc PATRVM & FREDERICI laborem suaviter adspectare.

Hispaniarum Rex lenta fore bella ratus, quæ terra in Belgio gerebantur, & jacturam unius urbis alterius victoria in vicem resarciri, cum omne Federatorum robur in mercatu, hunc in maris oportunitate positum accepisset; eò consilia vertit, ut diminutis in terrestre bellum impensis, de maris potius imperio nobiscum, quam terrarum contenderet. Iuvabant propositum exempla populorum veterum & recentium, quibus Oceani potestas Continentis facile impetravit. credebatur sagacissimus Princeps, posse classibus longe dissitas regiones adiri & expugnari, & neglectis finitimis transferri alio sceptrorum majestatem. legerat, Argonautarum expeditione raptum procul à Græcia aureum vellus, & potentissimos reges auro opibusque exutos. Didicerat majorum utilibus exemplis, navium beneficio novos orbes detegi: religionem, opes, leges, mores, humanitatem ipsam ad distantes totis fideribus populos transvehi. Audiverat Belgas circumlui pelago,

vel allui; nec habere domi necessaria, quæ redimant, nisi aliunde magnis preciiis arceffant. classium usu non sibi solum divitias parare, sed veteri domino graves esse. Ambrosius Spinola, Sanseverini Dux, quo serium magis & fidelem gloriæ suæ ac imperii custodem non habuerunt Philippi, assiduis ac pertinacibus hortamentis hæc ipsa Regi suo persuasit. Ideoque, cum rerum hic sub Alberto & Isabella Archiducibus potiretur, in Morinorum portubus naves plures solito exstrui iussit. de nautica nostratium pube plurimos præmiis & pecuniarum largitione, cò pellexit, & non longo tempore ditibus Belgarum spoliis & ubere rapina fortunas maris erexit. usque adeo, ut qui olim paucis myoparonibus proxima maris nostri infestabant, jam classibus æquor, hinc Britannicum, inde Germanicum, velut tempestate, præcludant: qui supplicii metu piraticam exercebant, jam pari belli jure capti evadant: qui non nisi inermes nos adoriri solebant, jam armatis armati insultent, littoribus nostris incubent, & in ipsis portubus ac maris æstuariis securitatem publicam rideant & flagellent.

Hoc fine, non ita pridem in Hispaniæ, Lusitanæ, Callaicorum & Cantabrorum sedibus, classem validissimam coëgit, maris fortunam in Belgas novo conamine experturus. Nec desperabat victoriam, qui toties salutem classibus desperaverat. Naves immensæ molis, inter quas Prætorix, viginti septem de regno armaverat. alias regias de Morinorum auxiliis tredecim paraverat. His robur accedebat à navibus Hollandorum septem, & viginti aliis, quæ è Balthico sinu vel Albi in Hispaniam mercatus causa profectæ, regia authoritate attinebantur. Prætoriam, Castellanos Antonius
Ocquen-

Ocquendus insidebat , tormentis terribilem quatuor supra quinquaginta , vehium octingentarum. Lusitanorum Prætoriam, totius classis maximam, Lopezius Hozius tenebat, balistis majoribus instructam sexaginta duabus, vehium mille & ducentarum. Teresa illi nomen. Prætoriam, Andrea de Castro gubernatore, machinis bellicis quadraginta duabus minax, vehium erat sexcentarum. Quæ Franciscum Feyum Gallæciæ præfectum prætoriam vehebat, tormentis bellicis triginta duobus nil nisi cædes & funera loquebatur, vehium itidem quingentarum. Stupendæ quoque adspectu fuere, Crista Burgensis, Serenissima Domina de Leoro, Aquila Imperialis, Fama, Virgo Asperæ collis & illa Alexandri & Petri grandis titulis superbiens, & quæ Michaëlis imagine formidabilis & Servatoris appellatione venerabilis fuit. alia tormentis armata quadraginta, alia triginta, alia triginta quatuor, vehium quadringentarum, sexcentarum, quingentarum & quinquaginta, plus minus. Omnes mole, viribus, machinis, forma, militum & navalium sociorum numero horribiles ac tremendæ. Ligna quibusdam pro costis intexta quinûm erant in crassitudine pedum, contra quamvis globorum vim atque injuriam impervia. Talis in Trojani ducis classe Pristis fuit, gubernante Mnestheo, qualis Prætoriam Callaicorum. Talis Chimæra, duce Gyga, qualis Teresa, Prætoriam Lusitanorum. Talis prætoriam Andreæ de Castro, qualis Scylla, duce Cleantho. Talis Pegasæja Argo, duce Iasone, qualis prætoriam duce Ocquendo. Harum aliæ millenos, aliæ octingentos, aliæ septingentos, aliæ sexcentos, quæ milites, quæ navales vestitabant. Omnes militum millia decem, classiariorum millia qua-

tuordecim habebant, mixtum genus ex Hispanis, Lusitanis, Cantabris, Gallo-Britannis, ex Septentrione totaque Europa conquistum. Plurimos non sua voluntas aut militiæ amor, sed regius rigor placitumque ad infelicitis hoc belli tyrocinium coëgerat. Nomina navibus singulis imposita fuere à Sanctis tutelaribus, Iacobis, Antoniis, Hieronymis, Augustinis, Gregoriis, Ambrosiis, Paulis, Baptistis, Michaëlibus, Francis, Euangelistis, &, ne non servarentur, ab ipso Servatore. ut Dīs totique Sanctorum choro bellum indicere crederentur, quotquot irent contra. Aderat juventutis Hispanicæ flos, Duces, Comites, Dynastæ, Equites Ord. S. Iacobi, quisque fidem Regi insigni facinore probaturus. Multi domo nobiles sua sponte ac privatis opibus comitabantur, satis se honoris à Rege suo impetravisse rati, quod tam illustri expeditioni interessent. At illud in ambiguo, quis consiliis instructissimam hanc classem in Belgium ablegavisset Rex. Curiosa quippe sunt mortalium ingenia, & imperantium consulta, si non approbare, scrutari tamen & sciscitari studiosius, pro more habent. Erant, qui militem in supplementa exercitus regii mitti ajebant, ut veteranos tyronibus permutaret & castellis arcibusque domesticam gentem ad tutelam imponeret: nauticæ gentis penuria laborare Flandriam. his quos mittebat Rex, instrui classes posse & in bellum armari. Quorundam animos suspicio habebat, ne Amisiam aut Codanum sinum, vexandis aut revocandis è Germania Suecis invaderent, & alterutro potiti navalibus præliis continenter Belgas & mercimonia distringerent. Illud ex captivis accepimus, missos se, ut Gallorum classi, quæ Gallæciæ & Cantabriæ oram infestabat, fatalem diem

nun-

nunciarent. Nec deerant, prout in sinistras ominations pronæ sunt quorundam mentes, qui de vicinis regibus pessima ominarentur. Illud verum: non missam in nostra commoda classem, quæ inimicam Belgarum nomini gentem advehebat. Etiam illud: classem navium vastitate & magnitudine stupendam, toti Europæ ac præsertim Septentrioni metuendam, pro totidem castellis, arcibus & mœnibus fuisse. Præerat illi summa autoritate Antonius Ocquendus, maris Oceani præfectus, validus gratia Regis, & omni honorum genere cumulatissimus. celebris prælio navali, ad Brasilæ oram & Sanctorum omnium Sinum non ita pridem commisso. ubi capta Galeone, periit nostrorum negligentia, Belgarum prætoria, una cum classis fortissimo duce, Patre. Ille ante experimentum belli nostratis, fiducia virium, velut totius Oceani Verres dominusque, minus oportuna anni tempestate, è Coronæ portu, qui Gallæciæ maximus est, per mare Hispanicum, fretumque Britannicum, classem regiam audax gloriosusque deducebat. cujus introitus in angustias quam terribilis, tam turpis foedusque discessus fuit. Oberrabat per easdem angustias, nonnisi duodecim navium bellicarum & unius Liburnicæ contubernio præfectus noster Martinus Trompius, vir acer & strenuus, per omnes militiæ navalis gradus ad summa evectus, patre natus, qui sub Heemskerkio ad Calpen & Herculeas columnas memorabilis istius prælii pars magna fuit. Ipse, cum majore glande iceretur navalis belli fulmen Heynius, ducis munia obiens, & lateri morientis adstans, summi Herois spiritum animamque bellator hausit, ut qui sua vixerat, suâ & illius fortius pugnaret. ita decernentibus fati, ut cadente

imperatore, hunc rebus mari gerendis alterum præformarent. Fertur dixisse Heynius: multos sibi Duces esse, quorum virtutes insignis aliquis nævus deturparet. in solo Trompion nihil se desiderare eorum, quæ Ducis essent. Oberrabat hic, ut dixi, adventantibus Hispanis, per maris Britannici angustias, ut augustæ & validæ classis, de qua certâ famâ inaudiverant Patres, & Auriacus, adventum operiretur, viribus longe minor, sed solo hostium contemptu major, quos terrestribus, quam maritimis præliis aptiores esse didicerat. Ut in conspectum se è longinquo dedit Hispanus, anhelantem navium inopiam, quinque navium, quibus VVittius vicepræfectus præerat, accessione paululum recreavit, aliisque duabus, quæ in eodem Freto Ducis nostri jussu de Hispanorum adventu sciscitabantur. His cum hoste congredi cœpit, intempesta nocte & majori pugnæ in ipsam usque Auroram præludere. una navium è nostris, antè coitionem, ob malè custoditum pulverem, conflagrante. Mane aliis duodecim auctus, quæ Duynkerkano portui sub imperio Bancheri, incubuerant, pugnam suos totis viribus animisque capeßere jubet & hostes adoriri. qui dum gloriæ magis studio, quam victoriæ spe Batavi ductoris audaciam ulcisci quærunt, principium cladis fuere. Hortatus jam ante suos fuerat Federatorum Dux, meminert, cum quibus certavissent gloriosè jam sub Veris initia: cadendum esse, si præliarentur segnius: hoc agendum, ut fortius dimicasset, quam in conspectum hostium venisse credantur: non metuendum, ut ab adversariis circumvenirentur, cum, ob agilitatem suæ, cingi à lenta & tardigrada classe non possent: Æoli favorem captandum suis: occasionem rerum gerenda-

gerendarum offerri coelitus : nusquam Hispanos certius vinci posse, quam in his maris faucibus, ubi facilis in brevia, & Syrtes & arenas pulvillos prolapsus : securis instandum ac virium suarum præjudicio invictis : virtute & innocentia causæ pugnandum : cætera infirma esse. Nihil erat difficile persuadere paratis mori. Quare sub diluculo & claro die, Luna ac Sole testibus, in horam usque decimam pugnatum acriter. nec innecti inserique naves navibus voluit providus Gubernator, ne à navium mole & bellatorum numero obruerentur sui. verum ventis propitiantibus classem hostium circumnavigans, modo mediam interfecans, tormentorum bellicorum indefessis ictibus eam fatigabat, & navium maximarum compages egregia impunitate luxabat. Inde receptui canens, novis iterum animis fractæ ac laceratæ classi institit, capta navi minore & Galeatarum una, quæ abducta jam in triumphum, & à sociis avulsa, dum intempestiva spoliorum cupiditate, navis curam negligunt victores, à suis iterum recepta, materies gloriæ nostræ hostiumque infamiæ esse desit. Ocquendus navium nostrarum paucitate animosior, rectè in Prætoriam nostram ibat, hoc vehementer cupiens, ut divelleret junctam arctissimè Federatorum classem. Verum tormentorum undique ictibus exceptus perforatusque, totus lacer ac rimosus, obliquato cursu, missos nos fecit, & ad fugam se accinxit. Exactus dies Veneris crudeli certamine. Subsequens Sabbathi ob nebulosum aërem feriatus classibus & incruentus fuit. Donec inter Abramidarum & Christianorum sabbatha media nocte recruduit prælium & de refugio hostis cogitare serio cœpit. Paucis ratibus oppugnatæ plures,
parvis

parvis maximæ , ut commissi cum montibus colles , cum turribus tuguriola , cum mytilorum testis vastæ essent pandæque immanium corporum alvi. Vbi navium nostrarum desinebant galeæ, Hispanarum porticus & fori spectabantur. tormentorum stationes ordinesque supra plana Belgicarum puppium attollebantur, ut irritis sæpe ictibus peteremur , sola humilitate tuti. Puppes adversæ, nostras despectabant ex alto, & proræ infra Lusitanorum proras longè subsidebant. Hoc potiores nos , quod cum hostium rates immobiles ferè essent ob molem, nostræ in quamcumque partem vertere se & vento dare poterant. Nec victus hostis, sed lassatus , post ingentem suorum stragem , navium fissuras & hiatus , fracta tabulata , prorarum , puppium , laterumque miserandam faciem , in Britannia stationem, ubi Ptolomæi Dunium est, se recepit. Hic regiarum arcium præsidio se tutum fore ratus , certæ se classemque omnem morti & exitio objecit. Stabat in anchoris Hispaniæ omnis robur, Regis labor, Septentrionis terror , Occidentis ante præsidium , longa Galeatarum navium series. Stabat imbellis, inermis, exanimis, ociosa, ab impotentiore hoste , quem diffilare levi spiritu posse videbatur, custodita. Stabat & ludibrium hinc Britannis , inde Gallis , ex adverso rem indignam spectantibus, præbebat. Stabat , & invictissimi Regis sui majestati supina & excors illudebat. Quin Fæderatorum Præfecto copiam faciebat , convocandi undique auxilia & reficiendi quassas exhaustasque à belli instrumentis naves. Enimverò perpetuis continuisque jaculationibus & grandium machinarum furibundis explosionibus , à pulvere tormentario destitutus , impetratis grandi beneficio à Comite

mite Charasto , Caleri gubernatore , ad novam pugnam requisitis , lateri Hispanici agminis se socium individuum , at non amicum , præbuit.

Rem novam narro , Auditores , & omnibus seculis inauditam , cui fidem negabit posteritas , nisi credat , solum Trompium hæc posse. In classis , navium sexaginta & septem , quales quantasque non vidit ulla ætas , conspectum se dedit navibus bis sex. Eandem navibus aggressus fuit octodecim , mox triginta. Exercitum viginti quatuor millium , tot & plures vehebat regia classis , vix ter mille bellatoribus invasit. in incitas & Oceani angusta protrusit , protrusam circumvallavit , & veluti indagine clausam cervam cinxit , ut elabi non posset. Iacta Thermopylas tuas & Leonidam Græcia. Etiam hic Thermopylæ & Leonidæ sunt. Iacta Ciliciæ fauces Macedo , quibus Medorum olim vim stitisti. In his faucibus Aragonum & Castellæ regem stitit Macedo noster. Iactet Horatium suum Roma , quod Gallorum impetus fracto post tergum ponte solus à mœnibus arcuerit. Etiam hic paucarum navium numero sustinui-
mus Hispanorum procellam , ut Coclitæ Belgæ , ceu fascino detentam Hispaniam omnem , uno in loco capere facillimum fuerit. Hæc inter , dum tabulas & frustra divulsæ & concussæ classis refarcit Ocquendus , & sub Britannorum arcibus latitat , Trompius injectis in tam nobilem prædam Federati Leonis unguibus , per literas Patrum opem sollicitare , & quæ perdendæ porro classi necessaria videbantur , seriò exposcere. Patres magnum rati hostilem classem in arcto detineri , fatali arenæ affixam , omnibus quaqua-
versum portubus , & stationibus naves ocys colligere , ut non hominum manibus fabrica-
ta,

ta, sed velut è cœlo delapsa viderentur. Mat-
 tiacorum, Enchusanorum, Hornensium, Me-
 denblicensium, Roterodamensium navalia no-
 vis operis bellicque studiis fervebant. Amstelo-
 damensium civitas, inter socias facile maris
 domina & tot classium jugis promacunda,
 trium Collegiorum æraria, vires, curasque
 mira celeritate excivit; Admiralitatis, ut vo-
 cant; Societatis, quæ ad Orientem, & alte-
 rius, quæ ad Occidentem militat & mercatur.
 ut non uno hoste, non unius mundi viribus,
 sed toto Oriente & Occidente & Septentrio-
 ne opprimeretur Asia Africæque dominator.
 Fundi ex omni parte naves videas, non ædifi-
 cari: nasci sponte, non elaborari. Dicas ar-
 bores, pinus, quercus nova transmutatione na-
 vium formas induere. Cernas nauticam pu-
 bem non conscribi, sed ultro adesse & in ob-
 vias naves præcipitem se dare. Ita statuebat
 quisque, non opus esse imperantium authori-
 tate, quam commune Hispanorum odium pa-
 trizque flagrans amor suppleret: ducem se re-
 perturum, ubi Trompius esset; pugnandi le-
 ges, ubi Trompius esset; præmia belli, ubi
 Trompius esset. Tanta in Duce nostro autho-
 ritas fuit, ut illius præsentia victoriam sibi quis-
 que polliceretur. nemo dissimulabat, illic ca-
 put, illic sedem arcemque gloriosi certaminis
 fore, ubi imperaret Trompius.

Cellissimus A V R I A C V S, curas terra mari-
 que circumferens, habito militum in castris de-
 lectu, fortissimos quosque sclopetariorum, nu-
 mero bis mille, per naves Federatorum distri-
 bui jussit. Patrum decreto de invadenda classe
 suffragatus, jus præclaro facinori & potestatem
 dedit. post habitas deliberationes, moram fa-
 ctis abesse voluit, eaque omnia quàm celerri-
 mè

mè præparari, quæ novo prælio sufficerent. Interea elapsæ quatuordecim hostium naves minores per maris vadosa, Britannici Archithalassi gratiæ salutem suam & incolumitatem debent. Iam naves bellicæ centum & ultra, pro nobis, sub Albionis littoribus, stabant. quibus robustior factus Gubernator noster, intentis in spem eventus Gallis, Britannis, Gothis, Venetis, Cimbris, Brabantis, Flandris totiusque Europæ Principibus, ad certamen se parat. Et postquam cavisset, ne mandato & obtento Britannici Regis in stationem istam juri, temerè contravenirent sui, prior ab hoste impetitus, & uno ex suis desiderato, sine feciali classicum cani imperat; dum spectator pugnæ Britannus cum navium parte extra partes manet. Invocatum Numen, ut grandibus coeptis adesset: aras, delubra, focos, libertatem assereret: causam tueretur, quam toties fuso hostium sanguine clemens vindicavisset: de honore & salute populi sui, de imperii & maris securitate agi: cum invicto Rege commissam Rempublicam, nec vinci illum, nec vincere hanc, sine Numinis præsidio, posse: certandum cum navibus, quæ non nisi flammis incendiisque subigi queant: non desperare, qui in ipso spem locassent: animos adderet bellacibus dexteris & in tutelam publicam privatamque non segniter pronis. Hæc similiaque ad Deum effatus, sic socios alloquutus fertur: *Per vos ego, ô socii & fratres, gloriamque omnium nostrum communem rogo, ne magnum & memorabile facinus audentem deferatis. non precipio, ut sine me vos periculis obiciatis. primus in acie cum vobis, ante vos, pro vobis stabo. ne finite è manibus vestris ac meis elabi palmam, qua præscorum Ducum militumque fortitudinem aquabimus. Sperata victoria,*
vel

vel honesta mortis hunc locum, hoc mare designo. Trac-
 clara ausi estis singuli, sponte vestra. Experiar, quan-
 tum audeatis sub me communi & novo Duce. Navium
 auxilia expectavi hactenus, non ut frangerem audaciam
 vestram, sed ut in maiorem gloriam atque oportunitatem
 differrem. Ne terreat vos navium altitudo, & immensi-
 tas. Nihil tam altè ab industria & hominum fastu con-
 stitutum, quo virtus non possit eniti. audendo, qua ca-
 teri desperavere, habemus in potestate. Cessere antehac
 Batavi istiusmodi moles, & humilibus transiris manus
 dedere tumida & superba corpora. Evadite quaso in na-
 vim caciimina, vexilla è puppibus, aplustria è sublimi
 auferte. hac cum ceperitis, premia polliceor luculenta. illi
 qui primus auferet, summa; qui secundus, secunda, ea-
 demque ad singulos servabitur portio. Falsi estis, si igna-
 via voluptatem petitis & premia virtutis expectatis. Cer-
 tum habeo, vos, non tam mea liberalitate, & imperio pu-
 gnaturos, quam voluntate vestra. maiora sunt periculis
 commoda. nec enim ad nominis solum immortalem glo-
 riam vos duco, sed & ad pradam. Digni estis, qui mon-
 tes istos, qui propugnacula hac, qui turres concutatis, &
 dissolvatis. Digni estis, qui rates istas, quas mare no-
 strum odit, portus & astuaria nostra ferre non consueve-
 runt, in patriam referatis, raro spectaculo potentia Hi-
 spaniensis & felicitatis vestra. Digni, qui nihil metus
 causa inexpertum relinquatis. Quod balistis perficere ne-
 quimus, facibus, flammis, incendiariis navibus, omni de-
 nique belli apparatu, confectum dabimus. Vrite, secate,
 mergite, symbola vobis sint. Ite mecum qui vosmetipsos,
 qui Rempubl. qui conjuges, parentes, liberos, qui fortu-
 nas vestras salvas cupitis. Hæc aliaque plurima in-
 citandis militibus apta, postquam gravi oratio-
 ne eloquutus esset, classem omnem contuber-
 niis quinque distinctam in Hispanum immisit.
 Nec hic detrectasse visus est certamen, non ex
 fiducia, sed quia oppressus & obsessus erat, au-
 sus videbatur. Sed nihil tamen amplius, quàm
 ut

ut ad primum iectum concurrerent. Equidem, tantopere in navibus Hispanicis trepidatum, ut maturandæ fugæ, cui oportuna erat nebula & densissima caligo, rudentes & funes, quibus anchoræ tenebantur, præciderent. Cumque circumfusa undique inimicorum rostra viderent, abjectis telis & deserta pergula vitam supplices petiverunt. Præfectus Trompius primus in proximam sibi Prætoriam, cui à Salvatore nomen, sævis iectibus detonuit. verum hac fugam capeffente, majoris belli spectaculum præbuit Francisci Fey Galeciæ Præfecti Prætoria, cui quamvis, ad primum conflictum, dejecta malissuma essent & labefactata grandis uteri compages, jamque decussis thoraciis & dolonibus pro aquarum lubitu jactaretur, non nisi labente die collabescens ipsa, victori cessit. Cum nulla ferocius, quam cum Prætoria Lusitanica pugnâvimus, in quam irruere jussus fortissimus Muschius. Classis imperator, postquam naves incendiarias duas vento æstuque secundo, irrito successu, in illam direxisset, alias tres superimmisit, quæ felicibus & cupidis amplexibus Lusitanam virginem Teresam complexæ, non cœcis, sed manifestis ignibus illam accendere. Hujus lateri inhærens Muschius, tantis in illam amoribus exarsit, ut retinaculis, funibusque implicitus pari igne conflagraverit. Sed servati cura supremi Ducis ipse & nostrorum plarique. Admotæ etiam igniferæ rates aliis, & prætoriarum una in littus acta, Neptuno inferias solvit. Si in designandis forte hostium navibus hallucinor, cogitate, me eadem, qua pugnantes, nebula involvi, ut dignoscere hostem nequeam. Quæ Andream de Castro vehebat, globis usque à Trompio perforata & rimis fatiscens, fluctibus tandem merfa, Regi suo tabulas,

las, naufragii testes, legavit. Mirum, quantis ausibus, quanta animi magnitudine Lopeſius inter ſuorum calamitates & præſentis excidii triſtiſſimam ſcenam, una navis parte merſa, & aquis obruta, altera flagrante, ipſe brachio truncatus, pugnam continuaverit, & inſtar ignivomi, Draconis vel exardeſcentis Veſuvii, ſulphura, fumos, cineres, pilas, ignes in nos, jamjam mergenti proximus ſupremis odiis deſpuerit. Fuit hic idem Lopezius, qui in ſinu Mexicano, à quatuor noſtratum navibus bellicis cinctus undique & crudeliter impugnatus, ſed vinci neſcius, glorioſè evaſit. Ocquendus, dum ad modum opitulantis adnavigat, metuens, ne à propiore contactu conciperet flammæ & funeſto igniferarum navium circumdaretur amplexu, omni ope, comitantibus aliis nonnullis, enavigavit. & in Morinis appulit, ubi quaſſa lacerataque, quæ ipſum vexerat Prætoria, in glorioſo fato, arenarum ventorumque injuria, non noſtra virtute, periit. Victæ hoc ipſo die plures aliæ & in arenas illiſæ, Oceano, Æolo, Vulcano in Hiſpanum conjurantibus. Summo mane ſubductæ ex oculis diſſipatæ classiſ reliquiæ, quò ſors ducebat, incertis itineribus ferebantur, una navi excepta, quæ ad primum congreſſum deditionem fecit. Nec inſequens nox ocioſa noſtris, ſed quærendo hoſti ſtudioſè impenſa. Tam vehemens pugna & tumultuantium machinarum furor, & ignium graſſans per tabulas ferocia triduum ferè duravere. Per Britannoꝝ littora carpenta Ducum Principumque volitabant, ſpectaculi cauſa. Viri, matronæ, ſenes, pueri, nuptæ innuptæque puellæ, in montium faſtigiis, atrociffimi certaminis adſpectu, non ſine horrore, fruebantur. rati de humano genere agi & totius univerſi vires viroſque uno loco collidi. Sreniſſimus rex Carolus,

lus, federis sui, quod sacrosanctum habet, memor, classis suæ Præfecto quietem imperavit, & laudatissimo exemplo Hispaniæ simul Patribusque eundem se, durante conflictu, præbuit. miseris ad extremum quarundam navium Hispanicarum, quas è tanto naufragio in suos usus servavit.

Horrendum dictu, Auditores, quam cruenta, formidabilis & sæva hæc non fictorum hostium congressio fuerit. Pugnavere non laxis spatiis, inter arenas & Brevia, & navi quisque sua, velut fatali circo conclusus, eandem & gloriæ & mortis urnam habuit. pavidæ vectores dum turbant nautas, vel intempestive juvant, consilia prudentium corrumpunt. Stantes corruunt & vulneris necisque suæ autorem nesciunt. Non tam globi glandesque, quam decussæ subligaculis & tabulatis partes ac festucæ, pugnantes interimunt. Quos antennæ portant ac plutei navales, ictu sclopetorum dejectos aquæ sorbent. Quos corbis naviumque galea habet, ex imo icti, lapsu, non gradibus descendunt. Aliquis, dum, in adversam ratem intentus, ferire vult, eadem, qua lethi nunciam glandem emittit porta, fati sui causam, mutuat glandem admittit. alicui lectus & cubile pro feretro est, & qui locus nocturnæ quietis fuit, æternæ noctis factus est. Vela explicare vel contrahere volentes, ablata manus in opere destituunt. Gubernaculo admotus Palinurus de puppe dejicitur & aquis innatans sibi ipsi & navis est & gubernaculum. Iacent sparsa per transfennas mortuorum corpora, membris mutila; & quod unum ad ultionem superest, diris suum quisque hostem incessit. Non uno elemento & mortis genere pereunt miseri. Hic in aëre sublatus, semivivus & spirans adhuc, aquis suffocatur totus. Hic pice, sulphure, ignibus ustulatus, quasi

in Ætnæis crateribus, tardè expirat. Alios fummi strangulant & coctæ bullientesque æstu graveolentes sentinæ. Disruptis à pyrio pulvere navigiis, calceati & caligati bellatores cœlos peterent, nisi sua mox gravitas extinctos in centrum retruderet. Quos servare non possunt naves suæ, ex ipsis puppium acroteriis in aquas se præcipites dant, ubi vel capti victoris præda sunt, vel, nesciente modum victoria, in ipsis aquis trucidantur. Tormentorum tantus auditus fragor, ut Iovem ipsum de perdenda Natura cogitare putes. Non audire hæc præci seculi mortales, cum ignota harum machinarum vis fuit & crudelitas. Nec posterioribus seculis, loquor præfidenter, ullum commissum navale prælium, tot machinis totiesque explosis furens æstuanisque. Tonitru, ruptis vel collisis inter se nubibus, terret causarum ignaros. Sed quia minus durabile, & lethiferum, minus quoque formidabile est. Nostri tumultus Soli Orienti & Occidenti totos dies tres graves fuisse. Flammas Iovis & tonitrus non imitamus solum, sed immanitate superamus. Æthera omnem, Santovicum inter & Doveriacum, forum Vulcani, officinam Cyclopum esse dixisses. Nunquam sic vel Lemnos ipsa vel Lipara, nunquam Trinacria tantis ignibus exarsit. favillis, caligine intermixta, cineribusque spissus aër, cœlum ipsumque hostem oculis eripuit. Andabatarum in morem per intervalla pugnatum, & inter belli furores, pro hoste, læsus socius. Non aliam aulæ Infernalis imaginem esse jurasses, cum damnatorum suppliciis vacat: sive inter se Furias: Tisiphonem accensis facibus tumultuari: bacchari vesanam Megaram: insanire fœralem Aleæ: Strygem, Phlegethonta, Cocytum fumantibus aquis restagnare: latrare

latrare inter hæc trifaucem Cerberum: Phutonem ruptis terræ compagibus iterum Proserpinæ raptum moliri: dissilire in frustra Summanum: Heclam ab inferis arcessere, quicquid cocti sulphuris illic repperit: Titanum montes à Iove & Deorum exercitu ex alto deturbari: naturam omnem, rupto rerum federe, in novum Chaos incumbere. Nec ante tanto conflictui finis ociumque fuit, quam dispersæ vel mergæ vel captæ hostium naves, materiam belli subduxissent; nec reperiri ulla ratis posset, quæ spoliis ac trophæis adderetur. Obiere hoc prælio partes suas permixta virtutibus vitia. Navalis peritia cœlo, ventis, mari doctè utebatur. Audacia cum fortioribus congressa fuit. Temeritas iisdem cum hoste flammis perire gloriosum putavit. Celeritas nihil spatii consiliis hostium relinquendum rata, invasit segnes & tardius se moventes rates. Furor mergi naves maluit, & vibratis facibus hostium agmina ardentibus ruinis operiri, quam capta non sine publico dispendio, servare. Astutia flammis perdidit, qui se invictos virtute gloriabantur. Pietas, fides, constantia, labor, pro patria pugnare fortiter. Intercursabat quorundam clementia, inimicum servando, charitas in periclitantes socios, iis succurrendo. quibus virtutibus obstrepebat non semel Avaritia, in diripiendis intempestivè hostium navibus & supellectile supra modum intempta. Præfectus noster, ipsi Ocquando, cum moras neciteret ob fractas malos, & metueret, ne nostri molestiam facerent, transvehendis è portu Britanico lignis, Liburnicæ suæ officium Hispano imperatori ultrò commodavit. non quod in dubios belli exitus lenocinia quæreret, sed animi magnitudine, qua didicisset adversus hostium

P

vires,

vires, non adversus calamitates contendere. Ita subito lacerata classis potentissima, totum Britannicum littus cadaveribus, transtris, antennis, carinis, rostris, pergulis, velis rudentibusque opplevit. Illisa in littus Gallicum navium una præda Gallis fuit. aliquam Tamesis servavit, reliquis turpi fuga elapsis.

At Dux Federatorum, rebus feliciter Dei beneficio gestis, captivas naves, bellicam prædam, magnam adhuc captæ juventutis Hispanicæ vim, ducesque ipsos, in Texelæ, Mosæ & Zelandiæ portus proximasque civitates triumphabundus misit. Et cum terrorem nominis sui nec minus venerationem latè circumtulisset, domum reversus salvus & sospes, gesta Patribus Auris quoque retulit. Hi meritissimo Duci gratias egere, quod, quantumvis exigua primum navium vi instructus, de Republica non desperavisset. Redeunti omnis effusa multitudo obviam processit, & universos quidem milites ac Neptuni filios, præcipuè tamen Trompium admirantur. Hunc quasi è cœlo missum Oceani & lapsæ rei restauratorem & ut Victoriæ ipsam, venerantur. Laudant, quæ pro salute publica, intrepide, paucis primum navibus, magna circumspeditione egisset. ibi steterisse victoriæ, ubi se cum Prætoria vertisset: factam sub illo prædicabant, fortunæ, quæ in aquas dominatur, inclinationem: maritimis ducibus & plebi nauticæ collapsos per hunc animos erigi: prurire omnes belli cupiditate, quos fastidita dudum maris otia expectoravissent. Non jam ad Calloam adversa pugna in ore est, sed navalis victoriæ; non amissæ mercantium naves, sed jam acquisitæ; non Geldræ, non Hulstæ, non Scaldis, sed Caleti, & Gessoniaci portus, & Sandvici & Doeveræ & Tame-
sis

sis ac proximorum, ubi vicinus, locorum memin-
nerunt. At Duynkerkæ, Antuerpiæ, Bruxel-
lis funesta omnia & luctus plena. pavidī per
plateas discurrere, alius alium sciscitari, auto-
rem tam trīstis nūcīi requirere. adeò ad om-
nes singulosque tantæ calamitatis sensus dima-
navit. In Hispania, Lusitania, in Cantabris,
Callaicis & Asturum terris, alii cognata nomi-
na fratrum, alii liberorum, parentum alii plo-
rant, & cum privatis damnis miscent jacturam
publicam. Multi cordatiores hæc secum mus-
sitabant: mittendos Belgas, aut induciis ac pa-
ce placandos. ni fiat, fore propediem, ut de Tago
suo & asserendo Bæti cogitare incipiat Rex; vi-
ctorem hostem non stare, ubi vicit, sed ulterius
progressurum ad ea, quæ cupiditati ipsius & vi-
ctoriis patent.

Nunc, ut illustrior sit Triumphus noster, Au-
ditores, totius Antiquitatis triumphos navales
excutere animus est, & cum hoc nostro confer-
re. In Colchica expeditione ab omnibus retrò
seculis prima, clari erant Iason, Hercules, Te-
lamon, Castor, Pollux, Iovis filii. in hac Oc-
quendus, Andreas de Castro, Lopezius Hozius,
Franciscus Feyus agmen ducunt. Illi Colchi-
da, nos ipsos aurei velleris raptores & vectores
annuos cepimus. Lysander Lacedæmonius,
cum in Atheniensium portu cum tota classe ob-
sideretur, obrutus hostium navibus, milites
suos clam in littus egredi jussit, & alio trans-
ferri. Fecit idem Ocquendus, & quo se exone-
ravit, militem in littus expositum, novis Bri-
tannorum ratibus in Morinos transvehi jussit.
Chabrias Atheniensis classe dimicaturus, ex-
cusso ante navem fulmine, Nunc, inquit, meun-
da est pugna, cum Deorum maximus Iupiter ad-
esse numen suum classi nostræ ostendit. Trom-

pius adversus Hispanos dimicaturus, cum propitia flamina classi suæ inopinato adspirarent, nunc pugnandum, inquit, socii, postquam facile Numen ventis faventibus ad certamen nos vocat. Cum Tyrum ligneo opere oppugnaret Alexander, Tyrii navem bitumine, pice & sulphure illitam, remis in Macedonum molem concitaverunt, quæ cum ignem concepisset, latius fundere incendium coepit & grande opus medium rupit. Nec alia expugnandi Prætorias excogitari vis potuit, quam quæ, simili navigiorum genere, illas exureret & dissolveret. Attilius Regulus, quassata Amilcaris classe, naves sexaginta tres in potestatem redegit. De totidem & pluribus triumphat Archithalassus A V R I A C V S. C. Acilius, miles Cæsaris, navali ad Massiliam prælio, injecta in hostium puppim dextera & obtruncata, eam læva apprehendit; nec antè desit, quàm captam profundo mergeret. Non minori fortitudine dux Muschius, miles Trompii, prætoria Lusitanorum tota flagrante, una arsit, nec avelli voluit, quam hosticam navem cum sua merfissent aquæ. Alcibiades Mindarum classis Spartanz præfectum in littora propulit & naves triginta cepit. Batavum Alcibiades hostium classem in Britanniz vada trussit, & de quadraginta rostris coronam meruit. Maggo præfectus classis Punicæ navibus exutus turpiter fugit. Antonius Ocquendus afflictâ classe, (loquar de misero clementius) si non fugit, hoc egisse putatur, ut testes tantæ cladis naves octo suorum servaret contumeliis. Credere Cardinalem Infantem voluit, versam superioris anni fortunam. blanditam tunc fuisse novo Principi instabilem Deam, ut læderet gravius. Pompejus Magnus pyraticum bellum

men-

mensibus confecit tribus. Trompius bellum hoc Hispaniense tribus fere hebdomadibus. Appius Claudius Consul in Freti Siculi faucibus, Scyllam inter & Charybdim, Hieronis Syracusani classem subvertit. Fecit idem in maris Britannici faucibus Trompius. Viconius Romanorum Dux à Lucullo missus ad persequendas Mithridatis reliquias, eas affectus fuit. Etiam noster fugitivis ratibus institit & earum aliquot potitus fuit. Marcus Cl. Marcellus, dum Siciliam navibus oppugnat, contra à Siculis, machinis speculisque à Sole ardentibus oppugnatur. Hispanus, navium invicta mole potior, incendiariis puppibus, ingeniosa machinatione admotis, Vulcano devorandus traditur. Duillio Cornelioque Consulibus, sola velocitas comparatae classis auspiciū fuit. nec certior victoriæ nostræ fiducia. Neoptolemus Mithridatis præfectus Lucillum ad Leuctrum, Niciam Gylippus Lacedæmonius ad Syracusas vicit. At hoc felicior Præfectus noster, quod & vicerit & prælio superfuerit. Non alia major in mari pugna, quam Lucretio & Carulo Consulibus. Carthaginensium classis comœatu, exercitu, propugnaculis, navium vastitate, armis, gravis erat, quod ipsum exitio fuit. at Romana classis, qualis fuit & nostra, prompta, levis, expedita ad modum pugnae equestris, clavis, veluti habenis equus, regebatur. & modo in has, modo in illas mobilia corpora inferebat. Bello itidem navali inter Cæsarem & Cleopatram, hujus naves, ut nunc Hispanorum, suis ordinibus, turribus atque tabularis allevatae, non sine gemitu maris & labore ferebantur. Cæsaris, ut & Federatorum, habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad im-

petus recursus flexusque capiendos. Duilius Imperator, merſa ad Liparas Poenorum claſſe, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem præluere ſibi funalia, præcinere tibias juſſit, quaſi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria qui honores maneat Imperatorem Belgam, nescio. me non habebunt adverſantem, qui in tantæ rei memoriam, tot roſtris coronanda victoris inſignia cenſebunt, quot Hiſpano valida manu bellator extorſit. Suſcepta Xerxis in Græciam memoranda expeditio, in veterum annalibus utramque paginam facit. Verum licet major ſub Perſa navium coierit numerus, major militum multitudo, ſimilia tamen multa obſervabit, qui adverteret propius. Xerxem in bellum miſit vetus Græciæ odium, quod Ioniis contra Darium patrem auxilia tuliffent. Hiſpanum in bellum hoc trufit vetus Belgarum odium & imperandi licentius cupido. Xerxes bellum à patre infeliciter coeptum, per quinquennium inſtruxit. Philippus quartus bellum navale, ab avo Philippo ſecundo ante annos quinquaginta hoc ipſo Freto coeptum, reſtauravit infelicius. Xerxes ſummo mane locum conſcendit editiorem, ut pugnam ſpectaret, adhibitis ſcriptoribus, qui rerum gerendarum magnitudinem chartis mandarent. Stetit & hic pro rege in puppis parte editiore ſcriptor Hiſpanus, in eventum intentus, qui Regi ſecundus, nobis ſiniſter accideret. Tunc Perſarum rex, pro gentis ſuæ more, Solem invocavit. nos Deum maris, cœli & terræ unum. Themistocli Græcorum Duci in hoc diſſimilis fuit Trompius, quod ille cruenta & barbara cæde tres ſorore Xerxis Sandace nepotes, quos captivos habebat, Baccho immolaverit. nos

Crea-

Creatori Deo pias supplicationes nuncupavimus. Tunc classis Græcæ duces sub Themistocle fuere, Aminias, Soficles, Lycomedes, Aristides. Nunc sub Trompio, Hautebeenius, Everhardus, VVittius, Dionysius, Catsius, Colsterus, alique, bellaces illi manus commodavere. Quod in Xerxis classe Ariamenes fuit, in nostra Trompius fuit, in Hispaniensi Occuendus, viri omnes militiæ navalis laudibus clari & illustres. Adversus Xerxem pugnatum fiducia oraculi Delphici, muris ligneis defendendam Græciam. Adversus Philippum pugnatum fiducia decreti Potentissimorum Ordinum, muris ligneis repellendum Austria-cum. Illa tempestate de maris Ægæi, Ionii, mediterranei, Hellespontiaci, libertate & dominio agebatur. Hac de maris Vniuersi libertate. Tum decisa inter Medum & Grajum grandis controversia, uter maris esset dominus, non chartis, non jure scripto, non dissidentis Curia suffragiis, sed ferro, flammis, incendiis. Nunc quoque decisa lis quibusdam videtur, inter Amplissimi doctissimique Seldeni, depromptas ex antiquitate perperam intellecta tabulas, & Federatorum prisca jura. quæ illi tunc, cum metus est, ne quid Resp. detrimenti patiatur, non nisi inculpatae tutelæ præsidio, assertum eunt. consultius rati, tanti momenti rem ex divinæ providentiæ nutu suspendi, quam ex probabili, & anticipiti, quantumvis eruditâ, Iuris consultorum agitatione. Periiit tum flos juventutis Persicæ, nunc Hispanicæ. Themistocli malam gratiam rependit patria sua, ut & Miltiadi ac Phocio-ni. At non sinit Deus, hac ingratitude nota pollui servatam hodie Rempublicam. Cimon Themistocli successor uno die ter Persam fudit.

fudit. Noster, si navium distincta contubernia spectes, totidem victorias numerat. In Hispaniarum Rege vicinus Xerxem. in Adriaco Themistoclem, in Trompio Ariamenem æquavimus. in captis cæsisque Lusitanis, & Cantabris Calloensem jacturam pensavimus. Ut posterioris seculi illustre exemplum attexam veteribus, decertata est vehemens & cruenta pugna ad Naupactum, Christianos inter & Mahumetanos. cum hæc nostra Christianos, pro dolor, atrocibus inter se odiis commiserit. Favebat isto prælio meliori Christianorum causæ Deus, duce Austriaco. favit & nunc meliori Christianorum parti, duce & Archithalasso Auriaco. Primum secundis, mox adversis ventis pugnare Christianorum hostes. Primum quoque secundis, mox adversis ventis pugnare nobiscum Hispanienses. Turcarum triremes ob sublimitatem vanis sæpe ictibus impetivere Austriaci classem. Belgarum navibus ob eandem causam minus nocere turriz & excelsæ Hispanorum rates. Tunc Octobri mense, cui acerrimum Scorpii sidus præest, concurrere Asiæ & Europæ magni dominatores. Nunc eodem mense periit ictus à Belga Tartessi Dominus. Tunc crucis signo succubuit Lunatica gens. Nunc Leoni Belgarum imperatrix Aquila.

Exurgite Argonautæ, & documenta vestræ fortitudinis, post tot sæcula, in Belgis agnoscite. Audite Phœnices, Tyrii, Sidonii, Cilices, qui maria primi navigastis, nec vestræ solum ætatis credite, ponti imperium. Vos Thraces, Mysi, Corinthii, Cretes, vos Atheniensium ephori advertite, & Hollandiam quoque tabulis æquora decurrere; in iis, pro ipsis pugnare & de regum calamitatibus triumphare,

re, jam discite. Vos Carthagenensium patres, Romæ flagella, Siculorum tempestas, Hispaniarum domitores, quam Hispaniis, quam Siculorum regi, nos quoque velimus male, ex hoc facinore perspicite. Pysandri, Lysandri, Agesilai, Nearchi, Timoleontes, Nicia, Brutii, Reguli, Duillii, vetera nomina sunt eorum, qui classibus victores præfuerunt. In Batavis Boyforti, Iustini, Donzæ, Duvenvordii, Obdami, Heemskerckii, Lamberti, Spilbergii, Matelivii, Eremitæ, Neckii, Renstii, Reali, Coenii, Carpentarii, Speckii, Brouvverii, Nassovii, Dorpii, Trompii, nostra nomina sunt, qui fortunas nostras & Federatarum provinciarum opes, decus, famam, domi forisque egregiis ausibus auxere & erexere.

Nondum omnia dixi. Tanta hæc victoria est A. O. ut de excindendis hostium mœnibus non sit necesse jam quærere, cum in mari deleta sit Hispania. Non fuit major sub imperio Federatorum dies, quam hic, quo hinc Belgarum, inde Hispaniæ dux collatis cominus castris direxere aciem. ea profectò felicitate, ut quodam velut cum fluctibus & ventis commercio, debellandus Rex traditus nobis videatur. Et quàm leve præ tanta victoria prælii huius damnum. Desiderata è classe nostra navis una, militum & navalis populi vix centum. cum hostium cæsa merfa captaque accipiamus millia multa, naves quæ merfas, quæ exustas, quæ captas, quadraginta. ceteris vel fuga vel Anglorum beneficio elapsis. Non alia tam incruenta victoria unquam usi sumus. Idque prospectum singulari consilio Ducis, qui hostium navibus suas connecti vetuit, ne à militum, quos habebant prætoriarum, numero, attererentur sui. ideoque accessibus recessibusque cre-

bris circum vel præter navigans, classẽ hostium jaculando ipse attrivit. Quid prius hic mirabimur? velocitatem? quod tertio die parata sit. an felicitatem? quod levi nostrorum damno. an fiduciam? quod cum potentiore certavimus. an famam? quod cum nullo essemus numero, numerosam classẽ pertraximus in casses. an Dei favorem? quod flantibus usque in hostes ventis, subducere se Hispanus nequiverit, nobis naves in auxilia mittere facillimum fuerit. Credant Brabantini nugatores & hebdomadalibus chartis victoriam penes Regem stetisse scriptitent. Si Arithmeticæ gnari sunt, supputent rationes accepti & amissi. numero navium, quas misit Rex, subducant perditas, & reliquo lucro sibi plaudant. Nisi ex Menenî sunt gente, sciant, victores triumphare, non victos. Si quod scripsere, sentiunt, ex Principis sui luctu, ex Ocquendi apud Morinos mora & vilipendio, ex ducum & militum, qui evasere vultibus, ex captivorum censu, ex Britannorum testimoniis, colligant victoriam. Eiusdem dementiæ reus fuit Bernardinus Mendoza, Hispani apud Galliarum regem legatus. Disiecta namque & dissipata classe Hispanica anno millesimo, quingentesimo, octoagesimo octavo, missis sine mora Madritum veredariis, victoriam suorum Regi nunciavit, & excusum de ea libellum Parisiis circumferri fecit. Annus jam excurrit quinquagesimus, quo de illa classe nobiscum triumphavit Britanniarum regina, ut hunc ipsum, qui jam proxime sequitur, Iubilæum nobis indulserit divina clementia. Non loquar paradoxa, si præsentem triumphum illi præferam, quem tunc de potentiore & numerosiore classe retulimus. Quid enim? illam unà vi-

cimus,

cimus, hanc soli. Tunc portui Duynkerkano invigilasse, partium nostrarum fuit. Hic totum mare pro belli arena fuit. Tunc Britannia primò petebatur à Philippo. nunc primò nos. Tunc augustissima Elizabetha communi nobiscum bello innexa, eandem ob causam, pugnabat. nunc Federato Britanniae rege modesti & grati fruimur. Tunc tempestate magis disjecta classis, quam pugnandi virtute. nunc virtute nostra, Dei Optimi Maximi auspiciis, vicimus. Tunc præmia pugnae Britannis cessere, jam concordi Belgio. Tunc è navibus centum & triginta quinque, una bellica, triginta onerariz evasere. nunc viginti & septem. Tunc classi præfectus Medinæ Sidoniz dux, militiæ rudis, sed genere splendidus & opum validus. nobis res fuit cum Præfecto, cujus in mari Atlantico sæpius probata fides & studium. Tunc cum patre Michaële Ocquendo, non infima classis istius parte, jam cum filio Ocquendo summo classis duce, pugnavimus. Tunc novis auxiliis, quæ in portu Morinorum asservabat Parmensis, refocillari fessa classis nequirit. hic militum & navalium virorum centena aliquot in Britanniam Duynkerka transvecta, novum robur quassatæ classi dedere. Tum profugis Hispanis nec Britannia nec Hibernia patuit. Nunc afflictos solata est Britannia. Tunc Henrico Borbonio, ad regnum, obnitente Hispano, contendenti, clades ista belli levamen fuit. Nunc, ob societatem majoris belli, LUDOVICO filio Regi non ingrata præsens hostium calamitas evenit. Incidit prior victoria in natales imperii nostri. hæc in ea tempora, in quibus adultæ reipublicæ felicitatem vicinorum Principum arrodit æmulatio.

Quare Vobis P A T R I Æ P A T R E S , illustre hoc & luculentum novæ gloriæ & famæ argumentum gratulor. Quod sapienter & justè imperavistis , potenter impetrastis. Si unquam, nunc cavendum fuit , ne maris potiretur Tagi rector. Imminebat jugulis omnium nostrûm Hispaniensis cica, & nisi avertissetis iætum pro-
vidi, in viscera jam descendisset Bilbilicus en-
sis. Pergite muris ligneis tueri cives , cum la-
pideis non est locus. Non in civitate , non in
moenibus consistit civitas , sed in civibus ipsis.
Cum navigatis , navigat reip. non contemnen-
da pars. Ædificia vultis ? etiam naves ædificia
sunt. urbes condere vultis ? condite classes ,
ubi familiæ quoque in societatem coalescunt.
Semper prævalere Principes , qui classibus po-
tiores fuere. Per tot annos rebus per Ocea-
num præclare gestis suspiciendum nomen ve-
strum fecistis. Ostendistis & nunc, nihil inter-
esse virtutis , an equis an navibus , an mari an
terra dimicaretis. Ambiguos habuit cives ve-
stros , non Vos, an ista rerum facie , illo loco,
ubi Dunæ Britannicæ sunt , & quem veneran-
da Britannorum majestas sibi ut proprium ven-
dicat ; justum esset , hostem invadere. Verum
liceat liberum verbum in libertatis regno effa-
ri : Necessitas Patres antè rationem est , maxi-
mè in bello ; quo rarò permittitur pugnandi
tempora ad clepsydram exigere & loca confli-
ctus decempeda anxie definire. Conclusæ hæ-
rebant Hispanicæ naves in Albionis statione,
sub regis summi , ut videbatur , patrocinio , ut
quantum in nobis esset animi , ob metum re-
giæ majestatis , experirentur. Haud dubium, si
neglexissetis Hispanum, arma nobis trans mare
inferentem , contempti & Britanno & ipsi His-
pano & finitimis fuissetis. Nunc postquam,
læti

læsi primùm, invasistis, & invictos Vos hostium perniciæ probavistis, quis dubitabit patere victoribus maria? Fallitur, qui terminos gloriæ vestræ & publicæ utilitatis filo metiri cupit. Eundem, quò nos fluctus & mare ducere non detrectant. Cum in vado hæremus, alterius sumus. Disputent de aquarum terminis Themidis sacerdotis. Principibus pro jure est omne illud, sine quo salvus non est civis. Fuit tempus, & meministis adhuc, quo sine grandi querela, æstuaria vestra violari patienter tulistis. Permittunt jura, ut feram, ut facinorosum in alieno territorio persequamur. Et quis Hydram hanc in angustias Britannicas & alienas quasi aquas protrusam persequentis esse infitias ibit? Si per agrum vel vicinam fossam transire volens compertus latro, ædes incendio, jugulum jurato ictu petat, clamat natura, in via opprimendum latronem, nec expectanda fori judicia, dum periculum est in mora. Hispanum sub littoribus placidissimi Regis morantem & exitio nostro devotum invadere, cui religio fuerit? Nec dissentient Trebatii, postquam *victrix causa Diis placuit*. De Geometris & terræ mensuris multi multa legimus. De Thalassometris, de maris mensuris, nihil. Nescit Solem proprium natura, nec aëra; nec mare. Venimus in publicos navigantium secessus & atria, quæ Deus, turbato tempestatibus mari, non uni populo in refugium, sed omnibus concessit. Venimus & cunctis auramque undamque patentem hostili sanguine tinximus. Non patitur sibi præscribi æquor, qui illud, cum vult, in potestate habet, & discussis obicibus ferro viam aperire potest. Improbum, ea parte Oceani nos privari, qua spiritum trahit Respublica, qua respirat & vivit mercator,

cator, tinniunt æraria, opes mercesque cum Aurora, Austro, & Occasu permutantur. Majus dicam. Certavistis pro Britannorum jure, & ab hoste, Regis severissimas voces spernente, pœnas poposcistis. Etiam illud nefas Hispano, stationem hanc cum classibus occupare. nec occupavimus nos, nisi postquam ipse occupasset prior. Istam audaciam ulti estis pro rege, cum ob classis Hispanæ potentiam, non posset tunc ipse. Quare libertatem, Patres, quam nemo bonus, nisi cum anima, amittit, defendite & pressis manibus tenete. Asserviistis illam armis, quam armis pepererunt majores nostri. Oceanum jure communi ad nos quoque pertinere restatum fecistis. mare clausum ab Hispanis, non scriptores, sed bellatores, non papyro, sed ignibus, non calamis sed æratis siphonibus referastis. Hoc factò immensum decus authoritatisque accessit imperio vestro, decessit Hispanico. Hoc factò exteris Principibus & cum Austriaco luctantibus, rediit virtus vigorque pristinus. Hoc factò timent, qui vos terrent.

Tu verò, Celsissime Princeps, F R E D E R I C E, reliquis lauris hanc primam, hanc summam attexe. quæ tot Victoriarum laudem magnitudine sua transcendit. Dum urbes vincis, de terrarum non magnis partibus triumphas. Hic triumphus asserti maris est. Invieta expugnavisti oppida & castella & arces, sed singula singulis bellis. Nunc, quot merxisti Archithalassus Regias naves, quot abduxisti captas, tot oppida & arces, una expeditione, paucorum dierum spatio, subvertisti, & diripuisti. Dixit te Celsum Gallia, non fecit. Fecit te Superum favor & præsens victoria. Regum augusta appellatione inclarescis, & merito tuo. Navalis hic triumphus, tuus est, quia te imperante, te
res

res moderante , tuo milite parta victoria est. Vicit, quisquis pugnavit. Pugnavit maximè, qui pugnam jussit & instruxit. Hæret adhuc Fortuna , ubi gloriæ tuæ terminum ponat. Oceano & terra Felicitati tuæ viam pergit sternere, & promovet se ulterius. Auriacum nomen non tubæ solum, sed & classica differunt. Themistoclem Salamis , Xantippum Carthaginis portus , Gylippum Spartanum Ducem Siculæ angustia evexere. Te Dunæ Britannicæ, te portus Iccius , te Cantium , te Tamesis , & quotquot ad certamen hoc concurrere littorum, promontiorum, fluminum, stationum nomina, celebrem fecere.

Iam vos Hispaniensium Duces , si Batavum animosius loquentem ferre potestis , discite, nihil tam firmum validumque esse, cui periculum non sit à minus valido & potenti : aquilas minorum avium pabulum subinde fieri : presum hostem consilium in desperationem vertere, & tunc extrema moliri, cum mediocribus defendi salus nequit. Venistis ad nos è Coronæ portu , quasi in Brasilæ & Galaciæ sinubus non esset locus , ubi Gallis vel Batavo victimas debeatis. Natura prius est , ut cum vestra defenderitis , aliena eatis ereptum. Hæret in litore vestro Gallus , & longè à patria petitis in-nutritam pelago gentem. Vestris indigenis cedat timor , priusquam aliis inferatis. Cladium vestrarum , quas mari passi estis numero sapite. Idem hoc fretum Britannicum fidem faciet, quo hausta classis toto orbe celebratissima. Num Bossusio creditis ? quem in Flevo pugnantem captis navibus vinximus ? nun Frederico Spinolæ ? cujus potentissimas triremes, interempto duce , Zelandus abstulit ? num Iohanni Nassovio ? cujus totam classem ad Tholam
una

una cum ducibus & militum ingenti manu non ita pridem cepimus & in portus nostros abduximus? Non semper temeritas est felix. & jocatur in parvis benigna fors, ut cum operæ precium erit, magna mercede fallat. Superioris anni successibus insolentiores, militem nostrum indignè habuistis, & turmatim per civitates, per fora, per compita plebis vestræ ludibriis exposuistis. Meminerit Celsissimus Cardinalis, Franciscum primum Galliarum regem, cum à proavo Carolo Imperatore in Hispania captus detineretur, grandi charactere carceris sui parietibus inscripsisse, *HODIE MIHI, CRAS TIBI*. Versa rerum facies est, & ut Capua olim Hannibalis Cannæ fuerunt, ita angustia Britannicæ Cardinalis Calloa.

At Tu Generosissime & Fortissime Heros, Martine Trompi, vige & vive æternum rerum gestarum fama. Quo die memorabile hoc edidisti prælium, fidem fecisti omni Europæ, nondum cum Scipionibus, Regulis, Cimonibus, Duiliis extinctam esse fortitudinem. Audax, fateor, visum fuit consilium tuum. sed in rebus arduis & tenuibus, fortissima quæque consilia tutissima sunt. Nam si in occasionis momento, cujus prætervolat oportunitas, cunctatus fuisses, nequicquam mox amissam quævisisses. Cerrat civium quisque, quibus te honoribus, quibus applausibus reducem excipiat. Ipsos illos Deos, Neptunum, Æolum, Tethyn, Vulcanum, quorum favore vicisti, gratulantes tibi offerunt. In te civitates singulæ, in te ora convertunt cives. Omnium vox est: *dignus enim militet æther, Et conjurati veniant ad classica venti*. Vicisti animositate, peritia rei navalis, & Patrum autoritate, quæ in discrimine fuit, an post hanc diem tanta foret. Maeste, Trompi, felicior

felicior populi totius, Ecclesiarum & Scholarum acclamatione, quam qua modo exultabas victoria. Vive, id facinus ausus, quod finitimi stupent, mirantur Belgæ, horret Hispanus, & fera secula posteritasque omnis enarrabit.

Tibi summe, maximeque Deus, maris Imperator invicte, supplices gratique advolvimur. Tuum est, quicquid grande stupendumque fecimus. Tu, ut auderet imperator noster, dedisti, tu ut posset. Risisti è cœlo navigantem cum fastu Hispaniam & potentissimum Regem fluctibus potentior merxisti, rates dissipasti, exussisti, diripuisti. Tu ventis imperasti, ut flarent pro nobis. Favonios ex occultis tuis thesauris produxisti, deducendis in hostem ratibus. Euro in mandatis dedisti, ut sisteret superbas machinas, ne circumdaremur pauci. Duces prudentia, militem fiducia, & mortis contemptu armavisti. Hæc vidisse nos, hæc audivisse, hæc te Iehovam fecisse filiis nostris & nepotibus narrabimus. Canam cum Mose tuo : *Fortitudo mea & laus mea Dominus, factus mihi in salutem. glorificabo Deum meum, Deum patrum nostrorum & exaltabo eum. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus. Rates Philippi, & exercitus ejus projecit in mare, electi principes ejus merfi sunt. Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum, quasi lapis. Dextera tua Domine celebrata est fortitudine, dextera tua percussit inimicum. In multitudine gloria tua vicisti adversarios meos. Misisti iram tuam, qua illos devoravit, ut stipulam. In spiritu furoris tui congregata sunt aqua, flavit spiritus tuus & operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in vastis aquis. Quis similis tui inter fortes Domine, quis similis tui, qui magnificus es in sanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia. Da, æterne Deus, ut victoriam hanc habeamus reverenter, & victores hostium nostri victores simus. nec*
paciſ

pacis consilia aversemur, cum tuta offertur. Lo-
 quar summa : Federati Belgii rectores, pios, po-
 tentes, felices, Celsissimum Auranfiorum Prin-
 cipem, Patriæ patrem vindicemque indefef-
 sum, claffis noſtræ Præfectum, hodie victorem,
 crescentis per te Amſtelæ felicitatem, Eccle-
 ſias, Scholas, cives, mercatores, & devotam Pa-
 triæ Iuventutem protege, defende. Ita nomini
 tuo æternum fit laus, honor, gloria.

D I X I.

R E C I T A T A

Fuit in Illuſtri Amſtelodamenſium Gymnaſio.

C L O I O C X X X I X.

O R A.

O R A T I O,

In adventum Serenissimæ Reginæ,

H E N R I C Æ M A R I Æ,

Magnæ Britannia, Franciæ, &
Hiberniæ Reginæ,

Cum Augustissimam Filiam

M A R I A M,

Celsissimi Auranfiorum P R I N C I P I S

F R E D E R I C I H E N R I C I
F I L I O,

G V I L I E L M O,

Matrimonio junctam, Federatarum Pro-
vinciarum terris Urbibusque inferret.

Vper Augustissimam M E D I-
C E A M, trium Regum ma-
trem, excepit negotiatix Ci-
vitas. Iam Mediceæ Augustis-
simam Filiam, Regis Maximi
conjugem & Mediceæ Neptem
venerabunda excipit. Succe-

dunt Soles Solibus & per vices inter terrarum
Dominas, mundi Imperatrices, inter Europæi
Orbis sidera & Reginarum Principumque ful-
gidos vultus ambulamus. Vt jam non mirer
poëtarum licentiam, qui I O V I S O M N I A
P L E N A dixerunt. Quorum ope præsidioque
in hunc diem invicti steterimus, eorum Maje-
state, veluti Deorum, circumfundimur. Clau-
simus intra pomeria nostra Libertatis nostræ
vindices, & eorum Regum uxoribus, iis Prin-
cipibus

cipibus assurgimus, qui Imperii hujus ſibicines
 ſunt & fulcra. Gratiā iis rependimus, quo-
 rum potenti amicitia nixi crevimus. reddimus
 gloriæ aliquod authoramentum, quorum ha-
 ſtenus auxiliis pugnavimus. Eorum ora coram
 intuemur, quorum ſerenitate afflictiſis olim
 reddita lux eſt. Tangimus dextræ grati, quæ
 hoſtem Potentiſſimum à cervicibus noſtris unâ
 depulſere. Adoramus proni, quorum federi-
 bus, fide, fortitudine adjuti, in hanc imperii
 ſublimitatem eveſti, domi Inexpugnabiles, fo-
 ris formidabiles ſumus. Fecere, quod ſuarum
 eſt partium, vicinæ civitates. Quæque propen-
 ſiſſimæ ſux in Regiam Majeſtatem voluntatis
 documenta edidit. Arſere ignes, viſi civium
 ubique & populorum concuſſus, auditæ accla-
 mationes & applauſus, diſploſæ Mavortis ter-
 ribiles machinæ latius diffudere adventantis
 Reginæ famam, paratæ epulæ, factæ à Patriæ
 Patribus & Ceſſiſſimis Principibus gratulatio-
 nes, faventium paſſim vox una fuit & oratio.
 Vrbs noſtra, uti commerciis quaquaverſum ce-
 lebris eſt, claſſibus omnique apparatu bellico
 validiſſima, ædium pulcherrimarum ſtupenda
 ſerie fulgida, templis fabriciſque pluribus ſpe-
 ſtabilis, portuum oportunitate & amplitudine
 admirabilis; ita officii quoque ſui eſſe credit,
 ea omnia in adventum Sereniſſimæ Reginæ ex-
 plicare, quæ vel admirationi eſſe poſſunt, ob
 rerum magnitudinem & ſplendorem, vel dele-
 ctationi ob elegantiam & novitatem. Equi-
 dem, ita ſemper ſtatui, Superis amorem, obſe-
 quium, reverentiam deberi. Aſtra ſuſpicimus,
 quia calore ſuo nos fovēt & lumine illuſtrant.
 A V G V S T I S S I M æ R E G I N æ adventum
 ad nos gratulamur. cujus regaliſ familiz armis
 auxiliisq; etiamnum pugnamus & triumphamus

mus Batavi. Refleſtitur in eam amor Reip. no-
ſtræ, quia amavit illam prior, dum gentem in-
viſit ſublimis mater, quam poſt glorioſiſſimæ
& æternæ memoriæ ELIZABETHAM, in-
clientelam quoque ſuam recepit. Reveremur
eam, velut ſalutare ſidus, quia terris noſtris an-
nuendo, ea perficere venit, quæ felicitatis om-
nium ſunt. Scimus, quibus quantisque nomi-
nibus illi debeat Federatorum populus. Si Bri-
tannias ſpectes, imperant hæ federis jure illa,
quæ ultro ac lubentes facimus. Sin Gallias,
exigunt & illæ, quæ non niſi ingrati negligamus.
Obverſatur animo, quam modo nomi-
navi, Magnæ Britanniæ & Hiberniæ imperatrix
feliçiſſima, HENRICI OCTAVI Filia,
Aviæ Britanniarum Regis cognata, quæ vagien-
tem hanc Remp. ac tyrannide penè oppreſſam,
opibus ſuis, & milite prima aſſeruit. Obverſa-
tur animo Sereniſſimus IACOBVS, Scoto-
rum ejus nominis Rex ſextus, Auguſtæ memo-
riæ, Regiæ ſocer, qui placatus Hiſpano, & bel-
lis noſtris neutrum ſe præbens, regna ſua por-
tuſque noſtratium mercimoniis aperuit. Acce-
dit tantis cauſis CAROLI I, conjugis, &
Britanniæ, Scotiæ, Hiberniæ Regis, erga nos
conſtans benignitas. ut qui patriæ virtutis &
regnorum hæres, paribus, quibus genitor ſuus,
ſtudiis, Federatarum Provinciarum ſtatum tue-
tur ac propugnat. Quanta HENRICI MAGNI,
quo Patre gloriatur, erga Remp. hanc merita
ſint, non inviti agnoſcimus. Galliæ ſuæ ſuffe-
ctus Hercules, dum humeris concuſſam & la-
befactatam inteſtinis motibus imperii molem
ſuſtinet, iſdem, quibus Galliam omnem, etiam
nos cervicibus libravit, & quæ flagrantibus bel-
lis in immenſum excreverant nomina, magni-
fica liberalitate expunxit. L V D O V I C V S XIII,
Frater,

Frater, Regum Christianissimus, eo federē,
 quo Federatos Patres Populumque nostrum
 obnoxios habet, pro communis nobiscum bel-
 li gloria, & utriusque Imperii libertate, etiam-
 num decertat, & Hispanorum potentiam re-
 tundendo, luculentas nobis expugnandarum
 urbium arciumque occasiones præbuit. At his
 omnibus recentius sunt regales Nuptiæ, qui-
 bus Celsissimi A V R A N S I O R V M Principis
 Filium dignata est. Annectit sibi Principem,
 cui annexi sumus nos. Generum nuncupat,
 quem nos futurum Patriæ patrem. Nubit Fi-
 lia Duci, sed nostro. nubit conjugii, sed om-
 nium custodi. Tanti conjugii vinculis alligat
 Britanniam Belgio, & salutem tot gentium,
 quibus imperat, permiscet nostræ. Qua fide
 se amplexantur Principes duo, amplexantur se
 populi. Qui regnantium, idem & regnorum
 civiumque est amor. Idem thalamus terris
 hisce robur & gloriam, inimicis terrorem ad-
 fert & metum. Iisdem nuptiis gratiam facit
 Belgis, hostibus invidiæ materiam præbet.
 Quem socerum sibi adsciscit regalis Filia, ad-
 sciscit bellatorem. quem socerum adsciscit
 A V R I A C V S, adsciscit regnatorem. altera
 triumphatoris gloria, alter triplicis Imperii re-
 ctore gloriabitur. altera majestate maxima, al-
 ter Martia patris potestate & tot victoriarum
 fama: altera fulgens sceptrorum, alter armo-
 rum luce: altera Regum augusto sanguine, al-
 ter Cæsarum affinitate & cognatione illustris.
 Altera Oceanum amicis aperit, alter eundem
 inimicis objicit. Quam Sponsam fecit mater,
 fecit Gubernatricem. Quem Sponsum fecit
 nova mater, fecit generum Imperatricis. Vniit
 cælum duos & cum duobus septem belli so-
 rores. Vniit illas Religio & Libertas. Has Re-
 gis

gis Filix adunat omnium sperata securitas. Amicitias Regum nobiscum firmat, ne Regis infestissimi inimicitia nos perdant. Ne pereamus vicini, profapiam suam diffundit inter nos, quæ Hollandiæ hospitatrix fuit ante nos. Adspicit Regina terras, quas asseruit in Patre. Adspicit terras, quas asserit in conjugē. Adspicit terras, quas asseruit & asserit in Fratre. Magnis appellationibus salvi sumus. hinc Christianissimis, inde Fidei defensoribus. Et qui pro Fide pugnamus, à Fidei tutelaribus Principibus defendimur. Ipsa Christi & Fidei vocabula in auspiciis sunt. In his signis cum Constantino vincimus & Hispanienses Maxentios fatigamus. Quibus aquis huc vecta est, primum mercantibus, mox sociis & federatis, jam conjugio junctis gentibus communes sunt. Quos rectores distinguit natio, confundit thalami appellatio. Qui Britannus nascetur ex Britanna, Batavus erit ob patrem; & qui Batavus nascetur ex Batavo, Britannus erit, ob matrem. Coalescent animi omnium, cum coalescent corpora duorum. Quod litus appulit, Hollandicum est jure, Britannicum suū in nos amore. Quod reliquit, Britannicum est jure, Hollandicum nova lecti societate. Quas urbes ingreditur, Patriæ sunt fide, & juramento, Reginæ affectu & obsequio. In Britannis regnatrix est. Hic altera, post matrem, gloriosissima hospes. Illic lucet populo suo, hic amicis & sociis indulgentiam facit luminis sui. Illic domesticum Numen est, hic peregrinum, si modo peregrinum dicendum sit, quod in familiam transit Gallicæ secum originis. ut nata Britannis suis Filia, nobis divinitus concessa videri possit. Maximæ Matris, VICIT TER DUVUM PIETAS. Ne solatii expers sola veniret MARIA, comitatur eam trans vasta maria.

cò

eo truditur charitate , unde avocatur discrimi-
 ne. Dividit cum marito Rege maximarum re-
 rum curas. & dum ille de Imperii sui tranquil-
 litate sollicitus est, hæc de regia posteritate no-
 biscum cogitat. Ille regno quietem cum regni
 Proceribus quærit. Illa familiæ Augustæ nepo-
 res & munimenta, quibus insistat. Nec enim
 satis putat regnare se, sed superesse vult ex se,
 qui populis vel suis vel exteris imperent post
 se. Etenim Principem nasci, excellens quid-
 dam est & singulare, sed Principes genuisse, ex-
 cellentius. **DIS GENITA ET GENITURA DEOS.**
 Et nunc Potentissima Princeps in ea sede &
 arena stat, quæ diutini belli, tot præliorum, tot
 Ducum, tot victoriarum area est & circus. Inter
 armorum nostrorum strepitus, inter Mavortios
 furores, inter lituos & classica, inter tubas &
 tympana, inter faces globosque, galearum ha-
 starumque concursus, transfert Regale & im-
 belle depositum. Vbi Marti litamus hominum
 victimis, cataphracto Principi Nuptiarum ad-
 fert argumentum. Vbi tumultuatur Bellona,
 concurrunt armati exercitus, hostis hosti in spo-
 lium cedit, **BONA DVCIT AVI DOMVM, QVAM**
NVLLO REPETET GRACIA MILITE. Vbi tro-
 phæa terra marique parva ex Aularum laquea-
 ribus & templorum fastigiis dependent, flam-
 mea parat tenellæ conjugii. Scilicet publicæ sa-
 lutis causas distinguit & privati amoris. Nec
 deesse vult gloriæ Auriacorum, consulendo
 sibi; aut splendori Reip. nostræ, ut sola sobolis
 fruatur suavitate. Eam dum soli Auriaco elo-
 cat in uxorem, omnibus nobis elocat in com-
 modum. & quod illi à sceptris & regia domo
 adfert decus, etiam singulos nos illustriores
 reddit. Ad eas jam gentes profecta est, quas
 simplicitas, & candor, & in externos humani-
 tas,

tās, in Principes reverentia commendant. Iis populis circumdatur, quos orbis victrix Roma fratres sociosque Imperii sui vocavit. Iis civibus, quos exemptos oneribus & tributis illa ipsa gentium terrarumque Dea Roma in usum praeliorum seposuit, & velut tela & arma bellis reservavit. Nunc quantum excellit potestatis fastigio, tantum fas est nos deprimi regiae Majestatis veneratione. Solem in sublimi positum ex humili tellure contemplamur. Hanc in totius Europæ luce positam demissi honoramus. Venit olim Romanam Agrippina, Germanici mater, sed cunctis ad tristitiam compositis. Venit jam Britannorum Regina ad Batavos, sed cunctis ad lætitiā compositis. Venit illa feralem urnam Filii adportans. Venit Regina, genialem Sponsam Auriaco adducens. Portabatur Germanicus tribunorum centurionumque humeris, atque ubi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci vestem, odores aliaque funerum solennia cremabant. Portantur nunc triumphalibus curribus regia mater cum Filia, præcedunt signa habitu ornatique compatiissima, & quacunque gradiuntur purpurata nomina, plausibus obvii & conclamationibus cives benevolentiam testantur. Accensa omnium in eam studia, hanc decus Patriæ, Henrici Magni sanguinem, verum regiae dignitatis specimen appellant. Talis Placidia Honorii & Arcadii Imperatorum soror ex Hispania in Italiam venit. Constantio nuptura, & publicis gratulationibus excepta, velut humeris Romanam reducta fuit. Talis Serena magni Stiliconis uxor, relicto Tago, Tiberim conscendit, uti Hæc relicto Tamesi Mosam. Nec minore applausu, superiore secu-

lo, ingressa Belgium fuit **M A R I A**, Caroli Quinti Cæsaris soror, qui proavunculus Medicez fuit, cum fratris nomine Belgii regimen capesseret. Neque novum hoc ac inauditum ante, Britanniarum Reges & Nassovios vel belli vel thalami federe jungi. Secula penè quatuor sunt, ex quo Adolphus Nassovius Imperator cum Edovardo Britanniz rege in belli societatem venit. Secula tria sunt, ex quo Reinoldus Nassovius Geldriz Dux, Leonoram Edovardi secundi Britanniz Regis filiam, & Edovardi tertii sororem, conjugem accepit. Nec diu post Maria Ecmondana Nassovia Jacobo secundo Scotorum regi nupsit. ut amicitiam domus Nassovicæ & Regum Britanniz Scotizque seculorum diuturnitas ratam firmamque habeat. Et, cum Imperiorum omnis celebritas vel ab armis sit, vel rectorum dignitate, vel à commerciis, federibus, Nuptiisque; nos, qui armis hætenus inclarimus, qui Cæsares Regesque Dominos salutavimus, qui colonias cum mercimoniis in utriusque Solis domos diduximus, qui federibus tot Reges nobis junximus, Nuptiis quoque inter Augustas hinc Regum, inde Comitum Nassoviorum familias contractis, securitatem domi, famam apud exteros & olim & nunc auximus. Laudati sæpius non solum Romanorum Imperatores sed & Imperatrices fuerunt. De Reginae laudibus quicquid magnum dixero, infra magnitudinem erit Imperantis, quicquid mediocre, minus fuerit augustæ stirpis gloria. Regina est imperio, sed subditorum suorum mater verius, quam domina. In marito conjugis amorem Regisque reverentiam distinguit. Regionum liberorum curam neque indulgentiâ minuit, neque charitatem.

tatem frangit majestatis formidine. Ea est magnanimitate, ut æquissimo animo sustineat, quicquid iniquius inferitur, & fati impetus lenitate superet. Sibi imperasse, quàm aliis, gloriosius putat, raro exemplo conspirantis in unâ Sapientiæ & Fortunæ, Modestiæ ac Potentiæ. His virtutibus debemus, quod Filiam natu maximam, Principi Belgæ junxerit, se verò Senatui Populoque Amstelodamiensi hoc die Augusta ostenderit. Quam dum suspicimus, regiarum virtutum officinam, reginarum Principem, Europæ ocellum, status nostri sidus beneficum veneramus. Trium regnorum commerciis dudum gavisi sumus. in præsentiarum ipsa trium regnorum Præside. Vna in omnium ore Regina est, potestate imperatrix, conjugii agnationibusque potentissima. Quid enim? Franciam fraterno titulo alloquitur. Hispaniam Sabaudiamque affini. ut jam hinc Alpes, inde Pyrenæos cognatione infederet. Nec à Septentrione aliena, Cimbrorum Regem avunculum appellat. Paternum genus ex Borboniis, maternum ex Austriacis & Mediceis trahit, ut & hodie in florentissima Italiæ parte magnos Hetruriæ Duces propinquitate tangat. **HENRICAM** vocamus, quia **HENRICI MAGNI** filia est. **MARIAM**, magnæ matris de nomine. Prior appellatio magnanimitatem Patris, posterior pietatem promittit. illa in terris magnis Principibus communis, hæc cœlesti cognomine illustris. Possem ire per omnia nomina, quæ conjugii Fides sua, Fratri Christiana sanctitas, affini religionis studium dedit. Possem Catholici, Christianissimi, Iusti, Pii, Fidei defensoris epithetis insistere, quæ vel Romanæ sedis autoritas vel Procerum Populique

benevolentia concessit : sed alia est ista materies, & suo debita secreto. Nunc, quod hujus diei est proprium, gratias Regiæ Majestati agimus, quod Deorum exemplo, cœlesti ostentatione, augustis præsentis suæ radiis Urbem hanc nostram illustraverit: Optimates Reipublicæ hujus vultus sui serenitate irradiaverit; civium omnium animos insolito gaudio creverit, & æternis honoribus, tot mercantium ordines profecuta sit. Veniet post tot secula dies, quo dicet memor posteritas, hac incescit Britannorum Regina, hic tures nostras, hic templa, foras portusque adspexit Regis uxor, hic classes circumnavigavit tot Regum soror, hic mensis accubuit HENRICI MAGNI filia, hoc cubile conscendit Majestas Britannica, hac currus egit & equos AVRIACVS & SYVART A conjuges. Nos, qui præsentia hæc intuemur, in voces gratulantium erumpimus, & totam Tibi urbem REGINA, & tibi Celsissime FREDERICE HENRICE, & quorquot huc venistis magni Principes pandimus. ejusque decora omnia & honestamenta devovemus. Amplissimus Senatus pronis animis venientes excipit, & civitatem omnem hoc tempore non tam suam esse vult, quàm vestram. Vobis præeunt Equitum è populi flore selectorum turma. Vobis hastas concurrunt civium armatorum centuriæ omnes. Vestro nomini vacationem ab opere tota sibi imperavit civitas. Vobis explosæ undique balistæ terribili voce gratulantur: Vobis spectacula, theatra, ludos facimus. Vobis & geminarum Nuptiarum felicibus auspiciis vota nuncupant sacrorum antistites. Vobis loquitur illustris hæc Schola. & dum loquacem populum, facit publica festivitas, rumpit silentium.

thum professor. Tumultuantibus ubique & cū-
sistantibus Atheniensibus nostris, ecce suas quo-
que partes obit, ne ociosus videatur specta-
tor, philosophus. Nec aberit ab his sacris
Poëta. Vbi de Nuptiis agitur, de Regina-
rum Principumque adventu, alio sermone
mihi loquendum cenfeo. ut mirabili meta-
morphosi,

*Iam jam residant cruribus aspera
Pelles & album mater in alitem
Supernè, nascenturque leues
Per digitos humerosque pluma.*

Enimverò

Altera jam nostris mater Berecynthia terris
Cernitur, & Regum præbent spectacula nupta.
Nil facimus vulgare. Deas natasque Deorum
Excipimus, Batavisque favent clarissima mundi
Lamina. Sceptrafero rursus splendescimus ostro,
Purpuraque imperiis se bellatricibus offert;
Et Tamesina Duci Majestas obtrigit hospes.

Prò Superi, quanti vultus, quæ sidera Belgar
Irradiant! quantis ad nos descendit Olympus
Ignibus, æthereaque petant declivia flamma.
Anne humiles repetunt cœlestia numina terras?
Perque hominum gaudent iterum consortia summi
Ire Ioves: nostræque parent Iunonibus aula?

Illa Iovis Druidum soror est, conjuxque Britannæ,
Et Tartesiaco thalamis annexa Philippo.
Illa suis Cimbrum jungit diademata sceptris
Neptis & Allobrogum tangit germana cubile
Europa prælustre iubar, quocumque tuetur,
Regna videt cognata suis, dilectæque regum
Nomina, vicinumque suo de sanguine passim
Spectat obur. Magni fortunatissima Regis
Filia, Borbonia germen sublime tiara,

Hoc stas, Diva, loca. Tethys unde omnibus undis
 Natura dispersit opes & munera Divum
 Colligit & totum matit spaciosa per orbem.
 Hic emstur, quidquid rerum est. si sufficit emptor,
 Hic mundus venalis erit. nos accipit Arctos,
 Nos Thule, nos extrema, quæ transtra vagantur,
 Orcades, egeidaque vident in finibus Vrsa
 Hebrides & pandis ardens fornacibus Hecla.
 Hic merces, Regina, tuas, hic dona tuorum
 Distrahimus. jam sulphureis quam Scotia mittit,
 Materiam truculenta globis. jam fulgida stanni
 Pondera & è vestris, Princeps, excisa metalla
 Montibus, aut rutilo radiantes merice lanas,
 Et tua quæ donat segetes glacialis Ierne.
 Sedibus his Indos petimus, Solisque penates
 Auroraque domum Austriacis incessimus armis.
 Et terras portusque tuos, FREDERICE, nota-
 mus

Nominibus, gaudentque tuo mansuescere gentes
 Numine, Nassoviaque volant per odora phalanges
 Rura Moluccarum. jungunt tua federa Gangen
 Battavia & diti Vahalim connectis Hydaspis.

Magna parens HENRICA, cupis devicta vi-
 dere

Littora Pantagonum, surreptaque moenia Phæbo
 Exutasque rates formidatasque Matanca,
 Sub Belga ductore, manus? hic texta tapetis,
 Hic tabulis depicta leges. vis bella tueri
 Gesta mari, quæ se Herculeis Dux Belgicus ausis,
 Intulit Hesperii claro Mavorte columnis,
 Hic facti monumenta patent, victoris honores,
 Et cineres tumulusque Ducis. si, Maxima, gestis
 Cernere nascentem mediis è fluctibus urbem.
 Suffultasque domos trabibus conversa que Fauni
 Culmina, nos hoc omne sumus. portaris in undis,
 Et tua Parrhasia librant vestigia silva,
 Et calcei secura lacus. numerare triumphos

*Si lubet & domitum. Solis sub curribus Astrum,
Attonitamque Peru, & Scythici discrimina ponti
Tentatumque gelu, jampridem viſta Malacca
Mœnia, percuſſum aurifero ſub ſidere Nigrim,
Æthiopumque domos & tot ſubducta Philippi
Oppida, quæ forti poſſit tam grandia dextrâ,
Adſpice Neptuni ſobolem, claſſesque ratesque,
Ingentis terrorem Aſia regumque ruinas.*

*Regnatric, quàm te latis comitatus euntem eſt
Vocibus Albionis populus, cum littore toto
Staret & unanimis votis favere Britanni.
Regnatric, quàm Te venientem lenior unda
Vexit & immenſo thalamos & federa ponto
Perſonuit concha Triton & fauſta tiaris
Dixit, ut Æmonii properans ad limina Pelei
Sponſa Thetis, nullo turbari murmure fluctus
Senſit & à madidis accepit vatibus omen.*

*Veniſti tandem. Tuque exſpectata Batavis
Nympħa venis, noſtrisque inferſ regalia terris
Lumina, & innocuis arrides lenis ocellis
A V R I A C O , teneroque moram depoſcis amori.
Mox erit illa dies, cum te pollente juventa
Invadet matura Venus. tunc ſanguine Regum
Nāſcetur nobis Belgii deſenſor Achilles.
• Qui face bellaces ferroque ſequetur Iberos,
Et patria audaces abſcondet caſſide vultus
Belliger, exacuetque truces mucronibus haſtas
Martius. & quæ ſe condunt ſub Veſpere gaza,
Ibit & Occidui latebras rimabitur auri.*

*Qualis in ore decor M A R I A ! quàm blanda ve-
nuſta!*

*Quanta puellarem excellens reverentia ſexum
Majeſtate tegit ! quàm ſulgens purpura flammæ
Spirat & inſontes radiis exuſcitât ignes !
Sic ibat ſocias inter Dictynna ſorores
Parvula, ſic juvenem comitata eſt Porcia Brutum,
Laodamia virum. ſic primis excita tedis,*

Ita a nascenti conjux collusit Iulo.

*Matris amor, genitoris amor, fratrumque voluptas.
A V R I A C I crescentis amor, felicibus illum
Auspiciis ordire diem, quo fœdera tecum
Libertas Batavusque facit. quo fœdera tecum
Nassovius Maurusque facit. quo fœdera tecum
G V I L I E L M V S, spes nostra, facit. quæ lumina
nuptis.*

*Præradiant Patria. facibus, quæis Sponsa coruscat.
Dirigimur crues. non lecti cura duorum est,
Cunctorum thoros est, cuncti servamur in illo.
Quæ vos vincla, ligant omnes. jurastis in unum,
Vobiscum jurasse libet. pepigistis amorem,
Pangimus hunc pariter. vallos objecimus hosti,
Pro vallis nunc vestra Salus erit. annuit æther
Conjugio, fructumque capit Respublica. nescit
Disjungi, nec vestra fides, nec nostra. coimus
Tot populi, salvi que sumus complexibus omnes.
Iam propius nos Scotus amat. plus jungimur illi.
Et propius nos Anglus amat. plus jungimur illi.
Plus Hibernus amat, nam plus unimur & illi.*

*O Patria communis amor, quæ basia figis,
Septemplex quoque terra capit. quæ blandula torques
Lumina, cognatis circum te gentibus offers.
Quæ loqueris, cedunt cunctis solatia terris.
Quæ facies, scissis promittunt otia terris.*

*Crescite Nassovii, rectores crescite Chauici,
A V R I A C O Q U E duces alios donate parenti.
Crescite Nassovia, & victor cum castra maritus
Solvat & occurras bellaci mæta Camillo.
Insere basiolum galea, cristamque minacem
Mulce lata manu, & Martis post horrida saluum
Prælia, dilata Veneris meminisse, iubeto.*

*Sed redeo à furore poetico ad sanam mentem,
& postquam vota publica collegi, tantis rebus,
ut fas est, admiscebo Deum. Æterne Deus so-
spita Reginam, Regis conjugem, Regis filiam,
Regum*

Regum sororem, Regis affinem, Regis neptem.
 Sospita Reginz Filiam, Auriaci conjugem. So-
 spita AURIACOS Patrem Filiumque, imperiū
 hujus Gubernatores, Patres, vindicesque. Sospita
 universam Nassoviorum domum, servandis
 nobis velut Fato destinatam. Benedic augustis
 Nuptiis, Benedic nuptis, PIIIS, AUGUSTIS, FE-
 LICIBVS, tantisque Reip. hujus & AURIACO-
 RVM successibus, adde perpetuitatem.

F I N I S.

Q S CON.

C O N S O L A T I O

Ad Nobilissimum virum

C O R N E L I V M vander M Y L E,

Equitem, &c.

Super obitu Filii

A R N O L D I vander M Y L E,

DOMINI, IN ALBIS.

O B I L I S S I M E M Y L E,

Iam pridem filiae tuae nuptias celebrasti, quod non nisi serò, & post peractas nuptias rescivi. Nunc filii Tibi charissimi exequias celebras. Ita læta tristibus temperat sapientissimus rerum humanarum moderator, nec adeo sinceram vult esse voluptatem nostram, quin sollicitum aliquid illi intervenire patiatur. Ego Tibi ex animo condoleo, ut qui juvenem illum ob eruditionem, modestiam & morum gravitatem unice amaverim; etiam ob indolem, quam à parentibus optimam acceperat. Habuit illum jamdudum Gallia, sed non reddidit. Vidit, sed patriæ suæ, proh dolor, invidit. Libet enim jam plusculum Lipsianis. Nescit nimium dolere, quisquis pius, quisquis Christianus est. nec potest non dolere, quisquis pater est. Hoc affectus est, illud religionis. Levius fit patientiâ, quicquid ab homine corrigi nefas. Primum mortalitatis solatium est, moriendi necessitas. Atque ut amandi sunt liberi, quia naturale; sic, quia naturale quoque est eosdem mori, in
hoc

hoc, ut in cæteris rebus, cedendum naturæ. At, putas non vivere filium? Certè, non aliam vitam sapientis esse credidit magnus ille Socrates, quàm eam, quæ animæ est à corpore separata. Putas mortuum esse? non arbitrantur Philosophi illos mori, qui vixerunt bene. Per-
gunt expeditius & serenius vivere, qui sine corporis impedimentis vivunt. Quibus vita per scelera & omne flagitiorum genus acta est, in vivis mortui sunt, utcunque illustri loco positi. Luges natum genitor. at, cum audies ab Anaxagora, te mortalem genuisse, lugebis minus. Disserebat inter familiares suos Philosophus ille, de rerum natura, earumque ortu ac obitu. cumque de filii morte nunciaretur, postquam paululum tacitus substitisset, conversus ad illos, Sciebam (inquit) me mortalem genuisse. Parentis partes sustines, & inter patriæ patres assessoris. Hujus est infracto esse animo; illius, moderatè affici iis malis, quæ mala esse negat gravis & mascula Stoa. Qui ob filii mortem lugent, ob hoc lugere videntur, quod non lugeant illos filii. Si durum est, amisisse bonum; illud juvet, hætenus non habuisse malum. Minus enim malum est, quod ex parte malum est, quàm quod omni ex parte. Et ea vitæ humanæ conditio est, ut ægrius feramus malorum præsentiam, quàm absentiam boni. Hic siquidem solo damno, illic sensu miseris sumus. Si filii adspectu te frui nolunt Superi, volupe erit, virtutum ejus meminisse. Fuit tuum istud depositum. at magis Dei. Deposuit apud te educandum, & in patrias artes erudiendum. repetit in spem patriæ educatum adolescentem is, qui prior dederat. Nec credendus est inique repetere, qui sua, non nostra repetit. nec credendum est, præmature repeti, qui ad

mortem maturus fuit , ex quo natus fuit. Quo
 quis citius in portum applicat, eo celerius vota
 exsolvere debet. Navigantibus similes sumus,
 qui dum longius, oborta tempestate, navigare
 prohibentur, in proximos sinus defleunt.
 Flores plurimos videmus, quos in ipsa *ἀρχῇ*
 & vigore tolli tempestivum est. Sed malles do-
 mi obiisse, inter amplexus tuos & matris, in-
 ter fratrum & sororum voces ac postrema offi-
 cia, inter amicorum circumstantium fomenta
 & auxiliatrices manus. At, si Mathematicis fi-
 des, sive Bruxellis, sive Romæ, sive Hagæ obie-
 rit, domi obiit. Si terra punctum est, si puncti
 nulla sunt intervalla, sane domi moritur, quis-
 quis ullibi. Verum ut gravius quid & exactius
 loquar, nemo moritur domi, qui scit se hic in
 terris cœlo, h. e. patria extorem esse. Omnis
 nostrum mors, exulum est, non indigenarum,
 hospitum, non civium. Nec ignoras, doctis-
 sime Myli, qua oratione apud Ciceronem Ca-
 to & Lælius filiorum desideria solentur, quid
 animi fuerit Pericli, Xenophonti, Paulo Æmi-
 lio in istiusmodi casibus. Noluit se miseram vo-
 cari Livia, amisso Druso. noluit major Corne-
 lia, amissis filiis. felices potius se dixere, quod
 tales genuissent. Fateor, gravissime tulit M. An-
 toninus Imperator, Philosophus dictus, sor-
 tem suam, quod Commodum filium habe-
 ret. Et nota sunt Augusti carcinomata; qui
 optasse fertur, cœlebs vixisse, & sine natis. Ta-
 lem si amisisses, doluisses merito non rediisse
 ad meliorem mentem. Iam, cur pium lugeas?
 qui inter beatos vivit, & extra vitæ hujus Sym-
 phlegadas & ærurnas in tuto est. Naturæ be-
 neficium est, malam sobolem abstulisse. ejus-
 dem quoque beneficium est, bonam accepisse.
 Gaude, quod habueris reverentem Dei, paren-
 tum,

tum, præceptorum. Scio, qualem formaverim, qualem præceptis institutisque Philosophiæ abundantem dimiserim. Nolles forte tabe periiſſe. At tabidi ſumus, quotquot vivimus. In quibus calor humidum, quo conſtamus & nutrimur, depaſcit, ad tabem omnes eunt; & deſinunt vivere, ſimulac incoeperunt vivere. Illud discriminis eſt; in quibuſdam vitalis flammula extinguitur citius, in quibuſdam tardius. Alii ad mortem imus, alii feſtinamus, alii repimus. Nemo non vivendo & moritur, & tabeſcit, & marceſcit. Adhæc ſenes fere uno modo moriuntur, adoleſcentes infinitis. Et parum intereſt, quo genere mortis pereat, qui fato & divina voluntate perit. Non curat, quâ portâ exeat, qui urbe exire cogitur. Qui tabe pereunt, cauſas mortis ſuæ ſoli Deo & naturæ imputant. Qui naufragio, qui gladio, qui incendio intereunt, cum fortuna & cœcæ ſortis iniquitate imprudentius litigant. Qui filios habent, jam ſollicitos dies, jam noctes agunt, jam ſpes ſuas futuræ conjugii, jam venturis honoribus donant. Ab his curis ſecuros nos reddit ſola mors. Fles morientem. at non flebas naſcentem, cum idem vitæ & mortis ſit principium. Non eſt quod tuam, aut quod illius ſortem deploræ. Ille iter vitæ inter Virtutem & Voluptatem ambiguum ſub pedibus calcât. Tu charo oneri & pignori quod timeas, non habes. Fortunæ minas evaſit, & lepocinantis mundi dlecebras ac peſtilens contagium. Qui offenſo pede lapidem loco diſcutit, & theſaurum invenit, modicum dolorem lucro ſolatur. Qui moritur, mortis ſenſum cœleſtium bonorum ſulculenta poſſeſſione diſcutit. Nulla mors miſera eſt, quam felicitas iſta animæ excipit. Præoccupavit filius tuus mortem, cujus longior

mora æternæ beatitudinis dilatio est. E vinculis
 è carcere (loquar iterum Socraticè) in liberta-
 tem abiit, ex angoribus & doloribus ad gaudia.
 Quid iniquius ? quàm amici causam lugere, ubi
 is se in libertatem ex ergastulo vindicaverit.
 Emensus est stadium, in quo currimus & suda-
 mus etiamnum. Metamprehendit, palmam
 tenet, coronam victor habet. Partâ victoriâ, ne-
 mo Duces, nemo milites miseratur, sed publicis
 potius gratulationibus excipit. Ultimos in sce-
 na actus majore hilaritate exequuntur Poëtæ.
 Felix ergo & lata & gloriosa est vitæ catastro-
 phe, quæ placida, quæ pia hominis Christiani
 morte finitur. Si pergimus dolere, & plangere,
 invidentibus propiores habebimur, quam fa-
 ventibus. Nec enim tam bonis frui desinit, quàm
 majoribus gaudere cœpit. Superest Filius alter,
 manu & consilio promptus patriam juvare. In
 hoc vultus tuus & animus conquiescat, quoties
 ab illo, quem cœlum tenet, oculos avertes. Ani-
 mum hætenus, Vir summe, firmavisti constan-
 tibus exemplis, nec mentem solidam concussit
 tibi majorum malorum vis. Non succumbes fi-
 lii jactura, qui Reip. nostræ, qui Auriacis consilia
 tua commodavisti, fidem probavisti. Et jam
 quoque te patriæ cura totum habet. Illi inte-
 grum te ac incolumem serva, quæ consilii tui
 animique eget. Cæsarem respice, qui audita fi-
 liæ morte in Britannia, tertio die Imperatorem
 agere perrexit. M. Aurelium intueri, qui post-
 quam quinque diebus filium luxisset, ad publi-
 ca munera rediit. Fertur Q. Martius Rex amisso
 unico filio spei maximæ, statim à rogo curiam
 repetiisse. Tulere filiorum mortem fortiter
 Horatius, Pulvillus, Bibulus, Sext. Pompejus,
 L. Sulla, aliique. Sed quid ad clarissimorum vi-
 rorum exempla te voco ? cum etiam obscuri
 homines

homines suorum obitus non modo fortiter ferant, sed etiam præmatura morte ipsis consultum putent. Minus ajunt eos peccare, & parcius affligi, qui decedunt ocyùs. Sed desinam, præstantissime Myli, anxie conquirere rationes plures, quibus dolorem tuum castigem. Habes hæc omnia in promptu. Tantum repetere volui, & serie quadam enarrare, quæ animo tuo altiùs recondidit prudentia, religio, doctrina. Ut autem videas, me hæc ipsa, quæ soluta oratione differui, ad numeros quoque loqui posse, en Elegos aliquot, quibus eadem dico, sed lege vincta. Vale Vir Nobilissime, & hunc meum erga Te, filium, tuosque affectum exosculare. Amstelrod. E Museo nostro, sext. Non. Maji, c l o l o c x x x i i i.

ELEGIA CONSOLATORIA.

M Axime vir, patriis clarum decus addite terris,
 Tot Batavos inter conspiciende Patres;
 Cujus Apollineos illustrat Fama penates,
 Scriptaque non uno nomina vate tument:
 Pene modum lachrymis. nimium plorare recusat,
 Cui pietas lachrymas sufficit ipsa suas.
 Fles natum genitor. non vult Sapientia flere,
 Cum, quæ nos patimur funera, fata probant.
 Quem luges, mundi spatiis sublimior, annos
 Calcat, & æterna lege beatus agit.
 Non moritur, quisquis vixit benè. vivere solus
 Desinit, ignavi cui periere dies.
 Qui genuit, dolet extinctum. sed dedolet ille,
 Mortalem qui scit se genuisse sibi.
 Hoc ipsum lachrymat, quod non lachrymatur ab ipso.
 Funera qui nati credit acerba sui.
 Si gravis est jactura boni; solabitur illud:
 Gratus esse patri, non habuisse malum.

Si sobolis virtute cares; hæc præbuit olim
 Gaudia, quàm licuit suavius ante frui.
 Si perit, nec jam terris ostenditur ultra;
 Virtutum memorem jam juvat esse patrem.
 Qui miserum sese esse putat, miser incipit esse.
 Et dolor ex ipsa pabula morte capit.
 Quem si nulla premit ratio; premit ille dolentem,
 Et propius tacito vulnere corda ferit.
 In stabulis rapta matrem mugire juvenca
 Cernimus. ad pastum latior inde redit.
 Luget avis, quoties nido surrepta propago est.
 Attramen huic ipsi lux satis una malo est.
 Quid querimus miseri? nequeunt ablata reponi.
 Despicit humanæ ferrea Parca preces.
 Et citius deerunt lachryma, quam causa. dolenda
 Materies nunquam justâ deesse potest.
 Plus homines inopina dolent. quodcunque futurum
 Novimus, hoc ipsum plangere velle nefas.
 Imus, Magne Virum, quo drives Tullus & Ancus.
 Imus, & hac orbis vadit in orbe viâ.
 Nati lege sumus; qua designat esse, quod esse
 Cæpit, & exitio gaudeat omne suo.
 Cui semel accubuit mensa, se subtrahit hospes;
 Et tolli gaudet, quas amat ipse, dapes.
 Agricola sectis tandem latantur aristis,
 Et sua mox avida munera falce metunt.
 Nec perit tuus ille, Pater, Myliusque puerque.
 Quem tibi terra negat sordida, Numen habet.
 Hunc dederat prius, hunc repetit. concessa parenti
 Poscit inoffenso pignora jure Deus.
 Debitor es. sobolem cum reddis, nomina solvis.
 Quique tuus fuerat, plus erat ille Dei.
 Non repetit properè, sua qui, non nostra, reposcit.
 Non repetit properè, qui moritura rapit.
 Sat vixit, cui vita proba est. cui pessima fluxit,
 Ah, nimium mundo vixerit ille diu.
 Vivimus erronei cuncti. quid longius illuz

A patriis luges occubuisse focis.
Crassum Parthus habet, peregrinaque littera Magnum,
Et peregre ad Trojam tot cecidere duces.
Si puncto stat terra brevi, jam patria ubique est.
Nec moriens potuit non obuisse domi.
Vixit, & ingenium claras diffudit in artes,
Et scrivit, poterant quæ latuisse senes.
Per cunctos animosa gradus doctrina cucurrit,
Et stupuit gressus oculus ipse suos.
Securum nunc astra tenent. formidinis experti,
Peccanti didicit dedidicisse modum.
Sub pedibus Cercenque premit, scædæque Calypsum,
Totque catenato crimina juncta choro.
Adspicit hinc dantem patria responsa parentem.
Adspicit hinc faciles fratris ad arma manus.
Hic atavos mediis rutilantes adspicit astris,
Et fulgentis Avi suspicit ora nepos.
Et si quod Varum precium est, soletur & illud :
 A R N O L D U M Batavo non sine Vate mori

CON.

C O N S O L A T I O

Ad Ampl^m doctiss^mq; virum

D. I O A C H I M V M W I C K E

F O R T I V M,

cum parentis sui

C A S P A R I S V V I C K E F O R T I I,

viri spectatissimi probissimique
obitum lugeret.

Actum consulto, Amplissime
V V I C K E F O R T I, quod dies
aliquot sine meo alloquio
transire passus fuorim. Dum
enim iusta optimo parenti sol-
vis, dum exequias celebras,
mortuum effers, dum recens
dolor stupet, & solamina vix admittit, distuli
ea styli officio designare, quæ in animum tuum
simul ac meum (unus namquæ is ambobus est)
effundere decreveram. Amisisti Parentem in
terris, quem beatior aliquando salutabis inter
superos. Deseruit ille mundum hunc ante te,
quem intraverat ante te. ut jam nec de morte,
nec de ordine conqueri possis. Satur hujus sce-
næ ad ea loca ivit, ubi eadem semper erit nec
mutabilis cœlestis scenæ facies. ubi opes cadu-
cas & fluxas æternitate, vitam fragilem immor-
talitate, famam denique civis boni divinis ho-
noribus commutavit. Decessit hinc vitæ tuæ
olim dux, morum magister, & pietatis inter
suos domesticus doctor. ideoque levior tibi de-
bet esse ejus mors, ex cujus vita fructus perce-
pisti uberrimos. Feliciter excessit, te superstiti,
&

& fratribus sororibusque tibi junctissimis, in quibus renascitur indies, & eas vidit gliscere virtutes, quibus vivus maxime excelluit. Non jam ægritudo tua franget ægrum, non affliget tua calamitas imbecillem, non dolebit ob dolores tuos, nec mors tua funerabit senem tui amantissimum. Bene secum actum putavit, quod liberos genuerit sibi, Christo, Virtuti. sibi in auxilium & oblectamentum, Christo in peculium, Virtuti in exemplum. Vixit, quantum per humanam imbecillitatem licuit, pie, caste, sobrie. Nec obiit alius, quam vixerat. Quæ monita pater quondam dederat filiis, ea moriens avus dedit nepotibus. usque adeo, ut cum loquentem destitueret fracta naturæ vis, voces tamen extuderit integra religio. quæ tunc in senæ & pro senæ verba fecit, nec de rebus terrenis loqui passa fuit cœlo Deoque proximior. quam hæc fuit suavis, quam preciosa apud Deum, quam plena solatii mors. in qua moriens cum Creatore sermones habuit, & de Redemptore suo loqui maluit, quam de mundi hujus, quæ plurimos occupare solent, quisquiliis. Salutari catastrophe absolvit vitæ hujus Actus. Laudabili Epilogo desuit esse facundus; & postquam de salutis suæ momentis perorasset, desuit in pium D I X I. Vix spatii quicquam intercessit inter loquentem & morientem. quia enim ad Deum suum & patrem ibat, cogitationibus se divinis implevit. Ita mori, mi V V I C K E F O R T I, est in Domino mori. ita mori, est novam ac meliorem vitam ordiri. Sic discedendo accessit ad eum, cujus sanguine est redemptus, spiritu sanctificatus, verbo regeneritus. Non illum avaritia, non ambitio, non seculi præsentis fastus aut sordida voluptas transvorsum rapuit, licet ad has mundi phaleras generis humani cœca cupi-

cupiditas obstupescat. Simplicitate, candore,
 religionis sincero studio, occupationibusque
 honestis se totum involvit. Reliqua mortalis
 ævi studia, impedimenta esse credidit mentis
 in cœlos profecturæ, & remoras in pietate
 proficientium. Gratulare potius sic mortuo, ac
 beatitudinem è longinquo illi apprecare, cujus
 præludia etiam hîc in ærumnarum valle posi-
 tus, in se sensit. Sunt ea, tranquillitas gaudium-
 que animi, pax cum Deo, gustus desideriumque
 futurorum bonorum. Vidimus aliquando se-
 dentem, scribentem, vidimus ambulantiem. Sed
 dubium, an vivum an mortuum: an hominem,
 an umbram hominis. Adeo jam tum cum vita
 & morte pepigisse videbatur, ut in uno corpo-
 re, eoque ex succo pene & ex angui, simul ha-
 bitaret aliquid utriusque. Nunc mortalitate
 omni exutus, totus vivit ea parte, qua sapuit, qua
 eredit, qua honestissime vixit. Cur tot labo-
 ribus defuncto inideas quietem? cur post
 emensos humanarum calamitatum fluctus egre
 feras in portu eum navigare? & post confectam
 hominis Christiani militiam rude donari ac
 bravium reportare? Cur mercari amplius volet,
 cui lucrum est Christus. Quid mercari precio-
 sius, quid dignius possit, cui merces est Deus.
 Cur se bysso amplius & serico implicet, quem
 jam bysso (ut est in Apocalypsi) *investivit Agnus*
albo & mendo. Cur ulli mercator debere cupiat,
 cui majus debitum remissum in cœlis. Cur esse
 creditor, qui nulla bona ultra in spe habet. Nec
 opus illi adire vendentium & ementium fre-
 quentatam toties Panegyrim, qui jam in beata-
 rum animarum coetum receptus est, ubi nec
 venditur, nec emitur, nec debetur, sed ex gratia
 habetur, quicquid habetur. Ea quoque ætate
 ereptus est tibi, qua vita nostra morbus esse in-
 cipit.

cepit. Eo senectutis gradu, infra quem plurimi deficiamus. Eo morbi genere, qui placidissimus est & doloris expers. Græci *μακάριον* vocant. Latini *marcorem*. Eo mortis genere, ut nec acerbam illam nec crudam dixeris. Ea denique animi alacritate, qua migrare hinc solent viri, Christiani, ac cives boni. Nec decepit Te natura, nam septuagenarium vidisti. Et si diutius vivere concessisset, miseriam illa ac malorum potius fuisset prorogatio, quam bonorum. Ille, quia futura fidei oculis prospexit, & æterna animo complexus fuit, vim abstulerat præsentibus malis. Hoc cogitandum, quamdiu habueris, non quamdiu habere potueris. In præteritum tempus potius animum mitte, quam in futurum, & ejus te recordatione recrea, cujus ususfructus tibi fuit charissimus. Ingrati est, beneficii à Deo accepti finem, injuriam interpretari. Habuisse parentes bonos in bonis maximis est. At carere iis nunquam velle, inhumanum est. Non dat illos Deus ad satietatem. dat ad usus & officia necessaria, quibus cum defuncti fuerint, suo illos jure repetit. Nec volo, te non sentire dolorem præsentis funeris; sed non volo, te non ferre. Optimo pietatis & rationis temperamento dolere parentis obitum potes, & eundem dolorem vincere. Ut vincas, non ad sacra solum, sed & liberalia studia & sapientum præcepta te confer, quibus animum imbuisti jam inde à teneris, quæque ad usum jam referre prudens didicisti. Illa quoties fati necessitatē, morientium exempla, mortalis ævi ærumnas, futuri felicitatem, vitæq; bene actæ conscientiam ob oculos ponent, supervacuam pectori tuo vexationem eximent. nec poterunt in tam denso rationum examine obloqui multum degeneres querimoniz. Hæc cum perpendes, Vir prudentissime,

acquiesces non invitus summi Numinis decreto, quo voluit te lugere patrem, ne ille lugeret Te. Quod superest, dilectissimi patris memoriam venerare, famamque insulpatam in precio habe. Ita qui vivus liberorum suorum commodis studuit, mortuus adhuc prodesse poterit. Vale integerrime, & pias amici tui voces pro solatii parte habe. reliqua à pietate, eruditione & prudentia tua facile impetrabis. E Museo nostro, Amstelodami, x x v i i Decembr. c l o l o c x x x i v.

GRATVLATIO N V P T I A L I S,

Ad Nobilissim. præstantissim. virum

D. A D R I A N V M vander M Y L E,

Dominum in Bleskens-grave, militum pedestrium sub Illust. Auriaco ducem;
& VVillemstadii Gubernatorem,

cum domum duceret.

Nobilissimam castissimamque virginem

D. A G A T H A M van R A E P H O R S T,

S P O N S A M.

O B I L I S S I M E M Y L I,

Audio uxorem habere Te, hoc est, in Sapientiz castra transisse. Semper enim ab iis dissensi, qui amantes insanire contendunt, & Cupidini oculatissimo oculos fascia velant; quique puerum esse fingunt, ipso Hercule, robustiorem Amorem. Tanto nos magis sapere arbitror, quanto ad honestas nuptias adspiramus ardentius; tanto esse ingeniosiores, quanto hanc rem conficimus felicius. Etenim sine conjuge nonne vagisumus & erroneus? nullius, præterquam universalis naturæ, peculium, fortunæ & incertæ sortis pila ludibriumque? Vxorem nacti, possidemur propius; amamur, curamur, fovemur tenerius. Illam gaudii omnis, illam dolorum sociam habemus. Condolet, medetur, subvenit laborantibus; & cum maxime vult blandiri, sobolem nos suam appellat, etiam tunc, cum aut sobolem ipsi in spe habemus, aut in cunis rotamus.

rotamus magni patres. Epictetus Philosophiam omnem duplici præcepto absolvit, Sustine & Abstine. At hæc à nullo hominum ordine rigidius observari, quam à conjugibus, mecum propediem disces. Græcorum poëtarum princeps, è quo tanquam fonte perenni.

Posteritas latices Sophia deduxit in hortos,
cum Iovem describere vult, patrem vocat Deorum & hominum. At talis sine conjugē esse non potuit. Sagacissima natura cum vite maritat ulmum, cum stipete fabam vel convolvolum, ne lenta hæc arbuta destituta suo tibi sine langueant. Nec minus sapienter ab eadem appositus uxori vir, & viro uxor, ne alter sine alterius fulcro flaccescat & collabatur. Viderunt hoc olim providi poëtæ. ideoque ne ipsum cœlum corrueret, Lunam Veneremque interposuerunt orbibus, hoc veriti, ne sine feminæ adspectu volvi nollet morosior Saturnus, imperiosior Iupiter, bellicosus Mars, vafer Mercurius & fervidissimus Sol. Theognidis & Phocylidis quot numeras versus, tot prudentiæ moralis audias præcepta. Et inter hæc nonne de ducenda conjugē canunt? Theocritus, quanquam multa appositè pastores carentes inducat, nullibi est suavior, quam ubi scribit: *καμάσδω ποτὶ τὰν Ἀμαρυλλίδας*, &c. *Ab eo præcatum ad Amaryllidem*, &c. Et quis ille est, qui apud Maronem dicitur conjugis in gremium lætæ descendisse? Idem est, qui rubente dextera in arces & urbes fulmina jaculatur. Crates Thebanus, homo toto corpore deformis, gravissimus alioqui rerum divinarum & humanarum professor, Hipparchiam nobilem feminam uxorem duxit, ut hac quoque parte Sapiens videretur, quod contemptissimo corpori uxorias voluptates impetrasset. De Socrate hoc jam dicam:

dicam: illum Sapientiam non è cœlo in domos familiasque, ut Cicero perhibet, sed è querulæ Xantippes cubili in Scholas introduxisse, & Philosophiæ practicæ objectum, non virtutes, sed illam ipsam suam Xantippen credidisse. Poëtæ quoque Græci & Latini nullibi doctius & acutius loquuntur, quam cum ad conjugum officia alludunt. Quod si Sapientiæ pars est, non nimium sapere, nihil est, quod virilis ingenii gravitatem & duritiem magis condiat, quam muliebri ingenium, cui dulcedinis tantum & gratiæ affudit Deus, ut ob hanc solam causam, Mœonio Vati Venus dicatur *φιλομειδής*, Syracusio *μαίτης γαλάξασα*, Andino *Olli subridens*. Qui vero amores quam maximè oderunt, cum acerbissimis illos vocibus insectantur, oppositum apponunt opposito, ne rem optimam calumniando sibi constare videantur. Morbum vocant amorem, sed salubrem: dolorem, sed delectabilem: venenum, at sapidum: mortem, verum voluntariam: vulnus, sed gratum: supplicium, attamen jucundum. Cum amaritudinem illi exprobrant, *γλυκύπικρον* vocant: cum labores, spontaneos esse ajunt, & minus graves; cum curas & ærumnas, has ipsas suavissimas dicunt. Novi, qui uxorem fastidiunt, ne in malam incidant. At hi malam metuunt, quia de suis ipsi virtutibus desperant. Nullam ego tam malam arbitror, quam corrigere non possit vir bonus & sapiens. Malas esse dixit Menander Comicus, sed sine populi suffragio. Cautius apud Euripidem Medea loquitur:

Ἀλλ' ἐσμὲν οἷον ἐσμὲν, ὅτε ἐρῶ κακόν,
 γυναῖκες.

*Simus quidem, quales sumus, nos femina,
 Malas sed esse non ego ausim dicere.*

Si qua mala est, vitio mariti mala est, quia aut is-

B.

intem-

intempestivè severus est, aut intēperanter remissus. Ignēs dicunt fugiendos esse. Sed non illos, quibus malè arsuos ignēs restinguas. Voluptates indignas clamitant viro Sapiente. Concedo, cum in porticu aut Stoa philosophandum est. Novit hoc Seneca & docuit non semel. nec minus in thalamo quæsit, ubi Paulina esset. Urgent, coelibes sacris vacare liberius, pugnare animosius, navigare fidentius. Quasi profana esset res osculari conjugem sacra fide obstrictam: aut minus animosè pugnasset Hector, memor Andromaches & Astyanactis: aut timuisset ex Aulide navigare Protefilaus, relicta domi Laodamia. Sed uxor, inquiunt, & liberi alendi sunt, quibus carere possis, ut partis fruaris uberius. Vah sordidas voces. Cur non potius gloriosum putant & regium imperare uxori & liberis? Qui paterfamilias est, rex est conjugis, liberorum & famulorum. Cælebs nulli imperat, præterquam canibus aut felibus, si quos fortè domi alit. Homerus Vlyssē regem vocat Ithacæ. Sed si regno isti eximantur Tres imbelles numero, *sine viribus uxor, Laertesque senex, Telemachusque puer*, & pauculi subulci, valde accideris regni istius subditos. Sunt, qui in maritalem ordinem adscribi cuperent, sed metuunt, ne aut filium gignant, qualis fuit Commodus, aut filiam, qualis fuit Iulia & Messalina. At debebant hi homines adeò metuentes futuri, jejuni ire cubitum, & prandio cœnaque abstinere, ne quem concoquent chylum, pituita fiat molestior, aut atrabilis. Cur non potius sperant futurum, ut ex Vespasiano nascatur Titus, ex Druso Germanicus, ex Annæo Seneca nepos facundissimus Lucanus, ex Platone nepos Speusippus, avitæ philosophiæ hæres, aut ex Ennio nepos Pacuvius?

Fuit mihi nuper plurimus sermo super hac re
cum

eum quodam Misogamo, qui cum magnam in
 Scholis didicisset esse Dilemmatum vim, ita dis-
 putabat: operosa res est conjux, laboriosa colo-
 nia, fons curarum. Fecunda cum est, oneri est:
 cum sterilis, dedecori. Si pulchra, κοινή; si defor-
 mis, πονή. si dives, superbit illa; si paupercula,
 ille. Logicorum, inquebam ego, exempla audio
 & argutias dialecticorum, quibus adolescentu-
 los in Scholis fatigare solent, & torquere bonas
 mentes. De messis probitate non est certus agri-
 cola, nec minus tamen ferit. Et tu uxorem du-
 cere non vis, quia times non fecundam? Tu la-
 boriosam coloniam voces uxorculam? nec hor-
 res rempublicam capeffere & multorum capi-
 tum bellum imperare? Tunc oneri esse putas li-
 beros, quos mater Gracchorum omnibus the-
 sauris habuit chariores? Quod si sapias, nullam
 deformem puta, quam castitas modestiaque or-
 nant. Formosam nactus, noli nimis sollicitè cu-
 stodire, ne te zelotypum animadvertat, & tua
 culpa peccare audeat. Si opulentior superbiet,
 tu tolera & mone; vel cave eam offendas, ne
 opum fiducia tibi maledicat: aut superbiam fe-
 minæ contemptu diffila, aut prudens dissimula.
 Si pauperculam contemnes tu, cur contemnere:
 sustines animi dotibus te locupletiores? Illa,
 quæ te contemnentem placide fert, quantivis
 est precii. Te, qui ob inopiam minus æstimas
 honestam conjugem, ne teruncio emerim. Tra-
 latitium illud est & lippis notum, quod à liberta-
 tis periculo sumitur adversus conjugii præstan-
 tiam argumentum. In libertatis se regno vivere
 jactitant, quamdiu sunt ἀπαργί; servituti affi-
 nes, cum confugio illigantur. Nesciunt infani,
 licentiam esse, non libertatem, nulli amores de-
 bere: degeneres esse mundi incolæ, quos poste-
 ritatis cura non tangit: frustra se viros esse, & ta-

les factos: & ut allegoricè loquar: errores esse maximos planetarum, ab una ecliptica aberrantium: Solis viam esse tutiorem certioreque, quia una est & simplex: Lunæ viam difficilem, & litigiosam, quia cis ultraque eclipticam digreditur. Non gravatè subscribes huic meæ sententiæ Nobilissime M Y L I, qui conjugii causam exemplo tuo asseris. Gratulor instituto tuo, gratulor conjugem tibi obtigisse, qualem optasti piis votis, qualem optavere parentes gravissimi optimique. Mercbantur talem domus tua, virtus, doctrina, prudentia. Præcepta connubialia apud te non conquiram. quia non sum præceptor amandi. Illa, cum vacabit, legere potes apud Plutarchum in nuptiis Polliani & Eurydices. Hoc solum addam: non esse, quod tibi metuas à mala conjuge. Nescio enim, qua Dei Opt. Max. clementia incideris in τὸ ἀγαθόν. Agatham ducis, quæ se tibi probabit non uno bonorum genere, sed triplici. non explicabo me. Meministi horum, ex quo Moralem aliquando tibi Philosophiam domi meæ prælegi. Fruere, felicissime, Agatha tua, sive Bona Dea, cui nolo te offerre flores, fruges, festa, Romanorum more, sed unum hoc, quod præceptori Socrati obtulisse fertur Æschynes, hoc est, Teipsum. Vale vir Nobilissime & præstantissime & me tui tuorumque amantissimum redama. Amel. x x v i i i i i i i i i i i i c l o l o c x x x i v.

S E R M O N U P T I A L I S,

S I V E

Univerſæ Philoſophiæ Ariſtotelicæ, ad
ſtatum Conjugalem ſtiva
applicatio.

I citharædos, ſi tibicines & choraulas ad feſtum hoc tuum admiſſiſſe minime nefas eſſe putas, G R A V I dilectiſſime, ut cantus ſuavitate delicias auribus faciant, etiam mihi inter geniales hoſce ſtrepitus lætæ ac feſtivæ vocis uſuram concedere non gravaberis. In turba non loquar, ubi longis menſis diſcumbitur, nec attentis eſſe vacat commeſſantibus. Tecum ad ſecretiora me conferam, ubi Veneris genio pervigilium debetur, nec ferias te agere patitur tempus. Dum novam rem inceptas & arduam, non fraudabo te Sapientiæ monitis, verum optimis ac ſalutaribus præceptis pergam animum tuum componere. Prævi olim verba Iuveni, & ad doctri-næ templa contendenti iter monſtravi. Iam virum ſequar, & ſuaſoria oratione compellabo novum Amoris candidatum. Dum filio regnum parat Cyrus, ea loquitur, quæ poteſtatem regiam ſpectant. Hec-tori ad bella ituro permixta baſiſ monita in caſſidem ingeſſit Andromache. Peregre profeſturiſ maritiſ ultima verba loquuntur ſollicitæ conjuges. Tibi nuptias ineditanti, & maritali imperium capeſſenti, hic in

promulside sperata voluptatis militabit sermo. Fecit idem in nuptiis Polliani & Eurydices Plutarchus, in nuptiis ad Paulinum Aufonius. Nec temere veteres in eodem sacello Venerem & Mercurium collocavere, quod voluptas genialis præcipue sermonem postulet, suadamque & Gratiarum. Quo tempore (uti jam dicere incepti) in illustri Batavorum Academia præclaris artibus operam navabas, per varias Philosophiæ partes circumduxi omnis disciplinæ capacem animum. Per Dialecticorum salebras & abrupta ad ipsam Sapientiam ibas, & verum à falso distinguere doctus, torquebas carum Enthymema, formabas immobilem apodixin, discutebas speciosum Sophisma. Hinc ad Naturæ sacra admissas, supera, infera, causas & ex iis nata, tot rerum formas speciesque, simplicia & composita, animata & inanimata contemplantaris. Mox à natura digressus ad morum doctrinam deflectebas, & quid turpe, quid utile, mecum meditabar. Breviter, hoc agebas, quod in perfecto viro requirit Chæroneus philosophus, ut esses *θεωρητικὸς τῶ ὄντων, καὶ πρακτικὸς τῶ δεόντων*. Ecce, libet jam hæc ipsa, quæ tum docui, apud Sponsum, apud conjugem, inter faces, tædasque repetere, & totius Philosophiæ summam tibi ob oculos ponere; & eo quidem tempore, quo *ἀπεσπιδόρυσον* judicabit Sponsa gravem sapientiæ orationem. Nempe, hoc agere institui, quod familiare est Medicorum filiis, qui ne nauseam moveant, catapotia solent saccharo condire, aut melle edulcare. Et uti poëtarum mos est, sub fabularum involucro res serias tradere, ita & mihi propositum alium vultum tetrico argumento inducere, & ex tenebris ac fumo philosophantium lucem thalamis

mis tuis inferre. Legisti, cum puer esses, apud Naſonem, mutata in novas formas corpora. Legisti, inquam, & ſtupuiſti, hic arborescentem Daphnen, mugientem Iſidem, illic lachrymantem in marmore Nioben, alibi canentem Philomelam, latrantem Hecubam, & quæ ſunt plura ejus generis. Iam grandior mirare, ſed non ſine riſu, converſam in conjugales artes Logicam, Phyſicam, Ethicam, Politicam, Oeconomicam, Mathematicam, totamque Philoſophiam in Γαμικὴν. Tibi, nuptiisſue tuis iſtam metamorphoſin ſacramus, dum maritali ordini initiatus nominis viteſque metamorphoſin ordiris. Scio, te Poëmation expectare. ſed pudet ſemper eodem ludo includi, & qui exhaustam nuper paludibus ſuis Sylvam-Ducis fuſius cecini, una exarui totus. Quid, quod aucta recentibus victoriis patriæ Libertate, ſervitium omne orationis compedesque odiſſe incipiam, & ſerenæ liberrimæque mentis impetus non impeditos amare. Quod ſi convivio interſint, qui riſerunt nunquam, qui cum magnis virtutibus adferunt grande ſupercilium, qui theatra ingredi ſolent, ut mox exeant, Catones, Marii, Timones, Heracliti, Momi, Demæ, eos omnes ab horum lectione abſtinere jubeo: aut, ut ridere diſcant, ſpectare attentius Nympharum γυμνοπόδια, Sileni κόρυμβοι, & Polyphemi petulantiffimum πειζανολό. (*Salutationis ridicula genera ſunt, apud Lucian. Ariſtophan. & Pollucem.*) Tibi vero ſi tam prolixum ſermonem in præſentiarum perlegere non vacabit, dum inſueta cogitas, vacabit ſane poſtea, ubi prima tempeſtas deſervierit, & ut Hippocratico verbo utar, periculum nullum erit ab orgasmo.

Ac primum quidem, ut à Dialecticorum ſer-

culis Nuptias Peripateticas ordiatur, Porphyrii vide Isagogen, quam præfigere Organo solent illi, qui metuunt ne ἀκρίφαλον sequantur Aristotelem. Tractat ille Universalia, easque naturas, quæ aptæ sunt pluribus inesse. Tu, mi Gravi, velut è Scotistarum Schola progressus, totus in amabilem Hæcceitatem juras, & ab Universalitate, velut inani Morphei vultu, alienior, singulari Sponsa gaudes, quæ non pluribus, at soli tibi conjugii federe adesse amat. Et cum Prædicabilia de multis dici possint, tu unius B I C H E R Æ vir, illa unius G R A V I I uxor appellari gloriatur. Multa ille de Individuo philosophatur. sed Individuum quoque esse conjugum par, aut nescivit ipse, aut præterivit studio. Illud solum nota, individuum, quod vagum vocant, ab Universalium numero secludi; nec minus honesto conjugum numero eximi, quotquot vagas libidines sectantur, & plures amando conjugii ordinem infamant. Inter Universalia familiam ducit Genus, non Heraclidarum aut Arfacidarum, sed illud, quod de pluribus specie differentibus prædicatur. At hæc naturarum in species multiplicatio conjugio magna ex parte debetur, cujus beneficio, ut est apud Lucretium,

genus omne animantium

Concipitur, v: sitque exortum lumina Solis.

De specie citatur ex Euripide,

Εἶδ' ὅ μὴ ἔστιν ἄξιον τυραννίδος,

Speciosa regem forma corporis decet.

Ego mutata vocula de virgine dixero,

Εἶδ' ὅ μὴ ἔστιν ἄξιον ὤψαργίης,

Speciosa nuptam forma corporis decet:

nec ego solum, sed & Satyricus;

Si verum exortitur, facies, non uxor amatior.

Licet

Licet nihil vetet, utrumque amari. & Propertius,

Omnia formosam propter Briseida passus.

Verum illud magis ad rem: Speciem de pluribus singularibus dici, quo tacite moneris, operam uti des liberis, non solum, ut trium liberorum jus adipisci possis, verum etiam, ne, si ἀτεχνῶ vivas & ἀπαις, degener mundi accola habearis. Quod si marem primum, mox feminam tibi indulserit favens Lucina, optatam conjugum votis differentię notionem aliquam contemplaberis. Nec deerit Proprium, si in patrias virtutes filii, in maternas filię adolescentant. Iam vero illa Accidentis indoles, qua citra subjecti corruptionem, modo illi adesse, modo abesse amat, ideam exhibet earum omnium rerum, quę salva conjugalī copulę fide vel prosperę vel adversę nuptiis accidere solent.

Οὐ πάντες ἔτε δυστυχῶσιν ἐν γάμοις,

Οὐτ' εὐτυχῶσι,

Non conjugali semper Infelicitas,

Felicitasque semper est comes thoro.

Ad sunt, recedunt, mob. les loco Dea.

Excipit Porphyrium Aristoteles, qui Categoriarum doctrinam in ἀρεθωρίαν, θεωρίαν & ὑποθεωρίαν dividit, plane uti conjugii apparatus Sponsalibus præludit, matrimonio perficitur, & sua habet ἐπὶ μὲν. Fugiunt Homonymiam Sponsalia, non minus, quam laudabilis quęvis dictio. Amant Synonymiam, cum corpore mixti nomina quoque sua confundant, alterque alterius titulos cum dote sibi vendicer. Nec Paronymiam fastidiunt, cum uti à justitia dicitur justus, à fortitudine fortis; à sponsalibus sponsus., (ignoscite Grammatici) à conju-

gio conjunx dicatur. Et licet Simul natura sint conjuges, illud tamen non minus certum, alterum & ordine & dignitate esse priorem. Affirmat Tragicus :

Γυνὴ ὃ νικᾷτο' ἀνδρα κακόν ἐστὶ μέγα.

Uxor marito dignior res pessima est.

Inter Habendi vero modos illum maxime improprium esse perhibet, quo uxorem habere dicimur, cum, interprete Ammonio, uxor non minus habeat, quam habeatur, præcipue apud Ægyptios, teste Herodoto, & hodie apud Belgas, quibus familiare est *γυναικεκρατεῖν*. Illud fateor, cum Substantiæ nihil esse contrarium perhibet, longe eum à præsentī re abire. Plurima enim in amore contraria insunt vitia, injuriæ, suspiciones, inimicitia, bellum, pax rursus, &, ut ex Plauto suppleam, insomnia, ærumna, error, terror & fuga, ineptia, stultiaque adeo, & temeritas, incogitantia, excors immodestia, cupiditas, desidia, inopia & dispendium. At alterum illud, quod Substantiam neget recipere magis & minus, ego contra de Amore verissimum esse affirmo, qui à virtute, blanditiis, fortunæ risibus, prole, incrementa capit, remissior valde futurus, si illis ipsis destituatur. Ita sentit magnus ille amorum præco & arbiter, qui sublatiis otiis perire ait Cupidinis arcus. &, ut majus aliquid afferam, generosa Carthaginis conditrix, ab obitu Sichæi frigidior, viso Ænea,

Huic uni rursus potuit succumbere culpa.

In Quantitate illud reperio, magnum ab ea ac parvum Amorem dici, verum non ab ea quantitate, quam molis, sed virtutis vocant: eundem longum quoque dici, ac brevem, ratione Temporis; cœlestem & terrenum, ratione Locorum, in quibus vel Dii, vel homines amant.

Et

Et Numerum quod attinet, didici jampridem celebrem illum denarium Pythagoricum, inter alia, ex Mare & Femina constare: didici amplius, numerari vulgo dotem, non virtutes, aut si in censum veniant, non nisi post nummos. Ultima, (seculi vitia taxo,) de moribus quaestio est; prima, quot servos pascat, quot agri iugera possideat, quam multa, pulchraque paropside coenet. Qualitatis vastissimo ambitu mirum quam multa contineantur, sine quibus virum uxor, hæc virum fastidiat. Annon sapientia, probitatis, modestia Habitibus illos ornari satius, quam armillis, gemmis, torquibusque? annon generandi Potentia totum hoc opus absolvitur? usque adeo, ut, sine illa, matrimonia dissolvi patiantur Iureconsultorum rubricæ? Annon Cupido conjugalis necessitudinis autor oculis captus fingitur? Annon fervidos esse amantes oportet, & suaves, & blandos, & molles & candidos? non morosos, zelotypos, procaces, aridos, deformes? *Rufamne illam virginem, Casiam, sparsæ ore, adunco naso? non possum pater,* dicebat adolescens apud Terentium. Annon inter qualitates contrariæ sunt? & *lites habet ac iurgia lectus, In quo nupta jacet?* Annon idem est velle ac nolle amantibus? ut & iis proprium sit, quod de qualitatibus dicit Aristoteles, res ab ea similes & dissimiles dici. Relatorum quoque definitio non alia est, quam ipsius matrimonii. Non ovum ovo magis simile, aut ficus ficui. Quid enim? Relata sunt, quorum alterum sine altero esse non potest. Matrimonium vero legitima est ac individua viri & feminæ conjunctio. Illustrabo rem exemplis. Sublato Bruto conjuge, supervivere noluit conjunx Porcia: mortuo Capaneo, in rogam mariti se precipitavit Euadne: in amplexibus non Protefilai,

sed solius umbræ , (en dependentiam) expi-
 ravit Laodamia , & sublato ex oculis Mau-
 solo inœrore contabuit Artemisia . Relata ,
αὐτῆς ἀνῆσπιφοντα sunt , hoc est , inter se reci-
 procantur . Etiam conjunx & conjunx . Relata
 alia æquiparantiæ sunt , (ô verborum flosculos
 & globulos mellitos) alia disquiparantiæ . Etiam
 conjugio modo pares , modo indole , dote , ge-
 nere impares jungi videmus . Non omnia Re-
 lata mutua sunt , nec qui amant , semper mu-
 tuum amant . Sunt relata καὶ τὸ λέγεσθαι , *secun-*
dum dici . Etiam amantes . Sunt quæ Rationis
 vocantur , utpote à mente conficta . Sic & qui
 amant , ipsi sibi somnia fingunt , & si vel subri-
 deat dictis virguncula , vel paulo obliquius
 ocellum torqueat , statim se amari credunt . Et
 ut reliqua minorum gentium Prædicamenta
 cum Philosopho percurram , cum osculantur ,
 jocantur , ganniant , ludunt , philotesis certant ,
 canunt , saltant , Agere aliquid putandi sunt .
 Cum tristantur , irascuntur , metuunt , aut , ut
 mollius aliquid dicam , cum basiis bona fide
 exactis vacant , Pati . Cum de Vbi sermo inci-
 dit , thalamum rastro , cubile foro præferant , &
 Illic , quam Hic , esse præoptent . Si Quando
 roges , nullum dicent intempestivum aman-
 tium furoribus tempus , licet nescio quis Ca-
 tullus , aut alius inclamet : *Cras amet , qui nunquam*
amavit . In Situ (piget referre) sua dicent esse
 vocabula . In Habitu nihil se invenire , quod huc
 spectet , præter eas forte denominationes , quæ
 à flammeis , zona virginea , annulo pronubo ,
 similibusque nuptarum insignibus desumun-
 tur . Extat porro apud Aristotelem libellus
ὑπὲρ Ἐμνηρείας , quem cum scriberet , calamum
 non in atramentum , sed mentem tinxisse fer-
 tur .

tur. Hic multa differentem audimus Philosophum de copula Verballi, ejusque virtute ac facultatibus, prorsus ad similitudinem copulæ jugalis. licet hoc discrimine, quod illa à mente sit; hæc minime: illa ea quoque, quæ ejusdem sunt sexus generisque copulet, ut cum dico: Thaidem esse Alexandri filiam, sponsam, nurum; hæc vero non nisi ea, quæ diversi sunt sexus, ἀρρενα puta καὶ θῆλυ, Thaidem cum Alexandro, Catullum cum Lesbica. Illud ibidem apposite Stagirites ait: Res ubique esse eandem, eisdem rerum conceptus, sed voces diversas, quasi dicat, feminam ubique feminam esse; nec eorum, qui ejus imaginem mente formant, alios sub leonæ, alios sub tigridis, alios sub lascivæ capellæ conceptu eam apprehendere, (quanquam nihil vetet, eas, si malæ sint, tales esse) verum omnes sub feminæ. At voces omnium eadem non sunt. aliæ blandiuntur, aliæ ganniunt, aliæ vociferantur. Quot linguæ, totidem ora sonant. Ex tot Orationum formis ad Rhetores & Poëtas ablegantur Epiphonemata, Imprecationum formulæ, & Imperiosæ orationes, à quibus quoque abstineat oportet, qui pacatam volet conjugem. Sed quam aptæ conjugibus Subalternæ enunciationes, & placide conspirans hinc mariti, hinc uxoris oratio. Quam conveniens domesticæ societati illud τὸ ὑπάλληλον, licet & Ασύστατον illi attribuat Ovidius, cum canit: *Non bene conveniunt, nec in una sede morantur, Majestas & Amor.* Divellit subjectum à prædicato, & prædicatum à subjecto τὸ Non. Mutuos & suavissimos amantium amplexus dirimunt tristes querimonix, at quam maxime morosæ conjugis pertinax ἀποφασίς. Quod si Syllogismum, nobilissi-

mum Logicæ artis actum, expendere libeat, quid quæso ille? Discursus est, in quo positis quibusdam diversum quid à positis ex necessitate accidit. Nec aliud profecto quid Conjugium est, in quo dispositis secundum leges divinas & humanas viro & femina, diversum quid ab illis, chara nempe soboles, magnum patris incrementum *ἡ ἀνάγκη συμβαίνει*. Habet ratiocinatio suas præmissas. habet & generatio. Illa majorem minori præfert. Hæc virum femina. Illa conclusionem vel solius formæ necessitate infert, hæc non nisi formæ & materiæ necessitate suavissimam liberorum turbam elicit. Libet philosophari subtilius. Ex puris negantibus nihil sequitur. Hic nihil, si vel alter conjugum sit negans. Optima est argumentatio ex puris universalibus. Hic nulla bona, nisi ex puris singularibus, Cajo & Caja, Sempronio & Sempronia, Alcmena & Iove. Universalia generare, nusquam, quod sciam, memoriæ proditum. Conclusio sequitur partem deteriores. quod & multis retro seculis conjugio probatum. Ciceroni ac Messalæ oratoribus summis, parentibus optimis, degeneres fuere filii, illi M. Cicero, huic Cotta Messalinus, à pejore matre vitium trahentes. Et Socrates omnium mortalium Apollinis oraculo sapientissimus, liberos habuit patri dissimillimos, matri Xantippe similiores, ut est apud Senecam. Viciū est, si plus sit in conclusione, quam in præmissis. Nec minus naturæ error fuit, cum Ciceronem parentes genuere cum cicere. Denique ex veris nil nisi verum, uti ex fortibus fortes creantur & boni. Porro ab Exemplo qui argumentantur Oratores & Poëtæ, gaudent à thalamis, uxoribusque exempla petere. Tale est illud acuri vatis, quem non nomino, *dabat hoc*

*Cornelia Graccho, Iulia Pompejo, Portia, Brute, tibi. Tritum etiam illud apud umbraticos Enthymema ἀπὸ τῆς ἐκότητος, Pallet, ergo amat. Illud indignor, tam acri Dilemmate virginum spem oppugnasse Biantem, cum uxorem ducendam negat, ob hoc, quia nec formosa sit ducenda, utpote καλὴ, nec deformis, utpote πονηρὴ. cui consona dixit alter quidam, qui juveni nondum, seni nunquam ducendam uxorem contendebat, τὸ νέω ἔδενω, τὸ γέροντι μὴ δένω ποτε. At vide, ut etiam lepida Inductione concludat Bilbili-
cus, lib. 3, Epigr. 53.*

*Et vultu poteram tuo carere,
Et collo, manibusque, brachiisque,
Et ne singula persequi laborem,
Tota te poteram Chloë cadere.*

Quam vero opportunum hoc Dialecticis dissertationibus sit argumentum, inde constat, quod probabilium quæstionum suppeditet luculentam penum. quales sunt: (*Plutarchus in Moral.*) *An sapienti ac literato sit ducenda uxor. An ducta jam uxore sit philosophandum. An præstet cum Scævola manum habere in flamma, an cum Aristippo in sinu Laudis. An recte à Demosthene responsum sit, Non emi tanti pœnitere. An ducenda sit uxor oculis solum, an etiam auribus: hoc est, an ad formam solum sit respiciendum, an etiam attendendum ad famam. An præstet nobilem ducere, ignobilem & divitem, an nobilem nudam agris & mammis. An juvenculam, an plenis annis nubilem. An tenui & angusta fronte insignem Lycorida, qualis Italis placet, an lata & tuberosa, qualis nostratibus. An Venusinam, an Corneliam pro dote triumphos numerantem. An indoctam, an qua docta tenebit Dicendi genus, & curtum sermone rotato Torqueat enthymema, vel historias sciat omnes. An expediat uxori subinde liticulam mouere, ut max amoris fiat, cum lucro, redintegra-*
810.

tio. *An viri in familia dominium monarchicum sit, an Aristocraticum, ita ut in partem imperii admitti debeat uxor. An viri in illam imperium civile sit, an herile. An phantasia uxorum indulgendum sit in ornatu corporis. An solas deambulare fas sit: An ἐλικῶπις, βοῶπις, γλαυκῶπις pulchra sit. & quæ plura loquacem Delassare queant Fabium. (Horat. lib. I Odar. 33.) Quod si Demonstrationem τέτραγωνον, quæque scientiam animo ingeneret, ab amantibus exigas, dicam cum Philosopho, exquisitas Demonstrationes in materia contingenti, & tot casibus obnoxia perperam exigi. Sed ut Sophistarum cavillis exposita sit, docent Scholæ, quæ ad Amphiboliam referunt: *Audio uxorem habere. ad fallaciam accidentis, illud Comici, Θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνή, κακὰ τεύχεα. Tria sunt mala, aquor, ignis atque femina. ad fallaciam, à dicto secundum quid ad dictum simpliciter, πᾶσαι γυνὴ χέλις ἐστὶν ἔχρη &c. Femina tota furit. ad fallaciam à non causa ut causa, Ventricosa ἐστὶν, ergo in utero gerit. ad fallaciam plurium Interrogationum pro una, Clælia, Agrippina, Scribonia, fueruntne matres secunda? Ex quibus omnibus patere arbitror, quanta Logicæ & rationalis doctrinæ cum conjugali statu sit cognatio, ut toto cœlo mihi errare videantur, qui à ratione alienum putant, imperatorem Vniuersi virum in conjugis se gremium demittere. Iamque ista scripseram, cum tædium ignobilis ac ancillantæ disciplinæ obrepere cœpit. mox cantillare exorsus, dum, fessam ab intentiori meditatione mentem relaxo, illicet ad ingenium redii, & hisce versiculis margines libelli conspurcavi.**

*Ite graves ferro clypei, galeæque, duce:que,
Es quicquid, Bellona, probas. Tu save faceffe*

Mars

*Mars pater, & Paphiis furialia praelia bellis,
 Et facibus secerne faeces, atque ignibus ignes.
 Non ego jam Sylva muros, non subruta flammis
 Tot circum castella canam, non matribus arma
 Detestata piis, crudaque incendia pugnae.
 Molle melos Citherea cupit, levibusque Camænis
 Dici Cypris amat; grandesque exosi cothurnos
 Gaudet Acidalio thalamos percurrere socco.
 Ille mihi quondam Sophia deductus in hortos
 Virginis os tenerum, & blanda promissa puella
 Cogitat, insolitoque furens incanduit astu.
 Tu celerem in flammam juvenem Sapientia dictis,
 Consilioque juva. vellem prudenter amari,
 Quam jam Sponsus amat. vellem sapienter amari.
 Cui debet se Sponsa, virum. sine lege maritum
 In thalamos inferre faces insania lecti est.
 Vestigant secreta Duces, bellique labores,
 Ut noceant praevisa minus. discrimina Nerei
 Navita, & in cæco scrutatur saxa profundo.
 Ne noceant occulta rati. tu pectore, Gravi,
 Dum Cyprum, totamque Paphum, Gnydiūque re-
 condis*

*Arma Dei; primoque ferox incumbis amor; ;
 Barlaï praecepta tui, monitusque suaves
 Accipe. Iamque gravis credas commenta Lycei
 Insanire tibi, tetricos mitescere vultus
 Doctorum, & rigida dici convitia barba,
 Grajaque Romanis impleri pallia nugis.*

Quare Physiologia quoque, & rerum natura-
 lium capita perstringam, cum Physici corporis
 affectiones laudatissimæ sint, amare & amari.
 Sed præeat Stagirites ipse, qui de informi ma-
 teria obscurius disputans, ut intelligi possit,
 eam Feminae comparat, quæ virum appetit.
 Evolvam latius Peripateticum sensum. Materia
 per se rudis, indecora, turpis, sine forma sordet.
 Nec sine viro mulieri suum decus ac splendor
 con-

constat. Materia sine forma distingui ac secerni nequit, cum unus idemque ubique ejus sit vultus. Nec uxor Catonis, Artici, Cæsaris nuncupatur, nisi postquam suo quæque marito placuit. Materia indifferens est ad omnes formas. Etiam mulier nulla naturæ necessitate huic magis, quam illi, se ipsam debet. Cum materia ut maritet forma, illam disponi oportet ac alterari. Etiam mulierem blandimentis deliniri necesse est, ut hunc præ illo admittat. Materia nullam rei naturalis speciem parturit, nisi ab Efficiente mota, nec mulier ulla sobolem, citra viri opem. Noli mirari, formæ simul & Efficientis analogiam induere virum, cum in Phycis nihil vetet, unum idemque formæ & efficientis officio fungi. Materia & forma totum compositum sunt. *Masculus & totum*, ait Propertius, *femina conjugium*. Ergo, uti insatiabili formæ desiderio tenetur materia, ita & *Æneæ amore Vritur infelix Dido, totaque vagatur Vrbe furens*: & Pyrami desiderio Thisbe in invidum parietem inuenta fuit: Phaonis amore, è scopulis se præcipitem dedit Sappho. Cujus quidem desiderii causam ex Platone discite, qui homines fingit ex mare & femina constituisse, postea facta partium divisione, ac sectione, mansisse in iisdem veteris junctionis & copulæ appetitum. Nec secundam formam admittit materia, nisi extincta priore. Neque Tiberio jungitur Livia, superstite Marcello. Privationem mariti debiti adesse, erudita Epistola deplorat Icari filia. At illam absentiam formæ debite inesse definit Peripatos. Idem privationem & formam contraria vult esse Principia, at Empedocles Amorem & litem. De Natura, quæ causa motus est & quietis, deque principio Activo & Passivo, nihil attinet dicere.

Te. Sunt Veneri non minus sua sacra, quæ revelare nefas fuerit, quam Cereri. Flammeis Sponsam velavit antiquitas, ne, quod vult illa, appareat velle. Illud solum dicam: Naturam quoque esse, quæ ad licitas voluptates nos invitat. unde Venerem quidam dictam putant, quia nec vocata sponte ad nos venit, *Omni*bus *incutiens blandum per pectora amorem*. Causas generationis externas apud eundem philosophum leges, ubi inquit, *Sol & homo generant hominem*. nec alio fine hominem amat homo, quam ut homines esse non desinant. Fortunam & Casum in his rebus ludere. dicerem, nisi obstaret Satyrici autoritas, qui ait, *Fatum esse in partibus istis*, &c. Magis Physica sunt, quæ de Motu disputat. Vt alia omit- tam, illud ad ravim inculcat, tanquam Physice *κρᾶλαιον*, Motum fieri successive, generatio- nem contra in instanti, cum minus hac in parte acutus Maro dicat, natum Pollioni filium, post- quam *Matri longa decem tulerunt fastidia menses*. Per- petuum & grande esse, ait, odium Naturæ & Vacui. stupenda illam hujus metu moliri, ima sursum, supera deorsum protrudere, obstantia perrumpere, frangere saxa, moles attollere, aut motum ipsum invitis motoribus prohibere. Habent & suum Vacuum, quod metuant, Lares domestici, habent, quod optent. Metuitur bonæ mentis soror paupertas, ut quæ vacuis oculis ambulare solet, nec si plenos illos fors dederit, valde de corporum penetratione cum Demo- crito & Melisso sollicita fiet. Contra optant Vacuum à lite, asperitate, superbia domum. Possem infinita hujusmodi congerere ad hanc rem, sed cum Infinitum nullum dari conten- dant Physici, vereor, ne Præceptorum incur- ram offensam. Verum ut ad Te convertam ora- tionem, Gravi doctissime, Cœlum, cui ali- quando

quando deberis , contemplare, orbesque supra mundum hunc positos percurrere. Apparet inter sidera cum conjuge sua Cepheus , ut locum quoque conjugibus in cœlo esse post fata docearis. Apparent tot virginum, ac matronarum faces, Andromedæ, Astræ, Veneris, Dianæ, ut scias etiam cœlestibus placere sexum istum, quem hic mortales tædio optimarum rerum sequiorem vocamus. En locum, à quo læva dextraque omina novis nuptis petere solent Astrologi , fecunditatis ac sterilitatis , longi brevisque ævi præfagia. Hic genituræ tuæ dominos vides , vitæ moderatores Planetas. Ex his Saturnum cave, inimicum amantibus sidus , ob frigus. Iovem venerare (ab hoc Ioviales dicti) divitiarum, honorum, lætitiæque datorem. Martem fuge , igneum, ferocem , iracundum. Omnibus dignior Sol , cui tot virtutes inesse perhibet Ptolomæus , quot reliquis stellis. Venerem , in cujus jam stas horoscopo , suspice, quæ, ubi ad Richæram accesseris , plus satis dabit incallescere. Mercurium probo , sapientiæ & eloquentiæ autorem, patriæ urbis tutelarem Deum. Sed Lunam averfare, amentia, instabilitatis , ignorantia, ignavia matrem , ideoque Endymioni dilectam . Eam quoties vultum mutare vides , variam ac mutabilem vitæ rationem cogita. Vbi Sol in Geminis fuerit, gemellos expecta , Castori & Polluci pulcherri-
 mis juvenibus similes. Vbi in Virgine hærebit, filiam spera, Helenæ forma non dissimilem, sed moribus ac fato. Hæc ex Zoroastris , Apollonii, Eudoxi , Zamolxiris disciplina haurimus. Pene oblitus eram suavissimi istius ac harmonici concentus , quo præterlabentes invicem orbes Pythagoreorum auribus accinunt. Exhibet is speciem suavissimæ inter vos conspirationis,

ionis, & in vita, sermonibus, factisque laudabilis consonantiæ. A cœlo ad Elementa descendende. ab Igne nonnihil caloris peti suaferim, caveri illud τὰ ζηρότατον. Aëris multum, & quanta potes laterum contentione imbibe. Φυσώδεις enim expedit esse amantes, & spirituum plenos. At cur αἴρῳ esse ὕδωρ inquit Pindarus noster? forte ob hoc, quod cum Platone credidit, mundum esse animal, ad hujus vero generationem conservationemque maxime facere humidum, annuente Homero,

Ω' κεαυόντε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηγύν

Oceanum matremque Deum, Thetynque parentem.

Nec terram fastidi, quam Ascræus poëta in sua Theogonia cœli conjugem, omniumque communem matrem vocat. Ex his quatuor alteratis unione quadam fit mixtum, uti neque male misceri dixeris fide conjugali nexos amantes. Magni poëtæ hemistichium est, *Mixta Deo mulier.* Quæ ipsa mixtio uti in natura absque Reactione non fit, ita reciprocis quoque amoris & benevolentiae officiis Aphrodisia sacra constant. Etiam hic valebit illud Martialis,

Vt prestes Pyladem, aliquis mihi præstet Orestem.

Hoc non fit verbis. Marce, ut ameris, ama.

In Meteorologicis fumi & vapores utramque paginam faciunt. Sed & amantium sunt fumi, & vaporum instar evanidæ voluptates. quod infitias non ibit, qui secum reputabit, quas vir cum uxore dicat ineptias, quas agat nugas, quoties de posteritate sollicitus humani generis jacturam refarcit. Ibidem audio de Draconibus volantibus, de fatuis ignibus, de lancea ardente, de fulmine & tonitru, de ventis, tempestatibusque, imbris, grandine, mari, ac similibus.

similibus terrorum plenis nominibus graviter disceptari. Sed an unquam ita bene compositi fuere conjuges, quos non sui subinde transversum rapuerint turbines, accenderint irarum faculae, de statu tranquillae mentis dejecerint fluctus? Non credo verum esse, quod monumento suo inscribi jussit P. Rubrius Celer: *secum uxore vixisse XLIII annos, menses VIII, sine querela.* De Fatuis conjugum ignibus nihil dicam, cum de iis prolixè satis totum jam seculum declamaverit Moria Erasmi. Iridem quoque scis evanidae esse naturae, ut discas evanescere subito amantium iras: eandem varios colores induere; & jam blando, jam torvo vultu opus esse patrifamilias, prout vel poppyismo lenienda est uxor, vel objurgandi liberi, vel coercendi famuli. Metalla, alte terrae visceribus reposita, scrutatur pallidus fossor, sed non invenit, nisi praeeunte virgula divina. Nec fidem aut amorem conjugis recte exploraveris, nisi salutari afflictionum virgula tactus. In lapidum genere Smaragdus tibi commendo. soli enim grata viriditate oculos fessos Candidae tuae intuitu reficient. Florum, herbarumque fragrantiam in hortis amamus, quae si in moribus quoque vestris renideat, gratissimum quaquaversum odorem spargent. Sunt & amoribus sui horti & viridaria, in quibus sollicite à te velim observari, Parthenium, myrrum, euphrasiam, pomum amoris, sempervivum, & si necessum sit, erucam & satyrion. In Avium genere cornicem ac columbas ama, amoris symbola: ad haec Piscium genus omne, in ipsis aquis frigoribusque exardescens. Ante omnia, Animam, sine qua trunci sumus & lapides, inmere. Est ea actus corporis organici potentia vitam habentis, quod quidem totum viro con-

venire:

venire arbitror, qui conjugii unitus, ἐντελέχεια
 est σώματι ὁρμανικῇ τῇ δυνάμει παῖδα ἔχοντι.
 Officium ejus naturalissimum est, τὸ ἡμεῖν.
 quod & tuarum jam est partium. Illi visum,
 auditum, gustum, olfactum, tactum acceptum
 fers. At quid est, ait Varro, *quod homo libentius*
videre debeat, quam bellam uxorem, addam ego, &
 rotatorios amantium oculos, duri ac illachry-
 mabilis Plutonis illices? Quid audire impensius
 amat, quam eandem ὑποκριτικῶς loquentem?
 Nihil quoque falsum, nihil suave esse potest,
 ubi amor non admiscetur. Idem, qui dat dul-
 ce, amarum ad satietatem usque oggerit. De
 olfactu dixi, cum de morum fragrantia verba
 facerem. Et nisi per Tactum fuisset, immerito
 tantis animis Paridi succensuissent Atridae.
 Quanta Memorix in mulierculis sit vis, inde
 liquido constat, quod sine illa lentum suum
 Ithacum jamdudum plorare jussisset Penelope.
 quanta vero Imaginationis, ex eo, quod illius
 impulsu Hellepontum toties tranaverit Lean-
 der, & visam semel Cleopatram amare susti-
 nuerit Antonius. *Hærent infixi pectore vultus, Ver-*
baque. Iam vero Animæ distinctioni in Vege-
 tativam, Sensitivam, & Rationalem, annon re-
 spondet amoris distinctio in Naturalem, Ani-
 malem, & Rationalem? Affectuum insuper,
 quos Græci πάθη vocant, historiam cum leges,
 cogita, sine Amore nec patrem te unquam fo-
 re, nec jam Sponsum, cras maritum esse posse.
 Gaudio vero ac voluptate non minus carere
 poteris novus amator, quam umbram non jace-
 re, qui cis ultraque Solem positi sunt. Torius
 conjugii moderatrix est Ratio, qua uti aliis im-
 peramus, ita & illi parti potissimum imperare
 nos necesse est, quæ rationem non nisi invita
 audit.

For-

*Formant cuncta virum, docent maritum
Cælum, sidera, terra, pontus, aër,
Occultumque aliquid thoro loquuntur.
Saturnus gravis incubat cubili,
Emollitque senem serenior
Vultu Cypris, amicitior puellis.
Promittunt sobolem, negantque stella :
Promittunt facilem , negantque Sponsam.
At non ista, minantiumque duos
Moratur sapiens Deum labores.
Astris imperat, applicatque læto
Totum Zodiacum sagax amator.
Et quibus ratio facies ministrat,
Mens exercita, masculumque pectus,
Cælum, sidera, terra , pontus, aër,
Titum prospera donat Univerſum.*

*Illud quoque non semel me dixisse recordor,
Socratem philosophiam, è cœlo ac astris, in do-
mos urbesque deduxisse. Ego dum*

*Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita pede,*

eam è cœlo & Naturæ sacrario in thalamum &
amplexus tuos deducam. Magna est & acris
apud morales Philosophos de Beatitudine dis-
ceptatio. Inter ducentas & octoginta opinio-
nes, si Varroni fides, placet illa, quæ eam in
virtutis actione ponit, & ea quidem, quæ indi-
viduam secum trahit animi corporisque volu-
ptatem. at hanc ipsam si à conjugali vita dis-
traxeris, non vita ea, sed mors appellanda est,
licet è Zenonis porticu dimissi perpetuis illam
convitiis dilacerent, forte, ut deterritis aliis,
ipsi soli fruantur. Multa apud eosdem de utili,
honesto & jucundo est contentio. quæ omnia
in tuos usus converte. Nam & augendæ rei fa-
miliari studere te oportebit, quod utilitatis est;
& ea sectari quæ sine ullis præmiis fructibusque
propter

propter se expeti merentur, quod honestatis est; nec averſari ſuavem conjugis fruitionem, *Et tot millia baſiationum*, quod jucundum interpretor. Recenſebo Virtutes, veræ beatitudinis media & cauſas, omiſſis iis, quæ de Spontaneo & Invito, electione ac Conſultatione in medium proferri ſolent. Neque enim dubium eſt, te Sponte hoc vitæ genus elegiſſe. Et quis credat, in Veneris ſervitium conceſſiſſe *ἄγροισιν* aut *Ἀλφειὸν τὸ βίαιον* prudentiſſimam & humanæ imbecillitatis probe conſciam Virginem? Fortitudo circa *τὰ φοβερά καὶ παρρησία* occupatur. Quare, tu Virgo, *Volſcorum* egregia de gente *Camillam* imitare, quæ viris auſa fuit concurrere, ut eſt apud Maronem. Virginitati ſi metuis, age, ut de te ipſa victoriam & triumphum reportes, ſine, eam rapiat maritus. Vincere velle, viſiſſe eſt; & ſimulaſſe animi ægritudinem, ea demum vera ſexus veſtri laus eſt. Hic virum non alloquor, cui fortius ad res tantas ingenium ſuſpicio eſſe. At Temperantia omnium virtutum fidiffima cuſtos, utriuſque veſtrum erit. Quiſquis conjugem amas, ſerio ama, aut amari ſi illa ſe frigidiuſcule ſentiet, mox in amore tepſcet. & quem minus amare deſinet, odiſſe incipiet. Ita tamen, mi Grævi, amare te velim, ut, contra quam, poſt obitum Terentia, fieri poſſe dicebat Cicero, & uxori & ſapientia operam dare poſſis. A Sponſa redamari te cupiam, ſed caſte, ſed ſobrie, ſed verecunde. Quæ flagrat, minus modeſta erit, quæ furit, minus tranquilla. Ardentes in amore vidimus, ſed mox zelotypas, quæ ſi maritus alio oculum torſerit, ſi oſculum vicina indulſerit, ſi ridenti non ſubriferit, ſi rure tardius reſerſus fuerit, anguntur animo, & ſe negligentius haberi putant. Vetus hoc legi,

Qua mulier suum virum vult sibi obsequentem esse, & diutinum, modice atque parce ejus serviat cupidinibus.

Quam illa sapuit, quæ rogata, *ecquid maritum complexa esset, respondit, Non ego illum, sed ille me.* Etiam justitiæ hic locus, cujus officium est, unicuique suum dare. Quæ vero conjugum mutua sint debita, ex lege innata, non scripta, habere facile est. Sed hanc moderabitur Æquitas. quæ faciet, ut in meliorem omnia partem sumantur; & quod deforme est, formosum; quod vile, preciosum appareat. Ad proprias magis conjugum virtutes me confero. Sunt ex, Concordia, Fides, Castitas, Mansuetudo, Patientia, Comitas. De concordia Naficaam audite Vlyssi loquentem,

Οὐ μὲν γὰρ κραιῖστον καὶ ἄρειον
Ἦ' ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασι οἶκον ἔχουσιν
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πολλὰ ἄλγιστα δυσμύεσσι,
Χάριμα δ' ὁρμύετ' ἑσσι.

*Nam nil pulchrius est meliusque,
Quam cum vir, mulierque suam concorditer una
Ætatem degunt, in quo dolor hostibus horum,
Sed sit gaudium amicis.*

Ea ut facta testa inter vos sit, opus est amore, sed à quo nec verecundia, nec reverentia absit. secus servitutis ille illecebra est. Novi maritos, qui in publico nugari, joculari, os libare amant. novi, qui non nisi ex uxoris imperio loquuntur, & ambulant. Tales, cum imperium dote vendiderint, aureis compedibus ambulare scripsit Petrarcha. Exclamandum his cum Comico, *Vxorem duxi; quam non ibi miseriam vidi?* Alterum accipite Concordiæ authoramentum, pati multa, connivere ad multa. Diomedes scribitur ab Homero in bello ne Veneri quidem.

dem pepercisse. Tales viri quidam sunt ferocientes & lævi, qui tenellum sexum exasperare immiti sermone malunt, quam blando demulcere. Castitatem exigo. Improba siquidem vox est, etsi Imperatoris & arguta: *Patere me alias exercere cupiditates meas. Nam uxor nomen est dignitatis, non voluptatis.* Data mutuo Fides non nisi cum morte divortium faciat. Comitatem impéro, qua alter alterius animum dejectum eriget, tristem exhilarabit, languentem exstimulabit, ægrotum levabit, ferocem franget. Si exempla vultis, Clytemnestras, Danaides, Faustinas, Rosemundas detestor. Laudo Creusas, Artemisias, Iulias, Æmilias, ardua exempla, ceterum cognosci utilia, quia excellentissima animadvertenti ne mediocria quidem præstare difficile putabitur.

Vado ad Politicam, scientiarum omnium principem & Architectonicam. Hæc sine statu conjugali nulla est. Nec enim civitas, nisi ex familiis coalescit, nec hæc perfecta esse potest sine viro & uxore. Discrimen tamen ingens utriusque societatis observasse mihi videor. In illa gravitatem omnia, & severitatem sapiunt; hæc risibus, jocis, lusibusque temperari amat. Sæviat in Capitolio Nero, hic mitescet. In Arcopago frontem corruget iudex, hic eandem explicabit; adamantinas leges edicar, hic delirandi spatium quæret. In Curia quamvis gravis Cato, hic parum pensi habet, & dum uxori vacat, de Carthagine excindenda minus cogitat. Politica conjunctio hominibus tutandis, hæc generandis servit; illa ut bene sint, hæc, ut sint, facit, humani generis architectrix unica. In illa ruptam pacem aut legum rigore, aut ferro reparamus. hic urbanitate & intima admissione sopitis amantium iris recrudesceat amor. Et quan-

quam Politicorum judicio Resp. melius regatur à viris, quam à feminis: nihil vetat tamen de Rep. & has bene mereri. Cum angeretur valde Augustus; & insomnes noctes ageret, deprehensa in se conjuratione L. Cinnæ, sensit, & blande exquisivit Livia, *Et potes, inquit, feminam audire? Omitte consilia de puniendo, cogita de ignoscendo. Vindicta & severitas quod hactenus non perfecere, vide an benignitas ac clementia dabunt.* Paruit Augustus, ignovit, & in posterum muliebri consilio liber ab insidiis vixit. Oeconomica doctrina tota vestra est. Partes quippe ejus sunt, parentes, liberi: maritus, uxor: dominus, servus. De singulorum officiis erudite in Oeconomicis suis disserit Aristoteles. Vnum excerpam, idque emphaticum valde: *Viri erga uxorem eam esse rationem, qua principis erga subditos.* Quid, quod lib. 1, c. 1, *Oeconomiam Monarchiam esse pronunciat, & l. 1 Pol. c. 8, Mulieris principatum non per se, sed præter naturam esse.* Quare cum Thelemacho, velut in majestatis tuæ throno sedens, exclama:

Αὐταὶ ἐγὼν οἶκος ἀναξ, εἶσιν ἡμετέροιο.

Sum propria Rex ipse domus, princepsque meorum.

Lycios nihil morare, qui majoribus honoribus mulieres prosequuntur, quam viros: neque Sauromatas, qui, genus hominum barbarum, in universum fere parebant uxoribus. Mathematica superest. Ab hac normam & amussim benevivendi capite. Vti enim illa omnia ordine, numero, pondere, & mensura facit, ita & à conjugibus hæc ipsa observari æquum. A Geometria specialius discite, toto cœlo ab amantium studiis differre lineas parallelas: Ab Arithmetica, quid sit proportio Arithmetica & Geometrica, cum illius in dote rationem haberi non repugnaverim, hujus in vita, moribusque haberi necesse sit: Ab Optica discite, reflexum amoris radium simplici efficaciorum esse. Catoptica non

com.

commendo iis, quibus ob virtutem solam, pulcherrimosque ejus vultus conjuges placent. A Metaphysica studio abstinui. Quia cum proprium ejus sit, ea considerare quæ εἰς ἀφαιρέσεως sunt, à materia abstracta; vos vero ea quæ ἐν πρᾶξε εἰσὶν sunt & materiae permixta, amectis: veritus fui, ne in modum considerandi res Metaphysicas peccarem, & οὐκ ἀπαιδολογίαν dicar hallucinatus fuisse.

Desinam itaque philosophari, & lata comprecatione Nuptiis Peripateticis finem imponam, illud solum si dixerò: Felicem esse Sponsum, cui uxor talis contigit, in qua cum forma mixturam fecit pudicitia, cum opibus humilitas, cum honestis natalibus modestia, cum facundia morum candor: Felicem quoque te Sponsam, tali marito, in quo eruditio cum prudentia, cum probitate pietas, cum comitate gravitas optimo foedere coiere. Vivite lati, & inter hasce vitæ ærumnas, & mundi lubricos casus, pie ac jucunde ætatem transigite, liberosque in solatium simul vestrum & subsidium, amicorum & patriæ spem plurimos gignite.

*Hac dum remisso disputamus otio;
Foris sub ipsis praliatur Alpibus,
Et signa tollit præpotentium furor.
Domi triumphos, fracta Rheno cornua,
Victumque Mosam, fataque indomabilis
Miramur urbis. ire retro Casarem,
Aquilas fugari, latiorems Marsacum
Frontem receptis explicare finibus.*

*In Batavis, tu noster, amas, primusque tuorum
Ordiris, Theodore, virum. dulcissima res est
Conjugium, conjunxque tibi. post bella neceſque
Tranquillum meditaris opus. dispendia mundi
Tanta cupis sarcire pater, belloque cadentes,
Tro patria, reparare animas: proferre nepotum*

Nomina. Virginitas, & Virginitatis honores
 Sordent cuncta tibi. pudor est, sine conjuge, latex
 Effluxisse dies, pigram traxisse juventam,
 Et magni genuisse nihil. Nunc verba mariti
 Ingeminat Bickera tibi, mutataque de te
 Adsuescit matrona loqui. sic Portia fecit,
 Cum sua in ingenti defigeret oscula Bruto.
 Nec sapuit Drusilla magis, prudensque Serena
 Pectus, & Augusto recubans Vipsania lecta.

C. BARLÆVS.

M E.

**M E D I C E A
H O S P E S,**

five

**D E S C R I P T I O
P V B L I C Æ G R A T V L A T I O N I S,**

qua

**Christ. ^{nam}, August. ^{namque} Reginam,
M A R I A M D E M E D I C I S,**

excepit

S E N A T V S P O P V L V S Q V E

A M S T E L O D A M E N S I S.

Nobilissimos, Amplissimos, Spectatissimos,
Prudentissimosque Reip. Amstel.

C O N S V L E S,

D. ANTONIVM OETGENS

van VVaveren, Equitem, Dominum à VVa-
veren, Bochtsholl, Rugevvillis, &c.

D. ALBERTVM CONRADI

BVRGIVM, ad Magnum Russiæ ducem
Exlegatum.

D. PETRVM HASSELAER,

Militiæ Urbicæ Tribunum.

D. ABRAHAMVM BOOMIVM,

in Confessu Deputatorum D. D. Ordinum
Hollandiæ antehac Delegatum.

O B I L I S S I M I, A M P L I S -
S I M I, S P E C T A T I S S I -
M I, P R V D E N T I S S I M I -
Q V E C O N S V L E S,

Quod in cœlis Deus est,
in terris Princeps est. Ille
nullius imago, quia à nullo. Hic Dei ima-
go, quia ab illo. Deus paret nemini, quia
inferior nemine. Princeps Deo, quia solo
Deo inferior. Illius potestas terminum ne-
scit, quia divina est. Hujus, cum hominis
sit, termino modoque circumscribitur. Ille
legibus solutus, quia solus leges fert. Hic
iis adstrictus, quas à Deo & recta Ratione
accipit. Numinis arbitrio & vi aguntur om-
nia,

nia , etiam Rex , Regina , Princeps. At horum nutu non nisi imperio subditi. Deus, quem submissè colat, amet, veneretur, non habet , quia nulli debet. Princeps solum Deum ; cui & se totum & Principatus sui debet decora. Assurgit Principi populus. Deo & Princeps & populus. Qui Deo debetur cultus à religione est , quæ animas creatori arctius alligat. Qui Regibus , qui Principibus , ab ea pietate est , quæ officiosa esse in illos, sed remissius,amat. Habet mundus eximia plurima , magnitudine sua , sublimitate, splendore stupenda. Fulget in cœlo astrorum omnium Princeps Sol, & mortalium in se oculos & anni spem convertit. Fulget Luna & siderum illustris exercitus. Luce , motu , tacitisque influxibus admirabiles sunt & penè venerabiles. At Principe nihil grandius , nihil sublimius , nihil illustrius habet suppositus cœlo orbis. Non lu- cet sibi Sol , sed nobis. Movet se , ut hominum promoveat commoda. Nec vivit sibi Princeps , sed subditis. qua hic fulget luce, fulget & gaudet populus. Majestatem suam appellatione , usu suorum putat. Hinc in Deum & Principem , licet dispari affectu & studio, reflectimur amore , obsequio , reverentia , fide. In Deum , ut omnis boni & felicitatis humanæ fontem principiumque. In Principem , veluti tantorum bonorum Curatorem & administrum , adeoque à summo Numine secundum. Nec enim propius ad Deum acceditur , quam hominum tutela. Eminere regium est, sed magis prod- esse

esse & servare. Prima ipsorum virtus, patriæ, sociisque consulere, orbi quietem, seculo pacem dare. Harum rerum conscientia insidet altè mortalium animis, usque aded, ut quoties angusto Principum vultu frui ipsis licet, numen aliquod se in terris adspectare putent, & ejus occursum tanquam ad fulgidioris astri jubar ortumque recreentur. Amant flagrantius adspicere eos, à quibus benignè adspiciuntur. Tradunt se totos illis, quibus non servitus civium, sed cura tradita est, qui Rempublicam non sibi solum, sed se quoque Reipublicæ devoveri volunt. Veneratione excipiunt Moderatores orbis, cujus partes sunt, & diffusos in Principem potentia divina rivulos attoniti admirantur & suspiciunt. Regem da, vel Reginam, quamvis vel Indis illa, vel Afris, vel Sabæis, vel Scythis imperet, sive magnanima fuerit Semiramis, sive bellicosa Thomyris, sive prudens & perita regnandi Tanaquil, sive pacis studiosa Placidia, excitabimur, commovebimur ad Imperatoris majestatis intuitum omnes, & reverentia ac gratulationis officia non invitis imperabit summæ potestatis veneratio. Non arcessam longè exempla. Venit pridem in urbem hanc vestram Augustissima Regina MARIA de MEDICIS, familia, imperio, conjugio, liberorum sceptris ac thalamis illustris. Illi vos publico Reip. nomine, & privato insuper affectu assurrexistis. Cives jussi pariter ac injussi, tanquam ad novi sideris conspectum, gratulantes undique convolare. Idem plebis studium, fervor, alacritas.

Documentum dedistis grande , suspicere & Vos angusta Regum & Reginarum nomina, & charos habere , quos Deos appellavit, quantumvis zelotes, Deus. Nullum intermisistis officiorum genus , quod præstari à vobis præsens Reip. status, loci temporisque fuit oportunitas. Exhibitus honos majora, etiam vestro iudicio, meritæ Principi, ut non liberatoriam hanc , sed confessoriam potius acceptorum beneficiorum tabulam credatis. Non referam publica, quod vos tangit privatum beneficium, maioribus suis debet, à quibus Civitati vestræ ea jura & immunitates concessæ, quibus latius potentiam explicatis. Quanta festivitate , quantis gaudiis , quam lato extra & intra urbis pomœria occursum, quam prona ubique gratulatione , quam splendido apparatu, erectis hic illic Arcubus & Portis Triumphalibus , exhibitis Ludis, coacto totius Militiæ Urbani exercitu, Reginam exceperitis, norunt , quotquot tantorum solennium spectatores fuere. Iam ad eadem Spectacula, ad eandem Panegyrim, vestra liberalitate & impensis admittuntur absentes, quibus coram hac intueri non licuit. Venit jam ad illos Regina , & quæ mœnia vestra subiit, nunc alibi scriptoris & sculptoris beneficio conspicietur, & salutatur. Stant ante oculos pegmata, theatra, classes, equitum ordines, civium cohortes, scenæ, dramata, prout hic steterè omnia, vel ivere. Non poterit ingrata esse eorum lectio; quorum conspectus fuit jucundissimus. Facit narratio, ut diuturnior sit memoria eorum , quæ non scripta obli-

oblivione cito intercidunt. Et quæ multa singuli non videre, nunc in unum collecta, omnibus in aperto sunt. Spectaculorum & Emblematum argumenta, quæ ob subitas theatridiorum mutationes & vices pauci assecuti fuere, tranquillo & extra turbæ strepitum posito lectori explicantur, ea brevitate, quæ factis nihil magnum aut memorabile subducit. In minuta inquirere supervacaneum fuit, ob res plurimas minoris momenti, variis locis, à variis, & minus palam gestis. anxia sedulitas sedulitatis error est, cum rei summæ id omne decedat, quod minus seriis, ac non necessariis impenditur. Omnis hic apparatus ad Vos redit, Amplissimi CONSULES, quia vester est. Vestro nomini inscribitur, cujus vos autores. Magnificentiae, humanitatis, & benevolentiae vestrae in maximam Principem monumenta agnoscent, quotquot hæc legent. Dicent imperio dignos, qui, cum honoris publici interest, sordes cavent. nec decere tenuitatem eos, quos populo secrevit fascium dignitas. Quod Regina, quod illustris Reginae comitatus, quod populus Amstelodamensis credit, brevi recensione postremus attestor. quæ quam gratiam derogat sibi, à vestra sperat facilitate & patrocinio. Æquis animis ea ipsa accipite, quæ æquissimis in MEDICEAM egistis. Placeat Vobis scribentis conatus & studium, quorum pronis in se studiis annuit Regia Mater. Qui Regum Principumque vultus in æra inducunt, quam ab arte nequeunt, ab insculpta Imperantium imagine benevolentiam impetrant.

trant. Dum Regina, dum Regum Genetrix,
dum Imperatorum Neptis utramque pagi-
nam facit, veniam merebitur demissa & in-
fra Majestatis apicem subsidens & fatiscens
oratio. Videbitis, ubi per Reip. curas legere
dabitur. Non urgeo hoc valde. illud maxi-
mè, ut qualem me erga Vos Urbemque ve-
stram ostendi esse, talem me per ætatem
fore credatis. Ita Vobis, ita florentissimæ
Civitati, perpetuum Deus benè faxit. Anno
C I O I O C X X V I I I, Octob. x x.

V. N. & A.

addictissimus

C A S P A R B A R L Æ V S,

M E D I.

MEDICEA HOSPEs,

S I V E

Descriptio publicæ Gratulationis,

qua Serenissimam Reginam,

MARIAM DE MEDICIS,

EXCEPIT

Senatus Populusque Amstelodamensis.

SERENISSIMÆ REGINÆ,
MARIÆ DE MEDICIS,
in Urbem Amstelodamensium
solennem ingressum descri-
pturus, nec quæsitis præter rem
præconiis Regiam Majeſta-
tem, nec Urbem hanc nostram

fatigabo. Quicquid enim de Illa excellens exi-
miumque dixerō, infra magnitudinem erit
ejus, quæ Auftriacæ Familiæ, cui maternum
genus debet, dignitatem; prudentiam sapien-
tiamque Medicæ, unde nomen & paternum
genus ducit, in domum Borboniam ac Franciæ
regnum intulit. Quicquid de hac mediocri di-
xero, à vero abibit, quicquid magnum, invidiæ
fortè oportuno videri poterit, aut ab obnoxio
profectum.

Ingentes Principum animi publicæ gratula-
tionis officia præstari sibi patiuntur verius,
quam ambiunt. quem non efflagitant, civium
sociorumque favore frui amant. Ideò modera-
tionem admisceri amant iis narrationibus, quæ
honori ipsorum consecrantur. Illud nobis di-
cere liceat, quod res est, Urbem Dei beneficio
magnam, excepisse Reginam Dei gratia maxi-
mam

*Quod sedem mutare licet , quod cernere Thulen
Rursus , & horrendos quondam penetrare re-
cessus ,*

*Quod bibimus passim Rhodanum , potamus
Orentem,*

Quod cuncti gens una sumus.

Videbor præter decorum comparationem fecisse Reginz & Urbis. Sed illius magnitudinem Imperii esse constat, & sanguinis & majorum & heroicarum virtutum. Hujus fortunæ, & mercaturæ & privatæ civium felicitatis. Illud dubium, an illius incredibilem in altitudine comitatem mireris magis, an hujus erga Celsissimam Reginam prædicandam humanitatem. Officii sui esse credidit Amstelodamensium Respublica, assurgere Maximiliani Imperatoris Abnepti, à quo Cæsareæ Coronæ insignia olim impetravit. ideoque excuta est splendidius, quæ aliæ civitates pari fecere affectu & veneratione. Subiit animum Amplissimi Senatus, rem esse veteris & recentis ævi, Reges Principesque non sine solenni apparatu in urbes vel suas vel federatas recipi. Hoc à Græcis, hoc à Romanis factitatum, sive triumphos, sive ovationes, sive trophæa, statuas, epinicia, aliaque publici honoris testimonia benè de Republ. Imperioque meritis decernerent. Et quanquam terrarum suarum urbisque Principi gratulatus non fuerit, ejus tamen dignitati gratificari voluit, quæ ex priscis laudatissimisque harum Provinciarum Principibus generis sui seriem deducit. Accedit & illud, quod potentissimo Galliarum Rege, LUDOVICO XIII Iusto, status nostri vindice, federisque cum HENRICO IV patre olim initi perpetua felicitate fruamur; quorum Regum Illa vel partu vel conjugio gloriosissima habetur. Nec major commodiorque
testan-

testandæ gratitudinis oportunitas offerri potuit, quam si in ejus decus & splendorem se impendant Bataviæ civitates, quæ maximis aliquando beneficiis Remp. universam cumulavit. Triumphales pompæ virtutis & eminentioris fortunæ præmia sunt. Vtroque nomine magnificentiam suam explicuere Amstelodamensium rectores. Erant Romanorum sumptus privatim tennes, publicè splendidissimi. illic parsimoniz locum, hic dignitati esse volebant. Absunt à luxu impensæ largiores, quibus majestas, fama, claritasque imperii asseritur. Non profunditur, quicquid in optimos Reip. fines effunditur. Nec mirum, majus aliquid conari civitates, quæ inter vicinas sua semper magnitudine præstiteret.

REGINA Mater, postquam consilium cepisset, relicto Brabantinorum solo & cognatis Potestatibus, apud quas annos complures exegerat, Federatorum terras ad-eundi, per Tungrorum, Eburonum, Taxandrorum fines, & obvias Batavorum urbes, Dordracum, Roterodamum, Delphos, Hagam devenit, Principum & Gubernatorum Hollandiæ priscam sedem. Hic Illustrium ac Præpotentum D. D. Ord. Generalium magnifico occur-su & salutatione excepta, quod jam antè ad Sylvam Ducis fecerat Celsissimus Arausiorum Princeps, itineris sui tædia aliquot dierum mora discussit. Ire per viarum singula, & pomparum formas, & festivitatum modos, longi foret sermonis, nec nostri est instituti. Ea solum ex-quar, quæ sub Reginz Adventum hic gesta, & exhibita publice fuere. Tenebatur illa unicè visendæ hujus Urbis desiderio, de qua famâ multa antè magnaue inaudiverat. Pridie Calenda-

lendarum Septembris , qui Augusto ultimus fuit , iter eò fecit , comitibus Celsissima Amelia, Principis Auriaci conjuge , Mauritia Lusitanæ Principis Filiâ , Florentio Pallantio Cullenburgi Comite , Ioanne VVolphardo Brederodio, Brederodii , Vianæ &c. Domino, vidua Domini de Potles, Brederodii sorore, ejusdemque Filia natu maxima , Iohanne Kerckhovie Polyandro , Heenvlietæ Domino , Sylvarum Hollandiæ & agri Putteni Præfecto , & Nobilium aliis. Notat ingeniosa quorundam curiositas sacrum Romano Imperatori menssem militasse proficiscenti Imperatrici , Augustum Augustæ. eoque illum excurrisse die , quo illa ad augustam Imperii insignibus civitatem properabat . Per Batavorum & Kenemariorum agros profecta vergente in vesperam die Harlemum venit. quæ inter septem primarias Hollandiæ civitates in Confessu D. D. Ordinum secunda loquitur, dura obsidione artiumque plurimarum laudibus, præsertim typographicæ grandi invento celebris. Quod cum nunciatum esset A. A. Amstelodamensium Consulibus , nulla mora Syndicum suum Guilielmum Borelium, Duynbekæ Dominum, eò ablegavere, rogatum , ut Urbem quoque suam adire Regina Mater dignaretur , sive terrestri , sive maritimo itinere in illam invehire mallet. Hoc gratius fore Regiæ Majestati , & tali Emporio conveniens ac decorum magis , ob celocium & Liburnicarum navium oportunitatem ac elegantiam , ac vectoriarum insuper longo pulchroque ordine in anchoris stantium insolitum exteris conspectum. Excepit benignè Consulum invitationem Regina, & postero se die, Deo permittente, affore significavit , minus placere iter maritimum , ob aëris marisque incertam tempestatem,

tem, præferri terrestre, ut tutius commodiusque. Per noctem Harlemi commorata debitis à Senatu honoribus accepta fuit, juvantibus communem gratulationem civibus. Ipsis Calendis Septembris, Mercurii die Amstelodamum Mercurii studiis negociisque vicens oppidum petiit, non ea via, quæ per aggeris mari objecti sinuosa circumducit, sed quæ propter Fossam Novam recto & compendio in urbem extenditur tramite. Dies ad omnem serenitatem compositus arridebat adventanti Mediceæ, felicior futurus, nisi vespertino imbre mensis etymo fidem fecisset.

Ad viæ medium locus est, ubi validis pandisque cataraëtis se in Austrini maris sinum exonerat Lacus Harlemensis, à publica hospitum domo, quæ Cervi insigne præfert, appellationem habens. Convenerat huc Consul præscripto (nondum enim qua via urbem esset ingressura Regina constabat) Liburnicarum navium numerosa classis, inter quas quæ Regiam, Principem comitesque illustriores veheret, Prætoria una erat, Societatis Indiæ Occidentalis usibus inserviens, tapetis stragulisque decoris instrata, & fulgidior conopæo tecta. Omnes velis, carbasis, dolonibus, pictis rostris pluteisque spectabiles, ad proram & puppim machinis bellicis formidabiles adventum Magnæ Matris operiebantur. Immensæ longitudinis vexilla & navalia, ex serico, bysso, sindone aplustria pro ornamento erant. Non alia facie reges ducesque suos Athenæ, Cleopatram Ægyptus, Agrippinam Roma, Alexandrum vieta Tyrus recepit.

Hic rogata iterum Regina, uti arbitrii sui esse sineret, vel coeptum iter curru prosequi, vel conscensa Prætoriâ speciosa, quam videbat,
 classe

classe circumfundi, stetit in sententia, sive obmutatam nonnihil aëris faciem, sive longiorem per aquas viam fore crederet, sive comitum formidine. Vtri classem Yæ fluento innatantem cernere erat, ita in continente Equitum patritiorum turma occurssu suo jucundissimum præbebat Regiæ spectaculum. Non mercenario illa constabat milite, sed optimarium & opulentiorum civium selecta fobole. non necessitate ad bellum, Principis aut Magistratus jussu convenire solita, sed sua voluntate ad honestam corporis animique exercitationem. Calcaria, stapedes, frena, bullæ, fibulæ, contorti incinncinos non sine artificio capilli & jubæ, & id genus alia equorum ornamenta aureis argenteisque bracteis fulgebant. Sellæ, pectoralia, stragula precio & pulchritudine certabant. Enses, sclopeta pro armis erant. In pileorum verticibus discolors plumæ radiabant. Equis caput erectum argutumque, oculi vivaces, magni & micantes, auriculæ breves, collum juxta caput gracilescens, pectus amplum, pleni lumbi, pedes lati & villosi. Coloris plurimi punicei vel castanei, quidam nigri, quidam varii & ex pluribus temperati. Quorundam generositatem arguebat pedum color niger, cana & crispa coma, maculæ zonæque rubræ. Erant, quos stellula in fronte commendabat. alios quatuor pedum, alios duorum, alios unius vel dextri vel sinistri candor. Ex circumversione ad utrumque latus versatiles agnoscas, ex incessu elegantes, ex habenarum motu obsequentes & faciles. Quod si qua sonum procul arma dedere, stare loco nescii. Stantes spumantia mordebant frena, humum arrectis auribus pede pulsabant. Ibant ad numerum & hinnitu dominorum suorum instructo

tuto adfrēmebant, ea gravitate, ac si Regiæ se-
 Majestati præire arcano instinctu cognovissent.
 Incedebant factis externo equite contuberniis.
 Præcinebant tubicines tres purpurea veste indu-
 ti, & tubarum clangore aurium gratiam deme-
 rebantur. Equites amictus forma colorque di-
 stinguebat. hi serico velluto, hi Tyrio, hi Phry-
 gio, hi bombycino, hi fimbriato, alii undulato
 speciosi ac decori. pro suprema veste plerisque
 lorica erat coriacea, militaris habitus. Adspe-
 ctus omnium & singulorum pulcherrimus. No-
 lo hic mihi objici Hannibalis dictum, de *forti
 magis & strenuo milite, quam eleganti*. Nec illum
 Venusini Poëtæ versiculum moror; *Nil pictis ti-
 midus navita puppibus Fidit*. Quanquam enim ad
 bellum hæc non processerit, sed in Reginæ oc-
 cursum splendidissima phalanx, is tamen illi
 ipsi florenti ac vegetæ Adolescentiæ inest vi-
 gor, ea animi magnitudo, & generositas, ut si
 non Maria, sed Annibal ad portas esset, ab ur-
 bis illum mœnibus depelleret, pro aris & focis
 illis ipsis armis, illo habitu intrepida pugna-
 ret, & quæ nunc ostentationis gloriæque fuit,
 tunc seriæ militiæ foret armatura. Nec dam-
 nandus omnino in apparatu militari nitor. Pla-
 to, Tullius, ille duodecimo, hic secundo de
 Legibus libro, ad nullos alios usus *Camptæ*
 volunt servari & adhiberi, quam ad bellica or-
 namenta. Ipse Iulius Cæsar, imperatorum for-
 tissimus, milites suos tam cultos habebat, ut ar-
 gento & auro politis armis exornaret, simul &
 ad speciem & quo tenaciores eorum in proelio
 essent, metu damni. Ipsius Vegetii præceptum
 est, ut miles veste nitidus, armis fulgens ince-
 dat. Erat dicti agminis Equestris ductor D. Cor-
 nelius Davilaer, Advocatus, Dominus de Pet-
 them, qui subsistente ad pulcherrimi Equita-
 tus

tus intuitum Regina, in hæc verba eandem allocutus fuit, & cum tota post phalange in Urbem deduxit. Oratio è Gallico Latine reddita ita se habet:

S E R E N I S S I M A P R I N C E P S,

Hac quam coram vides, equitum patriciorum huius Civitatis turma est, qua partim D. D. Consulium & Rectorum huius Reip. jussu, partim privato in M. T. affectu, & augusta ac incomparabilis dignitatis ac ingentium meritorum tuorum intuitu, M. T. Amstelodamense territorium limitesque intranti in occursum procedit, in testimonium ac documentum publica, qua Urbem hanc affecit lætitia, in qua civium singuli gaudent, exultant, ac sibi gratulantur, quod M. T. præter beneficiorum cumulum præsentia sua fulgore, veluti novo sole, Urbem hanc Amstelodamensem illustrare dignetur. Officia nostra, quæ à nobis præstari M. T. possunt, liberaliter & prolixè offerimus, speciatim vero uti M. T. intra Urbis portas in eum locum hoc comitatu deduci se sinat, in quo excellentiores magnique nominis Principes, quoties huc concedunt, divertere & publico nomine excipi solent. ubi M. T. expectetur, hoc nostrum officium à deditis illi cultoribus profectum, leve esse gratitudinis specimen, nec ulla ratione magnitudini Tuae maximisque meritis respondere.

Regina actis D. D. Consulibus gratis, benevolo animo has officiosas patricii Equitatus voces excepit.

Quæ dum foris geruntur, in Vrbe ex Consulium mandato omnia decenter magnificèque composita fuere. Civium armatorum centuriæ viginti, antiquissima Civitatis præsidia, Reip. nervi ac robor, sub suis singulis Ducibus coire iussæ. Cautum id semper providis civitatibus fuit, genitis sibi potius, quam ascitis militibus credere; nec ita fidere externis auxiliis, ut non
plus.

plus sui roboris suarumque propriè virium intra mœnia sua habeant. Arma illis diversa, hastæ vel sclopeta majora. Habitus vel pro ordinum ratione, vel ex arbitrio aliis aliis. Pectus, tergum, brachia, femoraque ferreo thorace, caput galea tecti. Omnium numerus duo facile millia excedebat. His cohortibus suæ assignatæ per Urbem stationes. Aliæ sub ipsam portam Reginæ adventum præstolabantur, aliæ longo tractu viam omnem, quæ per Aggerem Novum, Forum ipsum vicosque complures in Aulam Principis abit, pulchro ordine hinc inde oppositi tenebant. Quibusdam assignati pontes celebriores tres, quibus Dameracum insternitur, nec non ejusdem cajeræ marginesque. Est illud Aquarum ex Ya flumine aut potius Austrini maris sinu intra Urbem se, usque ad Damentem cataractam, recipientium laxior alveus, navium vectoriarum quæ ad mercatum huc confluere undecunque solent, necnon frumentariarum opportuna statio. Hoc tempore remoris Rectorum imperio navigiis omnibus, vacuum locum fecerat adventanti (uti opinio erat) per maritima Galliarum Imperatrici. Quin his ipsis Aquis exhibenda Spectacula sub pontibus occultè asservabantur. Ædium ab utroque Dameraci latere fenestræ & circumfusa tecta magno ære conductæ cupidæ plebis desideria arguebant. Verum huic omni apparatusi isto & postero die quies fuit, postquam aliud sibi in Civitatem iter destinasset Galliarum Princeps. Producta ex publico Armamentario tormenta bellica juxta Yæ oram, & eminentioribus locis, ac promontoriis disposita fuere.

Ferias & vacationes ab opere tota sibi indixerat Civitas. Non quemquam ætas, non sexus, non negotiorum moles, & rei familiaris

cura.

Hac ipsâ periodo visa Reginz Domus Societatis Indiæ, quæ ad Occidentem militat & mercatur, portis, tectis, gradibus, mercium receptaculis, atriis, conclavibus, vel speciosa, vel spaciofa. Estque hæc illa Domus, quæ Occidentem adiri & vinci posse prima docuit: quæ, dum domi terris nostris oppidisque hostis incubat, Africani exemplo, hunc ipsum foris atterit & fatigat. hæc veteri Orbi pacem quarit, dum novo longioris belli alimenta subducit. hujus ductu urbes maximas ultra Tropicos & Æquatorem vicimus, victas Dei præsidio teneamus in hunc diem. quod portus Brasilianorum, quod flumina, sinus, castella, promontoria, insulæ, saccarorum molendinæ nostra sint, huic debet Patria. hæc Nassovios duces, milites, arma, bellicarum navium classès, felicissimo successu, in ignotas præcis terras mittit, urbem S. Salvatoris audaci Marte expugnavit, naves hostium exussit & diripuit, de Olinda ejusque arcibus triumphavit, longoque jam tractu Brasiliam suam fecit. hæc ipsa Mexicanam classem, auro, argento, mercibusque pretiosissimis gravem, non magno molimine, duce Petro Heynio, ad Cubæ littora superavit, & aureum vellus, principibus Europæis formidabile, non in Græciam, sed Fœderatorum terras, nullo hætenus exemplo, transvexit: hujus auspiciis aliud Belgium ultra mare inhabitamus, alios illic Batavos compellamus. auriferos Afrorum portus & littora possidemus, ut duabus Societatibus innixa Resp. imperium cum Sole quaquaversum diffundat.

Fuit, cum in foro staret Regia Mater, spatio capacissimo, quod Damum vulgo nuncupatur: eo quod aggeris atque intersepimenti vicem Amstelæ ac Yæ fluentis præstet. Lunari die

mercato fervet, ceteris diebus mercatorum deambulationibus frequentatur, ad exemplum Romani istius, de quo Plautus: *In foro infimo boni homines atque dites ambulant.* Occurrere hic spectanti C V R I A sive Senatoria domus, & L I B R A. illa sola antiquitate venerabilis. reliqua Urbis opera nova nitent pulchritudine. hæc senio suo & minantibus ruinam parietibus commendabilis. quæ nulla non sui parte fulget Civitas, hic veterem simplicitatem præ se fert. quæ decus, amplitudinem, robur largitur toti, sibi negat. labitur hæc, dum novæ passim surgunt structuræ, & quæ prima de Amstelodamensium splendore cogitavit, ultimas curas sibi servat. mavult consiliis prodesse publico, quam sibi nitorem quærere. arctis spaciis clausa diffundit pomœria sua; habitant angustè Senatores, quorum moderamine navigatur longissime. passibus mensuratur Domus, cujus vix ullis finibus circumscribitur negotiandi felicitas. non vult esse conspicua suis, quæ exteros in admirationem traxit. non impendit sibi argentum & aurum, quod, ut Civium peculium, studiose asservat. Visa quoque hic L I B R A, ædificium opere elaboratum, formâ quadratâ, peristiliis loricisque ad ambulacri usum altius circumductis. fores habet quadrifariam patentes, quæ quatuor mundi plagis respondent. in singulis magnis minoribusque lancibus ponderantur merces, quibus circumfusa quotidie, vix officio suo par est. ex eâ maxima vectigalia ærario Urbis, provinciæque accedunt. adspexit L I B R A M hanc M E D I C E A, eo die, quo Libræ mensem ingressus fuit Sol: & quanquam Florentinorum augustis Palatiis minor sit, quæstu tamen annuo locupletiore domum totâ Europâ conspici vix crediderim.

Cum

Cum pontem transiret, ex coëtili lapide factum, qui Amstelæ ripas jungit, incurrit in Regios oculos mercatorum augusta porticus, quam *BURSAM* vocant, eleganti & operosa structura. fornicibus tota moles incumbit, superiora operis columnæ marmoreæ quadraginta valide portant, ut ne dissolvere sæcula compagem videantur posse. Ambigas, ingenio, an sumptu, an utilitate major. Officinis inferioribus, quæ plateas & Amstelam spectant, viginti sex cingitur; at quæ per gradus ascenditur, stationes aperit & vendentium capsulas plurimas, quæ centenarium facile excedunt, ubi merces omnimodæ pulchriores, exoticæ, domesticæ, natæ vel factæ veneunt. Hic mutuis contractibus venditur Orbis, hic emitur. hic de precii rerum, permutandis mercimoniis, onerandis: exonerandisque navibus, de ponendâ in usuram, remittenda aliò, repetenda aliunde pecunia omnis sermo. Ferunt prisca seculi narratores, fabricas septem pro miraculis habitas: Ephesinæ Dianæ templum, Regis Mausolei monumentum, Colossum Rhodium, Iovis Olympici simulachrum, Cyri Medorum Regis domum, Babyloniarum muros, Ægyptias pyramides. Sed non illa ulterius præcipua putavit *MEDICEA*, ut quæ in una Vrbe tot stupenda conspexerit. Habuerunt honores, quia præcesserunt tempore, & in rudi seculo quicquid emerisset novum, jure ferebatur eximium: Nunc tota Vrbs miraculo affinis visa fuit, vel ob hoc unum, quod quæsito per artem fundamento, septemtrionalium sylvis tota innixa & superstructa, in hanc pulchritudinem, majestatem, decus assurrexerit: infernè humilis, superne sublimis: inferne paludosa, superne sicca & nitida: inferne sublicia, superne marmo-

rea & lateritia : inferne instabilis , lubrica , fugiens ; jam adaëtis in fundum nemoribus , infra supraque stabilis & immota.

Invertat, sit tota nemus. quò condita fundo est;

Nuper Hyperboreo pinus in orbe fuit.

Dies Veneris novis Spectaculis super aquas Amstelias exactus fuit, eo Urbis loco, qui à cataractæ Damenſis Meridionali parte , vulgo *Rockin* appellatur. Etenim Amstela Civitatem ab Austro ſubiens, & ad Dami usque cataractam recto cursu procurrens , per eandem in Dame-racum effusus , Aquilonem versus Yæ miscetur, Urbemque in Vetus ac Novum latus medius dispescit.

Meridionalis Amstelæ pars duobus intercepta pontibus , spatium fecit rerum novarum sedulis procuratoribus & cupido spectatori. Novi Arcus Triumphales , integræ Domus forma, unius noctis opus , in Insula steterè , quæ miraceleritate sesqui ab Urbe miliari, è locis uliginosis , & paludosis , rucolarum ope translata, aquis innatabat , ceu Delos altera , aut Samos, aut, Neritos ardua faxis, gramine, juncis, arundinetis circumvirens vernansque. Fronte geminâ, hinc Meridiem , hinc Septentrionem dicta Domus spectabat, ut adventanti Regiæ utrâque sui parte novam exhiberet Scenæ faciem . Præcedens unus & alter dies Terram Regiæ Majestati famulari vidit; hic Aquas obsequio ejus devovit : tum curribus itum per Urbem ; nunc phaselis, myoparonibus, lasoriis navigiis suæ concessæ partes : tunc vagus fuit spectator; nunc vel in Telluris ripa fixus , vel in Aquis mobilis vagusque : tunc visa Urbis præcipua; nunc quæ Reginam, Etruscos , Gallos propius concernebant, Spectacula. Confluxerat.

fluxerat in angustias tota Civitas, & diffusus per amplissima pomœria Civis vix altero stadio claudebatur. stabant in ripâ densa virorum, feminarum, puerorum & puellarum agmina. stabant mixti indigenæ & exteri, mercator & proxeneta, dis, pauper, Gallus, Belga. Bruëtero Frisius, Sicambro Matriacus, Cimber Sueco, Cattis Saxo inerrabat. omnibus idem fervor, videndi insolita. Pontes oppleti spectandi veniam, sed grandi pretio, faciebant. domus circumpositæ non homines singulos, sed hominum examina & exercitus per fenestras ostentabant, nec gratuito ubique indultu. arborum summa infimaque agiles corpore conscenderant. Erant ex Neptuni filius, qui palis, quibus rates in aquis alligari solent, singuli insinuatis brachiis insidebant, corpora miro artificio librantes, ne hinc vel illinc dispari gravitate delaberentur. domorum apices, canales, turrium peristylia, semistructorum ædificiorum plana, fumorum emissaria plebes habebat: & licet ingressus in hanc Amstelæ partem concessus cuivis sine discrimine non fuerit, irrepere tamen cymbulæ complures vectoribus onustæ, quæ ad margines Amstelæ futurorum desiderio tenebantur. Totum inter pontes duos interjectum spacium pro illustri erat Amphitheatro. Fertur dixisse Regina, se neque in Italia, neque in Galliis, ne quidem Lutetiæ Parisiorum, urbe populosissima, tantam mortalium vim, loco tam angusto coactam conspexisse.

Transivorat cœli medium Phœbus, cum Gallo-
rum fulgida Phœbe populo Amstelodamensi
denuo illuxit. Vehebat Illam cum Principe Au-
riaca, Prætor, Consulibus navigium splendi-
dus, tegumentis & tapetibus magnificis in-
signe. aliz celoces Senatores, Scabinos, Admira-

ilitatis dominos & selectiores Civium habebant. Tum laxata cataractæ duæ ex adverso oppositæ. Vna, *Gremenesia* dicta, Reginam in Amstelam exposuit, quâ adnavigante, ecce altera, *Boaria* nomine, apertis valvis foribusque Neptunum aquis innatantem, Reginæ in occursum, procelloso ac præcipiti aquarum lapsu effudit. Currus concha erat, aptum Deo maris vehiculum. Illi equos marinos in pisces desinentes squamosis pedibus, capite dorsoque supra aquas eminentibus, junxerat artifex manus. in ipsa concha maris Deum cernere erat hirsuto & capillis canis circumfuso capite, rigente horrida & spumosa barba, tridente terribilem, vultu grandævum tetricumque, membra nudum, qui protensis in longum frenis equos moderabatur. pone Neptunum in ipsa puppe Mercurius sedebat, Mercurialium præses fautorque; fandi, mercandi, peritissimum numen. Pileus illi ex more aliger erat. dextra caduceum exporrigebat, Quo

animas ille evocat Orco

Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit.

Ad latus ligneis capsulis humeros tenus inclusæ Najades quatuor, corollis viridibus, ex alga, musco, foliis & floribus frontem cinctæ, Europæ, Asiæ, Americæ, Africæ imaginem exhibebant. singulæ brachiorum arcto complexu Amalthæum veluti cornu gerebant, propriis quatuor mundi partium donis instructum. Ad proram conspicua erat Virgo elegans, Amstelodamum referens, quæ inclinato reverenter corpore, Reginæ adventum gratulabatur. Conveniens Reginæ creditum fuit hoc Spectaculum, quæ Sobolis non unius imperio, non uni mari imperitabat. conveniens quoque Urbi, quæ

quæ Deo Opt. Max. vero maris Domino fortunarum suarum principia, incrementa, vigorem soli debet.

I N

Neptuni, Mercurii, & Virginis Amstelodamensis aquis innatantium

S C H E M A.

Neptunus ille, quem videtis fluctibus
Tolli severa fronte, canis horridum,
Sævum tridenti, maximi Deum maris,
Cujus marina monstra currus ducunt,
Hinc inde lustrante Naxadum choro:
Et ille puppi celsus eminens nepos
Atlantis, artis arbiter mercantium,
Fandi peritus, emptor idem & venditor,
Nunc sortis auctor optima, nunc pessima,
Anceps favendi: Quæque Virgo pulchrior
Vultu decenti flectit obvium genu:
Gratantur omnes Galliarum Numini,
Tronisque votis Principi se elevarent.
Neptunus offert cæulas Ponti vias,
Facilesque fluctus, strata ventis aquora,
Quæ filiorum sceptrâ jus exporrigunt,
Gallus, Britannus, præpotensque Cantaber.
Tegeaus iste priscus interpretæ Deum,
Vrbem Parenti Liliisque consecrat.
At Amstelæ virago Neptuno suo,
Cyllenioque nixa, mercatores Deos
Subdit corusca PRINCIPES, hanc ipsam DEO.

Hinc ad Insulæ partem Borealem se applicuit
Prætoria, quæ Reginam vehibat, ubi primo exhibita
Nuptiæ FRANCISCI DE MEDICIS, & IOHANNIS AVSTRIACÆ, patris
matrisque MARIE DE MEDICIS, adspe-

Etante Augustissimo Imperatore F E R D I N A N -
 D O , M E D I C E M A V O . F R A N C I S C O huic
 C O S M V S Pater , quī ex duce Florentino pri-
 mus Etruriæ Ducatum adeptus fuit, suffragante
 P I O V Pontifice, ut ex ea familia paternum ge-
 nus trahat, cui facem prætulit C O S M V S M E -
 D I C E S , Pater Patriæ decreto publico vocatus :
 cui non indecores rexere P E T R V S M E D I -
 C E S , Patriæ virtutis æmulator, & L A V R E N -
 T I V S Magnus, & frater I V L I A N V S popu-
 lari favore Princeps juventutis dictus. ut nihil
 de I O H A N N E & I V L I O M E D I C E I S
 dicam , qui ad Pontificatus dignitatem evecti,
 alter L E O N I S X , alter C L E M E N T I S V I I
 nomine, M E D I C E A M stirpem sacro suis dia-
 demate illustrare. I O H A N N A A V S T R I A -
 C A , Mater, laudatissimo Impe- atore F E R D I -
 N A N D O nata , A V O P H I L I P P O A V -
 S T R I A C O Hispaniarum Rege , Proavo M A -
 X I M I L I A N O gloriatur. qui M A R I A M ,
 C A R O L I Audacis Filiam , Provinciarum ha-
 rum hæredem unicam, matrimonio sibi junxit.
 Fuit M A R I A inter proavunculos C A R O -
 L V S V Imperator , universi Belgii Princeps ac
 Dominus , belli fortuna, peritia, animi magni-
 tudine, celeritate res magnas conficiendi, pru-
 dentia in periculis super omnes qui arma tra-
 ctarunt. Istis parentibus prognatam M A R I A M
 Etruria dedit, vario olim numinum cultu cele-
 bris , è qua Populus Romanus in suos mores &
 civitatem, fasces, trabeas , sellas curules, annu-
 los, phaleras, paludamenta, prætextas, ornamen-
 ta triumphalia, togas pictas palmatasque tradu-
 xit. Nec enim alibi fas erat nasci Imperaturam
 late Principem, & tot Imperatorum Matrem, nisi
 unde decora & insignia, quibus Imperii dignitas
 emicuit, petere non erubuit Imperatrix Roma,

In

In Nuptias
FRANCISCI de MEDICIS,
Magni Etruriæ Ducis,

E T
IOHANNÆ AVSTRIACÆ
FERDINANDI Imperatoris FILIÆ.

AVSTRIACÆ vultus, & te, FRANCIS-
CÆ, Theatro
Sistimus, & Batavis fœdera prisca damus.
His nati rexere Duces, MEDICEAQVE latè
Lumina conjugis emicuisse novis.
Hac inter MARIA est, raro qua munere Divinæ.
Non nisi per Regum nomina Mater abit.
Hoc demum est peperisse; Orbi donasse tiaras.
Sic sua stant regni roboræ, sic thalamis.

Mox mutato Dramate MAXIMILIANVS
Cæsar Imperiali amictu apparuit, Coronam
Cæsaream Amstelodamo, circumstantibus Im-
perii Electoribus, deferens. illam folio de-
scendens tradebat Amstelodamo, quæ, virginis
os habitumque gerens, ante Cæsaris pedes pro-
strata, è geniculis oblatam Coronam reveren-
ter ac submissè acceptabat. In Cæsaris ore di-
gna Imperio elucebat Majestas, & veterum vir-
tutum, prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, man-
suetudinis non obscuræ notæ. In Virginis vultu
non affectata gravitas comitate & singulari hu-
manitate condita. colores vestium varii, qui-
bus totum Theatrum vernare videbatur, ma-
gnam intuentibus jucunditatem adferebant.
Erant enim magna concinnitate mixti, candi-
dus,

dur, violaceus, flavus, ruber, viridis, coccineus, & si qui sunt alii non infauſtæ notæ colores. At inauſpicati malique ominis, niger, fufcus, ater, lividus nuſquam admiſſi.

In donationem Coronæ.

A *Amſtela, qui latè terris mercaris & undis,
Iamque aliis adfers, jam tibi lucra reſers :
Amſtela, qui noſtri fulſiſti pondera belli,
Cum mihi plus uno ſurgeret hoſte labor :
Sen Venetus gravis eſſe mihi, ſeu Flandria vellet,
Et Dominum Bruga detinere ſuum :
Accipe Cæſaream, regni diadema, Coronam,
Accipe virtutis præmia digna tua.
Hæc fulvos inter radiet ſpectanda Leones.
Poſteritas iſto pergat honore frui.
Clafſibus imperitas pelago. tua, noſtra Corona eſt,
Noſtra ſolo late fulgida, veſtra ſalo.*

A parte Inſulæ Meridionali ſtatus Galliz ſub HENRICO III afflictor, ſub HENRICO IV lætiſſimus, quinque Scenis exhibitus fuit.

Primâ Scenâ viſa fuit Gallia ſpecie muliebri, gemens & plorabunda, cujus Orbi Imperioque funeſtas ac fatales flammæ ardenti face inferebat diſcors contendentium Principum Invidia. Doloris tanti malique conſcia Numina, Bacchus, Ceres, Pomona, Flora, afflicta & dolenti Galliz condolebant. Etiam Venerem curru inſidentem junctis columbis tangebatur publica calamitas. Hercules juxta humi recumbens, funeſto & flebili miſerabilis Galliz conſpectu, altum dolorem corde premebat. Pax, Juſtitiaque, veneranda nomina, in terram proſtratæ viles abjectæque habebantur. Per Sphæram

ram accensam fissamque , Gallia universa Orbisque Europæ facies designabatur, quo tempore secta miserè in partes Gallia, & commissis inter se & Gallia & Europæ Principibus, è medio sublatus fuit Rex Galliarum HENRICVS III. Tunc veluti deficiens sibi Atlas iste Gallicus, nec par ferendæ moli, quis humeros commodaret fulciendo Imperio, ancipitem reliquit Galliam, intento in tantarum rerum eventum & collapsæ Franciæ restorationem Hercule, hoc est, HENRICO IV Navarræ Rege. Turbatis vero Regni rebus, dum milite passim castrisque inundant agri, agricolarum, Cereris, Bacchi, Pomonæ, & aliorum Pace vigentium Numinum felicitas pessundatur. exultat, quæ indigenas necit Concordia, & dum inter arma silent sacrosanctæ Themidis voces,

Ultima cælestium terras Astra relinquit.

Secunda Scena eandem Galliam in Theatrum produxit, flexis genibus Deos orantem, uti fractæ & in partes discerptæ Gallia succurrant, collapsa restaurent, luxata restituant, invalida divinâ ope firment. Iupiter inter Deos suos conspicuus, unâ manu Herculem designans, alterâ Mercurium; huic in mandatis dabat, uti restaurandis Francorum regnis adhiberetur Hercules, HENRICVS IV. Has enim adcundi Imperii partes moriens, & deficientibus jam viribus, coram Galliarum Proceribus Navarrorum Regi tradiderat HENRICVS III, his verbis: Vestrum est, legitimum Regem tueri, & si desit, idoneum regno dare. Navarrum habetis, ut jure proximum, ita dignitate eminentem, quem si non legitima successio ad regnum vocaret, dignitas, quam secundum me in exercitu primariam obtinet, me sublato Imperatorem faceret. Hic & summa

animi æquitate præditus, & longo rerum usu abundè instructus, inenarrabili Dei cuncta moderantis providentia, contra multorum sententiam mecum reconciliatus, & in hoc exercitu cum summo imperio constitutus videtur, ut labantem regni fortunam virtute sua fulciat. Huic, si regnum salvum cupitis, quam deberis, obedientiam præstate. Hoc si non fides, at periculum proprium à vobis exigit.

Tertia Scena Herculem hunc introducebat duce Mercurio, cui operam suam fulciendo Orbi obtulere Divûm imperio Mars & Pallas, ille armis opitulaturus, hæc prudentia & consilio; adspectante hæc ipsa è sublimi augusto Superorum Confessu.

Quarta Scena Herculem tanto operi intentum vidit, & excussos statione suâ & perpendiculo polos suis restituentem sedibus. Illi auxiliatrices manus commodabant Fortitudo, Prudentia, nec non Clementia, & Vigilantia, propriæ HENRICI IV virtutes.

Quinta Scena restitutam in integrum, incolumemque Galliam ostendit, Orbemque humeris Gallici Herculis validè suffultam. Regnum quippe adeptus, sopitis dissidiis bellisque, injuriarum omnium immemor, mira in infensissimos hostes facilitare & Clementia sibi gloriam immortalem, vicinis quietem, subditis Pacem, Iustitiam rostris restituit, totique Orbi Europæo tranquillitatem paravit. Cujus gloriæ & virtutum hæres LODOVICVS XIII, Paternis vestigiis insistens, dignum tanto se genitore successorem præstat, & eundem Orbem velut alter Alcides, robore, consilio, pacis bellique prudenti moderamine, Dei Opt. Max. beneficio, inconcussis humeris lacertisque fulcit & librat.

In Spectacula Orbis Gallici sub HENRICO
III laceri, sub HENRICO IV
restituti.

Gallia dum lacerum bellis civilibus Orbem
Adspicit, & regni vincula rupta sui,
Commissoſque Duces, adverſoſque enſibus enſes,
Et foſſum Regi proditione latus :
Ingemit excuſſoſ tantis cervicibus axes,
Dimotoſque ſua de ſtatione polos.
Sic afflicta Iovem precibus, Divumque laceſcit
Numina, & ex alto lurida poſcit opem.
Stant juxta Pomona, Ceres, Liberque, Venusque,
Quaſque Deas belli viſ maleſana premit.
Condolet atrata Superum clementia turba,
Dumque cupit Gallis conſuluiſſe ſuis :
BORRONIVM lapſis Druidum ſuccurrere rebus
Poſcit, & hiſ humeris pondera tanta geri.
Succurrit Regi Pallas Sapiencia, Mavors
Auxiliatrices commodat ipſe manus.
Hiſ Ducibus dum bella gerit, dum mitigat hoſtes,
Integra ſperata Gallia pace coit :
Et valida Mundum fulcit cervice Navarrus;
Seque polos aptè reſtituiſſe videt.
Tunc regno ſua parta quies, tunc rura, penateis,
Templa, foci, vultus exſeruere novos.
Tax rediit, ſcandit neglectum Aſtraa cubile,
Et reduces priſcâ ſede ſetere Di.
Hoc Spectacula docent. ubi fracti conditor Orbis,
Alcida HENRICVS nomen onuſque gerit.

Hæc ſacra cum vela cooperuiſſent, à Sceni-
cis Spectaculis ad Gymnica & Naumachiam
itum. Priora ſevera fronte adſpeximus, hæc
lætâ & ad hilaritatem compoſita. Fuit inter
Circeanſes ludos hæc exercitatio, qua navalis
pugnæ

pugnæ forma in mari, fluvio, vel lacu repræsentabatur. Augustus, qui Spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit, navale prælium ad Tiberim, Nero in aquis ex mari proximo emissis, Domitianus in ipso Amphitheatro exhibuit. Effosso in Cœlio monte lacu commissæ inter se Tyriæ & Ægyptiæ classes, biremes, & triremes à Cæsare fuere. in nostro flumine Neptuni filii decem, ventis procellisque asperata turba, lineo omnes induti amiculo, capitiis rubellis velati, è quibus galli gallinacei, pugnacissimi inter aves animalis, plumæ attollebantur, ludicri belli partes erant. Stabant singuli in puppibus & minaci alius alium vultu, quasi de rerum summa ageretur, intuebantur. Pro armis lancea rudis, vel contus erat, quem pectori defixum in adversum occurstantis hostis pectus summa vi, incitatis hinc inde & concurrentibus velocissima remigatione cymbulis, dirigeabant. Illud lepidum ac festivum, dum acerrimus expectatur primus concursus, antagonistæ nostri, se mutuo blanda salutatione prætervecti, demissis contis spectatorum expectationem sefellere. Tum pugnatum acriter duelli specie, interdum occursum pari Marte & uterque in flumen præceps actus, interdum dejecto uno, alter in puppi triumphanti similis perstitit, interdum irritò hinc inde conflictu, stationem suam tenere singuli. certamini ante finis non fuit, quam omnes victores, omnes victi aquas bibissent. Excepta hæc nautarum palæstra effuso spectantium risu fuit. Ibat cœlo clamor, omnium una vox popularem favorem in æthera usque deferebat. Et poterat non gravis esse & subridere horum ludorum adspèctui Regia Mater. Fertur risisse Iupiter,

pitur, cum præcipitem cœlo daret Vulcanum. quid mirum, si Majestati suæ venerandum supercilium lætius explicuerit hoc nauticæ pubis certamen. Legimus Achillem inter arma cytharam & fides interposuisse, & animum ægrum cura aut offensa recreasse. Ipsi Orbis terrarum victores Græci Romanique, bellorum fulmina, maris terror & procellæ, in theatris, circis, compitis, spectaculis, populi corona circumfusi, Imperatores se esse non meminere. Demittunt se subinde ad minuta & oblectantia maximorum consiliorum capaces, ut curarum & negotiorum morositatem mixta diffundant hilaritate. Ludo hæc gesta fateor; nec enim Quiritium crudelitas placuit, quibus crudæ mancipiorum cædes & laniæ pro oblectamento erant.

Absolverat partes suas Amstela, cum celeri remigio vergente jam die properatum fuit ad Yam, insequentibus Liburnicis infinito numero, quæ dum pontium fornices transire ordine cavent, factò concursu viam sibi importuna festinatione præcluserunt; in discrimen penè adductis celocibus minoribus, & minus valida compage nexis, quibus hinc inde pressæ insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ. Regina celerius adremigans cum myoparonibus non multis, relicta à tergo tardius festinantium classe, per cataram Antonianam in Yæ fluentum devénit. Yæ ab occasu in ortum magno ac spatioso alveo, ob exesa & attrita temporum longinquitate Austrini sinus littora, Aquilonare Urbis latus prætervectus, commodam navibus stationem præbet. Totum id latus duplici palorum ordine adversus fluctus munitum, valli vicem obtinet, stipitibus in modum muralis sepiæ arctissime junctis. Vidit hic

hic Regina locum Urbis ripa & palorum septo interclusum, quam VValam vocant, ubi hiberno tempore cum se maris tempestatibus naves subduxerunt, otia agunt, & usque in proxima veris tempora tutæ adservantur. Ab altero latere Navale est, sive area grandis, ubi naves onerariæ Societatis Orientalis aut ædificari novæ, aut attritæ reparari solent. huc dum oculos præternavigans flectit **MEDICEA**, vidit recens è continente demissam Navem vectoriam grandem, qualibus ex Indis transportari solent Auroræ messes, & uberes proventus. Mos est, navibus sua imponere nomina quibus discernantur, quod & à veteribus factum. Rogata à Consulibus Regina Mater, ut nomen inderet abituræ in longinquas oras Navi, **MARIE DE MEDICES** appellatione illam insignivit, & una cum nomine faustum illi ac felix iter comprecata fuit. Dicat nunc illa :

*Sum MARIA, & MEDICES datur appellatio, qua si
Non sunt servantis verba, faventis erunt.*

Glorientur aliæ Neptuni, Tritonis, Sirenum insignibus, aliæ Urbium suarum, unde primum dimissæ, nominibus, aliæ Leones, Tigrides, Canes venaticos, Dracones, Solis vel Lunæ imagines puppium pægmatibus ostentent: aliæ provinciarum magnifica gaudeant inscriptione, aliæ à principibus nostratibus nomen mutuuntur. prima hæc, unica hæc sub **MEDICEO** nomine, tanquam propitio fidere, in eas terras, Deo Auspice, navigabit, ubi lucri gloriæque mortalium cupiditas, cum ulterius progredi non habeat, iisdem quibus Sol terminis clauditur. Mox Reginz naviganti in conspectum venit exporrecta in maximam latitudinem Civitas, attollentibus se hic illic ad fluminis oram turribus, & inter has exsurgen-

gentibus pulchrè perpetua serie ædium fastigiis. Vix hic navium classes in anchoris stant, nemoris densissimi specie, in longum expositæ, quibus Mundum omnem pererrat, etiam extra anni Solisque vias, sedulus Mercator, *Ter mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes*. Iacebant mixtæ præliariæ & bellicæ mansuetis ac mercantibus, rostratæ actuariis, constratæ apertis, prætoris speculatoriis. etiam navium Liburnicarum, quæ proprie Reginam expectaverat, ingens classis, cum insignibus & ornamentis Yæ partem instraverat. Majorum navium alias Italia, Cyprus, Ægyptus, Syria, Græcia, Venetiæ navigatione proprias habent: alix Franciæ, Scotiæ, Hiberniæ, Germaniæ, Daniæ, Norvegiæ, Sueciæ, Poloniæ, Borussia, Moscoviæ commerciis destinantur: alix Guineam, Persiam, Arabiam, Indiam intra & extra Gangem, Insulas Orientales, quin Chinam, Japoniamque Asiæ extrema, adeunt: alix in adverso orbe, Brasilia, Virginia, Nova Hispania, & trajetibus fretis Magellánico, & quod à primo Inventore Majirii nomen accepit, fortunam vel Marte, vel Mercurio duce indies experiuntur. aliis lintea, sal, vina rubra albaque, oleum, papyrus, lana, plumbum, stannum, cerevisiæ importantur: aliis mel, cera, frumentum, salnitrum, vitrum, vina Rhenensia, pelles & exuviae animalium ac ligna fabrilia: aliis panni cymatiles, fila serica, margaritæ, vina Cretensia, sulphur, rhabbarum, mumia, cassia, tutia, gossypium, oryza, resina, pix lenta liquidaque, cineres saponarii, fullonum terræ: denique omnis generis aromata, piper, cariophylla, cinnamomum, thus, myrrha, balsamum, &c. Adspexit non sine stupore Regina cavos pandosque ventres, quibus in hoc Emporium advehuntur, rursusque avehuntur

huntur Vniuersi opes. Vidit innatantes aquls
 veliferas arces, tormentis bellicis non una serie
 dispositis, vim & bella minantes, quibus in Hi-
 spanos, Lusitanos, Morinos, Pœnos itur. Hæren-
 te in aquis Regina, explosæ undique ex Urbẽ
 grandiores machinæ. nec aliud Spectaculum
 Reginae rarius, quam hoc navium fuit, quia
 Amstelodamensium proprium. Etenim hæ na-
 vium classes τρίχη illa ξύλινæ sunt, quibus Græ-
 ciam defendi oportere Apollinis oraculo intel-
 lexit prudentissimus Themistocles. Harum cu-
 ram Rebus publ. commendat Consul Romanus
 Orat. pro Flacco, non præsidii solum & merca-
 turæ, sed & ornandi imperii causa. Thucydides
 magnorum principum ait esse, illud efficere,
 ne qua gens alia illi classe præpolleat. Sin mi-
 nus, ut quæque munitissima & firmissima est,
 ita eam habere amicam: maximi momenti esse
 maritimum imperium, cum ex militiæ navalis
 usu facilius sit terrestris. Emenso Ya, qua Civi-
 tatem alluit, per Salinarum contubernia, inde,
 per fossam Principis, Urbem denuo subiens, in
 Palatium suum sub vesperam rediit, adstite
 semper & comite Amplissimo Consulium Qua-
 tuorviratu.

Dum Reginae solennia hæc facit Senatus,
 Consules, Cives; non siluerunt poëtarum vo-
 ces, quæ Latinis, Italicis, Gallicis, Belgicis car-
 minibus magnam Regum Matrem celebrave-
 runt. quæ ocyus, serius in lucem edita, Urbem
 omnem, Bibliopolarum officinas, & avidas le-
 ctorum manus implebant. Ipsa Iudæorum na-
 tio, ut suum quoque studium probaret, fercu-
 la ritu suæ gentis, ex pane azymo apparata,
 Reginae mensæ apposuit. Prandente Regina,
 tantus hominum in Aulam concursus fuit, ut
 per vices tota Vrbs ingredi, tota egredi, tan-
 quam

quam ad propriæ Principis ac Dominæ conspectum, visa fuerit. Nec silentio prætereundum, in toto hoc apparatu, erigendis Arcubus triumphalibus, Spectaculis, Schematibus, Insulæ natatilis ad stuporem omnium prosperata structura, emicuisse summam Samuelis Costeri Doctoris Medicique exercitatissimi industriam, sagacitatem, vigilantiam, laborem; nec non Advocati Ioannis Victorini, qui suas quoque ad hæc festivitatis & Scenarum solennia partes gnaviter, alacriter, ingeniose contulit.

Die Sabbathi otium fuit ab omni maiore motu, & composita jucundissima prioris tridui tempestas, pacato cive, resedit. A meridie, Regina, absque strepitu, dimisso hac illac comitatu, currum non regium solitumque, sed minus speciosum conscendit, & per Urbis vicos nobiles ignobilesque vecta, officinas plurimas subiit, de preciis mercium & porcellanorum sedulo quæsit, licitantibus familiariter respondit; pretia pro contrahentium more auxit, accidit, sermones cum non Reginis miscuit, minus digna propolarum responsa leniter excepit. Sic mercatrix sibi civibusque, non Regina visa fuit. Tali vultu Pallas apud Homerum, cum in Ithacam appulisset, dissimulato numine & nomine, mercantis habitum induit. Didicit ab Adriano Imperatore sapientissima Regina, non esse ubique observandam maiestatem Principis, nec invidendam Regibus hanc humanitatis voluptatem, ad humillimorum colloquia civiliter se demittendi. & Plotina Trajani Imperatoris uxor in Capitolium admissa, ad multitudinem conversa dixisse fertur: *talis huc ingredior, qualem me exire cupio*, innuens hoc dicto, non minus in Imperii loco,

loco., quam extra eundem., omnibus se familiariter absque fastu uti velle. Ab eadem generosa humanitate fluxit., quod effigiem suam, cui pingendæ sedentariam moram rarissime commodat, Nobilissimis Amplissimisque Amstelodamensium Consulibus promiserit, & Hagæ-Comitis ab eximio pictore Honthorstio delineatam donativum iisdem in perpetuam sui memoriam consecraverit. Hæc ipsa jam imaginis Inviçtissimi Imperatoris Caroli V Præavunculi, Provinciarum harum Principis, lateri in Senatoria domo suspendenda destinatur, cum hac subscriptione.:

*Sic ivit nostram grandis M E D I C E A per Urbem,
Sceptorum Mater suscipienda triumphum.*

Reversâ in Aulam Principis Regina, XVII viri, penes quos summa potestas, & cura Societatis Indicæ, ejusdem Societatis ac latissimè per Orientem diffusi mercatus successus & emolumenta M. Sux favori ac patrocinio commendaverunt: & donaria M E D I C E A elegantiora, uti vasa porcellana, arcae Iaponensium pretiosiores, lacca, auro, margaritarum conchis pulchrè discolores, benigne obtulerunt.

Solent Principes, & quibus jus absolvendi à reatu miseros concessit eminens Majestas; in adventu suo clementiam suam rogati explicare. Fecit idem M E D I C E A, & militibus aliquot desperatæ salutis, qui se audaci raptui ministros præbuerant, vitæ gratiam coram Amstelodamensi Tribunali impetravit.

Illuxerat dies Dominicus, cum Regina, abeundi certâ, ad iter se accinxit. Consules quæ humanitate, quibus honoribus venientem exceperant, discedentem prosequuti sunt. Eorum

rum præscripto phalanx equitum armis vestibusque, ut ante, conspicua, è regione Palatii præsto fuit, deductura M E D I C E A M. E civium cohortibus habito delectu, quingenti solopetarii ad Harlemensem portam suis steterè ordinibus. Antequam Principis aula exiret Regina, accessere illam valedicturi Consules. Verba iterum prævit Syndicus Guilielmus Borelius, lingua Gallica, quæ sic vertimus:

S E R E N I S S I M A R E G I N A,

Quandoquidem M. T. visum, commorandi hic diutius spaciium præmaturo abitu præcidere; Domini mei, Consules, Rectoresque hujus Reip. quotquot presentes adsunt, rogant obsecrantque submissè, uti M. T. sibi accepta grataque esse sinat ea officia, quæ per temporis brevitatem, M. T. præstari potuere, tanquam sincera affectus sui cultusque erga M. T. documenta. Vidit Illa universam Civium multitudinem in vultu Regia Majestatis hæsisse, nec videndo expleri potuisse, aut etiamnum expleri. Hac ipsa, quæ M. T. accepit & habuit Domus, multis retrò annis sedes fuit, in qua Principes nostri & Troavi Tui, quoties in hanc Urbem concessere, ocia sua quasiverunt. Hos ipsos ad M. T. præsentiam veluti præsentem videre nobis videtur. In illorum numero Abavus Tuus est M A X I M I L I A N V S Imperator, qui ante sesquiseculum Urbem hanc Corona Casarea insignibus condecoravit. Da veniam, ut in tanti beneficii æternam memoriam diem hunc signemus & consecremus Regia Tua Majestati: quæ uti in Civitatis hujus prosperitatem & felicitatem aliquà admitti se fruit, ita intuitu Corona hujus Casarea, tanquam Iridis, fidem nobis faciet perpetui Tui erga Civitatem hanc & mercantium fortunæ favoris ac benevolentia. Hoc ut ratum fixumque esse velit M. T. seriò & obnixè flagitamus: Ita M. T. perpetuo debet

debet hac Civitas, debebunt Consules & Reip. hujus Rectores, qui ut submissa hac ipsorum officia M.T. benignè accipiat, vehementer cupiunt.

Dixerat Syndicus. Tum Regina sereno vultu, & ad comitatem composito, multa se fama olim accepisse de Urbis hujus splendore & elegantia respondit, sed comperisse se, superari longè à vero famam: prospera se omnia feliciaque Vrbi huic incolisque precari: benevolo se in Remp. hanc & Rectores ejus fuisse & fore affectu, nec de eo intermissuram unquam: oblati occasionibus, non defuturam se Urbis commodis successibusque: Consulum se Rectorumque ejus & Civium benevolam erga se voluntatem & studia, pari amore & animi propensione amplecti, & quæ alia in illam sententiam prudenter graviterque dixit Regalis facundia.

Inde digressi Consules Celsissimæ Principi. Ameliaz valedixerunt, & se, officia sua, Civiumque suorum, eidem prolixè & debita veneratione obtulerunt. Inter hæc strepuere hominum concursu compita, vici, plateæ, fora. Idem, qui intrante Regina videndi eam inceserat omnes ardor & studium, nondum abeunte se remisit. Illa, ne publica sacra novis motibus & longiore mora turbaret, circa nonam conscensis curribus discessit. Curiam præterverit denuò illi valedixere Consules. Regina, postquam gratissimam sibi Consulum erga se benevolentiam, tot testimoniis probatam, læta aperta que fronte significasset, per aggerem Novum, qua via Urbem subiverat, egressa, comitante equitum phalange, juxta maritima iter suum legit. Intra primum ab Urbe lapidem Reginz extremum valedixit ductor agminis D. de Berthem his verbis:

S. B. R. E.

S E R E N I S S I M A D O M I N A,

Pervenimus huc, ad extremos ferè imperii ac territorii Amstelodamensis limites. Quare gratias agimus M. T. non solum quod prasentia sua Urbem hanc condecoraverit, verum, quod intranti, & nunc eadem egredienti, duces nos comitesque admiserit. Hoc à D.D. Consulibus & Rectoribus hujus Urbis in mandatis habemus, ut quousque M. T. visum erit imperare, eandem comitemur. quod lubentes omnes, ultro, promptoque animo facere ad M. T. nutum, tanquam humillimi ejus cultores, parati sumus.

Respondit Regina, se D.D. Consulibus pro tot benevolentiae testimoniis, nec non Equestri turmæ pro comitatu gratias agere. tempus esse uti receptui signum detur, & ita in Urbem se recipiat officiosa equitum patritiorum phalanx. Ad has voces D. de Petthem Reginae valedicens, & felix illi iter, & vitam longam. comprecatus, cum universa phalange Urbem repetiit. Illa iter suum urgens, Harlemum transivit, & inclinante se in vespere die, Lugdunum Batavorum subiit: ubi debitis maximisque honoribus ab Ampliss. Senatu, Consulibus, civibusque excepta; & per noctem commorata, postera luce Hagam Comitum salva incolumisque devenit. Illud memorabile & suspiciendum, eodem, quo Amstelodamo die discessit MARIA DE MEDICIS, LODOVICO Galliarum Regi exoptatissimum Patris nomen, Reginae Conjugi Matris, MEDICÆ AVIÆ nomen, nato terris Delphino, accessisse. Qua illa hora Vrbe maxima exivit, editus in lucem fuit infans Augustissimus, Galliarum omnium hæres. Quod tempus Regiam subduxit nobis, Nepotem maximum dedit

dit Gallis, post desperatam ferè viginti & ultra annorum spem. Auspicatus egressus, cui fatorum veluti conspiratione synchronos fuit desideratissimæ sobolis in mundum ingressus. Orbem salutavit magnus novusque orbis hospes, & Francici, si Fata sinent, futurus rector, cum orbis Emporio valedixit Amstelodamensium rara, & prædicanda Hospes. quâ nulla DIGNIOR AMSTELIAS PATEFECIT FEMINA PORTAS. Ut in votis destinam; Reginam Aviam, filium LODOVICUM, Regem Patrem, Reginam Matrem, Delphinum, Galliarum totiusque Europæ communi gaudio & bono natum, servet, protegat, tueatur DIVINA CLEMENTIA, ut & illi laudanda semper subditis ac Federatis faciant, & hi illa laudare nunquam desinant. Ita fiet, ut & distractum miserè in bellorum partes Europæ ac Christiani orbis corpus, eorundem Regum Principumque studiis & moderamine aliquando coalescat, & restituta securæ pacis felicitate, vigeat, floreat, crescat. Hoc Patriæ nostræ, hoc Regibus, hoc populo, hoc Ecclesiæ tuæ largire, MAGNE, ÆTERNE DEVS.

I. N.

Natum Galliarum Delphinum eodem
die & horâ, quâ Amstelodamo
discessit Avia

M A R I A D E M E D I C I S.

Qualia in æthereo succedunt sidera Olympo,
Alteraque exurgunt, altera lapsa cadunt?
Terque vices radians stellis variantibus æther,
Nunc hoc, nunc illo mutat in orbe faces:
Talis ab Amstelii dum se Fax Itala terribi
Subtrahit, atque suum flectit ab Urbe iubar:

Ecce

v. p. 481-
711 & 712

cura retardavit, quo minus domo se proriperet & oculos pasceret regio vultu. Mirum quanta confluentis undique multitudinis per vicos, plateas, compita fuerit concursatio, virorum, matronarum, puerorum & puellarum. Vidimus oppletas vias & jam tunc vere invias. Vidimus recta spectatorum pondere laborantia. Vidi-
mus ex arborum ramis, ex navium antennis non sine discrimine pendentes, quibus locum terra negabat. Exterorum, advenarum, civium & indigenarum par ubique contentio & honestæ curiositatis æmulatio. Vestibula a ii, coronas & projecturas ædium tenebant. audaciores fastigia ipsa, loricas & acroteria insederant. erat temeritati locus, ut esset spectaculo. Compluvia præ conscendentium frequentia
ruinæ proxima fulcris sustentabantur. Fori insuper & theatridia passim erecta recipiendo populo.

Sub horam pomeridianam quintam affulsit Mediceum sidus, & Amstelodamense Emporium subiit Regum Mater. comitanti eam usque & præcedente Equitum turma.

Hac cernas præcedentia longi

Agminis officia & niveos ad frena Quirites.

Tunc explosæ ex omni Urbis parte bellicæ machinæ & terribiles balistæ immani fragore de Reginæ ingressu fidem fecerunt. Tot simul crepitantibus tonitruis, tot emissis fulminibus, videre erat ærem flammis undique accendi, cælum fumorum unda involvi, terram tremore quati & vibrari. Pendentes in turrium sublimibus campanæ grandiores commune gaudium per vicina rura deferebant, minores per-
jucundo modulamine & concentu suavissimo, populi applausibus accinebant.

Sub ipsum Urbis introitum & Harlemensem

T

por-

portam. Andreas Bickerus ex Consularium ordine, militiæ Urbicæ Tribunus, & legationibus apud Poloniæ & Sueciæ Reges clarus, Petrus Reael ærarii publici Quæstor, Gerbrandus Nicolai Pancratius Senator, Iacobus Bickerus. Senatus Indiæ Orientalis Assessor, Civium Centuriones, præeunte verba Syndico Cornelio Boomio, Reginam gratulantes accepere. Quæ Syndicus dixit, latine reddita hæc sunt:

SERENISSIMA DOMINA,

D. D. Consules hujus Reip. militia Urbana Tribunalum, & ceteros Civium Duces quotquot presentes adfuerunt, huic pramittere, eo finis, ut tam de publico gaudio super felici M. V. adventu coram testemur, quam de gloria, qua perpetuo hinc Urbem Amstelodamensem manebit. Insuper ut M. T. rogemus, eo nos honore dignetur, uti à Tribuno Centurionibusque M. Tua in Aulam Principis deduci se patiatur: ubi D. D. Consulibus oportunior feliciorque se offeret tuo permissis occasio declarandi abunde benevolam animorum suorum propensionem, & ibidem debitam veneratione obsequia sua M. T. nomine huius Civitatis offerendi. Quamobrem D. Tribunus & Centuriones flaganter expectantes, uti M. T. in supra dictum locum se à nobis deduci sinat, submisit rogant uti M. T. hanc benevolentiam nostram sinceram professionem benigne interpretetur, tanquam à M. T. devoti cultoribus & innummillimis clientibus profectam.

Regina oblata à Tribuno & Ducibus liberaliter honoris officia, æqua mente, & serena fronte perhumaniter accepit.

Atque hinc digressa, media inter pompæ triumphalis, equitum præeuntium, peditum subsequantium agmina, inter stantes hinc inde & cataphractos Civium speciosos densosque ordines

dines per plateam, cui à Novo aggere nomen, ad Curiam Forumque perrexit, lentius procedente equitatu curribusque, quibus Illa comitesque vehebantur, ob stupendum & incredibilem hominum accursum, qui viarum non solum spacia obsederant, sed rotis ipsis non sine periculo inhærere videbantur.

Vbi à Foro in arctum cogi incipiunt oppositæ domus, in altum assurgebat Arcus Triumphalis, pulchra & decora specie. In summo fastigio Navigiolum stabat, vetus Sigilli Amstelodamensis character. Ex mali summitate fluebat Vexillum sericeum coloris rubri. Panda navis pars Hollandiæ Comites duos habebat, ad prisca seculi morem cataphractos, quorum indultis privilegiisque fruens hæc Civitas, symbola hæc gratæ perpetuæque memoriæ esse voluit. Appositè Navem sibi vendicavere, qui navium beneficio totum terrarum orbem permeantium in hoc culmen, in hanc magnitudinem excreverunt, quæ sociis honori, hostibus terrori, longe positis stupori est. Quibus Indum utrumque mercator noster adit & gemino orbi merces infert, compactæ in unum tabellæ sunt. His remotissimarum regionum lucris & commodis fruimur. His Moluccas, & Brasiliam Lusitano & Castellæ Domino procul ereptum ivimus. His tentatæ per Septentrionem & Scythicum mare profectioes celebrem nostrorum fortitudinem fecerunt. Hæ sunt, quæ mari Pacifico & Sinui Mexicano non ita pridem incubuere, & auri argentique immani pondere potentissimum Regem exuere. ut merito Navis insigni gaudeat, quæ navium officio usibusque felicitatem suam & potentiam debet.

In Theatro Arcus editiore, primum Spectaculum.

T 2.

culum.

culum fuere Nuptiæ Christianissimi Inuictissimique Regis, HENRICI IV, Galliarum & Navarra Regis, & Christianissimæ Reginae MARIE DE MEDICIS. Cernas stare illustre & venerabile par, junctis in fidem matrimonii dexteris, ea majestate, quæ Reges, ea venustate, quæ Sponsos, illo vestium splendore, qui terrarum Deos decet. Sic Iovi Iunonem, Pelco Thetidem, Cyro Aspasiæ, Augusto Liviam, Honorio Mariam, Constantino Minervinam his ipsis nupturas Principibus adstitisse reor. Stabat pone nuptiarum sacer conciliator. Et ne sine Numine res tanta geri videretur, cœlestes Genii supra regales vertices Coronam regiam ex alto sustinebant, ut Deo ipsi, cujus illæ Mentes administræ sunt, placere tantorum Conjugum federa innueretur. Regis caput frontemque laurea redimebat, triumphantium Imperatorum decus. Cetera totum corpus cataphractus erat, ut constaret, inter hæc ipsa gaudia & nuptiarum festa de regni securitate Regem cogitasse, nec tunc belli necessitate aut Mavortiiis curis expeditum fuisse, cum mollem amictum exigeret dicata Veneri celebritas. Nec abit ab historiæ fide hic habitus. Refert enim Thuanus Regem militari habitu indutum fuisse, cum nuptiarum causa Reginam Lugduni primum accessisset. Ex humero chlamys pendeat, bysso sericoque fulgida, ne à nuptiis nitor omnis vestisque abesset Majestati conveniens. Galeam tot victoriarum testem, toties hostium sanguine adpersam, inter telorum undique ingruentium agmina & nimbos tutam inviolatamque puer armiger gerebat. Reginae vultum heroica dignitas, gravitas, gratia habebat. Dignitas, quæ Ducis filiam; gravitas, quæ Mediceam; gratia, quæ Conjugem decebat.

Vestis

Vestis longum syrma trahens serica & cærulei coloris Liliis aureis aspersa, futuram Galliarum Imperatricem designabat.

Ad latus scenæ & Regis dextrum Hercules, non Leonis exuviis, quarum carior annona, sed pelle Libystidos Vrsæ semicinctus, manu clavam tenebat, qua tot monstra, Hydras, Leones, Tauros, Cerberos, Antæos, Cacos contudit, Non poterat aptior Sponso Regi assignari Paranympus, quam qui bellicæ virtutis laude, fortitudinis, prudentiæ, constantiæ gloria, tyrannidis pertinaci odio, scelerum averruncatione, libertatis vindicandæ zelo, ἀλγίστακον illum & ἀποτρόπαιον Herculem referret. Ad pedes Herculis demissum scutum Liligeri Regni insignia habebat. Huic se Mars gladium manu vibrans socium præbebat, sine quo numine nec bella suscipi nec confici posse olim creditum. Nec alienum, Gallici Martis nuptiis Threicium interesse.

Reginæ latus Paranympa Pallas claudibat, Sapientiæ Dea, quæ Reginis præit, & ad rectè faciendum ducit, ut honesta à deterioribus, utilia à noxiis discernant, & quantum in se est regnorum incolumitati studeant. Hoc conspectu prudentiam Mediceam Regum fortissimo nubere scena loquebatur. Ex hastæ suprema cuspide vexillum fluebat Mediceæ domus insignia ostentans. Ægis non Medusæ vultu, sed iisdem insignibus inscripta Reginam illustri familia commonefaciebat. Placuit harum elegantiarum industrio inventori, foedos crudosque vultus & vipereum caput avertere ab amabilis Reginæ vultu & nuptiarum sacris.

I N S P E C T A C V L V M.

En, bellatori nubit M E D I C E A marito.

Et Princeps Italiam nobile sedus adit.

Et rutilis iuxta fulgens H E N R I O V S in armis,

Hac sibi sceptrorum spem genitrice facit.

Herculis hic faciem videas, hic Pallada. quorum

Hac regnis mentem commodat, ille manum.

Quia de Nuptiis Regiis sermo est, referam non ut grave ac severum aliquid, sed laboris & industriæ plenum: Avenionenses, tunc cum nuptura Regi Avenionem venisset Regina, in arcubus & theatris septenarium numerum, qui auspiciatus & bonæ criseos haberi solet, elegisse, ut Regi & Reginae & urbi multis in rebus convenientem. Nam VII palatia in ea, totidem parœcias, VII monasteria antiqua, VII devotarum virginum asceteria, VII ptochotrophia, scholas totidem ac portas esse, Regem tunc septies septem annos natum; novies septimum repetita à Pharamundo origine numerari: Ad Arcas juxta Diepam ter VII die VII bris feliciter certatum fuisse: Euriaca pugna in VII agmina quadrata exercitu instructo pugnasse: eam pugnam pridie Eid. Martias, hoc est bis septimo mensis die vicisse: ad Fontem Francicum VII mense anni communis, hoc est Julio, & bis septima hora, hoc est secunda post meridiem, Regem pugnasse, & eodem mense in S. Dionysii templo solenni ceremonia majorum religioni nomen dedisse: Samarobrigam Ambianorum ab Hispanis anno cIo Io xcvii captam & septenario anni Solaris mense receptam: x x v i i Februarii regia insignia Autrici Carnutum pompa ingenti sumpta, & ter septimo die Junii pacem cum Hispanis

spanis factam: Reginam xxvii annis natam: Ferdinandi vii ex Austria familia Imperatoris neptem: xvii triremibus advectam advenisse: prætorem vero xxvii passus longam, xxvii utrinque remigum ordines habuisse. Addamus & nos tot septenariis septenarium unum, vii anni Solaris mense Amstelodamense Emporium ingressam esse Reginam.

At gravius de Nuptiis hisce apud Reginam Massiliæ dixit Guilielmus Varius Præses. Adscribam orationem, tanquam futuræ fecunditatis Regiæ prælagam & prænunciam:

*Ad optatissimi Gallie toti adventus tui femam, Christianissima Regina, ecce Themidis adyta, Iustitia sacra-
ria & penetralia cuncti deserimus, ut pedibus tuis advo-
luti, qui alios ad obsequium cogimus, obedientia Tua
Majestati præstanda exemplo præiremus, & fidem voti
relligione obligatam hoc longe honorificentissimo officio de-
functi exsolveremus. in te tuoque adventu desideria om-
nia publica, cuncta vota exhausta, & consumpta sunt,
nihilque ad summam felicitatis cumulum deest, nisi ut qua
Deus Opt. Max. bona contulit, propria deinceps faciat,
& felicitate per te concessa, quam diutissime fruamur.
Rex nobis contigit, virtute præstans, benignitate admi-
rabilis, fortitudine incomparabilis, qui laboribus suis Re-
gno quietem, periculo proprio securitatem, victoriis glo-
riam conciliavit. verum in tanta seu letitiâ seu se'icitate
nonnunquam tristis cogitatio subibat, humana conditionis
fines à natura præstitutos esse, nihilque sub cælo perpetuo
durare, & quod cuncti assiduis votis immortale exopta-
bant, aliquando desitutum. solitudinem vero illam &
cælibatum in quo Rex degebat, vitam ipsi, qua cunctis
adeo cara erat, minus gratam reddere, & spem heredis,
cui quantum patri debebat, tantum olim debitura esset
Gallia, adimere. in hac futuri anxia cogitatione defixis,
quasi cælo demissa nobis illuxisti, cunctasque tristitia nu-*

Seculae vultus tui splendore discufisti, & tranquillitatis, quâ sub optimo principe quasi precario fruebamur, solidum gaudium fecisti. spe haud dubia fore, ut adspirante Dei gratia in familia regia intermortua per tot annos successione spes per te renovetur, & digna tanto regno numerosa progenies, quæ patrem virtute, matrem sanctissimis moribus referat, ad regni aliqui nutantis fulcimentum succrescat. proinde devoti numini Majestatique Tuæ faustum felicemque tuum ad latus Gallicum appulsum gratulamur. Deumque supplices comprecamur, ut diu apud nos & nobis feliciter regnes: ut seculum quod nunc ingredimur, cum desinet, te cum Rege marito superstitute incolumem videat, & quæ ventura sunt, beatam tot Regum ex te nasciturorum matrem prædicent. magni Regis & cui vix parem priora sæcula habuerunt, uxor venis, magnitudinem Austria familia, unde orta es, prudentiam sapientiamque Medicea, unde nomen trahis tecum in domum ejus inferens. vicissim memor esto, idque tibi multis repetitum puta, non solum te ad potentissima toto Christiano orbe Regna titulos, sed etiam ad beneficentissima tot populorum, quorum Rex pater est, matris munus per hoc matrimonium à Deo vocatam: age ergo, & ut toti consors, sic regia sollicitudinis in posterum particeps, hanc gloriam occupa, & populos imperio communi subditos, de quorum salute & quiete assidue Rex cogitat, pari erga Francogallicum nomen, cui nunc omne felici inserta es, caritate prosequere, ut lati non solum ipsi tibi serviant, sed vicini eandem felicitatem cum à suis principibus adepti fuerint, eam se tuo exemplo debere fateantur.

Exhibuimus Nuptias spectaculo. Nunc ut à specie maximarum rerum & fictis imaginibus ad res ipsas & vera dramata Lectorem revocem, Nuptiarum modum formamque prout inchoatæ alibi, alibi consummatæ fuere, maximi Thuani verbis exponam: Inter multiplices (inquit ille) instantis belli curas serium de matrimonio Regis cum *MAKIA MEDICEA* Francisci Magni

ETURIA

Etruria ducis F. negotium minime intermissum est. prius cum Margarita Henrici II F. & Caroli IX sorore ante XXV III annos contractum, cum sententia à Francisco Iouis Cardinali lata nullum esset declaratum, protinus Nic. Brulartus Sillerius, qui apud Pontificem regii oratoris munere fungebatur, Florentiam cum mandatis amplissimis excurrit, ut conditionibus jam agitis & conventis Regis nomine subscriberet. postea Rex in Sabaudiam profecturus, speciale mandatum sponsalitia contrahendi ad Ferdinandum Magnum Etruria ducem, M A R I A patrui, per Rogerrum Bellogerdium magnum Francia hipparchum mittit, qui cum XL è nobilitate delecta Massilia solvit, & Liburnum XII Kal. VIII br. appulit, triduo post Florentiam ingressus, & à Ioanne & Antonio familia Mediceæ naturalibus liberis perhonorifice exceptus. ex Palatio Pitiorum obviam ei processit Ferdinandus ipse Magnus Etruria Dux cum omni aulico comitatu, & post mutuas salutationes, ac gratulationes, cum mandata quæ à Rege Bellogardius habebat, intellexisset, ambo in Palatium perrexere, & Bellogardius ad MARIAM deductus literas ei Regis manu scriptas porrexit, & mandata ampliora fidei sue commissa exposuit. VI Non. VIII br. Vincentius Mantua Dux cum Helionora MARIÆ sorore, quam in uxorem duxerat, Florentiam venit, & postridie Reip. Veneta orator Petrus Aldobrandinus Cardinalis ad Regem legatus de pace destinatus in itinere Florentiam dvertit, ut nuptialibus ceremoniis Pontificis nomine interesset, IIII Non. urbem solenni pompa ingressus, quem ad portam usque urbis Magnus Dux cum magno non solum aula, sed universi sacri ordinis comitatu venientem excepit, & ad latus sinistrum cum eo incedens ad majus templum deduxit; ubi in pedes ambo descenderunt, & post peractas publicas preces in Palatium discesserunt. à cœna qua lautissima parata erat, ad MARIAM salutandam Aldobrandinus perrexit. die sequenti nuptiales ceremonia peracta, ipso Legato sacra peragente, & ad dextram MARIÆ

*RIA, ad laevam Magno Etruria Duce Regina patris
adstantibus.*

Atque hæc quidem Nuptiæ fiduciariæ fuisse. At postquam ex Italia in Galliam appulit Regina, & Lugdunum venit, ipsa matrimonii solennia Rex ipse absque fidejussore explevit. Hic Regina totos octo dies Regem, qui ad S. Catharinæ propugnaculum profectus fuerat, tandem v. Eid. xbris adproperare intellexit, & eo die adfuturum. Coenam temporis cum sumisset & in proximum conclave concessisset, præstò Rex militari habitu adfuit. Tum celebrata denudò Nuptiarum Florentiæ contractarum, solennitas fuit, frequentissimo principum, procerum & illustrium matronarum, necnon oratorum externorum cœtu, cui inter alios Carolus Ligneus AreMBERGII Comes, Alberti & Isabelæ Archiducum nomine interfuit.

Verum ut ad Arcum Triumphalem revertar, Regina curru in Theatrum obverso, intentissimis oculis omnia contemplata, non antè hæc hic desiit, quam explicatæ cortinæ tantos Conjuges spectatoribus subduxissent. Hinc per eos vicos urbisque vias circumducta, quæ & celebriores, & patentiores curribus pertransiri commodius poterant. Itum per populosam & densam mercantium officinis Olitariam plateam, ubi ædium præcia immensa, spacia angustissima. Mixti habitant aurifices, annularii, automatarii, ærarii, gemmarii, scriniarii, coroplathî, quique Noricas merces distrahunt, culcitrary, lapidæ, armorum politores, scandularii, statuarii, stannarii, thoracopæi, linarii, sericarii, vestiarii, œnopolæ, pelliones, pileones, limbularii, aromatarii, pharmacopæi, cerarii, aliaque opificum & propolarum genera infinita.

Hæc

Hac progressa pompa triumphalis, inde per vicum Lisdclam, flexoque mox in meridiem tramite, per eam fossam, quæ ob ædificiorum elegantiam Holofericæ nomen meruit, eò loci deventum, ubi se aperit Sagittariorum platea, ad pontem, cui appellatio ab exoso non Augusto Casari, sed Hebræis animali. Hic alter surgebat Arcus, altitudine, forma, picturata fronte adspectabilis. In ejus fastigio grandibus literis scriptum legebatur hoc Maronianum hemistichium, *L M T A D E Û M P A R T V.* quo ad Reginz Matris illustres Regiosque Partus alludebatur. Subsistente Regina, & deductis cortinis, Ecce è sublimi ostentum alterum fuit ipsa *M E D I C E A*, quæ ad Berecynthiæ Deorum matris similitudinem, Augusto splendidoque curru insidens, habenis suis non columbas junxerat Veneri sacras, non aves Iunonias, non Bacchi Lynces, sed Leones, quos Berecynthiæ proprios esse voluit fabulosa ætas. Equis Vecti fuere Romanorum Imperatores, quamdiu stetit Respublica. At erepta libertate, primus Leones, Deorum velut æmulatione, ad currum junxit Triumvir M. Antonius. Vehabatur olim Berecynthia Phrygias turrata per urbes cœlestibus Dīs cincta. Simili vultu Gallorum Berecynthia visa hic fuit, cincta undique & stipitata terrestrium Deorum sobole. Anteriore currus parte sedebat *L O D O V I C V S* Iustus, Galliarum Rex, *D I V S, F E L I X, A V G V S T V S*, sedebat juxta *I O H A N N E S B A P T I S T A G A S T O* Celsissimus Aurelianensium Dux. Posteriore currus parte eminebant filiz tres, *H E N R I C A M A R I A*, quæ Augustissimo Britanniarum Regi, *C A R O L O*, Fidei Defensori: *I S A B E L L A*, quæ Potentissimo Hispaniarum Regi *P H I L I P P O I V*: & *C H R I S T I N A*, quæ

Magno Sabaudix Duci Victori Amadæo nupsit. Distinguebantur suis singuli singulæque priorum Regnorum & Ducatum insignibus. Pari liberorum numero circumfusus Germanicus Cæsar de Cheruscis, Cattis, & Angri variis speciosissimè triumphavit: Augebat (inquit Tacitus libr. 11 Annal.) intuentium visus eximia ipsius species, currus quinque liberis onustus. Currum cingebant Virgines quatuor, quæ Europam, Asiam, Africam, Americam exhibebant. Singulas mundi partes ex suis erat noscere proventibus. Quæ omnia eo consilio ordinata crediderim, ut insidentes materno curru Regem Reginasque, imperium per has ipsas Vniuersi partes vel proprio vel maritali jure diffundere, constaret. His versibus ad Deorum Matrem Berecynthiam, & Reginam Regum Ducumque Matrem allusum fuit:

Qualis per Phrygias quondam Berecynthia portas
 Vesta fuit, partu tot celebrata Deum,
 Ingredere auspiciis nostram felicibus Urbem,
 Atque oculos per me fer, MEDICÆ, tuos.
 Quos portus, qua tellus vides, turresque, ratesque,
 Templaque, fortuna sunt monumenta mea.
 Per terras fluctusque vagor, sua munera mundus
 Mittit, & hic precio prostat uterque suo.
 Cesaream felix, abavo donante, coronam,
 Et decus à vestro sanguine grande tuli.
 Ad Te prateriti redeat nunc gratia facti,
 Et non immemorem, maxima Neptis, habe.
 Sic placui defensa tuo Regina marito,
 Sic nato de Te Rege beata fruor.
 Si majus genuisse Deos, Regesque, Ducesque,
 Lætæ Matri liceat tot placuisse Deum.

Ex Currus hujus adversa fronte spectabatur Navigium, Reginae velut obnavigans. In ejus prora Virgo, Amstelodamensem Urbem representans, speciosa, elegans, vestimentis pulcherrimis fulgens, prono ad omne obsequium vultu, corporeque nonnihil inflexo, Reginae reverenter ac demissè communem salutationem votaue publica offerebat. Erant in eadem conspicui Hollandiæ Comites duo, quorum supra facta mentio. Eorum alter hastam manu gerebat, è qua vexillum pendebat Amstelodamensium insignibus intextum.

Hujus Spectaculi latissimo adspectu cum se expleisset Regina, Aulam Principis, quæ jam in propinquo erat, subiit, processionis suæ & pompæ triumphalis terminum. Solent hac Domino excipi Hollandiæ Principes & Gubernatores, quoties in hanc Urbem defleunt. quod cum accidat rarius, & non nisi destinato; in parte Palatii sedem hic Consilii sui sibi delegere Maris Præfecti, sive Collegium, ut vocant, Admiralitatis, ex Delegatis Federati Belgii constans. quibus tuendi adversus piratas, & præsertim hostes Morinos, Oceani & navigantium securitati invigilandi partes demandatæ. Area in medio est spaciola, quadrata, tessellatis strata lapidibus. Porticus ad sinistrum introcunti latus excurrit, in ambulacri usum, à Senatu exstructa Anno cIdo Id xciiv, quo tempore, expugnata Groninga, Civitatem hanc triumphans ingressus fuit, illustris memoriæ Princeps, Mauritius Nassovius. Atria, oonclavia; coenacula, triclinia habet ampla & magnifica, quibus excipi satis dignè eminentiores Potestates possunt. Et licet Majestati Regiæ augustius & magis regale palatium debebatur, tamen augustius memoria

retrò Principum pandere Amstelodamenses non potuere. Fuit hoc Regina, quo tempore hic commorata fuit, hospitium. Celsissimæ Auranfiorum Principi ædes vicinæ, splendidæ capacesque, mercatoris Trippii paruere. Illustri Culenburgi Comiti, Domino Brederodio, Sylvarum Hollandiæ præfecto, aliæ alibi habitationes assignatæ. Hortus Sagittariorum ædificio recenti ornatior, iisdem Dominis prandii cœnæque ex Consulum instituto locus fuit. In amplissimum cum se Atrium recepisset Regina, aulæis undique suspensis fulgidissimum, in sublimiori sede veluti throno consedit. Theodorus Hasselaer militiæ præfidiariæ titulo Majoris Præfectus, & Collegii Societatis Indiæ Orientalis Assessor, in eadem Aulæ parte habitans, id negotii sibi dari passus est, ut ea quæ ad Reginæ commoda, securitatem, ac tutelam facerent, procuraret. Qui quam fidem hætenus Vrbi universæ, in præsentiarum Reginæ omnibus modis probavit.

Tum Nobilissimi, Magnificique Reip. Amstelodamensis Consules, Curia egressi, à qua mota vel lætis vel tristibus Vrbe non recedere in more habent, Reginam adiere, una cum Syndicis D. Guilielmo Borelio, & D. Cornelio Boomio, ut adventum Illi S. P. Q. A. nomine gratularentur. Ingressi & ad salutationis officia admissi; his verbis è Gallico sermone versis, eam affatus fuit Guilielmus Borelius, Dominus de Duynbeke, Urbis Syndicus:

SERENISSIMA PRINCEPS,

*Consules ac Rectores Reip. hujus, summâ veneratione
Majestati Tuae officia sua, & devotam voluntatem sub-
scripse per me offerunt: & super felici Tuo in Urbem hanc ad-
ventu*

ventu lati gavisique, in maximâ honoris sui parte ponant. Regia dignitatis augustam præsentiam. hic ut morari dignetur. M. T. & Civitatis, si qua tanto fastigio digna reperiri possint, commodu frui, serio rogant obsecrantque. quia hoc nomine se M. T. debere fatentur, & Regalis Tui vultus splendore Emporium hoc irradiari, gloria sua deputant. Si oculis usurpare & perlustrare illud non gravabitur M. T. Urbem spectabit, qua inter longi bellâ aspera non solum infracta stetit, & pristinum decus integra servavit; verum grandibus insuper incrementis aucta D. D. Ordinum cura, Regum federatorum opo, Vestraque M. favore & gratia major ornatioque evasit. Quo beneficio cum M. T. obnoxius sit Status hic in unumversum, privatim vero hujus Urbis: nequaquam se iis officii, qua M. T. præstari præsens occasio finit, tantorum meritorum summam adæquasse, sed longè infra illa se stare libens agnoscit. Augustissima Domina, Reges Principesque Supremum Numen imitari habent, cujus in terris vicem sustinent. pro maximis assiduisque beneficiis, sincera voluntatis ac prona gratitudinis studia acceptant. hac ipsa Domini mei illibata & nunquam intermoritura M. T. despondent & deovent: & ut Regio Tuo favore Republicam hanc porro prosequi ac tueri digneris, omnibus votis flagrantissime contendunt: & quidquid officiorum præstari M. T. potest, eidem humillime & prolixè deferunt.

Ad hanc Syndici Orationem placidè respondit Regina, gratias se agere Civitatis hujus Rectoribus, pro officiosa & plena erga se tam benignæ voluntatis significatione: multis se retro annis hoc in votis quam maxime habuisse, uti celeberrimi hujus Emporii conspectu frueretur propius. jam tempus se nactam, occasionemque lustrandi Urbem, & coram studiosius videndi, quidquid in ea visu rarum eximiumque esset. iterumque gratis actis Rectoribus

ribus Dominisque hujus Reip. gratissimam sibi hanc esse tam benignæ erga se humanitatis testificationem , plenæ benevolentia vocibus significavit.

Hinc digressi Consules , Celsissimam Ameliam, Principis Auriaci Conjugem, fidam Reginae affeclam adiere , & gratulatione ibidem ac salutatione defuncti, in Curiam se recepere, ut ea curarent providè, quæ ex Reginae essent & Reip. honore. Mos est , ut dispositis per castra & oppida excubiis, tessera, sive Vox detur vigiliarum præfectis. Illam dare in castris, Imperatoris est, in civitatibus, Consulium. Verum hanc dignitatis & supremi juris prærogativam Reginae detulerunt, quæ dum hic fuit, Voces dedit in singulas vespervas, & primam quidem M A R I A M. Voluit prudentissima Regina nomen suum commodare custodiam & securitati Civium, quorum propensissimos erga se animos tanto concursu, tot gratulationum, gaudiorum & festivitatum studiis experta fuerat. quin leve putavit, vocis arcano tueri Remp. cujus causa quidvis vellet. in votis habebat futurum, ut non M A R I A nuda recitatio, sed M A R I A ipsa Senatus, populi, mercantium honori, felicitati & utilitati aliquando consuleret. Huic jam quies erat intra Aulae parietes, sed nondum Equiti nostro, nondum militari- bus Civium copiis. quo exceperant Reginam ordine, quo per Urbem deduxerant, quo comitati currum fuerant, Aulam præterequitans ille, prætergressi hi, non nisi sero vespere magnificæ Introductionis finem fecere. Cives hic illic igneis missilibus in sublime jactis, tenebris noctique lucem, privato quisque affectu, fœnerabant. quæ licet summarum ædium & turrium fastigia æquarent, infra tamen Maje-
statis

statis suæ gloriæ famamque attollebantur. Solum resolutus à meridie in pluviam æther queruli sermonis nonnullis materiam subministrabat. Erant, ut in divinationes prona sunt mortalium ingenia, qui minus auspiciatam pluviam interpretarentur. contra qui optima in spe habent, non tristitiæ & doloris, sed lætitiæ bonique ominis prodigia cœlo portendi dicebant: fulsisse hoc die Solem, flasse leniter Zephyros, impulsam sine procellis Neptunum assurrexisse Gallici maris Dominæ, Jam Amstelamque lato murmure ripis adstrepuisse, Vulcanum è machinis bellicis ignes suos evomuisse, tormentorum fragore concussam Tellurem: Non potuisse non etiam Lunonem, quæ ær est, in partem venire communis gaudii, nec aliâ illam ratione gaudium testari potuisse, quam si coactis, quibus imperat nubibus, in pluviam illas resolvat, & foecundis imbribus in terræ gremium descendat. Dicebant alii, Berecynthiæ in foro Currum parari, hanc terram esse, quæ nullo beneficio magis, quam pluviae, post serenos Soles gaudeat. Dicebant fastidiosè graves, magnis voluptatibus comitem ire. dolorem, tristitia misceri lætitiis, secunda adversis castigari: quasi vestium splendorem cœlesti madore adspergi grave foret iis, qui animas pro Patriæ & Reipublicæ salute devoverunt.

Sequens proximè dies lustrandæ Vrbi impensus fuit. Ejus Rectores Reginam à meridie in Domum Societatis Indiæ, quæ ad Orientem inercatur, deduxere. quò officiosa Præfectorum ejusdem Societatis humanitas illam benignè invitaverat. Ædificium amplum est & spaciosum. Receptacula habet, in quibus Indorum aromata, piper, nuces myristicæ, cario-phylla, casia, macis, aliaque ejus generis aëri exponi

exponi & insolari commodè possunt. Porta, arca, atria, conclavia magnifica omnia & splendida. In ipso Præsidum triclinio, ubi convenire solent & consilium de rebus suis habere, picturas cernas exoticas Chinenſium, Iaponenſium. Pendet magna Bataviæ Civitas æce ſua terribilis & inaccessa. Pendet Iaponenſium Regis Aula, cui parem non habet orbis, precio, amplitudine, robore. Pendent circum Inſulæ Moluccæ, arces, ſylvæ aromatiferæ, oppida, portus, noſtri ſub alio Sole dominii. Pendent Sinarum populis proxima loca, favoris Belgarum apud longè diſſitos documenta. Arma exotica, haſtas, ſariffas, ſecures, ſcuta teſtudinea parietes habent. Tabulata & contignationes in longum latumque expaſa, ſuiſque cancellis diſtincta, gemunt ſub pondere. Hic acervos cumuloſque ſpectes ſerici facti infectique. Hic aliorum aromatum conditoria & proprias ſtationes. alibi ſucci, gummi, & tinctorum terræ ſuis ſingula locis ſtabulantur. Quicquid horum Moſchus, Sarmata, Cimber, Germanus, Gallus, Italus, Afer, Græcus, Belga in uſus ſuos convertit, hujus Domus mercimonium eſt. Inſtar marini æſtus accedunt alia, alia recedunt. Porcellana vaſa, quæ veterum Myrrhina eſſe Scaliger & Cardanus credidere, genus fictilium preſcioſiſſimum, gratiſſimumque huc quotannis majoribus navigiis inferuntur. Ac de his navigationibus, quod de victoria illa Mithridatica Pompei Magni olim Plinius, non immerito quis dixerit, eas præcipuè ad margaritas gemmaſque & tranſmarina iſta utenſilia mores inclinasse. Hujus Domus Societas parvis principiis nata, hodie in eam, Dei beneficio proveſta eſt fortunam, ut quotquot ſortis ſuæ ſymbolam primum contulere mercatores, jam illam

illam quadruplaverint. Hæc ipsa suis opibus militem conscribit, exercitus colligit, castra figit, movetque, bella in alio orbe gerit, urbes expugnat, insulas subdit, classes adornat, terris, fretis, portibus Castellæ Dominum exuit, patriæ labores, alibi atterendo Hispanorum vim egregiè levat, denique ea agit perficitque, quæ à magnarum Potestatum conatibus non longè abscedunt.

In Domum Societatis Indiæ Orientalis.

F Ecit iter *Fortuna mari, pervenit ad Indos,*
Et procul Eo fixit in orbe pedem.
Memnonia patuere Domus, patuere Molucca,
Regnaque federibus tot sociata novis.
In thalamos Aurora tuos jam classibus itum est.
Et Batavos alibi, tetlaque nostra vides.
Non satius est vicisse domi, cum Sole vagamur.
Et tanto volupe est vincere teste foris.
Sunt vestra merces Indi, sumus horrea Belga.
Quas Oriens fruges parturit, Arctos habet.
Servat hyems fructus, quos torrida coxerat aestas,
Et calidum gaudet mandere bruma piper.
Mittunt thura Arabes, permutant serica Persa.
Et spaciola suas Iava ministrat opes.
Parthica distantas onerant velamina puppes.
Toclaque Sinarum carbasa plena vomunt.
Ostia quot fundit Ganges, tot navigat unus
Amstela, & externo sub Iove bella gerit.
Lucra sinus omnes nobis atque aquora pandunt,
Inveniunt quovis littore lucra viam.
Hesperio cum Rege solum partimur & undas.
Et formidati frangimus arma Tagi.
Qui dubitas, castella, domos, arcesque tuere,
Atque alio patriam crede sub axe dari.

Sic alris alius populis divenditur orbis,

Totaque se vendens machina, rursus emit.

Quaque serax longè spatiis immanibus Eos

Colligit, in Batavis continet omnia Domus.

Subeunte Domum Regina per instratam pulchrioribus pannis aream, ecce in patenti Atrio, Epulum apparaverant Societatis Præfecti, non in palati solum, sed & oculorum nariumque oblectamentum. Potuisset Regum luxus sumptuosiore Illam mensa excepisse, at non aptiore Domus Indica. Ea quippe apposuit, quæ Indorum propria sunt, soli istius terræque nativas dapes vel quasi dapes.

Fuere in veterum deliciis pavius è Samo, attagen Ionicus, grues Melicæ, hœdus ex Ambracia, pelamis Chalcedonia, helops Rhodius, scari Cilices, conchylia Lucrina, murenarum lactes, muli Malsilienses, phœnicopterorum linguæ. Harum lautitiarum & cupediarum nihil hic. Persarum, Arabum, Moluccarum, Iaponensium, Sinensium dona, segetesque habebant capacissima & panda Porcellana, quæ docto ordine longis mensis disposita rei novitate afficiebant Reginam. Erat pro ferculo piper rotundum oblongumque, sua specie adspectabile. Macis & Nuces myristicæ triplices, aliæ involucris suis inclusæ, aliæ foliis macidis textæ, aliæ conditæ, Moluccarum proprios proventus & benignitatem prædicabant. Cinnamorum & casæ lignæ fistulæ decussatim in altum aggestæ Auroram matrem fatebantur. Cariophyllorum acervus, serici rudis & nondum elaborati fasciculi, Persidis & Chinæ labor è patinis alte assurgebat. Borax candore oculis, Benzoinum nidore fragrantiaque naribus lenocinabatur. Muscus, Styrax, santalorum ligna &

& tinctorum terræ, suis quoque exhibebantur lancibus. Erat adhæc inter visus obsonia Draconis sanguis concreto succo rubens, etiam tabellæ ex macidis succo, & Gutta gamba, flavo colore reliquis intermicans. Sabæorum thus & myrrha, Diis sacra odoraamenta, Galliarum Numini pro libamine erant. Cubebæ & Rheum officinarum & nata in cannis præcelsis sacchara, & pulveris tormentarii terribilis materies, sal petræ, sive nitrum, suis locis disposita. Etiam gummi lacca, & apum labor cera, & magni precii olea è macide & nucibus myristicis, & zingiber non conditum & sacchari conditura pellucens obsonium faciebant.

Errabant M E D I C E A oculi, quæ peregrinarum & insolitarum epularum fruens conspectu & tactu, cum Indis se, Moluccensibus, Persis, Arabibus, Iaponensibus, Sinis convivari jucunda animi agitatione putabat. Sordebant præ his diaria & consueta, phasiani, scarorum jecinora, perdices, sumen, apri, & quicquid exquisitissimorum ferculorum largissimo sumptu in gulæ gratiam arcessunt delicati & fluentes. Non hic Asinii Celeris, aut Apicii, aut Claudii, aut Caligulæ, aut Cleopatrz portentosa cupiditati litatum fuit. Non ad mensam flagitati remotorum littorum pisces, peregrini aëris volucres, alieni temporis flores. non hybernæ poculis rosæ innatabant, non æstiva in gemmis capacibus glacie falerna frangebantur. Omnia citra luxum, citra profusionem ea solum ostentabant, quæ mercatu annuo ex Oriente huc deferri consueverunt.

**In Ferculum Orientalium mercium
Reginæ Matri paratum.**

V Idit, & insolitas mirata est Regia mensæ
 Mater, & Eos attigit ore dapes.
 Stabant antè oculos messes, quas miserat Indus,
 Quas dederant Persa, quas preciosus Arabs.
 Delibat M E D I C E A suis fragrantia cannis
 Cinnama, & externo fercula missa solo.
 Adspicit Aurora segetem, thus, balsama, myrrham;
 Et spaciis Superum munera stare suis.
 Hac oculis placuere magis, magis illa palato,
 Gustus, odor partes hic obiere suas.
 Talia non posuit Thetidi convivia Peleus.
 Non epulis istis accubuerunt Ioves.
 Non hac adspexit Latium, cum victor ab hoste
 Romulidum intraret mœnia Caesar ovans.
 Tunc aliquis dixit secum: quæ fercula ΚΟΨΜΟΨ
 Hic parat, hæc C O S M I filia grandis edit.

Regina quædam gustasse, quædam vidisse, contenta, cum sibi perplacuisse hunc exoticarum mercium & deliciarum apparatus liberali oratione significasset, actis gratiis, à Reip. Consulibus, per spaciosam Urbem cum universo comitatu circumducta fuit.

Vidit ædificia palis stipitibusque fulta, & ex ipsis altè educta paludibus, ut non minus hæc; quam Venetiæ aquis innatent. Vidit labore & industria cogi in obsequium terram, & invitam eas moles portare, quas sibi relicta funditus absorberet. Adspexit dilatata non multis ab hinc annis immani spacio pomœria veteris Civitatis ambitum adæquare. Vidit fossarum & eam fluminum instar intersecantium amplissimos, & vehendis quaquaversum mercibus aptis-

aptissimos alveos. Per Regiam fossam, sive Cingulum, mox Dominicam, inde Cæsaream fossam vecta, ædes ubique conspexit mira felicitate ad omnem negotiationem, varietatem, splendorem, factas; ingenio plurimum in iis naturam superante, quæ in longissimum non raro prospectum, & qui cujusque oculos effugiat, protenduntur. Stupuit ad Cæsareæ fossæ conspectum, cui persimile tota Europa, si exteris fides, non habet, sive in ædium longam continuamque seriem, sive in earum ad ostentationem, pulchritudinem, decus, & habitantium commoda comparatas fabricas, sive in frontispiciorum, vestibulorum, fastigiorum formas, vario opere interludente Toscano, Dorico, Ionico, Corinthio, sive in pontes lateritios aquis intermeantibus instratos, sive in arborum ædibus oppositarum pulcherrimos ordines, aciem intenderet. Vidit Deo sacras ædes & templa, non veteris seculi, sed superiorum annorum opera, ne jam pietatis studia exolevisse credant, quotquot illa in majoribus nostris meritò admirantur. Fuit, ubi cataractas vidit maris fluminumque repagula, & cum res exigit, emissaria, quibus Oceano catenas injicit, & obices ponit vis solertiaque mortaliū. Fuit ubi turres adspiceret, vel in media Vrbe, vel ad fluminis ripam Phatorum instar exsurgentes, tanta pellucentes amœnitate, ea superstantium columnarum varietate, ut dum Solaribus transverberantur radiis, luci quavis parte viam prospectu præbeant latissimo. In turrem Templi Occidentalis oculos convertens, in summo ejus apice Coronam Cæsaream vidit, abavi donum, & liberalitatem suorum in cœlum attolli à grata posteritate conspexit. Occurrere obeunti navium stationes plu-

plurimæ, per fossarum alveos sparſæ, Londinensium, Rhotomagensium, Rupellanorum, Hamburgensium, Lubecensium, Antvverpiensium, Harlingensium, & aliorum sine numero. Vidit lignorum omnis generis, trabium, ærumque scetilium strues longissimis spaciis extendi, quæ ex Sarmatia, Livonia, Bergis, etiam è Bruſſætorum & Cheruscorum silvis huc adveſtantur. quorum vel ad ædificiorum, vel claſſium fabricas, vel ad aggerum munimenta adversus maris Austrini furores quotidianus usus est. Occurrere fora, venditionibusque dicata loca, navalia etiam, ubi quassæ rates reficiuntur, vel novæ conficiuntur. Vidit densa domiciliorum agmina non ad habitationem, sed mercium omnigenarum custodiam facta, ubi elephantorum dentes in montes aggesti, ubi balznarum & cætorum arvina ignibus excocta, ubi Brasiliensium nemora, ubi Tabaci contorta in cylindros pondera, ubi boum caprarumque exuviz, Eburonum metalla, ubi æris Gothici laminæ asservantur. Præterveſta fuit vitrorum officinas, ubi æterni ignis materia fornacibus liquefacta nunc flatu, nunc torno figuratur: alia argento, alia auro incrustatur ad quemcunque usum, etiam ad escaria vasa. Non placuit olim Tiberio principi hoc vitri flexibilis temperamentum, qui, ne pretiis aliorum metallorum detraheretur, officinam tanti inventi matrem abolevit. Opportunum fuit hæc adſpectaſſe vel in transitu Reginam, quæ hoc Amſtelodamensis Amaltheæ cornu suo quoque studio, & prono in mercatores nostros affectu adauxit. Nec indignæ etiam regali meditatione opes tantæ, ut in Deum authorem, & beneficium earum largitorem secundæ ab illo in terris mentes reflectantur.

Hæc

v. p. 457.

*Ecce procul Druidum in terris Phœbeia surgunt
Lumina, & lare dem dissita regna vident.
Una eademque dies Regalem lampada vidit
Nascier, una aliam vidit abire dies.*

- *Amstelæ sic abitu doluit, sed Francia partu;
Totaque Delphino Gallia læta fuit.
Vive nepos MARIM, & qua jam tibi Lilia
crescunt,
Prospera sint Gallis, prospera sint Batavis.*

F I N I S.

X

ME-

M E T H O D V S S T V D I O R V M

Præscripta Ducibus Megapolensibus,
ad eorundem Ephorum.

O C T I S S I M E V I R,

Quæ in laudem nostram cumulas magnifica verba, modestè prætervehar. Quod urbibus, regionibus, ædificiis accidere solet, evenit literarum & humaniorum artium studiosis. Absentia nec visa unquam, veneramur & miramur, fastidimus præsentia. Omnium rerum major è longinquo reverentia est. minuitur coram conspecta res, quam remotam ex oculis fama claram facit. Illud ausim profiteri, me benevolentix & humanitatis studiis concedere nulli, doctrina & eruditionis typho cuivis. Petis, ut Methodum studiorum Tibi præscribam, qua instructus viam monstres Principibus tuis, quos in patriæ suæ totiusque Germaniæ ingentem spem educas & præformas. Non dubito, quin rite noris illa, quæ scire à me exigis, nec alio sine hæc exigere te arbitror, nisi ut videas, quam idem tecum sentiam, quò majore fiducia, aliorum suffultus suffragio, aggrediaris rem gloriosam tibi & Megapolitanis Ducibus perutilem,

Præscribi potest methodus Principi, quam communem habeat cum studiosis quibuscumque, etiam infra Principum fastigium & majestatem positus. Præscribi potest & altera, quæ illorum

lorum propria sit. Sunt enim in lectione & prælectione clarissimorum autorum quædam cum delectu notanda, quæ Principes potius, quam vulgares animas tangunt. Ego communem ita persequar, ut Principes tuos juxta defigam in eorum contemplatione, quæ Principatum maxime decent & illustrant.

Scribis tyrocinia linguæ Latinæ addidicisse. Illustrissimos adolescentes & Grammaticorum pulpæ saturas mentes ad altiora & edita Sapientiæ templa contendere. At eundem illis recto calle, ne per ambages errent & circumduci se patiantur per flexus & mæandros, cum compendio ire præstet, & plana eligere, ne interrupta & fragosa artium hæreant.

Magna superiorum seculorum veneratio fuit, ideoque per veterum vestigia eundem potius, & celebratissimorum autorum monumenta, quam per posterioris & languescantis ævi minus erecta & solida commenta. In illa collimare fas est posteros, quia de assequenda majorum perfectione desperamus nepotes. Post Grammatistarum ergo carnificinas & carceres, manumittendos suaserim Iuvenes prælustres in Ciceronis Familiares Epistolas, quæ dictionis nativam & minimè fucatam elegantiam, ac juxta in Terentii comœdias, tum ut suavitate rerum tepellæ mentes edulcentur, tum ut mores veteris ævi civiles domesticosque addiscant, maxime ut purissimi ævi cupediis & delicatioribus dicendi flosculis adsuescant. Adjungerem & Plautum, ob facetias & ingeniosissima responsa. hoc tamen delectu, ut ex epistolis Ciceronis, Plauto & Terentio ea excerpas & inculces maxime, in quibus Principum & rectorum reip. virtutes vitiaque notantur. His enim observationibus imbutus à teneris ani-

mus, servat diu, quæ adolescens imbibit. Exempli gratia, in Terentio notetur Thraſonis audacia, in Plauto Miles glorioſus, aut in Amphitruone Dialogus Iovis & Amphitruonis de rebus in exercitu & bello præclare geſtis, victis hoſtibus, vulneribus acceptis & inflictis. In Pænulo Actus ſecundus, ubi colloquuntur Lycus & Anthemonides miles. In Truculento Stratophanis militis colloquium. In Bacchidibus Cleomachi loquentis verba. In Epistolis Tullii obſervent, quam ſine faſtu & procul omni adulatione ſcripſerint Cæſar Ciceroni, Cicero Cæſari, Brutus Caſſio, Atticus Cicero- ni, cum ignota eſſent ampliffimorum, nobiſſimorum, doctiſſimorum, prudentiſſimorum vocabula & ſuperlativi.

Post hos prælegerem Cæſaris Commentarios, cùm perpetua rerum militarium lectione exciteretur generoſa Principum indoles, & orationis Romanæ minimè affectatum leporem ſpiret maximus Imperator. Vnus quippe ſemper habitus eſt, qui eas res geſſerit, ut à quovis ſcriptæ eſſent, admirationi hominibus futuræ viderentur: unus qui ita ſcripſerit, ut quibuſcunque de rebus ſcriptam hiftoriam reliquiſſet, maxima voluptate legeretur.

Curtius, Saluſtius, Juſtinus, Florus gravius & magis elaboratis verbis loqui amant. Itaque hos cuperem ſubmitti prioribus. ita tamen, ut ſeligantur Orationes Charidemi ad Darium, ex libro tertio, Legatorum Darii ad Alexandrum lib. quarto, Alexandri ad milites lib. ſexto, & lib. nono. Philotæ libro ſexto, Hermolai & Calliſthenis lib. octavo.

In Saluſtio advertere velim Principes tuos ad nefandas artes Iugurthæ, & laudatam ſeveritatem Catonis in puniendis Catilinæ conjuratori-

ratoribus. Legantur studiosius Orationes Catilinæ ad conjuratos, adversariæ C. Cæsaris & Porcii Catonis super captis & convictis perduellibus, Oratio Micipsæ regis ad Iugurtham. Oratio Adherbalis à Iugurtha regno pulsi. Oratio Marii ad Quirites de expeditione Africana. Omnium gravissimè & sententiis ad argumenti majestatem ad miraculum compositis maximas res effantur Livius, Suetonius, Tacitus. Hos dum legunt Principes tui, attentius ipsos advertere velim ad Romani imperii incunabula, simplicitatem, fortitudinem, alienos ab ambitione, avaritia & luxu Consules. Inde ad crescentis & adulti imperii vitia, seditiones, tumultus, parricidia & causas malorum, ambitionem, avaritiam, adulationem, tyrannidem, luxuriam. Seligantur è Livio Orationes hæ, Lucretiæ de violatione, Legatorum ad plebem de reditu in urbem lib. tertio. Valerii Consulis hortantis ad pugnam, ibidem. Camilli ad pædagogum Faliscorum lib. quinto. Oratio M. Valerii Corvini ad seditiosos milites libro septimo. Fabii Maximi ad populum de deligendo imperatore libro vigesimoquarto. Scipionis reddentis sponsam lib. xxvi. Oratio Annibalis ad Scipionem de pace, & Scipionem ad Annibalem lib. xxx. Oratio Philippi regis Macedonum de regni hæreditate libr. xl. In Tacito diligentius expendantur Orationes Germanici Cæsaris lib. i. Senecæ ad Neronem & Neronis ad Senecam libr. xiv. Peti Thraseæ lib. xv. Galbæ imperatoris ad Pisonem lib. xvii. Othonis ad milites ibid. Cerealis libr. xx. Agricolæ in vita Agricolæ. In Flori historia notetur dictio elegans, & florida, & ut nullibi ferè non poëtam agat historicus. Iustinus res Græcas Latino sermone compendiose per-

strinxit, maximi scriptoris Trogi Pompei abbreviator. Illud quoque perutile fuerit, Principes tuos ob oculos sibi ponere ideam vitæ Imperatorum ex Epitome Sexti Aurelii Victoris à Cæsare Augusto usque ad Theodosium. Is enim scriptor, uti est multò jucundissimus, ita nescio, an ad vitam bene instituendam Principi ulla magis narratio conducat.

Nec dissuaserim in Cicero's libros de officiis, de Amicitia, & Senectute illos dimitti, etiam in lectionem Orationum Ciceronis, præsertim earum, quæ vel ob dicendi vim, vel ob rerum sententiarumque momenta, vel ob oratorium artificium præcellunt. Tales sunt Oratio pro Archia poëta, quæ poëtarum & literarum laudes habet, pro lege Manilia, quæ Imperatorias virtutes recenset, pro M. Marcello, quæ de Clementia differit, in Catilinam, qua in proditores & perduelles invehitur, pro Milone, qua docet vim vi repellendam.

Quin illo, quo jam sunt, ætatis curriculo, maximorum Poëtarum lectione illaquearem Principes pueros. Eclogas Virgilii, præsertim illam, quam Sicelidum memoriæ inscribit, memoriæ mandare pulchrum fuerit & perjucundum. Exordia itidem augusta librorum Georgicorum. Ex Æneide Neptuni Æolum increpantis stupendam invectivam. Æneæ de Trojano excidio narrationem coram Didone. Hujus amores patheticè libro quarto descriptos, ejusdem fulmina & diras in abeuntem Æneam. Anchisæ de Platonica philosophia perorantis orationem libro v r. Romanarum rerum feriem scuto Æneæ insculptam libro octavo. Digna hæc sunt carmina, quæ Principes tui perpetua versent agitatione. Ex Metamorphosi
Ovidii

Ovidii librum primum de Creatione mundi & diluvio, nec non secundum de Phaetontis temeritate & lapsu, legant sapius. Narcissi quoque sibi placentis descriptionem, & Orationes adversarias Ajacis in Vlyssēm & Vlyssis in Ajacem, super armis Achillis. Has enim posse recitare juniores Principes excellentius puto, quam si majorum genealogias ab Ænea vel Antenore aut Heraclidis arcessant. Ex Tristium libris Elegiam secundam & tertiam libri primi, ex secundo libro Elegiam secundam, ex Fastis operis procemium ad Germanicum memoriter discant.

Post hos legatur Horatius. nec pudeat heroicam sobolem in succum & sanguinem vertere ex libro primo Carminum Odam primam de variis hominum studiis, & duodecimam de laudibus Deorum & hominum, & decimam-quartam de turbatæ Reip. statu, & trigessimam quartam de providentiâ & numinis reverentiâ, & vigesimam secundam de vitæ integritate. Ex libro secundo Carminum pro melle sit Oda secunda adversus avaritiam, pro nectare tertia de servanda mediocritate in rebus secundis & adversis, pro ambrosia Oda prima libri tertii, de beatitudine. Oda secunda & tertia ejusdem libri Principum propriæ sunt. Agunt enim de fortitudine militari & recti Constantia. Augusti laudes & Attilii Reguli virtutes Oda quinta deprædicat populi rectoribus in exemplar & virtutis incitamentum. Oda decima sexta auri vim exponit, & moderatam ejus cupidinem probat. Harum gravitatem diluet Oda nona procantis Horatii, qua nihil suavius & festivius scripsisse Flaccum testari solebat I. Scaliger. Laudes Drusi magnifice exequitur Oda quarta libri quarti Carminum, nec possunt

non erigi ejus recitatione benè nati juvenes.

Vitæ rusticæ laudatio Oda secunda Epodon, ruris interdum licentiam Principibus facit, ne solius vitæ Aulicæ beatitudine inebriari se fiant, sed à strepitu urbium remoti dulci ruris otio & simplicitate castigent aularum murmura & fulgorem.

Libri de Arte Poëtica omni auro cariores esse debent erectis Principibus, quibus non est satis tribunali & foro jura dicere, sed & in poëtas censuram stringere, & Dictaturam exercere in illos cives, quorum propria laus est eruditæ commentis & prodesse & delectare.

Ex Satyris cupiam placere Satyræ primam lib. I Sermonum ad Mecœnatem, Qui fit Mecœnas &c. & secundam ex libro secundo, qua luxuries traducitur & frugalitas commendatur. Ex Epistolis primam, & secundam, ob summam operum Homeri, nec non primam libri secundi ad Augustum, ubi de scriptorum antiquitate & novitate sententiam fert.

Quin & illud minimè negligendum, ut Principes tui graves vernantesque sententias per universum Horatium sparsas, referant in libellum & familiares sibi illas reddant. Nam in quotidiano sermone & literis scribendis profosculis erunt & mellitis globulis & orationis condimentis. Nec inutilis fuerit opera, si in aliis poëtis idem faxint.

Mox Seneca tragicus ob sententiarum gravitatem & poëmatis sublimitatem & argumenti majestatem Principes ad sui amorem lectionemque invitat. præsertim ad Troadis lectionem, ut regnorum inconstantiam & victoris hostis efferam insolentiam maturè animo præconciplant. Dignas imperantibus voces audient

in

in Thyeste : quales sunt : *Ubi non adest pudor, Nec cura juris, sanctitas, pietas, fides, Instabile regnum est.*
 in Hercule Furente, *rapta, sed trepida manu, Sceptra obtinentur. omnis in ferro est salus. quod civibus tenetur inuitis, scias, Strictus tuetur ensis. alieno in loco Haud stabile regnum est.* & ibidem : *Ars prima regni est, posse te invidiam pati.* in Thebaide, *Qui vult amari, languida regnet manu. Inuisa nunquam imperia retinentur diu.* in Octavia, *Decet timeri Casarem, at plus diligere.*

In Lucano dum morari libet, devorent imperatrices animæ Orationes hinc Cæsaris, hinc Pompei, & Bruti pro libertate Patriæ alloquentis Cæsarem. in Claudiano versantibus pudor fuerit non addidicisse excellens illud & verè divinum Exordium in Ruffinum, *Sape mihi dubiam, &c. aut non lætitasse bis terve vitam succrescentis in maximas spes Honorii, cantatam magnificis versibus libro de Consulatu Honorii tertio. Ex libro de Consulatu ejusdem Honorii quarto, recitet grandibus alumnis.*
 • Chiron aliquis Principis officium :

*Hoc Te praterea crebro sermone monebo,
 Ut Te totius medio telluris in orbe
 Vivere cognoscas. cunctis tua gentibus esse
 Facta palam. nec posse dari regalibus usquam
 Secretum vitiis. nam lux altissima fati
 Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
 Intrat, & abstrusos implorat fama recessus.
 Sis pius imprimis. nam cum vincamur in omni
 Munere, sola Deos aequat Clementia nobis.*

Et post :

*Tu civem patremque geras, tu consule cunctis,
 Nec tibi, nec tua te moveant, sed publica vota.
 In commune jubes si quid, censosque tenendum,
 Primus jussa subi. tunc observantior aequi*

Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum

Auctorem parere sibi. componitur orbis

Regis ad exemplum. nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, quam vita regentis. &c.

Quid scire, quid discere oporteat Principem, quomodo in Philosophorum libris versari, docet Claudianus exemplo Mallii Consulis in Panegyri de Consulatu Mallii. De bellicis & politicis virtutibus differentem audiant in laudatione Stiliconis. Ab his patiantur se deferri ad lectionem Epithalamii in nuptias Honorii & Mariæ, & Palladii ac Serenæ, ob carminis amoenitatem, & poëticæ artis facundiam & suavitatem argumenti. quod alienum minime est à Principibus. quia interest ipsorum, dignis connubiis jungi. Illa cum legent,

gliscunt prima sub pectore flamma,

Ex poterit placuisse Duci, Dux femina regni.

Qualis vero uxor Ducibus ducenda, docet laus Serenæ, uxoris Stiliconis. Ex Epigrammatibus Claudiani maxime placeat illud, de crystallo & Sphæra Archimedis.

Vbi è Latio in Græciam migrare lubebit, post perceptas Grammaticæ Græcæ regulas, legant Duces tui Novi Testamenti scriptores sacros Græcè, & speciatim cap. xiiii ad Romanos. Isocratem ad Dæmonicum. Epicteti enchiridium, & Cebetis tabulam, Lucianum ob facetias & erudita dicta, Xenophontis Cyropædiam ob Atticismum, non quod ad historiarum fidem scripta sit, sed ad effigiem rectè imperantis. Maximè vero volvant & revolvant Plutarchi Moralia, ob omnigenam & conferatam doctrinam. Excerpendus hic Commentarius, *Cum Principibus maxime debere Philosophum sermocinari. & alius, cui lemma: Ad indoctum Principem, nec non ille de instituendis liberis, & iste,*

iste , *Quomodo audiendi poeta juvenibus , & similes.*

In Poëtarum Græcorum ordine familiam ducat Hesiodus , Phocylides , Theognis , inde Homerus , *cujus Ilias Stultorum regum & populorum continet iras , Odyssea vero , Quid sit pulchrum , quid turpe , quid utile , quid non , Plenius ac melius Chrysippo ac Crantore dicit.* Theocritum , Sophoclem , Euripidem postea legendos suaserim . Atque hæc quidem linguæ Græcæ vel mediocris cognitio Iuvenes Principes populo & doctorum vulgo secernit , & fontes monstrat , unde omnis in Latium dimanavit Sapientia . Etenim & philosophia universa & historia & Medicina & artes Poëtica & Oratoria Græcos primum scriptores agnoscit .

Philologiæ studium licet minus necessarium Principi , tamen ex Plinio , Plutarcho , Gellio , Macrobio , præclara multa posse recitare , generosum & illustre . Hac doctrinæ parte in precio habeantur Chiliades Erasmi , opus infinita scaturiens eruditione . Seligantur Adagia , quæ Reges Principesque concernunt . qualia sunt : *Regis cerebrum , Regia vaccula , Regum offensa vitanda , Regum aures atque oculi multi , Regum manus longa . Quicquid delirant reges , plebsuntur Achivi . Multi Duces Cariam perdidierunt . Bellum dulce inexpertis . Imperator bonus & idem miles . Aureus pons sternendus hosti . Pax redimenda , &c.* Nec in hoc studio destitui eos cupiam à Calepino , qui de quovis argumento breves discursus facit , nec à Thesauro linguæ Latinæ H. Stephani , nec à Græco Lexico Constantini vel Stephani : uti nec à doctissimis libris Rhetoricorum Cl. Vossii , ejusdem Historicis Græcis & Latinis , & de Arte Grammatica .

Logicis exercitiis nolim Principes diu detineri .

neri. Suffecerit terminos artis Logicæ, Prædicamenta, Prædicabilia, doctrinam de Interpretatione, Syllogismi conficiendi, ac Definitionis, Divisionis, Methodique regulas in compendio didicisse. Atque hæc ex Aristotele haberi possunt & debent.

His *παιδείας* studiis defuncti, Philosophiam ipsam adeant, & primo Mathematicam, tum puram, Geometriam & Arithmeticam; tum mixtam, Astrologiam & Opticam. Etiam Chronologiam & Geographiam ob historiarum intelligentiam, cui illæ facem præferunt. Geographia namque locorum, regionum, urbium situs, & in iis portus, flumina, montes aperit. Chronologia seriem temporum exponit, & velut terminis quibusdam finit imperia, bella, eventus.

Adhæc Naturalium rerum scientia imbui Principem perquam necessarium, ut discat, quomodo & ipsis Regibus ducibusque imperent astra; & terris hominibusque non unius indolis, diversissimi temperamento Principes. Harum arcana ex Phycis Aristotelis petantur.

Metaphysicam scire Duces, præsertim ubi de Deo, Angelis, & statu animæ separatæ à corpore disputat, prorsus *γενναϊον* est. Reverenter illum discent habere, cujus unitatem, simplicitatem, omnipræsentiam, omnipotentiam, æternitatem, omniscientiam, bonitatem, justitiam naturalibus rationibus evicerint.

Moralem Philosophiam & Politicam ex libris ad Nicomachum & Politicis Peripateticis hauriant, & capita illa de triplici regimine eique oppositis vitiis addiscant non segniter. Nec grave sit Ducibus, Politica Iusti Lipsii perlegere sæpius; ob dispositionis artificium & sententiarum

tiarum cumulum & authoritatem. De hac Philosophia loquitur Plato, cum pronunciat beatas fore Respublicas, in quibus imperarent philosophi, aut qui imperant philosopharentur.

Hoc philosophorum circo inclusis, Senecæ & Plutarchi lectionem unice commendo, sive de moribus severè judicare, sive de Natura subtiliter pronunciare cupient.

Tum amplissima Historiarum spacia se Ducibus pandunt. Discant hic Historiam vel Divinam esse, vel Humanam. Divinam vel Iudaicam esse, quæ è libris sacris, Iosepho & ejus interprete Hegesippo est haurienda: vel Christianam, quæ ex Novi Testamenti libris & Historiis Ecclesiasticis Eusebii, Sozomeni aliisque petenda. Humana præter prudentiam & rerum peritiam, *Virtutum stimulos & semina laudum, Atque exempla dabit.* Si Publica scire desiderant, Orientalem, Græcam, Romanam, Barbaram historiam legant. Orientalis res Iudæorum, Ægyptiorum, Syrorum, Persarum exponit, quæ nosci poterunt ex Iustino, uberius ex Herodoto & Diodoro Siculo. Græca Spartanorum, Atheniensium, Thebanorum & Macedonum res gestas recenset, authoribus Thucydide, Plutarcho, Arriano & è Latinis Q. Curtio. Romana vel vetus est, vel media, vel recentior. Vetus ab urbe condita ad Augustum excurrit, illustris scriptoribus Græcis & Latinis, Dionysio Halicarnassæo, T. Livio, Polybio, Plutarcho, Appiano, quibus addi possunt compendia Vellei, Flori, Eutropii, Orosii. Media Tacito & Suetonio superbit, aliisque Augustæ historiæ scriptoribus, è Græcis Dione Cassio & Herodiano. Recentiore scripsere Zonaras, Zosimus, Procopius, Agathias, Nicephorus, Gregoras, Græci.

Barbaram historiam voco , quæ scisso fractoque imperio gesta , cum major pars ad Gallos, Germanos, Turcas ivit, enarrat. Scriptores sunt, Iornandes, Procopius, Agathias.

In harum lectione dum versantur, seligant & transferant in libellos, res maximè memorabiles, ritus & consuetudines gentium, sententias, exempla tum virtutum, tum vitiorum.

Theologia licet ad Theologos spectet, tamen dedecet Principem Christianum ignorare Fidei Christianæ capita, ne in regno suo quasvis dissensiones schismatum esse argumenta sinat, aut quosvis errores nimis tepido religionis amore ferat ac foveat. Occurrit his malis lectio Scripturarum, quæ hæresin à leviori errore discernunt, etiam receptæ inter Protestantes Fidei formulæ, nec non Patrum in Fidei fundamentis consensus.

Ad horum omnium scriptorum lectionem animum Duces tuos adferre velim alacrem & defecatum. Conferent illum, si studiorum temporibus interponant dilucida intervalta. Nec enim tetricos istos & rigidos Ephoros amo, qui heroicas mentes horis & clepsydæ alligant, tanquam mercenarias & servas. Ludant, saltent, equitent, currant, canant, venentur, horas eligant, quibus maxime ipsis animus legendi scribendique. Nutriuntur à Iove tenerius Principes, & ab aura cœloque foventur propius. Hoc cum serenius est, vel studeant, vel se recreent. cum nubilum magis, exercitio honestiore serenent mentem. Extinguuntur generosiores igniculi confertis studiis, & uti vascula angustioris orificii superinfusum copiosius humorem respuunt, nimio lectionum numero obruitur avidissima sciendi ætas. Minus quoque

que proclivi ad meditationes sunt animo, qui inuis temporibus student. Exercetur tyrannis in viros à male imperantibus. exercetur quoque à præceptoribus in discipulos. Blandos vult esse Doctores Flaccus, & pueris crustula dare, elementa velint ut discere prima. Vti corporum nervis robur accedit ab ætate, ita iudicii, memoriæ, phantasie, ingenii organis. Hæc fatigata intempestivè, languent citius, & spem solidæ & maturæ eruditionis incidunt. Herbas vide & olera, quæ sub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & fimo fervidiore tepesacta germinant ocys, at mox adultiora deficiunt & exarescunt. Est illud seculi nostri cacoëthes. gloriamur parentes, si videamus præstare posse puerulos, cruda adhuc ætate, quæ non possunt alii annis aliquot majores. ideoque atteri patimur ingenia & spirituum fontes exsiccare per pædagogos, ac affligi rationales potentias, quæ, ubi adoleverint illi, marcent & stupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cõtem ingenii acie. Caveant ergo ante omnia prudentiores Ephori, ne memoriæ Principum graves sint, & addiscere illos memoriter velint prosa oratione scripta. Carminum alia est ratio, quæ ob connexionem & pedum vincula facilius se ingerunt.

Præterea dum legunt, ad manum sint codicilli & adversaria, in quibus phrascs sententiasque elegantiores transcribant: aut ad finem librorum, quos legant, inseri curent pagellas aliquot puras, & in illis & paginam libri & argumenti alicujus nobilioris caput notent. Sic, cum opus erit, ad chartas illas recurrere dabitur, tanquam ad locos communes.

Insuper styli exercitiis quotidie aut alternis diebus incumbant. Latine scripta vertant in linguam

linguam vernaculam, hac scripta in Latinam vel Græcam. Cum scribenda erit Epistola, Ciceronis pro paradiſmate erunt. Inde ſalutandi, gratulandi, condolendi, gratias agendi, hortandi, dehortandi formulæ petantur. Nec Senecæ aut Plinii legi diſſuaſerim, ob rerum gravitatem & uſum. In ſcribenda Oratione, præcat iterum Cicero, hinc Livii, Saluſtii, Curtii maſculæ & erectæ orationes. Interdum velim ſollos ſinguloſque ambulare per Muſæum, per hortum, per agros, & meditari orationem vel Epigramma. Sic ſine ſubere diſcent natate, & à ſe quidvis impetrare, ac propriis ingenii viribus fidere, qui aliorum hætenus ſucco & veluti præmanſis buccellis viſitarunt.

Latinè ſemper loquantur, præſertim cum doctioribus. imperandi juffa Principem accipere ab inferiori nefas, at loquendi ſcribendique ſoſculos fas omnino.

Denique quibus curæ ſunt Duces, inter deambulandum, ex iis, quæ oculis ſenſibusque aliis ſe offerunt, occaſionem captent docendi & quærendi, modo de Sole, Luna, ſtellis fixis, cœlorum magnitudine, figura, motu, incorruptibilitate, operationibus, modo de elementis, de metallis, ſtirpium & animalium natura, Solis acceſſu & reſeſſu, dierum noctiumque incrementis ac decrementis, Eclipſium Solis & Lunæ cauſis, de animæ facultatibus, &c. Etiam vicinorum Regum ac Principum ſtudia, molimina, ſucceſſus proſperos adverſoſque recitent, ut à teneris aſſueſcant ea cogitare, quæ agere viros oportebit.

Quod ſi forte Ducibus ad exemplum Auguſti, Germanici, Meccænatis, Ciceronis, Neronis, Adriani, animus ſit, non in caſtris ſolum & bello, ſed & Parnaffi vertice lauream mereri, & vari-

vatibus inferi, hanc, qua ad Carmen itur, viam insistant :

I. Poëtam faciunt, Natura, ars , exercitatio.

II. A natura duo sunt : Inventionis facilitas, & impetus sive furor dicendi poëticus.

III. Inventionis facilitas & felicitas ab imaginatione est. Cum enim poësis naturæ sit imitatio, poëta imitator : oportet eum naturas rerum coelestium & terrestrium, adhæc affectus amoris, odii, iræ, metus, & quæ his sunt similia, animo circumferre, & phantasia agitare.

IV. Quicunque ergo imaginatione valent, aptiores sunt per naturam ad pictoriam artem & poësin.

V. Furor & impetus poëticus itidem à natura est, & calidiore spiritu & sanguine. qui uti incitatur facile, ita præcipitat venam poëticam, ut expeditiusingat mens, quæ & sunt & non sunt in rerum natura.

VI. Idem furor versuum copiam suppeditat, sicut copiosius fluere solent aquæ, quæ impetu feruntur, juxta illud Horatii : *Monte decurrens velut amnis, imbres. Quem super notas aluere ripas, Fertur, immensusque ruit profunda Pindarus ore.*

VII. Ad artem, præter præcepta Grammatica, de syllabarum quantitate, & pedibus, utile erit ex Scaligero discere, diversa carminum genera & genium singulorum. Quid nempe proprium sit Heroici aut Epici carminis, quid Elegiaci, quid in Iambico, Scazonte, Hendecasyllabis, Choriambico, Sapphico sit maxime observandum.

VIII. Quid differant cæmen tragicum & Comicum, quibus legibus Tragœdia, quibus Comœdia scribi debeat, quid sit cæmen Lyricum, quid Satyricum, &c.

IX. Ne-

IX. Necessum quoque est ad artem poëticam, lectitare poëtas clarissimos, Virgilium, Horatium, Ovidium, Senecam, Iuvenalem.

X. Virgilium, Lucanum, Claudianum imitandos censeam in Epico carmine, Horatium in Lyrico, Ovidium in Elegiaco, in Comico Terentium, in Tragico Senecam, Satyrico Iuvenalem.

XI. Hoc etiam agendum, ut unum aliquem è multis poëtam familiarem nobis reddamus, eumque velut in succum & sanguinem convertamus. Ita fiet, ut impressa menti optimi carminis ideâ, habeant, quem in scribendo imitentur.

XII. Opus insuper est cognitione aliqua universali rerum naturalium & moralium, avium, quadrupedum, piscium, arborum, fluviorum, montium, silvarum, regionum, Deorum, & Dearum. Faciunt enim illa ad elegantiam carminis, & locuples argumentum suppeditant vatum commentis.

XIII. Plura præcepta ad Artem poëticam pertinentia, petere licet ex eruditissimo libello Horatii de Arte Poëtica.

XIV. Denique exercitatione opus, sine qua nec natura nec ars quicquam laudabile præstare valent. Itaque crebro scribendi versus. nec tam laborandum ut multos scribant, quam ut bonos. Quare premendum est poëma, & sæpius ad incudem revocandum.

XV. Eligenda etiam materies apta poëtice commentationi, ut bellum, pax, tempestas, Aurora, Vespera, Meridies, Ver, Autumnus, Virtutes, Vitia, &c.

XVI. Vbi versus aliquot scripserint, paulisper deambulent, & spiritum recolligant, quò alacriores redeant ad intermissum opus,
&

& veluti novo perciti œstro.

Interdum adsuescant scribendo Epigrammati: quoties enim lepidum quid, aut memorabile accidit, quodque acumen ferre possit, disticha duo aut tria meditentur, & quod proprium est Epigrammatis, acutè & nervosè concludant.

Hæc de formandis Ducum Tuorum studiis dicenda habui, non ut Te, doctissime Vir, doceam, sed ut videas eadem me dicere, quæ tu facienda sentis. Præscripsi normam, non fixam & immobilem, sed Lesbiam, quæ accommodari debet genio, captui, indoli discientium. ut enim cuius pedi non quadrat quivis calceus, ita nec eadem methodus cunctis conveniat. Vti æger à Medico, animus à præceptore curandus. ætatis, temporis, temperamenti habenda sollicita ratio. Nec est, quod deterreat Duces tuos autorum multitudo & discendi labor. Sunt in flore ævi, & ut corpus labori, mens ferendæ intentioni par redditur. Non est quod cessent iter doctrinæ & honoris ingredi,

dum res & ætas & sororum

Fila trium patiuntur atra.

Nihil tam arduum, quò non penetret studiosa & fervida animi vis. quisque dies opus suum probat. proficimus indies tacitis incrementis, ut herba & virgulta. mox profecisse nos sentimus & cum Sole progressos esse progressus nostros. Adsit tenor & constantia. & si à Sapientia omnis autore Deo ingenio vim, moribus & affectibus moderationem petent, rem factam habebunt Optimi Principes. Non poterunt non excellere scientia Duces, religione, pietate, & tot heroicis virtutibus præparati. Scripsi hæc rogatu tuo, ob singularem,
quo

quo in Duces Megapolenses feror, affectum.
 Debent Maximis Principibus istiusmodi offi-
 cia, quorum quoque interest, ut regnorum re-
 ctiores sapiant, per quos non imperiis solum,
 urbibusque, sed & humanioribus litteris ea-
 rumque professoribus, suus constat honos, di-
 gnitas, & excellentia. Vale Vir doctissime &
 amicissime. Amstelod. ipsis Calend. Febr.
 c1616 c xl.

METHODVS MORVM

præscripta

D V C I B V S

L V N Æ B V R G E N S I B V S,

ad eorundem Ephorum & studiorum formatorem.

O B I L I S S I M E D O M I N E,

Cum superiori anno hic esses, una cum Serenissimis Principibus Lunæburgensibus, eo me dignatus es honore, ut epulis tantorum Divûm accumbere liceret professori umbratico. Ex eo tempore hæc me cura momordit, quo potissimum officio dictis Principibus gratitudinem meam affectumque testarer. didiceram quippe à Magni Alexandri Ephoro, posse etiam inter sorte ac dignitate dispares servari illam, quæ in amicitia requiritur, *ἰσότης*, hoc est, æqualitatem. Etenim, quos natales sui & imperiî dignitas populo secrevit, horum beneficentiam & erga inferiores magnificentiam, æquari quodammodo vult inferiorum majore obsequio, fide, submissione, benevolentia. Quamobrem è Belgio abiturientes Principes vestros hoc hodoporico prosequi volui, & præceptis quibusdam salutaribus instruere devota Patriæ suæ, populo ac salutis publicæ pectora. Non quod ignorare hæc optimos Duces putem, quæ faciunt ultrò, sed quia dici amamus sæpius, quæ fieri oportet semper. Cum maris obvenient navigantibus tædia, cum male olebit nautea,

ad

ad hos fragrantissimi odoris flosculos defle-
 ſcant. Cum caballis vehentur, cum aſcendent
 in colles, aut deſcendent in valles, cum pran-
 dio coenaq; equeſtrem fatigationem levabunt;
 monita hæc ſubinde cogitent, quæ ſecuti pere-
 grinabuntur tutius, & ad ſuos reverſi impera-
 bunt feliciter.

Primò cupiam ipſos Pietatis & Religionis
 Chriſtianiæ, qua Deo, quantumvis Principes,
 alligantur, eſſe ſtudioſiſſimos. ideoque alie-
 niſſimos eſſe velim ab eorum contubernio &
 familiaritate, quibus pietatis voces & SS. Lite-
 rarum oracula ludus ſunt & jocus. Cogitent,
 ſummum illum rerum humanarum arbitrum
 mediis ipſorum cogitationibus intervenire,
 proſpera omnia eventura ipſum colentibus, ad-
 verſa contemnentibus. Quare jam juvenes
 damnare diſcam & devovere impias Florentini
 ſcriptoris aſſertiones, quibus religione uten-
 dum ſuadet, veluti mercimonio, & arte, qui-
 bus vel comparantur regna, vel conſervantur,
 vel diffunduntur latius. Cogitent Principes
 ſe dari religioni formandos, non illam ipſis.
 Religionis eſſe, informare cuſtodem ſuum,
 non cuſtodis, illa tanquam Leſbia norma uti.
 Ne credant, ſufficere, ſi Princeps pietatem, fi-
 dem, religionem ſanctè colere videatur. Serio
 res divinas curare oportet. Non eget Sinoniis
 artibus religio, quæ incrementa ſua à ſimpli-
 citate, veritate & candore ſperat. Improbent
 jam à teneris ſimulationem religionis, à qua
 animo ſunt alieniores. Eam amplectantur, non
 quæ imperaturis conducet, ſed de ſalute ſua
 ſerio cogitantibus. Ne ſint non neceſſaria
 novitatis avidi in rebus fidei. Eam, quam à
 majoribus accipere & hauſere tueantur. Ob-
 ritus cultus divini non imperatos, populum
 ſibi.

sibi commissum turbari non sinant. patrios mores repudiare timeant. Si quid immutandum corrigendumque, ex eorum consilio mutent corrigantque, penes quos sacri juris potestas est, & ad illa primitivæ Ecclesiæ tempora respiciant, quæ Apostolicis fuerunt vicina. Quò enim ab his longius retrò itur, quò fecundius pullularunt, iacta in agrum Domini zizania. Nullius conscientia vim inferant, aut ea cogant credere, quæ ut credant probentque, ab animo suo impetrare non possunt. Non vult cauteriis inuri fides, sed rationibus instillari, docendo illam magis, quam jubendo; monendo, quam minando ingeras. Et ut in fidibus, quæ discrepant non statim abrumpuntur, sed paulatim ad concentum reducuntur, ita in fide errores corrigi necesse est, ut supersint, quos errasse poeniteat. Caveant sedulo Principes, ne dum pii esse volunt, homicidæ comperiantur, ne rigore nimio purpuræ potius cultores, quam Dei, cives suos faciant, aut vastitatem inducant, cum idem omnes sentire imperiosius volunt. Tunc verò multum se profecisse credant Principes, si non eandem ubique, sed disparem observaverint esse credendorum necessitatem. ideoque non quibusvis dissensionibus dirimi patiantur Ecclesias, & in frustra discerpi, sed ex Catholicis Christianorum Symbolis fidei unitatem æstiment, & ferre discant non per omnia idem sentientes. Audiant hic suffragia eorum Theologorum, quos doctrina, pietas & moderationis Christianæ studium commendat. De verbis & quæstiunculis vitiligitantes prudenter compescant, cum Christianorum religio omnis sit, sine scelere vivere. Dum peregrinantur Duces tui & varias Religionum formas pro populorum & regionum varietate hic illic observant, discant.

cant jam nunc distinguere inter ea, quæ Christianæ fidei propria sunt, & quæ consuetudine varia, ac imperantium placito introducta sunt. Notent observari ceremonias, quæ Deum Christumque autores habent, etiam alias plurimas, quæ autorem hominem habent. His minus, illis maximè inhærendum. Aliorum sacris aut similes se præbeant, aut abstineant. nullis insultent, nullos offendant per irreverentiam, ob ea, quæ ab aliis, licet forte per errorem, habentur reverenter. hoc certò sibi persuadeant, tutandæ religioni Philosophiam & præsertim Metaphysicam, non parum conducere. & hujus principiis multas Theologorum conclusiones muniri ac roborari, ideoque hanc in regnis suis ditionibusque doceri mandent, & ipsi discant. Nec refert, maximas hæreses à philosophis introductas esse, cum per philosophiam eadem oppressæ sint. Valentinus Platonica philosophiæ sectator oppugnaverat Ecclesiam, sed Iustinus philosophus & Iræneus philosophus defendit. Marcion Stoicus Christianam impetiit veritatem, sed Tertullianus philosophus confecit hostem. Celsus philosophus universam Christi doctrinam non ferendis convitiis laceravit, sed Origenes melior philosophus illius blasphemias discussit. Cum didicerint summi Numinis occultis consiliis res humanas regi, maximè Principem à supremo illo Principe dependere, & illi curæ esse firmiter statuant. Quæ divinitas immittit, ferant fortiter: sine murmure, quo præit ille, comitentur, nec Imperatorem illum gemiscentes sequantur. Cogitent sæpè, violati numinis aut offensi tristem esse cogitationem, nec effugere se posse ultorem Deum, licet clam vel impunitatis spe peccent. Illud quoque expediet

diet Principes vestros Sacros codices , etiam Ecclesiasticas historias diligentius evolvere , principum optimorum pessimorumque exempla in oculis habere , illorum præmia felicitatemque, horum poenas & eventus tragicos intueri, & quibus incrementis modisq; propagata fuerit & asserta adversus tyrannorum furores Christiana fides , intelligere.

In vita omni virtuti studeant, memores illius : *Qui rectè faciet , non qui dominatur , erit Rex.* malus erit honesti vindex, qui se honestatis imperio subtrahit. hoc agant, ut & clari audiant & boni. Iis quoque se legibus adstrictos putent, quas jus naturæ gentiumque præscribunt. Quos non exemit mortalitatis condicione Deus, nec honestate exemptos cupit. Illarum legum prima est, Princeps ut vir bonus sit. Famæ suæ, ac natalium rationem habeant. Turpe est bene natos, illustres proavorum cineres degeneri vita conspurcare. Eos Principes aversentur, quos sua scelera cervicibus publicis depulere. Est illud omni asseveratione certius, plures pios & recti tenaces ad regnum pervenisse, minori incommodo, quam improbos : plures pios feliciter regnavisse, plures pios feliciter & tranquillius decessisse. Multum se probitatis studiis proficere sentient, si otium socordiamque devitent. Nihil agendo recta ad omne vitium itur. Quamobrem regium & excellens puto, si optimarum se artium & disciplinarum exercitiis occupent, Alexandri, Ptolomæi, Cæsaris, Pompei, Luculli, Attici, Caroli Magni, Alphonfi exemplis. De Servio perhibet Livius : eruditum artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. Matheseos studia maxime commendaverim, & quidem ejus, quæ de castrorum metationibus, propugnaculis,

lis, vallis, fossis, instruenda acie agit. Certè Frontinus consul Romanus sub Adriano Imperatore Deos se in omnibus templis veneratum dicit, quod Mathematicæ sibi scientiam concefferint. Geometriam norint, Dei imitatores, quæ, ut Plato ait, ἀεὶ γαυμέτεσσι dum omnia ordine, numero, mensura, & pondere facit. Etiam Astronomiam, à qua Cæsarem laudat Lucanus, *media inter prælia Caesar Stellarum cælique plagis superisque vacabat.* Et quam indignum, Principem ἀγαυοτέρησιν esse, & loca ignorare, quo duci possit exercitus, ubi comoda castrorum locatio, ubi locorum oportunitate insidiæ strui, ubi evitari prudenter queant. Nec alia occasione à Thomyri Scytharum regina ad internecionem fusus fuit Cyrus, quam loci ignorantia. Nec aliam ob causam adversus Parthos infelicissimè pugnavit Crassus, felicissime ubivis Cæsar, quam quod ille locorum, quæ copias suas duxit, fuerit imperitus, hic peritissimus. Equos etiam moderari discant, qua laude Bellerophon, Castor, Erichthonius, aliiq; famam meruere. Gladiatorem exerceant, ad defensionem sui, offensionem hostium. Artifices in quavis arte eximios præmiis erigant. Antiquitatis & utensilium veteris ævi studiosos se præbeant, Græcorum Romanorumque statuas sibi comparent & numismata. faciunt enim illa ad historiarum intellectum, & eximia voluptate animos pertentant. Libros selectiores ad Bibliothecæ instructionem colligant, doctos & sapientia validos in precio habeant, foveant, colant. Faciunt hinc res Principum claræ oblivione intercitant, & juvant consiliis non omnium gnaros. Non est unius tantæ molis capacem esse, & scientiam cuncta complecti. Eloquentiæ studeant, qua

in legationibus audiendis, vel consiliis, vel publicis allocutionibus opus. Infantem esse Principem & elinguem, ignominiosum. Linguis quoque discendis operam dent, iis præcipue, quarum apud finitimos aut domesticos usus. In Politicis primò Aristotelem, inde Platonis rempubl., & Xenophontis Cyrum legant. Historiam omnem antiqui recentisque ævi imbibant, & vitam ad alienas virtutes componant. Optimos consiliarios mortuos aiebat Alphonsus Siciliæ Rex. Si ad species honesti descendere libeat, quam illud amabile, si se affabiles & faciles civibus offerant, si se tales præstent subditis, qualem imperatorem optarent, si subditi essent. quàm illud probrosum, si luxuriæ, si gulæ mentē mancipient, aliorum imperiis dicatam. Quam illud laudabile, si quod fecit Gratianus, præceptorum sint reverentes, & eos usque ament, à quibus ad principatus & imperia formantur. Illud non minus ab ipsis efflagitem, ut se fortes magnanimosque præbent, nec ad leves novercantis fortunæ impetus animos dejiciant. Taciturnitatem, sed attentam, valde laudem. Parcos verborum esse cupiam, sed audire plurima. Malim propius ad prodigalitatem accedere imperantem, quam ad avaritiam & sordes. Dare quippe & magnificum esse, divinum & regale est. Nec licere sibi putent, quicquid expedit, cum expedire non possit, quo solo principatus everti constat. Innocentes lædere non rectorum, sed tyrannorum est. Ideò savitiam averfentur, ut quæ plus timoris addit imperanti, quam securitatis. Populum atterere periculosum credant. Nescit ille timere, cum jejunos est, & obsequii impatiens est, cum eger. Semper compertum egenissimos audacissimos esse. Vbi rebus agendis

adhibiti fuerint, fidem servant, hac lege si coërceri nolint, se & subditos fide solvunt. Ne sufficiet perfidiæ ac fraudis speciem invenisse. Distingit fraus, non solvit perjurium. Calliditatem probo & versutiam, sed quæ à virtute divortium non facit. Fines extendant, cum sine alterius injuria extendi possunt. In bella proclives non sint, nec ea gerant, nisi extrema necessitate coacti. Iis impliciti, ad pacis conditiones semper attendant, ne tamen ejus obtentus noceat, caveant. Vanas populi voces susque deque habeant. nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt, quibus commissa est Respublica. Has maximas cane pejus & angue detestentur, & jam nunc exspuant hæc male cocta quorundam consilia: Necessarium esse Principi, ut præceptum habeat, (si se salvum velit) qua ratione possit esse non bonus. idque pro rei necessitate convertat in suum usum. Principem periclitari, qui inter non bonos, omnibus se partibus virum bonum præstare studet. Non chartas aut scripturam, sed vim ac necessitatem ad servandam fidem adigere. Satis esse, ut honesti speciem præ se ferant artes, quibus imperium tueri vult Princeps. Patriam defendendam esse, sive id fiat honeste, sive cum ignominia aliqua. Neque ab hoc scopo avertere quenquam debere justi atque injusti, crudelitatis atque misericordiæ, non denique laudis aut ignominie notam. Vti pueros talis, ita Principes juramentis ludere, minus nefarium videri. Regnum auspicantibus per vim ac nefas, demetenda esse papaverum capita. Non esse recitandas leges iis, qui gladio prævalent. Optimè de finibus disputare potentiores. De alienis decertare regium esse, privata tueri, plebejæ nimis ac vulgare. Urbes pro-

provinciasque præoccupandas, si fortè facturus idem sit alter. Vtiles esse Principibus delatores, & per præmia eliciendos. Insidiari debere temporibus principem, & frigidam suffundere vicinorum litibus, ut sequestri functus partibus solus possideat Vniversa. Anguillis tunc capturam esse, cum Regum obitu de hæreditate disputatur. Fovendas esse domi religionum controversias, ne unanimes populi in rectores conspirent. Colendas esse cum finitimis amicitias, quamdiu reip. utilitas suaserit. Deglubendam esse multorum capitum belluam, & egestatem civium esse securitatem dominantium. Exprimendas subinde esse succulentas opulentiorum spongas, ne regnantibus sint periculosi. Et quæ alia sunt plurima Machiavellinæ scholæ flagitiosa dogmata. Et ut iter facientibus aliquid suggeram ad iter faciens, cum ad Germaniam respicient, pacem ipsi absentes optent. Austriacorum potentiam nec timeant nimium, arma contra quatiente Sueco & Gallo, nec contemnant, conspirante potenti & valida domo. Consilia illorum lenta esse discant, sed sic satis certa. In Federato Belgio positi, has terras non leve momentum adferre posse statuunt, ad restituendam S. Imperio pacem. Electorum dignitatem ac jura grandiores propugnent. cum hac sola Cæsarum potestas in ordinem cogatur. Ecclesiasticorum rigori, quoad poterunt, obicem ponant. In Britannia observent optimæ indolis terram, sed non optimam ubique gentem. Regis venerentur majestatem & pietatem, raro in regibus contubernio. Vbi in delicatiores inciderint, timeant ea ad Acherontem ire via, quam ipsi *Surfet* vocant. Blandientes & malè contrahentes caveant. In Galliis elegantioribus studeant adesse, fugiant pugnaces, temerarios & leves.

leves. In Italia ingeniosos reperient plurimos, sed & superbos & vindictæ cupidissimos. Et ne sine Iunone abeat hæc dissertatio, Perusiæ mulierum genus elegans offendent, Bononiæ arrogans, Romæ graves admodum, Mediolani urbanas, Veronæ gratiosas, Tarvisii zelotypas valde, Cremonæ sumtuosas, Lucæ castas, modo nemo roget. Quod si arma tractare & spectare libeat, Mediolanenses comperient optimas fabricare galeas, Cremonenses tentoria, Parmenses clypeos, Tarvisianos enses, Viterbienses calcaria. Equos habet optimos Neapolis, Mantua, Patavium, & quod omnium mirabuntur Principes vestri maximè, Romæ omnium hodie Italorum optimos versus scripsit Pontifex Urbanus. Finiam, Vir amplissime, ne prolixior sim, ac tempora tua longo sermone morer. Nihil dixi, fateor, quod non dictum sit sæpius. sed repeti utile est, quæ factu necessaria sunt. Non propterea contemnimus cibos, quia quotidiani sunt. Nec negligimus bibere, etiam ad voluptatem, licet bibendum sit frequentius. Et accidit non semel, ut ejusdem argumenti concio, mutato oratore, magis placeat. Serenissimis Ducibus me & officia mea omnia trade. Iter ipsis tibi que prosperet Deus Opt. Max. in quo voto desino & vos salvere jubeo. Amstel. Mense Aprili, Anno c l o l o c x l i.

Tribunorum in castris,

A D

PRINCIPEM AVRIACVM.

Vide Orationem Crateri ad Alexandrum Magnum, quæ exstat apud Curtium lib. 9.

Redisne, Princeps fortissime, adventu magis hostium, ut jam in vallo consisterent, castris adsultarent, quam cura salutis tuæ, ut nunc est tibi vilis, nos esse sollicitos? Quantalibet vis gentium undequaque conspiret in nos, impleat armis virisque Brabantiam omnem, Casareanas aquilas inducat, Tillios, VValseyniosque crepet, tu nos vivus incolumisque præstabis invictos. Sed quis hoc Federati Belgii columen ac sidus diurnum fore polliceri potest? cum tam avidè manifestis periculis corpus tuum offeras, oblitus tot militum civiumque animas trahere te in casum. Quis enim tibi superstes aut optat esse, aut potest? Eò pervenimus, auspiciū atque imperium tuum secuti, unde, nisi te salvo, nulli latum ad penates suos iter est. Quod si de Hispaniæ, totiusque Orientis & Occidentis regno cum Philippo dimicares, etsi nemo vellet: tamen, ne admirari quidem posset, tam promptæ esse te ad omne discrimen audaciæ. Nam tibi paria sunt, periculum ac præmium, & secundis rebus amplior fructus est, & adversis majus solatium. Tuo verò capite urbem illam, licet maximi alias momenti, redimi, quis ferat,

non tuorum modò militum, sed ullius etiam gentis sociæ, qui quid in republica nostra validum sit, quid ægrum, novit? Horrent animi cogitatione rerum, quas videmus indies, dum intra telorum hostilium jactus, fossas cuniculosque intrepidus subis. Eloqui timemus. inertissimus quisque jam de corporis tui spolio triumphasset, nisi te hætenus misericors in nos Deus servasset. Totidem proditores, totidem desertores credemur aliis, quot te aut retinere in tentoriis, aut in fossis persequi, tueri, ac securum præstare non possumus. Vniversos milites ignominiâ notas, quasi officii sui parum memores, sine te exequi mandata nollent. Temetipsum consiliis imperiisque serva. Non militis partes, sed Imperatoris habes. Scipionis illud cogita: Mater Imperatorem me, non militem genuit. Adesse rebus debes, sed citra summæ rei discrimen: vires roburque inspirare militi, at cum locorum delectu: prælia voce consilioque moderari, sed dubiis præliorum eximi. In milite unius fors est, in Duce universorum periculum. Minores curas minoribus ducibus manda. Non stamus in acie, non status imperii aut salus provinciarum in ferri cuspidе posita est. Vallis hostem aggeribusque arcemus. Legimus, & jam juvat meminisse, cautos cunctantesque duces laudari, nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se fortunæ. Et summus ille civilis prudentiæ magister, reprehendit Imperatorem contemnendis, quam cavendis hostibus, meliorem. Sine timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent. Non hostium, non malevolorum hic audiendæ voces. Clamat respublica, clamat exercitus, clamant boni juxta ac prudentes, omnium in te salutem
verti.

verti. Magna cœpta consilium & mora perficiet. eludet unico momento, infelix sæpè, audacia, & nimis curiosa sollicitudo. Tuo casu animus hostibus accrescet, & fiduciam illis liberandæ urbis mortuus facies, quam vivus habere non finis. In expectatione tanti operis universus orbis est. Aliorum admiratio, aliorum indignatio, aliorum alibi studium eminet. Videntur fata obsessam urbem damnasse, sed videntur tantum. Cave, ne decreta sua vertant in nos. Sunt in procinctu hostes: instant vallis castrisque in omnes occasiones intenti, ut laboranti urbi succurrant. Prospiciendum, ne quod à suis virtutibus se consecuturos desperant, tibi imputent. Ad gloriam contendentibus viam sternit prudentia & ratio, non impetus. Fama providentiæ in magnis ausis valida est, in obsidionibus validissima. Et parva & sperata decora ex tua pendent incolumitate. Quod si victorias numerare vis, annos numeres oportet. Rebus præclare gestis superesse gloriosius, quam iis immori. Mortuos fama lambit, vivos afficit. Stant & pugnant in theatro orbis principes, sed & in eodem peccant. & cum virtutibus conspectius quoque est, quicquid in iis minus laudabile. Ex te, velut è capite membra, spiritus animosque capimus. Tu virtutis ignaviæque tuorum spectator es & vindex. Pudet singulos te occupato otari & segnescere. In oculis tuis vulnerari & mori gloriosum quisque putat. Te coram nec dolorem sentiunt, nec mortem extimescunt. *Urget præsentia Turni.* Si monere nostrum non est, monemus tamen, ne, quàm vellemus, citius imperare nobis desinas. Attendit ad Patroclum suum Achilles, Achatem Æneas. & ne fabulosa solum loquar, attendit ad Narsetis ac Belizarii salubria monita Iustinianus. Quæ effe-

&a

Et a voles, nobis impera, non tibi. quocunque jufferis, ibimus. Infesta loca, fatales pugnas nobis deposcimus. quos si extinxerit Mavors, habes, quibus bellum restaures. Imperantium uti magna est paucitas, ita novitas nocet, & regimen nullum aut incertum securitatem publicam labefactat. Pericula cave, hostium moenibus abscede, fossis exi, ubi descensus Averni facilis, sed gradum revocare difficile. Non prandendum tibi, tanquam apud inferos coenaturo, nec coenandum, ut mox efferaris. Militibus hoc dixit Leonidas, non belli duci. Et nihil profecto indignius, quam cum tuos afflixeris, hostibus gaudii causas propinasse.

F I N I S.

E R R A T A.

Tag. 4. pro Lacædemon leg. Lacedæmon. p. 5.
pro sensus, l. census. p. 14. pro qui, l. quin. p. 31. pro
facillabit, l. vacillabit. p. 35. pro honestam. l. ho-
nestum. p. 43. pro victor, l. victos. ead. p. celestis, l.
celestes. p. 57. pro ὁμύμους. l. ὁμογύμους. p. 91. pro
verba, l. vera. p. 109. pro tam, l. tamen. eadem p.
delenda est linea. p. 144. pro intentem, l. niten-
tem. p. 147. pro sedentis, l. sedentes. p. 159. pro
avari, l. avaro. p. 170. pro orbem, l. urbem. p. 192.
pro imperantiam, l. imperantium. p. 238. pro cune,
l. cunæ. p. 247. pro occurrere, l. occurrere. p. 253.
pro censura, l. censura. p. 260. pro favet, l. favit.
ead. p. pro non, l. unà. p. 308. pro militaria, l. mil-
liaria. p. 312. lin. ult. adde, quem ob recentia for-
titudinis & felicitatis. p. 361. l. 13. pro mater, l.
uxor. ibid. l. 16. pro filii l. mariti. p. 339. pro meun-
da, l. incunda. p. 442. pro olitariam, l. olitoriam.
p. 348. pro cica, l. lica. p. 349. pro sacerdotis, l. sa-
cerdotes.

